RESPUBLICA,
Siue Status Regni
POLONIÆ, LITUANIÆ,
PRUSSIÆ, LIVONIÆ,
etc.
diuersorum Autorum.
LVGDVNI BATAVORVM.
Ex Officina Elzeviriana.
ANNO CIↃIↃCXXVII.
Cum Privilegio.

ADMONITIO

AD LECTOREM
rei Politicæ ſtudioſum.

EN tibi, Benevole Lector, jam ſecundam editionem commentarii de Regno Poloniæ. & quidem priore multo copioſiorem & nonnihil perfectiorem : è priore enim quædam exemimus, quæ minus ad inſtitutum noſtrum facere videbantur, & in eorum locum alia magis opportuna ſubſtituimus, ut facile ex indiculo capitum per te animadvertes. Paucula adhuc ſunt quæ te deſideraturum credimus, & quæ magnopere jam addere optabamus ; nimirum pleniorem patrimonii Regii, & redituum annuorum Regni explicationem ; itemque Eccleſiaſticorum opes, quas ſummas eſſe

nemo ignorat; denique Illu-
ſtrium Nobilium familias &
dignitates; ſiquidem nulla eſt
Regio in Chriſtiano orbe quæ
antiqua nobilitate æque glo-
rietur. verum quia in hiſce ſi-
ne certo & indubiæ fidei au-
thore, qui præeat, facile & vul-
go peccatur; & in poſtrema
præſertim parte multorum in-
dignatio merito metuenda eſt:
jam quidem nobis in hac parte
ceſſandum judicavimus: con-
ſultius judicantes, Polonos per
patriæ ſuæ decus obteſtari, ut
nobis in hac parte auxilio eſſe
velint, & ut ea quæ deſiderant,
ipſi nobis ſubmittant: ita enim
& de publico & de patria ſua
bene mereri poterunt; & ſtu-
dium noſtrum, politicarum re-
rum ſtudioſos adiuvandi, ma-
gis magiſque accendent. Bene
vale.

INDI-

INDICVLVS

Capitum quæ hoc commentario continentur.

VI.

X. Pru

X.

XI.

XII.

XIII.

XIV.

XV. Ioan-

St

I.

STANISLAI KRZISTANOVVIC
Iuriſconſulti

STATVS
REGNI POLONIÆ
COMPENDIOSA
DESCRIPTIO.

Rex Poloniæ.

T à Rege, tanquam ſuo capite, totum negotium initium capiat, Rex Poloniæ, provincias ditioni ſuæ ſubjectas, eaſque linguis fere omnes, vel dialectis ſaltem nonnullas differentes, habet octo: Poloniam Majorem, & Minorem: Magnum Ducatum Lituaniæ, Ducatus item Ruſſiæ, Pruſſiæ, Maſſoviæ, Samogitiæ, Pomeraniæ, Livoniæ. Ex his provinciis habent nonnullæ Duces, Regi & regno Poloniæ Feudatarios, ut ſunt in Pruſſia, Livonia & Pomerania.

Valachiæ quoque, ſive Moldaviæ inferioris, quæ eſt Ruſſiæ contermina,

Princeps, Regum Poloniæ per multos annos fuit Feudatarius; cujus etiam homagii, Regibus & regno Poloniæ sæpius præstiti, extat in Statutis regni forma juramenti. Invalescente postmodum Turcarum potentia, Principes illi, sive, ut vocantur, Palatini, Turcarum quoque Imperium comiter colere, & tributis annuis pacem redimere cœperunt; ita tamen, ut Poloniæ quoque regum majestatem & fidem agnoscerent, ac mittendis etiam, statis temporibus, honorariis, muneribus, nempe equis Thracicis generosis, bobus in usum culinæ, vinis Creticis, & id genus aliis, subjectioné fiduciariam profiterentur; & fœdere æquo inter Polonos & Turcas in pacem mutuam sancito, disertis verbis caveretur, ne Provinciam illam cuiquam, Turcarum Princeps, unquam, præter Poloniæ regis voluntatem committeret: utque is, qui eam obtineret, regi quoque Poloniæ fidelis esset. Nuper autem, anno salutis humanæ MDXCV, cum Turcarum Princeps eam Provinciam, contra pacta Tartaris inhabitandam concessisset, à Polonorum exercitu, opera Ioannis Zamoscii Cancellarii Magni, & Generalis exercituum regni, Tartaris ejectis, deductus in illam est unus ex indige-
ni

nis illis, jure regni Poloniæ ac prærogativis nobilitatis ante donatus: iſque eam nunc regi Poloniæ juramento obſtrictus pacate adminiſtrat.

Sunt & alii in regno, titulo Ducum & Marchionum inſigniti: qui tamen cum reliquis regni Proceribus, Comitibus, Baronibus, ac Nobilibus, communi jure utuntur. Ordo etenim equeſtris, cum magnam ſibi apud ſuos Principes & Rempublicam paraſſet laudem, & merita, bellicis artibus, ac fortitudine militari, ad eam cum Titulatis æqualitatem pervenit, ut æquo jure, & ad capeſſendos honores, & ad liberam novi Regis electionem pertineat. Vnde tanta omnium & par libertas. Quamvis nobilium filii, vel ſtudio civilitatis, prudentiæque uſu rerum comparandæ, incitati, vel tenuitate fortunarum adacti, contra Occidentalium morem, non modo in Magnatum, Epiſcoporum, Sacerdotumq; clientelas; verum etiam in parium, ac tenuiorum, inferiorumque nonnunquam, eorum præſertim qui Magiſtratus gerunt, aut aliquo ſunt in aula Regis numero, aut opibus, induſtria, eruditione, gratiave populari valent, miniſterium ſe tradunt; aut à parentibus ſuis traduntur. Nec pudendum aut

dedecori affine eſt genus hoc miniſterũ, ſed liberale & ſociabile: nec rara eſt in eo viciſſitudo, ita ut eum quis habeat in miniſterio, cujus parentibus ipſe ſerviret: honeſtaque habetur hæc juventutis Equeſtris educandæ ratio, æquabilitatem quandam etiam in æqualibus fortunis continens. Hinc fit, ut multos ex humili loco ac tenui fortuna, non modo ad mediocres, verum etiam ad ſummos nonnunquam honores, ampliſſimaſque facultates, & opes, ipſorum virtus, Heroumque beneficia, provehant.

Provinciarum Poloniæ diviſio.

PRovinciæ omnes dividuntur in Diœceſes & Palatinatus. Hi in Caſtellanatus, ſive Diſtrictus. Qui item ſubdividuntur in Capitaneatus, ſive Præfecturas, eaſque duplices: cum Iuriſdictione videlicet, & ſine Iuriſdictione, quæ ſunt bona regia, ſive patrimoniũ Principis. In bona deinde hæreditaria Eccleſiæ, Dominorum ac Nobilium.

Diœceſes.

DIœceſes latius ſe extendunt nonnullæ, quam ut uno Palatinatu comprehendantur. Cracovienſis namque (Archiepiſcopatus quondam) tres Pala-

Palatinatus suo continet ambitu; Cracoviensem, Sendomiriensem, & Lublinensem. Vilnensis totius Magni Ducatus Lituaniæ finibus, licet admodum amplis, terminatur. Samogitia itidem (Regnum olim) unicum habet Episcopum. & sic quædam aliæ.

Diœceses in regno Poloniæ numerantur in universum sedecim, duæ quidem Archiepiscopales, reliquæ Episcopales, hoc ordine.

Archiepiscopales.

Gnesnensis.
Leopoliensis.

Episcopales.

Cracoviensis.
Cuiaviensis.
Vilnensis.
Posmaniensis.
Plocensis.
Varmiensis.
Luceoriensis.
Præmisliensis.
Samogitiæ.
Culmensis.
Chelmensis.
Kioviensis.
Camenecensis.
Vendensis.

Gnesnensis Sedis Archiepiscopus, est Legatus natus, regni Primas, ac primus

Princeps. Hic non ſolum juriſdictionem habet in univerſum in regno Clerum, ac primum in ordine ſenatorio locum: verum etiam ſummam in conſiliis auctoritatem: & qui interregni tempore DD. Senatores regni, ad conſultandum de rebus ad Rempublicam pertinentibus convocat, legationes externas audit, diem & locum electioni novi Regis indicit: eundem electum nominat, & promulgat, ac poſtea in ſolemnibus coronationis Comitiis, Cracoviæ celebrari ſolitis, diademate capiti impoſito inaugurat. Metropolitanæ ſedis Leopolienſis Archiepiſcopus ſecundum locum in Senatu obtinet. Eum ſequuntur ordine ſupra declarato Epiſcopi, qui in ordine ſenatorio omnes ſeculares præcedunt. Ea namque fuit regum Poloniæ pietas, ut ſtatim à receptione fidei Chriſtianæ, Catholicæ, orthodoxæ, Romanæ, redacto regni ſui ad imitationem aliarum, quæ fidem jam ſuſceperant, Provinciarũ regimine omni, illud inſuper addiderint, quod Eccleſiarum antiſtites primum debeant perpetuo in Senatu Regni obtinere locum; eoſque, uti Eccleſias illorum curæ ſubjectas, atque adeo univerſum Clerum, ampliſſimis donavere immunitatibus: quibus etiam nunc

gau-

gaudent, maximo regni illius commodo, emolumento, adjumento, addo & ornamento.

Palatinatus.

PAlatinatus (ut à Diœcesibus ad eos transeamus) omnes certos habent limites & disterminia. Proprie autem Palatinatus sunt Ducatus, sive spectes amplitudinem territorii cujusque, sive Nobilitatem in quolibet Palatinatu degentem. Ex ea namque, cum sit numerosa, justa semper haberi potest manus, ad hostes propulsandos, vel etiam lacessendos bello. Proinde Palatinus quilibet, est Princeps creatus, primarius in ordine secularium Senator, & Dux exercitus sui Palatinatus. Sed præter munus senatorium, non exercet suum militiæ officium, nisi tempore generalis ex universo regno expeditionis. Ad quam non recurritur nisi ingruente aliqua hostis potentissimi vi. Pacis tempore habet jus in suo Palatinatu, conventus Nobilitatis instituere: iisque & judiciis præsidere: pretia rebus venalibus, præter tempus comitiorum & belli, imponere: ponderum & mensurarum curam gerere. Iudæorum quoque Iudicia ad Palatinum pertinent. Sunt Palatini in toto regno Po-

loniæ Magnoque Ducatu Lituaniæ
XXXIV. Cum quibus nonnulli, quoad
locum in Senatu, Castellani & unus
Capitaneus, prærogativa quadam u-
tuntur: & inter eos Castellanus Craco-
viensis, ex quodam singulari privile-
gio, omnes secularis ordinis Senatores
præcedit. Hic autem ordo servatur.

Castellanus
Cracoviensis.
Palatinus
Cracoviensis.
Posnaniensis.
Vilnensis.
Sendomiriensis.
Castellanus
Vilnensis.
Palatini
Calissiensis.
Trocensis.
Siradiensis.
Castellanus
Trocensis.
Palatinus
Lenciciæ.
Capitaneus
Samogitiæ.
Palatini
Brestensis.
Kioviensis.
Inoulodillaniensis.

Russiæ.

Russiæ.
Volhiniæ.
Podoliæ.
Smolcensis.
Lublinensis.
Polocensis.
Belzensis.
Novogrodensis.
Plocensis.
Vitebscensis.
Massoviæ.
Podlachiæ.
Ravensis.
Bresciensis.
Culmensis.
Mscislaviensis.
Mariæburgensis.
Braslaviensis.
Pomeraniæ.
Minscensis.
Vendensis.
Derpatensis.
Parnaviensis.

Castellanatus.

SEquuntur Castellanatus: Illi sunt Districtus, Territoria, sive partes Palatinatus cuiusque; qui etiam certis circumscripti sunt limitibus; uti quoque bona Regia à bonis Ecclesiæ, Dominorum ac Nobilium, hæreditariis ibidem

existentibus, discreta. Sunt autem in Palatinatu uno, aliquando quaterni, terni, bini minimum Castellanatus. Castellanus vero ad munus Senatorium, quo itidem fungitur, obtinet vices in exercitu sui Palatini, illiusque loco præest sui quisque districtus Nobilitati, hac eadem generali, ad bellum expeditione. Nullam præterea Iurisdictionem extra belli negotium in territorio, quamvis senatoria dignitate gaudeat, exercet. Castellani in regno sunt numero LXXXIII, duplicis tamen ordinis: Quidam vocantur majores: quidam minores. Majores sunt XXXI.

Posnaniensis.
Sendomiriensis.
Calissiensis.
VVoiinicensis.
Gnesnensis.
Siradiensis.
Lenciciæ.
Samogitiæ.
Brestensis.
Kioviensis.
Inoulodislaviensis.
Leopoliensis.
Volchiniæ.
Camenecensis.
Smolscensis.

Lubli-

Lublinenſis.
Polocenſis.
Belzenſis.
Novogrodenſis.
Plocenſis.
Vitebſcenſis.
Cernenſis.
Podlachiæ.
Ravenſis.
Breſcienſis.
Culmenſis.
Mſciſlavienſis.
Elbingenſis.
Braſlavienſis.
Gedanenſis.
Minſcenſis.

Hi propterea dicuntur majores, quia cum cæteris Senatoribus, tam Eccleſiaſticis, quam ſecularibus, ad omnia etiam ſecretiſſima conſilia admittuntur. Minores ſunt LII.

Sandecenſis.
Medirecenſis.
VViſlicenſis.
Biecenſis.
Rogoſnenſis.
Radomienſis.
Zavvichoſtenſis.
Lendenſis.
Sremenſis.
Zarnovienſis.

Malo-

Malogoſtenſis.
VVielunenſis.
Præmiſlienſis.
Halicienſis.
Sanocenſis.
Chelmenſis.
Dobrinenſis.
Polanecenſis.
Premetenſis.
Crivinenſis.
Czechovienſis.
Naclenſis.
Roſpierienſis.
Biechovienſis.
Bidgoſtienſis.
Breſinenſis.
Kruſvicenſis.
Oſvviecimenſis.
Camenenſis.
Spicimirienſis.
Inovvlodenſis.
Kovalienſis.
Santocenſis.
Sochacovienſis.
VVarſovienſis.
Goſtinenſis.
VViſnenſis.
Raciaſenſis.
Sieprcenſis.
VVyſogrodenſis.
Ripinenſis.

Zakro-

Zakroeimensis.
Cziechanoviensis.
Livensis.
Slonscensis.
Lubacoviensis.
Conariensis, terræ Siradiensis.
Conariensis, terræ Lenciciæ.
Conariensis, terræ Cuiaviæ.
VVendensis.
Derpatensis.
Pernaviensis.

Minores vero vocantur ideo, qui etiamsi cum cæteris supradictis Senatoribus regni, Senatorum privilegiis in reliquis gaudeant, & sint vere Senatores; à secretioribus tamen consiliis nonnunquam excluduntur.

Et hi sunt triplicis ordinis Senatores regni: Episcopi cum duobus Archiepiscopis, Palatini, & Castellani. Sequuntur officiales regni.

Officiales Regni.

HI sunt duplicis ordinis: Quidam sunt ordinis Senatorii, qui cum prædictis Senatoribus iisdem prærogativis utuntur: Quidam sunt extra ordinem Senatorium. Ordinis Senatorii sunt x.

Marschalcus regni supremus.

Mar-

Marſchalcus ſupremus M. Duc. Lituaniæ.
Cancellarius regni.
Cancellarius M. D. Lit.
Vicecancellarius regni.
Vicecancellarius M. D. Lit.
Theſaurarius regni.
Theſaurarius M. D. Lit.
Marſchalcus curiæ regni.
Marſchalcus curiæ M. D. Lit.

Marſchalcus eſt Magiſter Aulæ regiæ, & adminiſter conſilii publici: penes quem jus eſt, convocandi Senatum, juſſu Regis, vel Primatis: præſtandi ſilentium & audientiam: faciendi poteſtatem in Comitiis, dicendæ ſententiæ: Legatos externos adventantes excipiendi, illiſque de rebus neceſſariis providendi: ejiciendi è conſilio eos, qui ad id non pertinent: pronuntiandi decreta regia in cauſis infamiæ & ultimi ſupplicii, illaq; exequendi: promulgandi ad populum Senatuſconſulta: moderandi pompis publicis: Hoſpites Illuſtres ſuſcipiendi: compeſcendi motus inquietorum atq; turbulentorum, non modo circa Senatum, & in publico, ſed etiam in privatis Regis cœnaculis & habitaculis: animadvertendi in delicta, quæ in loco & opido domicilii, ſive hoſpitii regii, vel comitiorum, admittuntur.

ntur. Denique in Comitiis,& in co-
itatu regio, diverſoria diſtribuendi:
imponendi rebus venalibus pretia.
arſchalci etiam eſt,in aulicum Regis
mitatum & adminiſtros menſæ re-
æ,aliorumque munerum aulicorum,
rofanos duntaxat intelligo) juriſdi-
io, cenſura & animadverſio, ne vel
ium negligant officium, vel contra
corum aliquid committant. In pu-
licis conventibus, & Regi, in publi-
um prodeunti, præfert erectum ſce-
trum ligneum, ſeu baculum. Hæc ea-
em privilegia habent Marſchalci cu-
iæ in abſentia Supremorum.

Cancellarius, Vicecancellarius, tam
egni, quam M. D. Lit., nominibus &
oco diſtincti: poteſtate & munere ex-
quati. Diplomatibus,edictis, manda-
is, epiſtolis, & aliis Scripturis regiis
onſcribendis, atque ſignandis, quæq;
d eum mittuntur, accipiendis & le-
gendis præſunt.Itaque in poteſtate ſua
habent ſigna Regia. Cancellarius qui-
dem majus; Vicecancellarius minus.
Auctoritas eorum eouſque patet, ut
multa inconſulto rege ſignare;quæ ve-
ro contra leges eſſe videntur, jubenti
illi negare poſſint. Dant etiam reſpon-
ſa regio nomine; & quibus de rebus
conſilium haberi debet, in ſenatu pro-
ponunt.

nus in dignitatis honorem transſiſſe.

Theſaurarius, ipſo nomine indicat officium ſuum. Eſt enim promus & condus theſauri Regis: ſymbolorum ſeu inſignium Regni, quæ ſunt, corona, pomum, ſceptrum, & gladius: ſupellectilis, & redituum regiorum ſcripturarumque, & monumentorum publicorum, actor: & moderator quorumvis quæſtorum, curatorum, atque diſpenſatorum Regis: & rationum reddendarum exactor: monetariæ officinæ magiſter: ſtipendiorum, tam militarium, quam aulicorum ſolutor. Reddendæ rationi Regi obnoxius.

Atque hic addendum neceſſario, Officiales iſtos ordinis Senatorii, etſi videri loco eſſe poſtremo inter Senatores: auctoritatem tamen habere eos maximam: & quorum cuique ad primas in regno dignitates, ipſo jure patet aditus. Nam cum hi exſequantur quicquid in Senatu unquam concluſum fuerit: uti ſufficientiam quiſque ſuam teſtatam facere, imo & diligentiam, in negotiis expediendis ſatagit: ita pro magis commendato & bene merito habetur.

Officiales ordinis non Senatorii.

OFficiales extra ordinem Senatorium dividuntur rurſus in tres claſſes: vel enim ſunt totius regni & M.D. Lit., vel ſunt aulæ Regiæ, vel Districtuum. Totius regni ſeu Generales ſunt hi:

Exercituum regni Generalis.
Exercituum M. D. Lit.
Exercituum regni Campeſtris.
Exercituum M.D.Lit. Campeſtris.
Militiæ aulicæ Præfectus.
Secretarius major regni ſpiritualis.
Referendarius regni ſpiritualis.
Referendarius M.D. Lit. ſpiritualis.
Referendarius regni ſecularis.
Referendarius M.D. Lit. ſecularis.
Pocillatores utriuſque gentis duo.
Dapum inciſores duo.
Gladiferi etiam duo.
Theſaurarius curiæ regni.
Theſaurarius M. D. Lit. curiæ.
Theſaurarius Pruſſiæ.
Aſſeſſores judiciorum curiæ.
Notarius cauſarum curiæ.
Notarius Cancellariæ M.D.Lit.
Regentes Regni Cancellariæ.
Inſtigatores cauſarum fiſci.
Notarii campeſtres.
Excubiarum contra Tartaros præfectus.

Telo-

Teloniorum, fodinarum argenti, plumbi, ſalis, præfecti.
Pecuniæ cudendæ præfectus. &
Præfectus ſylvarum.
irca hos Officiales hoc obſervandum.
t enim ordinis ſenatorii officialibus,
l primas dignitates: ita hiſce ad ordi-
em ſenatorium major patet aditus:
æcipue vero Secretario majori, Refe-
ndariis. Cenſentur namque de Rege
Republica eſſe præ reliquis bene me-
ti: & qui ob uſum rerum, & faculta-
s ampliores, dignitatem Senatoriam
ieri commodius poſſunt.
Exercituum regni Generalis & M.D.
it. eſt Dux & moderator belli ſecun-
um Regem, & vicarius Regis. Ducit
xercitum: capit locum caſtris: acies in-
ruit: dat ſignum pugnæ & receptus:
ommeatus & annonæ curam in bello
erit: precia rebus venalibus imponit,
onderibuſque & menſuris earum
odum ſtatuit: in delinquentes ani-
advertit: & ut paucis reliqua com-
rehendam, in exercitu, & tempore
elli indicti, uterque auctoritate regia
lenipotenter utitur. Hoc etiam uſi-
atum in hac dignitate conferenda,
uod ferme ſemper demandetur ali-
uibus ex ordine Senatorio, qui magis
abentur apti. Ideo non eſt, quod mir

retur quiſpiam, tam amplas digni
tes, & quarum maximus in regno
loniæ uſus, in ſenatu non cenſeri.
natoribus namque conferuntur:
etiam dignitas ſenatoria confer
una, ſi quis ex privatis tanto mun
exiſtimatur idoneus eſſe.

Campeſtris Dux exercituum ta
regni quam M.D. Lit., eſt Vicarius
neralis Ducis à Rege datus. Excub
rum potiſſimum explorationumc
curam gerit, mercenariis militibus,
præſertim abſente, præeſt, totale
que juriſdictionem in exercitu eod
tempore exercet.

Militiæ Aulicæ Præfectus, eſt præ
illorum militum, qui ad cuſtodiam
giam, præſente rege, in caſtris ordina
tur, exercetque in eos juriſdictione
ſecundum Regem, plenariam. Du
autem ejus poteſtas, quouſque R
manet in caſtris.

Secretarius major regni, abſentiu
Cancellariæ præſidum vicem ſupp
in aula & comitatu Regis: nec tam
ut illi, geſtat ſignum regium, ſed qu
ties opus eſt, petito ab illo annulo
gnatorio, tam diplomata publi
quam Epiſtolas ipſo præſente ſign
Habet hic ſecundum Cancellariu
prærogativam ante omnes, capeſſen
honor

onores Episcopales, qui vacaverint. abet & locum honoratiorem inter eteros Officiales, tam aulæ, quam rrarum, seu districtuum.

Referendarii utriusque gentis & or- inis, sunt supplicum libellorum Magi- ri, & querimoniis hominum audien- is, Cancellariæque, ut verbo legis uta- tur, referendis præsunt. Quin etiam litibus urbanis disceptandis, eidem ancellariæ præsto sunt: ejusque per- nissu exponunt Regi cum consilio ausas & controversias litigantium: abentque locum in judiciis Regis, xtra comitiorum tempus celebrari olitis, sententiæ ferendæ.

Pocillatores, utriusque gentis duo, pso nomine indicant officia sua: qui- bus adjungere licet dapum incisores.

Gladiferi in pompa publica Regi præferunt ensem.

Thesaurarius curiæ regni & M. D. Lit., supremi Thesaurarii regni absentis vices gerit, adhibeturque aliquando & à præsente, ad pleraque omnia, quæ psum concernunt.

Thesaurarius Prussiæ est, qui pecu- niam omnem, & rationes à Præfectis & ministris bonorum Regis & pro- ventuum, atque etiam tributorum pu- blicorum exigit: & vel ipse admini-

 strat,

ſtrat, vel Theſaurario regni tradit. Aſ-
ſeſſores judiciorum curiæ, ſunt pleriq;
Officiales, qui in aula regis præſentes
ſunt, utpote ſupplicum libellorum Ma-
giſtri, ſive Referendarii, Vicecancella-
rius, & nonnulli ex Secretariis.

Notarii curiæ, tam regni, quam
D. Lit. nomine declarant munus ſuu

Regentes Cancellariæ ſunt illi, q
Notariis curiæ cum poteſtate præſu

Inſtigator cauſarum fiſci eſt, qui b
na jure caduco ad Regem & fiſcu
ejus devoluta, judicia à poſſidentib
repetit, & fiſco vendicat: ſive illa
vium, ſive externorum, ſive nobiliu
per confiſcationem Regi competen
fuerint.

Notarius Campeſtris, eſt mercen
riorum militum conſcriptor: & ſt
pendiorum ſolutor.

Præfectus excubiarum contra Ta
taros, qui in finibus regni, verſus Sc
thas aſſiduas gerit excubias, ne inop
nas excurſiones in regnum faciant: t
neturque is ſemper tempeſtive Gene
ralem exercituum præmonere, ut ma
ture hoſti cum exercitu occurratur.

Præfecti teloniorum ſunt; qui tri
buta & vectigalia regni exigunt, eo
rumque rationes Regi competen
tempore reddunt.

Præ

Præfecti fodinarum argenti, plumbi, salis, curam gerunt horum metallorum: jurisdictionemque exercent in operarios: rationibus reddendis Regi obnoxii.

Præfecti pecuniæ cudendæ, sunt potissimum Thesaurarii, ad quorum officium pertinet, ut proba & justi valoris moneta in regno cudatur.

Præfecti sylvarum sunt, qui in sylvis, in quibus Rex solet venationibus aliquando indulgere, prohibent, ne quivis promiscue venetur:

Officiales Aulæ regis.

Camerarius supremus.
Pocillatores.
Incisores Dapum.
Vexilliferi.
Stabuli Præfecti.
Culinæ Præfecti.
Curruum Præfecti.
Camerarii, vulgo lectistratores.
Pincerna.
Subdapifer.
Stabuli Vicepræfectus.
Venator primarius.
Aulici, quorum magnus numerus.
Secretarii.
Salariati.

Pueri Regii.
Cubicularii.
Notarius thesauri major.
Stipatores.
Doctores Medici.
Capellani.
Notarii thesauri.
Musici.
Ostiarii.
Satellites.
Hospitiorum distributor.
Curruum vicepræfectus.
Dispensator.
Vini distributor.
Tibicines.
Tympanistæ.
Equisones.
Argenti custodes.
Culinæ familia.
Artifices omnis generis.
Artifices Stabuli famuli.
Artifices & famuli curruum.
Venatores & aucupes.
Apparitores.

Horum Officialium munera, ex ipsis nominibus nota esse possunt: sunt tamen plerique, qui peculiare quid habent: quorum officia paucis adnotabo.

Camerarius supremus præest cubiculo, Lectistratoribus & cubiculariis regiis, advertitque ut omnia pro digni-

ignitate Regis adminiſtrentur.

Subdapifer curat, ordine fercula menſæ regiæ adferri, præcedens cum ſceptro ſeu baculo dapiferum.

Aulici, quorum magnus eſt numerus, ſunt primarii ex Nobilibus conſtituti, equis ſtipendia merentes, præſidii honoriſque regii cauſa; quem equeſtrem ſeu curulem equeſtres fere comitantur. Qui equitatus numeroſus eſt, atque ſplendidus: huic Marſchalci moderantur, & delinquentes omnes puniunt. Sunt etiam quidam aulici, qui non habent neceſſe equos alere: hi prodeuntem in publicum Regem pedeſtres deducunt; quanquam in ſolemnibus pompis non inuſitatum eſt, ut equites quoque equeſtrem Regem antecedant.

Secretarii, quamvis nullum peculiare certumque munus attributum habeant, ad nutum tamen Regis præſto ſunt, in obeundis ejus nomine legationibus, inſcriptionibus, & lectionibus publicarum ac regiarum ſcripturarum: in acciendis & deducendis ad Regem vel in ſenatum Illuſtribus hoſpitibus & Legatis Principum: in exquirendis & referendis ſententiis, ægrotorum, & à conſilio abſentium primariorum ſenatorũ: in recognoſcen-

Pocillator.
Venator.
Subjudex.
Pincerna.
Subdapifer.
Notarius.
Gladifer.
Quæſtor.
Tribunus.

Succamerarius eſt, qui regendis finibus agrorum, ac bonorũ terreſtrium, tam ad Regem, quam ad Nobilitatem, capitula, cives, pertinentium, præeſt. Qui juratus oportet ut ſit: habetque is ad id munus obeundum Vicarios, qui Camerarii vocantur: eoſque ſibi legit arbitratu ſuo ex Equeſtri ordine ejuſdem territorii, & jurejurando adigit, mutatque quoties vult.

Iudex terreſtris, cauſis & controverſiis privatis, Nobilitatis, diſceptandis & judicandis cum Subjudice præſidet; qui eſt ejus ſocius, non vicarius, loco tamen inferior: quibus adjungitur Notarius ſeu Actuarius judicii, qui habet quoque in illis judiciis jus dicendæ ſententiæ.

Quæſtor eſt exactor contributionum publicarum in certo territorio, obnoxius rationibus reddendis.

Tribunus cuſtos eſt Arcis, in ſuo quiſ-

quiſque territorio, durante bello: ...
eamque cauſam vacationem hab...
militiæ.

Cæterorum Officialium miniſte...
ex nominibus nota ſunt.

Officiales Caſtrenſes.

Capitanei cum juriſdictione.
Capitanei ſine juriſdictione.
Burggravii.
Vicecapitanei.
Iudices.
Notarii.

Capitanei cum juriſdictione ſu...
præfecti arcium & civitatum regi...
rum, qui vocantur brachium regal...
Iſti judicia exercent, querelarum qu...
dem nomine appellata, utpote qu...
fiunt in cauſis levioribus, ſingulis du...
bus ordinarie ſeptimanis. Caſtrenſ...
vero, ubi videlicet diſceptatur de cau...
gravioribus, ſingulis ſex ſeptimani...
niſi quid obſtet. Habent hi Vicecapit...
neos, Iudices, Notarios: imo & fam...
liam numeroſiorem, & peditatum, a...
prohibendum, ne cuipiam vis infer...
tur, vel inſolentiores contra leges p...
triæ delinquant impune. Habent it...
que juriſdictionem coërcitionemqu...
late patentem, non modo in agreſt...
& opidanos; verum etiam in Equeſtr...
ordin...

rdinis homines. Præterea omnium
liorum judicum , eccleſiaſticorum
ıxta,ac profanorum , ſententias exe-
utioni mandare poſſunt , ſi executo-
es vel nolint, vel non proficiant. Ge-
unt etiam curam commodorum &
edituum regis , qui ex re familiari ac
enſionibus opidanorum proveniunt.
Qui tamen reditus , quarta detracta,
llis ob merita eximia donantur. Illis
tiam inter reliquos officiales cujuſ-
unque ordinis , major patet ad ordi-
nem ſenatorium capeſſendum aditus.

Capitanei ſine juriſdictione ſunt qui
vulgo tenutarii bonorum regalium
nuncupantur. Hi nulla judicia exer-
cent: inſolentias tamen leviores coër-
cendi jus quandoque habent.

Burggravii ſunt cuſtodes arcium,
qui pacis juxta ac belli tempore , no-
cturnas , atque etiam , quando opus
eſt , diurnas excubias , per ſe vel ſuos
adminiſtros ſervant, Capitanei aucto-
ritati ſubiecti.

Sequuntur nobiles, barones, comi-
tes, duces, poſſeſſiones ibidem haben-
tes ſuas, & hæreditates: Tum & Eccle-
ſiarum , ſive Cathedralium & Colle-
giatarum Capitulares ; ſive Parochia-
lium ac aliarum quarumvis Rectores:
Vt omittam civitates , opida , villas,
arces:

arces: demum & mercatores, artifices
& id genus plebem.

Iam ex his nobilibus, baronibus, &
reliquis aſſumuntur ad dignitates ſe-
natorias, ſolius arbitrio Regis. Interim
vero opera, cujus vel quorum viſum
fuerit, utitur Rex in legationibus, in
commiſſionibus, in finibus regundis,
in contributionum publicarum exa-
ctionibus, in militia, & id genus mu-
niis publicis.

Sed & ipſimet de medio ſui, per ele-
ctionem & liberis ſuffragiis, magis ido-
neos quandoque ablegant cum pote-
ſtate Nunciorum terreſtrium ad Comi-
tia regni generalia: nonnunquam mit-
tunt ad Regem de ſuis neceſſitatibus a-
cturi: aliquando deputant Iudices ad
Tribunal Regni. Quod cum ſit ultimæ
inſtantiæ, provocatio ab eo non datur,
niſi ex paritate ſententiarum cauſa ali-
qua remittatur ad Comitia, Regi & Se-
natui diſcutienda, & decidenda. Cum
enim Rex cauſas & actiones Nobilium
per appellationes ad judicium ſuum
devolutas, expedire ob occupationes,
quæ illi ſemper maximæ, non uſque-
quaque potuiſſet: conſultum illi eſſe
volentes juſtitiæ & rebus ſuis; eam ju-
diciorum formam adinvenerunt, deq;
indulgentia Principis confirmationem
ejuſ-

ſdem obtinuerunt. Non tamen Rex
n vacat à jure dicundo: civitatum
opidorum omnium quæ jure utun-
r Saxonico, cauſæ agitantur in cu-
l. Cauſæ item Fiſci ad judicium ejus
rtinent regium, & quædam aliæ. Cri-
inalium vero inter Nobiles cauſa-
m, ipſe eſt unicus cum Senatu Iu-
x. In ejus namque manu fideli ho-
ores omnium poſiti & pœnæ.

Illud quoque libertatis habent præ-
uum, quod una cum DD. Senatori-
us ad electionem novi Regis perti-
ant, non ſolum deficiente, poſt obi-
m Regis, prole maſcula, quæ ſuccede-
debeat, (quis enim invitis illis regni
i habenas ſumeret?) verum etiam
um Princeps legitimus ſucceſſor, ſe-
ndum leges regni, in Regem debet
igi. Hic etenim, licet ſuccedat ſem-
r, præcedit tamen facta in perſonam
ſius electio. Neque hoc imminuit
uidquam de majeſtate tanti Regis,
um & duo præcipua orbis Chriſtiani
pita, eadem ratione conſtituantur in
nperio quiſque ſuo, per modum vi-
elicet electionis: atque ii tamen idem
us in ſuos, quod & cuique Principi
æreditario itidem in proprios. Fa-
iunt demum cum debito in reges ſuos
ultu, obſervantia, & ſubjectionis te-
ſtifi-

ſtificatione, animis nimirum pro-
ptis, & volentibus: nec unquam co-
mittunt, quin hic eligatur, cui ipſo ju-
debeatur ſucceſſio. Non tamen eu-
modum negligunt, ne tantam liber-
tem ire perditum videantur: cum
regis eo majorem in populum be-
volentiam hac ſe ratione magis p-
mereri ac retinere exiſtimant; & nec-
ſitate quadam Principem ſuum c-
ſtringere, quo filium, quem ſibi de-
natum velit ſucceſſorem, literis, rer-
uſu, cæteriſque virtutibus, inprim-
vero pietate ſedulo curet imbuendu-
ab his namque omnibus inſtructu-
eum eſſe oportet, qui tam amplis, lo-
ge lateque patentibus, tum in me-
potentiſſimorum hoſtium ſitis I-
gnis, imperaturus unquam eſt, & h-
benas eorum moderaturus.

II.

POLONIÆ

MARTINI CROMER

LIBER PRIOR.

De ſitu Poloniæ & gente Polona.

N iis libris, quos triginta-
origine & rebus geſtis Po-
norum conſcripſimus, oſt-
dimus, Polonos gentem -

Sla-

avicam & Sarmaticam: Quæ quo-
um tempore è Sarmatia progressa,
ansmisso Vistula flumine, in iis Ger-
aniæ locis, quæ prius Venedi & Van-
ali tenuerant, consederit, finesque do-
icilii & imperii sui versus occasum
: septentrionem longe lateque pro-
ulerit, ita, ut à Sarmaticis montibus,
septentrionem quidem secundum
tramque fere ejus fluminis ripam, in
ccasum vero secundum dorsum Her-
niæ sylvæ, quo Boëmia clauditur, at-
ue inde porro secundum Albim flu-
ium, ad ejus ipsius, atque adeo usque
d Visurgis seu Veseræ ostia, & sinum
'enedicum sive Baltheum, quicquid
errarum est, ejus gentis ditione tene-
etur. Ac universe quidem eos popu-
os Slavos seu Slavinos sese dixisse: A fi-
itimis vero cum Venedos seu Vinidas,
um Vandalos etiam, eorum, qui prius
a loca incoluerant, populorum no-
ninibus appellatos esse: peculiariter
rero, eos, qui versus occasum Germa-
ais erant viciniores, partim Sorabos,
partim Obotritos, Lutitios, sive Luzi-
tios, Vinulos, Ranos, Vilzos, Rugios,
Vetalabos, Retarios, Licicavicos, He-
veldos, Vuloinos etiam, quod nomen
cum Polonorum nomine cognationẽ
habet, dictos esse. Quos omnes Slavicæ

 natio-

nationis atque linguæ fuiſſe, & part
domeſticis ſatraparum ac ducum d
ctionibus & pactionibus, partim ar
in finitimorum Saxonum & Germ
norum ditionem nomenque poſ
tranſiiſſe, memoriæ proditum eſt. P
lonorum autem nomen vernacul
an commune fuerit horum omniu
an peculiare unius cujuſdam populi
vetuſtumne, an recentius, non liqu
Ante ſeptingentos quidem annos, n
quam in annalibus ullis externis id
venio: Nec unum ejus etymon n
moratur, quemadmodum alibi oſte
dimus. Nonnulli enim à Lecho ſeu L
cho duce, Polachos, quaſi poſteritate
Lachi, dictos eſſe: Alii vero à campe
planicie, quam incolunt, vel à venat
nibus, quibus impenſius delectant
Polacos & Polanos, mutataque u
litera Polonos, & ab iis regionem P
loniam appellari volunt. Ejus aute
non iidem ſemper fines fuere. Na
Ruſſiæ permagnam partem cum P
dolia ſubactam, & Pruſſiæ nonnulla
& Poleſſenſem tractum barbaris Iaz
gibus ſive Iazuingis ademptum qu
dam tempore, Poloni ſuo adjeceru
imperio. Præter illa autem dudum m
moratorum à me populorū occide
talium detrimenta, poſteriori temp

Sile

lesia fere omnis Polonis sese subdu-
t, & Pomeraniæ Cassubiæque reli-
uæ magna pars detracta est. Decesse-
it & Russia Podoliæque pars magna,
Volynia, & Polessensis tractus. Cul-
ensis quoque ac Dobrinum, & Ma-
ovia fere. Sed hæ provinciæ his duo-
us non amplius seculis recuperatæ
int: Recuperata est etiam nonnulla
ars Silesiæ & Cassubiæ, Pomeraniæ-
ue ea qua nunc Prussia continetur.
ursus tamen Lithuani, securis fœdere
: societate ipsorum Polonis, Polessen-
m tractum fere omnem, & Voly-
iam, & magnam partem finitimæ ei
ussiæ & Podoliæ, avorum nostrorum
nemoria, regibus vel faventibus, vel
onniventibus, ad se revocarũt, quem-
dmodum suo loco exposuimus. Sed ii
opuli nuper adeo, extremo regni Si-
ismundi Augusti tempore, cum hoc
pus nos ad finem perduxissemus, reli-
tis Lithuanis, ultro in jus & ditionem
olonorum æquo fœdere prorsus ve-
erunt. Quin & Lithuani ipsi, exem-
lum secuti, sese cum Polonis, renova-
o & ampliato antiquo fœdere, con-
unxere. Instituta tamen sua, & magi-
tratus, & jurisdictionem peculiarem
etinuere. Cæterum nos quemadmo-
lum illa superius recensita Poloniæ de-

trimenta in hac descriptione præter
vimus, ita modo commemoratas a
cessiones cujuspiam alius operi refe
vamus,aliis jam distenti studiis & o
cupationibus. Nec Livoniam atting
mus,cujus à vicinis principibus mise
discerptæ,maxima pars ante paucul
annos in ditionem ejusdem regis v
nit. Ne Prussiam quidem ducalem ex
ctius describemus. Licet enim ea just
armis repressa ac domita, ex fœde
majestatem regis Poloni à centum an
plius annis comiter agnoscat,neq; li
guam tamen, neque instituta & leg
Polonorum accepit. Sed deletis per
priscis Prussis, à Germanici sanguin
hominibus habitatur,®itur:ea pa
te excepta, quæ finitima est Masovi
Quæ à Polonis colitur antiquitus,
Polonici fere juris olim fuit. Nec cit
rioris autem Pomeraniæ partem ean
in qua est oppidũ Lemburgum, & a
Bythovia, complectemur, propter
quod ea beneficio regum superioru
in jus ducum ulterioris Pomerani
transiit. Quo nomine sunt tamen
ipsi beneficiarii regis Poloni,jurantq
ritu solenni in verba ejus,quemadm
dum & dux in Prussia,& ante eum,n
stra memoria creatum, Magistri cu
primoribus ordinis Crucigerorum,s
Te

euthonicorum Sanctæ Mariæ militum, cum ejus provinciæ dominarentur, jurabant. Valachiam quoque prætermittemus: quæ fuit & ipsa intra hos ducentos annos in clientela regum Polonorum, sed suis legibus, sua lingua, suisque ducibus utens, qui Vojevodæ seu Palatini dicuntur. Qui duo primum fuere, Transalpinensis, & Moldavicus: quorum hic à nostratibus peculiariter Valachiæ Palatinus dicitur: ille vero Multanicus. Verum extitit postea tertius Bessarabicus ad pontum Euxinum, diviso inter fratres principatu Moldavico. Ac Bessarabia quidem jampridem subacta est à Turcis: Reliquarum autem duarum Palatini & ipsi jam dedititii sunt ejusdem gentis, patrum, avorum, & proavorum nostrorum memoria in verba regum Polonorum, nonnunquam Vngaricorum quoque, & ipsi jurare soliti.

Poloniæ fines & ambitus.

Nunc igitur Polonia, quæ quidem uno regno & jure cõtinetur, quatenus à nobis describitur, secundum longitudinem terræ habitabilis, è sententia geographorum, & inprimis secundum delineationem amici mei Venceslai Grodecii, à tricesimo octavo gradu ad

quinquagesimum secundum vel t
tium (incerti sunt enim in illa soli
dine Scythica fines ejus)ab occasu æ
vo versus ortum hibernum obliq
protenditur,amplius quam per duc
ta milliaria Polonica:(quorum unu
quodque quatuor Italica in se con
net ; Tametsi Russica & Podolica su
aliquanto longiora.) Quin certis li
ratum monumentis doceri potest,
ciacoviam arcem ad ostium Boryst
nis LIV gradu longitudinis sitam ,
quando in ditione Polonorum regu
fuisse. Latitudo autem Poloniæ, q
maxime Orientalis,& qua Occiden
lis est,XXX plus minus milliariorum
Et Occidentalis quidem habet ima
poli elevationem LII, summam
graduum XL fere minutorum. Orie
talis vero summam quidem LI fere,
imam autem XLIX graduum. Po
censis tamenRussiæ tractus,à quad
gesimo octavo incipit. Cæterum i
medio , qua latissime centum milia
patet Polonia, & cum in meridie
paululum recurvatur , tum in septe
trionem magis ad mare Baltheum
Venedicum , & secundum extrema
oram Masoviæ dorso prominet,ima
quidem poli elevationem habet in o
Scepusii quadraginta nové graduu

su

mmam vero in litore maris, & in
scensi ora quinque ferme & quin-
aginta: ita ut figura ejus intensi ar-
s speciem præ se ferat: cujus nervus
ululum reductus ad meridiem &
casum hybernum quadamtenus spe-
:t, exterior vero curvatura in septen-
onem & ortum æstivum obversa
. Quod si quis novas accessiones Po-
fiæ, & ei confinis Russiæ, Volyniæ,
dcliæ, & Livoniæ, Prussiamque du-
lem, & Lithuaniam cum sua Samo-
tia, & Russia alba Moschis finitima,
uæ omnia jam uno regno continen-
ır) annumeret, multo longius & la-
us versus orientem solem & septen-
ionem ea patebit. Ad Nieprum enim
tæ sunt arces & oppida, Kiovia, Ca-
iovia, & Circassi, ultra LIV gradum
ngitudinis. Prussiæ vero ducalis &
amogitiæ latus septentrionale quin-
uagesimum sextum, finitimæ autem
ussiæ albæ LVII gradum latitudinis
ttingit. Porro continens his Livonia,
uatenus cum duce novo Curoniensi
ive Curlandico (qui partem ejus non-
ullam obtinet) regis Poloni Majesta-
em agnoscit, LXI gradum excedit.
Atque ita longitudo regni Polonici, à
inibus Marchiæ Brandeburgensis ad
Nieprum ducta recta linea, non mi-

nus CCXL milliaria complectitur, si x
milliaria uni gradui respondent: La
tudo vero, ab ora Pocucensi ad Pe
naviam Livoniæ, ducenta plus minu
Cingitur autem Polonia, sicut ea
nunc circumscribimus, ab occiden
sole incipientibus, Marchia Brand
burgensi & Pomerania ulteriore :
septentrione mari Venedico & Sa
matico : cujus adversa litora tene
Sueones sive Sueti. Inde Prussia duca
eique continente Lithuania in ortu
æstivum fere vergente. Hinc porr
campestribus Scytharum sive Tart
rorum solitudinibus prorsus orient
libus, & flexa in Euronothum Bial
grodensi Turcarum ora. Inde vero pl
ne australi Valachia sive Moldavi
Deinceps Vngaria, & in africum &
occasum hybernum obversa Silesi
Boëmicæ ditionis, ad Marchiam pe
tinente. Et à Silesia quidem, & Ma
chia, & Pomerania ulteriore, & Li
thuania, palustres densæque sylvæ ea
fere dirimunt : Mare à Suetia: Ab Vn
garia vero sylvestrium montium ca
cumina: itemque ab occidentali part
Moldaviæ. Nam à reliqua Moldavia
quæ in ortum & ad Pontum vergit
Nester fluvius eam & finitimam ei Po
doliam dividit: idemque, nisi fallor

lime

nes est ejus ipsius Podoliæ cum Biagrodensi Turcarum ora: ut Nieper Ponti Euxini sinus cum Tartaris ciacoviensibus, aut certe cum utrisqe. incertus is est, ut diximus, propter ustitatem & solitudinem. E qua solitudine pensitant tamen opiliones Turci regi Polono vectigal pascuorum nomine. Prussia vero ducalis sic est implicata regiæ (hoc enim nomine à ducali sejungenda est) difficulter ut neant distingui. A Masovia sylvæ eam dirimunt.

Poloniæ partes.

Partes insigniores Poloniæ sunt, major & minor Polonia, Russia, & Prussia regia, Podolia, Masovia, & Cuiavia. Quæ & ipsæ deinde satrapiis, vel, ut vulgo loquuntur, palatinatibus ac territoriis fere distinctæ sunt. Major Polonia duas satrapias, nimirũ Posnaniensem, & Calissiensem, complexa, occidentalis est; Silesiam, Marchiam Pomeraniamq; ulteriorem, meridionali occiduo & arctoo latere attingens. Magis autem ad occidentem vergit Posnaniensis satrapia; Calissiensis contra ad ortum & septentrionẽ: qua parte sunt Paluci, Craina, & Cassubia, tractus terræ non contemnendi. Minor Polonia

Orientalis eſt, Cracovienſi, Sendom
rienſi, & quæ hujus pars quondam
fuit Lublinenſi ſatrapiis definita, ho
ipſo ordine, quo nunc ſunt enumera
tæ, verſus aquilonem & ortum æſti
vum ſitis. Quæ à ſeptentrione, Maſo
viæ & Poleſſenſi tractui, qui dudum
Lithuanicæ ditionis erat; ab ortu, Ru
ſiæ; à meridie vero, Vngariæ & Sileſi
finitima eſt. Sunt autem ſatrapiæ Cra
covienſis partes, tractus Sciricius, S
Submontanus, uterq; Scepuſio & Vn
gariæ finitimus: Ac Sciricius quidem
ad occidentem vergens, Cracoviæ vic
nior eſt: Submontanus vero Ruſſiæ &
Sandomirienſi ſatrapiæ jungitur. Lu
blinenſis item ſatrapiæ pars eſt Poleſſ
reliquum, quod à Lithuanis detractum
non fuit, utrumque à ſylvis ita dictum
verius, quam Podlaſſe dialecto Ruſſi
ca, quaſi Poloniæ finitimum. Niſi qui
forte Podlaſſe Polonis ſubjectum in
terpretari malit. Sileſiæ pars ea, qua
adhuc eſt Polonicæ ditionis, ſic impli
cata eſt Cracovienſi ſatrapiæ, ut ab ea
magna ex parte ambiatur. Satrapiam
ea nullam habet: Sed in Cracovienſ
fere cenſetur: Habet autem tria terri
toria, Oſuencimenſe, Zatorienſe, & Se
verienſe. Quorum duo priora ſuperio
ri tempore ſuos habuerũt duces: Nunc
præ

ræfecturæ regiæ ſunt. Severienſe eſt in
itione Epiſcopi Cracovienſis. Meri-
ionale & occidentale latus ejus ipſius
ileſiæ : cætera tenet Sileſia Boëmicæ
itionis, nempe Ceſſinenſis , & hujus
ars quondam Pelcinenſis: Ratiborien-
s item & Opolienſis principatus, ſive
lucatus, ut vocant. Ab ortu vero
iberno Scepuſienſem tractum vix &
nodice ea attingit. Eſt autem Scepu-
ium non exiguus terræ tractus , olim
um Polonici juris eſſet, ad Vngaricum
raductus : de quo alibi ſuis locis atti-
gimus. Deinde vero nonnulla pars
ejus cum tredecim oppidis & arce Li-
blio, ſive Lubovulia rurſus Polono regi
certo pacto ab Vngaricis Regibus addi-
cta eſt , atque etiam nunc ab ejus præ-
fecto & ejus nomine adminiſtratur,
Cracovienſi ſatrapiæ tractuique Sci-
ricio verſus meridiem adjacens. Inter
minorem vero & majorem Poloniam
primarias totius Poloniæ partes, inter-
mediæ ſunt Satrapiæ, Siradienſis, Len-
cicienſis, & Ravenſis, nullum commu-
ne nomē habentes. Quarum prima ad
meridiem & Sileſiam , Lencicienſis &
Ravenſis ad ſeptentrionem vergunt,
Maſoviamque attingunt. Harum au-
tem occidentalior eſt Lencicienſis.
Nonnunquam eæ tres una cum Cuia-
via,

via, imo & Masovia, majori Polon[iæ]
sicut Russia & Podolia minori, acce[n-]
sentur. Cuiavia vero ab ortu, Masov[iæ]
& Ravensi satrapiæ; à meridie L[e-]
ciensi & Calissiensi jungitur. Conti[net]
autem in se duas satrapias, Brestense[m]
quæ magis ad ortum & meridiem v[er-]
git; atque Inonladislaviensem, sive I[u-]
ninladislaviensem, quæ magis est o[c-]
cidua & septentrionalis. Cujus n[on]
exigua pars est Dobrinum, ultra Vist[u-]
lam, ab oppido sic dictum: latere orie[n-]
tali confine Masoviæ; septentrion[ali]
vero, Prussiæ. Masovia quoque eod[em]
latere Prussiam, orientali Lithuania[m]
& Polessensem tractum, & versus o[c-]
tum hibernum Poloniam minore[m]
ejusque satrapiam Sendomiriense[m]
meridionali vero Ravensem atting[it.]
Duabus satrapiis distincta: Ploce[nsi]
nimirum, quæ occidentalis est; & e[a]
quæ peculiariter Masoviæ nomen re[ti-]
net, propterea quod diutius duc[um]
suorum, de Polonorum principum sti[r-]
pe oriundorum, dominatu segregat[a,]
postrema omnium nostra memor[ia]
defecta ducibus, ex pactis, & jure feud[i]
ut vocant, Poloniæ redintegrata e[st.]
Quæ quidem orientalis est. Raven[sis]
quoque satrapia quondam pars M[a-]
soviæ fuit, suosque duces habuit, sic[ut]

Plocensis, & pleræque omnes. Pruſ-
regia præter meridionale latus,
od jam eſt expoſitum, ab occaſu ul-
iorem Pomeraniam confinem ha-
t. A ſeptentrione ſinu Baltheo ſeu
nedico, ſive Codano; ab ortu Pruſ-
ducali cingitur. Tribus autem ſatra-
s diſtincta eſt, Culmenſi, Mariæbur-
nſi, & Pomeranica. Quarum hæc
cidentalis eſt: Reliquæ duæ, Viſtula
mine ab illa diremptæ, orientales.
his autem Culmenſis ad meridiem
ectat, Mariæburgenſis vero ad ſeptẽ-
onem. Varmia, & ipſa pars eſt Pruſ-
e regiæ, ad aquilonem ſeu euroaqui-
nem vergens, ducali fere undique
ncta, & ab ea quodam tempore ma-
rem in modum acciſa: Marięburgen-
m quoque ſatrapiam contingit: Nec
ulla ſatrapia cenſetur, ſubjecta epi-
opo ſuo, & ſacro Eccleſiæ ejus colle-
o, Regis Poloni Majeſtatem agno-
entibus. Michalovienſe autem terri-
orium eſt in ſatrapia Culmenſi, Maſo-
iæ ac Dobrino finitimum: olim pars
Maſoviæ. Ducalis Pruſſiæ (ut eam quo-
ue, quo magis perſpicua ſit hæc Polo-
iæ deſcriptio, hic obiter attingamus)
ræter regiam Pruſſiam, limes eſt, à
ptentrione mare Sarmaticum, cum
cu Curonienſi, & ora Livoniæ:
Ab

Ab ortu Samogitia, cæteraque Lithu
nia: A meridie vero Masovia. Satr
piam ea nullam habet: præfecturas p
multas. Olim Prussia priusquam s
jugum Christi missa est, alios fines h
buit, & aliter divisa fuit. Fuit autem
decem regionibus sive tractibus desc
pta: videlicet Pomesaniensi, in quo
Mariæburgum, Christiburgum, Qui
num sive Mariçverderum: Pogesanie
si, in quo est Elbinga & Holland
Erminio sive Varmiensi, qui retin
etiam nunc in lingua Germanica ve
nomen, & Ermeland vocatur: Nata
gino, ubi est Balga, Brandemburgu
Cruciburgum: Sambiensi, in quo su
Mons regius sive Kœnixberga & Loc
stete: Nadravensi, quo Tapelaco
Insterburgum, & Vonsdorfia con
nentur: Salavensi, in quo est Ragne
& Labia: Sudino, qui & ipse nom
suum retinet, & ad Aquilonem ortun
que æstivum inter utrumque Habu
& mare longe prominet: Barthen
quo Rastenburgum, Barthesteinur
& Resla sive Reselia continentur:
Salindo, qui nescio an is sit, in qu
Galindas populos ponit Ptolomæu
In his Sudinus tractus fuit primariu
opibus & viribus maxime pollens, i
ut ad sex millia equitum, peditũ etia
inge

ngentem numerum conficeret. Cæ-
erorum quilibet minimum ter mille
quites, peditum vero decem millia
onficere potuit, ſi vera ſunt ea, quæ
nos in vetuſto quodam libro Germa-
nica lingua ſcripto legimus. Cæterum
Culmenſis tractus, & Pomerania, Po-
loniæ, non Pruſſiæ partes fuere. Sed
nos cætera proſequamur. Ruſſia, quam
rubram nonnulli vocant, latere occi-
dentali minori Poloniæ iungitur. A
ſeptentrione Ruſſiam albam & Voly-
niam habet: Ab auſtro Vngariam,
eiuſque populum Ceculos, & nonnul-
lam Moldaviæ partem attingit eo tra-
ctu terræ qui Pocuce appellatur. Nam
cætera Moldavia ſive Valachia, qua
Podoliæ quoque iungitur, magis eſt
orientalis Ruſſiæ. Continet Ruſſia
duas ſatrapias, nempe Belſenſem, quæ
ad Volyniam & Lithuaniam vergit, &
eam, quæ peculiariter Ruſſica & Leo-
polienſis dicitur, auſtralem magis &
orientalem: Niſi quod Chelmenſis tra-
ctus eius non exiguus ad ſeptentrio-
nem, etiam ultra Belſenſem prominet,
& Poleſſiæ finitimus eſt. Reliquum au-
tem orientale latus eiuſdem Ruſſiæ, ac
totius Polonici regni, claudit Podolia,
ab aquilone & euro albæ Ruſſiæ, à
cætero ortu vaſtis campis Tartaricis
atque

atque Turcicis, ut diximus, à meri-
vero Moldaviæ continens: Tota-
una ſatrapia cenſetur, quam Pod-
cam vocant. Olim Podolia & Ruſ-
tam ea, quæ nunc Poloniæ pars
quam ea, quæ eſt in ditione Lithua-
rum & Moſchorum, ſuos habuit
ces, quemadmodum luculentius
ſtendimus in hiſtoria: Quorum ſti-
cum late propagata eſſet, partim i-
ſeſe inteſtinis diſſidiis atque civili-
bellis confecit, partim à Polovuciis,
Gothi fuiſſe videntur, ac Tartaris
tirpata, partim Polonorum & Lith-
norum adjuncta eſt imperio, part-
in nomen & jus de ſe ortorum M-
ſchorum tranſiit. Extant etiam nu-
permulti, ducale nomen, ſed pleriq
nudum propemodum, retinentes:
ter Polonos vero nulla ducum ſup-
eſt memoria. Hi nunc ſunt Polon-
quatenus hic eam deſcripſimus, fin-
hæ partes.

Soli cœlique qualitates.

Eſt autem regio tota fere plana
aprica, maxime qua ad occident-
ſolem & ſeptentrionem vergit, & q
penitus orientalis eſt Podolia, ac
nomine ipſo declivitatem præ ſe fe-
vicinorum Moldaviæ, Ruſſiæ & V-
gar-

riæ montanorum intuitu. Minor
olonia itidem atque Russia, quo pro-
us accedit ad fines Vngariæ, hoc ma-
s montana est & sylvestris. Quo lon-
us autem inde recedit, eo lenius de-
ivis est, magisque culta & meliore
eba. Tametsi in meditullio quoque
ndomiriensis satrapia, aliqua ex par-
leniter montosa, seu verius clivosa
t. Prussia pleraque omnis, excepta
larięburgensi satrapia, qua ad Habum
mare vergit, collibus molliter & ad
rtilitatem amœnitatemque commo-
e distincta est. Itemque pars nonnulla
uiaviæ. Montes Sarmatici, qui Po-
niam & Russiam ab Vngaria diri-
unt, ardui & sylvestres, non ignoti
int etiam veteribus Geographis & Hi-
oricis. Et in his celebris est inprimis
arpathus, quem nos Crempacum, ni
llor, vocamus. Alii Biesciadi, Modra,
urza, Vapienna, vernacula lingua ap-
ellati, externis ignoti sunt. In medi-
ullio vero minoris Poloniæ Lysecius
st, quasi tu dicas calvum, sive calva-
trum, in quo monasterium est, S. Cru-
is nomine lignoque celebre: & Vave-
us, arce Cracoviensi quam suo ipsius
omine nobilior, & is in quo situm est
Cienstochoviense monasterium, quem
Clarum latine monachi, ni fallor, in-

chi, suppeditant: Quercus & fagi etiam
pastum uberem porcis ferisque præbent.
Omnes autem focorum, & fornacum,
furnorumque ignibus alimenta subministrant.
Tanta est enim vis frigoris in his regionibus interdum, ut
radicitus arescant arbores, & aqua ex
æditiori loco effusa, priusquam terram
contigerit, in glaciem concrescat. Lacus quidem & paludes & flumina duobus tribusve mensibus hibernis, nonnunquam autem vel in quintum ac
sextum usque glacie concreta, non modo peditibus, verumetiam equitibus &
curribus ac plaustris, quamvis oneratis,
multis simul longo spatio pervia & secura præbent itinera. Equidem quodam tempore ultima die mensis Martii Vistulam in Masovia, per firmam
adhuc glaciem, cum curru & quadrigis
& aliquot equitum comitatu transivi.
Hac etiam præterita hyeme in Prussia
glacialis piscatio in lacubus post initium Novembris cœpta, duravit per
totum Martium: gelu autem per totum Aprilem. In tanta autem cæli intemperie pomaria tamen sunt non infrequentia, & fructuosa, ad Vistulam
præsertim, & in suburbanis Cracoviensibus, Sendomiriensibus, Varsaviensibus, Torunensibus, Gdanensibus: El-

bingensibus item, Fraumburgensibu
Veliscensibus & Bochnensibus, lic
remotioribus à Vistula, totoque tract
Submontano atque Sciriciensi. In qu
bus pirorum, malorum, prunorum
persicorum, cerasorum, & nucum b
nitas & varietas certat cum Vngaric
& Italicis. Sunt & vites, quarum uv
in minore Polonia esui quidem nc
insuaves sunt, præsertim si æstas & a
tumnus temperiem suam servent: s
vinum inde expressum acerbius, u
defecatum est. Aliquanto suavius
copiosius exprimitur apud Crosna
Silesiæ in finibus majoris Poloniæ. A
pud Toruniam quoque in Prussia v
neæ coli cœpere non infeliciter, ut a
dio. Neque negat solum Polonicu
castaneas, mora, cotonea, ficus, am
gdalas, pepones, melopepones, herb
& flores omnis generis, & alias ho
tenses Italiæ delitias, palatinariumq
lenocinia, si adhibeatur cultura di
gentior, & à gelu custodia. Nec metal
fossiliaque desunt in montanis: plum
quidem intermixto argento apud I
cussum, Slacoviam, Chranoviam,
Novagoram oppida satrapiæ Crac
viensis, & in finibus Silesiæ: arger
vivi apud Tustanum in Russia: æris
lazurii, & plumbi item apud Chen
nc

nos: ferri plurimis in locis ſylveſtribus: nitri apud Viſliciam & alibi: ſalis apud Bochnam & Veliſcam in ſatrapia Cracovienſi, & apud Haliciam, Colomeiam, Solum, (quod quidem à ſale nomen habet,) & aliis compluribus in locis Ruſſiæ. Ac in Ruſſia quidem id ex aqua ex profundis puteis hauſta decoquitur, & partim in modum farinæ vel nivis minutum relinquitur, partim in fruſtula conformatur: in tractu vero Cracovienſi, partim lapidea duritie ſolidum inſtar ingentium ſaxorum & rupium in ſubterraneis ſpecubus, alte lateque excavatis, & villas, templa, oppidaque ſuperædificata ſuſtinentibus, ferro excinditur, comminutumque deinde, & mola tritum, ad uſus hominum accommodatur; partim & ipſum ex aqua injectis lapidei ſalis fruſtulis & quiſquiliis, quæ ſecantibus id abraduntur, decoquitur. Color lapidei in maſſa lividus eſt fere, ac luto reſperſus. Candidum, & in modum cryſtalli pellucidum, rarius eſt. Tritum candet aliud alio magis. Coctum vero deſpumatis ſordibus candidiſſimum redditur, nivi non diſſimile. Fertur, in ſalinis Bochnenſibus reperiri quiddam pici concretæ ſimile, quod vocant carbunculum: Quod tritum & epotum ſolvat alvum.

Ibidem exaudiuntur nonnunquam ca
num, gallorum, & aliorum anima
lium aſſimulatæ voces in profundiſſi
mis ſpecubus:idque mali & incommo
di alicujus imminentis portentũ vu
go habetur.In majore quoque Poloni
apud Pincum ſalinæ ſunt, verum te
nuiores. Sunt etiam in confinio O
vencimenſis territorii & Scepuſii aqu
ſalſæ, unde ſalem coctum vidimus reg
exhibitum. Salinæ tamen nullæ ſun
Porro in deſertis Podaliæ,& Boryſthe
ni vicinis locis, lacus eſt, cujus aqu
ſereno & ardente ſole, in ſolidum ſa
lem concreſcit, ita ut homines cum
jumentis & curribus in eo,tanquam in
glacie verſentur, ſectumque in fruſt
arbitratu ſuo avehant. Quamprimum
autem pluit, ſolvitur illa glacies no
ſine periculo inſiſtentium. Apud Biez
zum vero ſiveBeciam oppidum in ſub
montana regione, vitriolum effodi, a
in viridem lapideamque duritiem de
coqui,nuper cœpit: *Coppervvaßer*, ho
eſt, æris aquam, Germani, & noſtrat
item, appellant. Antiquitus autem i
conficitur ad æris metalla in Scepuſio
Marmor quoque & alabaſter quibu
dam in locis effodiuntur.Eſt in major
Polonia prope Sremum oppidum co
lis, ubi (res incredibilis; ſed à mult
confi

onfirmatur) ollæ, amphoræ, cacabi, aliarum figurarum vaſa fictilia ſponte naſcuntur, & ſub terra effodiuntur mollia, in aërem autem prolata dureſcunt. Vidi unum atque alterum, quod inde erutum eſſe dicebatur, rude, nec ſatis bene conformatum. Porro in mari Sarmatico Pruſſiam alluente colligitur ſuccinum, ſive electrum; (ambram etiam externi vocant.) quod fluctibus appulſum ad littora, homines nudi obviam euntes parvis retibus excipiunt & extrahunt, molle primum, ſed mox in aëre dureſcit, tornoque ac ſcalpro varie conformatur. In lacubus quoque nonnullis à mari remotioribus id reperitur: ut in Piſſia Epiſcopæ Varmienſis, modicum tamen. Quin & in editioribus locis foſſa altius humo fertur inveniri. Spumane maris concreta id ſit, an ſuccus & gummi arboris, an quippiam aliud, non eſt hujus loci diſputare. Eſt ſane leve & pellucidum: Eſtque fulvum & candidum: Candido majus pretium. Ferunt, ſi incendatur, odore venenum necari. Viſuntur in nonnullis fruſtulis formicæ, muſcæ, culices & alia inſecta, non arte, ſed vel opificio naturæ, vel fortuitis caſibus incluſa.

Flumina Poloniæ.

Aquis irrigua eſt pleraque om
Polonia: ſed fluvios navigabiles n
multos habet: Præcipui ſunt Viſtu
Donaiecius, Sanus; Vieper, quaſi q
dicat porcum; Varta, Noteſſius, Neſt
Prutus, Bugus, Bohus ſive Bogus, P
petius, Narva, Drevancia. Nam Od
quem veteribus Gutalum ſeu Viadu
eſſe volunt, in confinio Moraviæ
Sileſiæ exiſtens, & per hanc ſecundu
Poloniæ limitem, perque Marchiam
Pomeraniam ulteriorem permean
infra Scecinum in Venedicum ſinu
decurrit. Olim intra fines Poloniæ tu
oriebatur, tum decurrebat. Nieper Ru
ſiam albam, eique confinem Podolia
alluens, longo tractu in pontum Eu
num apud Ociacoviam munitione
Tartaricam ſeſe exonerat, ortus
Moſchovia. Boryſthenes is eſt veterib
Græcis & Latinis, omnium ſcriptoru
conſenſu, præter Bernardum Vapc
vium. Qui ſimilitudine nominis,
credibile eſt, adductus, Boryſthene
vult eſſe Berezinam: qui in Niepru
ab æſtivo occaſu influit, minor eo
ignobilior. Viſtula in Ceſſinenſi ora
Sarmaticis montibus exoriens, verſu
æſtivum occaſum & ſeptentrione

pr

imum, mox versus orientem ali-
uantisper, deinde à Sendomiria ver-
s septentrionem rursus per minorem
oloniam decurrit. A Varsavia vero
ursus ad occasum æquinoctialem, &
ox æstivum flexus, Masoviam inter-
it, Dobrinumque à reliqua Cuiavia
rimit. Vbi autem Prussiæ fines atti-
t, in septentrionem reflexus, dein-
eps mediam eam dividit. Supra Ma-
æburgum autem in duos alveos præ-
tis aggeribus objectis sectus, insulam
insignem & fertilem, quam Zulavam
majorem vocant nostri, efficit, & no-
men amittit. Ac sinister quidem alveus,
qui major est, Lenivuca, dexter vero
Nogatus vocatur: Quorum hic in Ha-
bum lacum tribus ostiis, ille vero duo-
bus partim in eundem Habum, partim
in mare infra Gdanum sese exonerat,
longitudinis quidem gradu 41, latitu-
dinis vero 54. Fontes autem Vistulæ
sunt longitudinis itidem 41 gradu, la-
titudinis 49, minuto 20. Fluens autem
amplius centum milliarium Polonico-
rum spatio Vistula, Solam, Premsam,
Scavam, Donaiecium, Vislocam Ropa
auctam, Nidam, Sanum, Viepram,
Pilciam receptis Drevicia & Volboria,
Bsuram, Narvam cum Bugo, Drevan-
ciam, Berdam, Ossam, & Motlaviam

.ezeiſcum, Ruſſiæ arces & oppida præ-
tergreſſus eſt, Viſlocumque alium à
Viſloca, & Viarum minores fluvios in
ſe recipit, apud Sendomiriam oppi-
dum long. gr. 44 fere, lat. 50, minuto
0, Viſtulam & ipſe ſubit. Varta apud
Cromoloviam ſatrapiæ Cracovienſis
oppidum ortus, longitudinis gradu
40, min. 50, latitudinis gradu 50, min.
30, per Siradienſem ſatrapiam & ma-
jorem Poloniam verſus occaſum æſti-
vum fere decurrit, Olſtinum, Cenſto-
choviam, Meſtoviam, Siradiam, Var-
tam, Vneoviam, Colum, Cominum,
Pyſdros, Sremum, Curnicum, Poſna-
niam urbem, Obornicos, Stobniciam,
VVroncos, Siracoviam, Mezichodum,
oppida & vicos cum adjunctis arcibus,
& Landiſbergam veteris Marchiæ præ-
terfluens, Nyrumque, VVreſmiam,
Velinam, Proſniam, Obram, & No-
teſſium minores fluvios excipiens: &
apud Coſtrinum oppidum, in Odram
è Sileſia occurrentem influit, long.
grad. 37, lat. 52, min. 50. Noteſſius vero
apud Cruſuiciam Cuiaviæ oppidum è
Goblo lacu exiſtens, & ipſe per majo-
rem Poloniam verſus occaſum hyber-
num means, Pacoſtum ambit: Labiſſi-
num, Naclum, Pilam, Vſce, Drenum-
que arces & oppida præterlabitur. Ne-
ſter,

ſter; quem Tyram veteribus vocari
lunt, in Ruſſia è Sarmaticis jugis
longe à Tybiſci & Sani fontibus ort
initio verſus Aquilonem profluit, de
de ad ortum converſus, Biſtriciam,
pam, Seretum Ruſſicum, alium à Va
chico, Sbrucium, Smotricium, Vſcia
& Moraquam ignobiliora flumina
ſorbet, & Zidacioviam, Haliciam, C
ſibieſos, Cervonum, Chocimum, Va
chiæ, & alia quædam oppida præt
lapſus, infra Pocuce Podoliam à Va
chia longo ſpatio dividit: Ad ext
mum deflexo nonnihil in meridie
alveo, ſupra Bialogrodum urbem Sc
thicam, ſive Turcicam, quæ & Mono
ſtrum dicitur, in Pontum Euxinum
ve continentem ei Obidovum lacu
influit, long. gr. 53, lat. 47, min. 3
Bugus in Ruſſia & ipſe non longe
Oleſco oppido, long. gr. 46, lat. 49, ex
riens, & primum in occaſum, mox
ſeptentrionem ſecundum occidenta
latus Volyniæ tendens, poſtremo
occaſum reflexus, ubi Poleſſienſem tr
ctum, receptis Volodaroa Belſo, Rat
Suinia, Muchavecio fluviis, emenſu
eſt, & Buſcum, Grodecum, Grodium
Lubomliam Ruſſica, Breſteque, Ianc
viam, Drochicinum Poleſſienſia, &
Cameneciam Maſoviticam oppid
præ

rætergreſſus eſt, apud Serocecium vi-
um, long. gr. 43, lat. 52, min. 40, Nar-
æ à ſeptentrione & ortu æſtivo è Li-
huania profluenti ægre miſcetur, ni-
rorem ſuum retinens aliquamdiu.
Nec multo inferius victor Narva apud
Nouidvuorum oppidum Viſtulam ſu-
it. Eſt autem peculiaris Narvæ natu-
a, ſicut & Dlugoſſus annotavit, quod
non fert venenoſa animalia, uſque ad-
o, ut ſerpentes, qui navibus Bugo de-
atis adhæſerint, edito ſibilo refugiant,
um primum ad aquam ejus fluminis
ttigerint. Pripetius in Chelmenſi tra-
tu è palude non longe à Lubomlia
xiſtens, long. gr. 47, lat. 50, præter
occiduum & ſeptentrionale latus Vo-
yniæ, diverſus à Bugo, per Ruſſiam
albam longo ſpatio verſus orientem
olem progreditur, & cum nonnullis
aliis, tum Styro, Turo, Slucio, Suiſlocio
grandibus fluviis auctus, Nieprum ſive
Boryſthenẽ ſupra Kioviam ſubit, long.
gr. 51, lat. 53 fere. Bohus autem, ſive Bo-
gus, è palude ortus in finibus Podoliæ,
long. gr. 49, lat. 49, min. 30, itidem
per Ruſſiam albam meridionalior lon-
go terrarum tractu ad ortum tendit: ad
extremum deflexo in meridiem curſu,
& ipſe in Boryſthenem non longe ab
oſtiis ejus, long. grad. 55, lat. 48, ſeſe
exone-

exonerat. Prutus è jugo montium Sar-
maticorum, longitud. gr. 46, min.
lat. 47, min. 30, versus aquilonem
Pocuce delapsus, & Colomeiam Sn
tinumque præterlapsus, inde per Va
chiam sive Moldaviam primum ori
talis, deinde australis versus Bulgaria
in Danubium decurrit, long. gr.
lat. 45 fere. In Prussia vero Alla & P
saria, non longis inter se spatiis o
versus septentrionem fluunt: Et Pa
ria quidem infra Olstinecium, s
Hochsteinum, (ut vocant German
ducale oppidum existens, Morang
Libstadia, Brunsberga, & Helgebe
oppidis præteritis, Habum lacum su
it, long. gradu 42, min. 34, latit.
Alla sive Alna vero supra Allesteinu
S. Collegii Varmiensis arcem & op
dum, cui etiam nomen dedit, orien
præteritis Vartemberga, Gutestad
Heilsberga, sive Allesberga, Varmie
sibus, & Barthesteino, Sipelbeino, F
delandia, Allemburgo, ducalibus op
dis, apud Velam Prægolæ, ab ortu h
berno per ducalem Prussiam decurre
ti, miscetur, & cum eo infra Kœni
bergam, hoc est, Regium montem u
bem, long. gr. 43, lat. 54, Habo lacu r
cipitur. Drevantia vero non ita long
ab iis intervallo oriens, diversoq

mea

catu verſus Auſtrum fluens, ſupra
oruniam à Viſtula excipitur. Atque
ec de fluminibus nunc ſufficiant.

Lacus Poloniæ & Pruſsiæ.

Lacubus, piſcoſis inprimis, abundat
ruſſia. In his nominatiſſimus eſt Ha-
us, cujus modo mentionem fecimus:
uem etiam recens mare vulgo vo-
nt: Ad quindecim milliaria in longi-
udinem, inter Gdanum & Regium
nontem urbes, ſecundum mare pa-
ns, & ab eo anguſta inſula, quæ Ne-
nga appellatur, disjunctus: In latitu-
inem vero duo milliaria plus minus.
c Elbingam quidem urbem non lon-
o ſpacio adſpicit, eique portum effi-
it, ejuſdem nominis flumine naviga-
ili influente. Tolkemitam vero,
raumbergam, (cui baſilica Varmienſis
n modum arcis munita impendet,)
algam, Brandeburgum, & Fiſhauſum
ppida & arces alluit, receptiſque, ut
ixi, Viſtula & Prægola, & aliis mino-
ibus fluminibus, apud Locſtete arcem
nari miſcetur. Hoc aliquanto amplior
acus alter eſt eodem nomine, cogno-
mento Curonienſis, in Pruſſia ducali,
in quo ſunt oſtia Nemenis fluvii (Me-
melam vocant Germani) per Lithua-
niam defluentis. Inter hos duos Habos

&

& mare peninſula eſt, quæ & ipſa N
ringa, ſed Curonienſis, appellatur,
ces & oppida continens. Secundu
hos eſt Druſnus ſive Drauſenus lac
in Mariæburgenſi ſatrapia, unde Elb
ga flumen profluit: Partecinus Lubn
Reuſſina, & Viecininus in Culmen
In Pomeranico vero Stuorzonaga
quaſi quis ſtratum vel factum aggere
dicat, inter Choiniciam, Slochovia
ac Tucholiam oppida, ſeptem mill
rium ſpatio longus, quinque latus: V
de Berda fluvius profluens, per Crem
ſcum, Lubovum, & Charſicovum n
nores lacus in Viſtulam influit in
Bydgoſtiam. Nec ignobiliores his ſu
Vſdice, Lubſcus, Oſſiecinus in eode
tractu: Alii minores. Sunt & in V
mienſi ditione non pauci: Præcip
vero Dadaius, Zainus, Vadangus,
ſia, Blanke, quaſi albus, Sinſer, Li
genaus, Lemanglus, Ellingus, Plau
cus, Vulpingus, Clebergus, Coſnic
Obelus, Marangus, & alii complur
Sunt & in ducali Pruſſia multi & gra
des, quos omittimus. Habet & maj
Polonia & Cuiavia nonnullos piſc
ſoſque. In quibus Goplus princeps e
quinque milliaria patens in longu
ſemis in latum. Secundum hunc ſu
Blendnus, Povizus, Sleſinus, San
Pio

iednicia, Niezamyslus, Voniesca, Lo-
iunice, Pcievus, Lubstovus, Dravu-
us, Noblim, Tulangus, Ielen, & Led-
icia, in cujus insula Cnesnensis basi-
ca initio condita fuisse, indeque pro-
ter difficilem aditum, in eum, quo
unc est, locum translata esse putatur,
uemadmodum Dlugossius memorat.
n Cujavia vero Tur, Lanscus, Bielscus,
ubotinus, Orlie, Berdovus, Borimo-
us, Crevianta: Et in Dobrinensi tra-
tu Gorznus, Mocovus & Scampscus,
ninores aliquanto superioribus. Pro
acubus minor Polonia, Silesia, Rus-
ia, ac Podolia piscinas habent arte ma-
nuque factas permultas ac grandes.
Non carent tamen & lacubus, Lubli-
nensis maxime & Chelmensis tractus.
E quibus Biale, hoc est, Albus, per anti-
phrasim sic dictus, prætereundus non
est: Cujus aqua Aprili & Majo mensi-
bus fuscos reddit lavantes: Pisces autem
pinguissimos profert, qui brasmi, à no-
stratibus autem clescii vocantur. Est &
in Belsensi lacus Crinice, non amplus,
verum profundus. De quo illud me-
morabile annotavit idem Dlugos-
sus, quod certis temporibus altero vel
tertio quoq; anno cum mugitu fluctus
attollens exhauritur prope ad fundum
usque, aquis vicini montis cavernas

ſubeuntibus. Atque ibi tunc facile p
henduntur piſces in aqua vadabi
Poſt dies aliquot ea refluit. In cæte
lacubus, atque etiam in majoribus
ſcinis & fluminibus, hyberno tempo
commodiores fere ſunt piſcation
quam æſtate, pertuſa certis interv
lis glacie, retique per majus foramen
aquam immiſſo: quod longis funib
ad perticas alligatis hominum equ
rumve opera longo ſpacio in diverſu
tractum, coëuntibus rurſus piſcato
bus, alio foramine piſcibus refertu
extrahitur. Sunt autem eadem ger
ra piſcium in lacubus & piſcinis. Vtr
bique enim ſunt lupi, ſive lucei, pr
mi, percæ, rhombi, (ſi modo ſic app
landi ſunt ii, quos nos caraſſios di
mus,) ſumi, ſendacii, cirtæ, ſive cert
à delitiis, ni fallor, apud Germanos n
men ſortitæ, tineæ, anguillæ, rubocu
carpones, quos reginas vocant Ita
Latini Cyprinos, quemadmodum vu
Ioannes Dubravius Olomucenſis Ep
ſcopus. Tametſi minus frequentes
ſunt in lacubus, quam in piſcinis: I
quas parvuli tanquam in vivaria ſtu
dioſe includuntur. Ferunt etiam lacu
nonnulli eos, quos ſulvizas & ſielav
noſtrates, Germani marenas vocan
Piſcis eſt dulcis & ſapidus, aleci ſim
li

s. Fluviatiles vero ſunt cum iidem
ere omnes, tum delicati inprimis, tru-
a, barbo, ſive mullus, (barvenam vo-
ant,) fundulus, oculata, quæ lampre-
la quoque dicitur, aloſa, ſive borbo-
ha, cujus jecur potiſſimum eſt in deli-
iis: à noſtratibus mientus vocatur.
temque lipien, ſliz, berzana, ucleia,
aſdez, & quæ bialariba, hoc eſt, albus
iſcis, à noſtratibus appellatur: quibus
atina nomina dare non habemus.
Quanquam quid vetat, Alberti Magni,
& aliorum ſcriptorum, qui ejuſmodi
es perſecuti ſunt, exemplo, eos ver-
naculis nominibus ad latinum ſonum
conformatis appellare? Quod in ſupe-
rioribus quoque nonnullis factum eſt.
Cancris & anguillis abundat inprimis
Nida fluvius. Anguillis etiam & ſtintis
Habus, & alii nonnulli lacus Pruſſici.
Marinis piſcibus non admodum abun-
dat ea regio. Nobiles autem præcipue
ſunt haleces, quos haringas Germani
vocant, quorum ſale conditorum ma-
ximus eſt vulgo uſus in tota Polonia,
atque adeo in Lithuania quoque, Boë-
mia, Sileſia, Moravia & Vngaria. Tan-
ta eorum copia eſt. Sed in Pruſſia pau-
ci prehenduntur: A Cymbrica autem
Cherſoneſo, & Scandia, & ex Oceano
Germanico plurimi & optimi navibus

eo importantur. Pomuchlæ non
ſunt, neque paſſeres. Salmonem
eſocem, & ſturionem, inter marin
ne an fluviatiles numerem: neſcio.
trobique quidem prehenduntur: Se
mari ſurſum fluminum certis tempo
bus enatant, tranſilientes obſtacula.
quibus etiam inſidioſis capſis collo
tis capiuntur. Tanto ſunt autem ſ
viores, quanto longius à mari & Ha
receſſerint. Quin univerſe piſces ii,
in fluviis juxta ac lacubus & mari vi
tant, ſapidiores ſunt in fluviis, qua
in mari vel lacubus capti. Non eſt
prætereunda quarundam aquaru
non vulgaris natura. Eſt in Scepu
rivus ex arduis montibus profluen
cujus guttæ in lapideam duritiem co
creſcunt, ita ut ex iis ſponte exiſta
fulcra ſuſtentantia canales, quibus
vus ille ad moletrinas deducitur. Eſt
fons ſive lacus peſtilentem aquam
vaporem emittens, cujus non mod
guſtu, ſed etiam afflatu animalia & av
necantur. Sunt etiam nonnullis in l
cis Poloniæ ſcaturigines tepidarum
quarum, ſulfuris & aluminis odore
redolentium, quibus ſcabies & ulce
hominum & jumentorum curantu
Sed nos ab aquis & aquatilibus ad te
reſtres animantes tranſeamus.

An

Animantia & feræ Poloniæ.

E ferarum animantium genere fert
ec regio copiam leporum, dorcarum,
iurorum: cuniculorum quoque alicu-
: cervorum etiam, & aprorum, &
rſorum, & luporum nonnullis in lo-
s. In primis autem Nepolomicenſis &
adomienſis ſaltus nobiles ſunt cer-
orum venationibus. Et horum au-
em, & onagrorum atque biſontium,
ruſſia ducalis, eique finitima Maſo-
ia, ferax eſt, & inprimis Podolia: ubi
gminatim in campis non modo hæ
ræ, verumetiam feri equi paſcuntur.
ſt autem biſons prægrandis, verum
erniciſſima fera, magnis & introrſus
eniter incurvis cornibus nigris arma-
a, quibus equum cum ſeſſore corre-
tum in ſublime identidem jactat, &
rbores mediocri craſſitudine evertit.
Magnitudinis ejus illud quoque eſt ar-
gumentum, quod in capite ejus inter
cornua, duo, imo tres etiam homines,
poſſunt conſidere. Habet villoſum &
hiſpidum corium, & ſub mento palea-
ria. Caro ejus ſale condita in delitiis eſt
magnatibus & principibus. Cornu, ſo-
norum, & ob id venatoribus in uſu eſt.
Zubrum ſeu zanbrum vocant noſtra-
tes: Imo & Græci recentiores: Onager

vero los appellatur. Alcem hanc e
volunt: De qua ſcribunt Plinius,
nonnulli alii ex veteribus. Fera eſt lo
gis cruribus & auribus, aliquanto m
jor equo, colore cæſio & fuſco, m
capite cornuto: Cujus ungula poſteri
rum crurum, ſi Autumni initio ſpira
ti adhuc deſecentur, expetitur, com
tiali præſertim morbo laborantib
ſalutaris. Ferunt etiam capreas mo
tana loca, Vngariæ finitima. Cæteru
uri, hoc eſt, boves ſylveſtres, quos n
thuros dicimus, in ſolis Maſoviti
ſylvis apud Vyskitcos extant. Et h
rum quidem ferarum carnes aptæ ſu
humano eſui: Cultui vero pelles ſu
miniſtrant panthera, ſive is eſt lup
cervarius, (ris appellatur à noſtratibus
maculoſis ventre & pedibus: quæ pa
tes maxime in precio ſunt. marte
ſive mardures, quas cunas dicimu
vulpes, lupi, roſomaci. lutri item
caſtores amphibia. Atque horum, ca
ſtorum, inquam, caudæ etiam int
delicatos cibos & pro piſcibus haben
tur, reliqua carne inutili propemo
dum. Extruit autem ſibi hoc anima
cubile ligneum in marginibus flumi
num & lacuum, cameris compluribu
aliis ſuper alias diſtinctum, ac ſecun
dum incrementum aquæ domicilium
mutat

mutat, ita ut cauda natante reliquum corpus in ſicco maneat. Pellem habet in dorſo hiſpidam, ſed mollem: unde fimbriæ fiunt exornandis veſtibus hibernis & pileis. Vrſorum quoque volæ cum digitis eſitantur: pelles etiam ſtragulæ veſtis uſum præbent. Quin & vestire his famulos cœperunt ii, qui ferociuli videri volunt. Cuniculi, lepores, & ſciuri cultui juxta ac eſui apti ſunt. Sunt etiam in Podolia animalia ſciurorum vel cuniculorum magnitudine, in cavernis degentia, varias & maculoſas pelles habentia, quæ & ipſæ ad veſtitum & pallia fœminarum expetuntur. Crzecicos vulgo vocant. Omni autem genere ferarum magis abundat Lithuania, propter vaſtitatem ſylveſtrem. De biſontium venatione ſcire operæ pretium eſt, quod in campis Podolicis ſegregati ex agmine ſinguli ab equitibus ſagittariis ordine in gyrum diſpoſitis conficiuntur. Vnus enim poſt alium feræ adequitantes, jaculantur, citatiſque equis refugiunt. Efferata autem illa ictu & vulnere, refugientem inſequitur. Interim ferit eam alius: Quem illa rurſus priore dimiſſo inſequitur, donec defatigata labore & vulneribus concidat. In ſylvis vero ii deprehenſi oportuno aliquo loco, dejectu

arborum à rusticanis hominibus ad
coactis, quasi intra sepes includuntu
plures etiam quam singuli, ita ut eff
gere inde non possint. Deinde extruc
ex tempore principibus & magnatib
ac fœminis cavea sive tabulato editi
ri, ex quo tuto spectare possint, ven
tores cum venabulis ad suam quisq
arborem disponuntur. Mox ab equ
tibus, strepitu & clamore, admissuq
canum, fera excitata è vepretis in m
dium propellitur. Quæ à venatore po
arborem latente, ut cuique max
me appropinqua, efferata ictu, arb
rem, cujus objectu ille se tegit, corn
bus petit, & cum arbor sit gracilio
quam ut ambobus cornibus in ea
possit impingere, fronte ac toto co
poris nisu in eam incumbit, cornib
utrinque prominentibus. Vrget int
rim semel adactum in præcordia fe
rum venator, sensim cedens appeten
se feræ ac circum arborem gyranti: ne
desunt canes grandiores morsibus ad
juvantes, donec ea exanimata vel de
fatigata prorsus concidat. Quod si ve
nator ictum frustratus sit, aut minu
oportune intulerit, aut à fera etiar
correptus & proculcatus fuerit, aliqu
è vicinioribus rubrum pannum fer
objectat. Hoc enim colore maxim
eff

feratur. Ibi ea dimiſſo priori, hunc
tit, recipientem ſe ad ſuam arborem,
ab eo feritur & conficitur. Linguæ
us contactus vitatur, qua longius ex-
ta attrahit ad ſe hominem, ſi vel ex-
emam veſtis ejus oram contingat. Eſt
nim ea ſcabra. Vrſi vero, quamvis
prægrandes, etiam vivi capiuntur, reti
nplicati, venatoribus compluribus
mul accurrentibus, & ligneis furcis
aput pedeſque feræ ad terram depri-
nentibus, donec ea fune conſtringa-
ur. Conſtricta in arcam ligneam con-
luditur, ita, ut ſe commovere ne-
queat, & avehitur. Vnde poſt, ubi libi-
um eſt, ad ſpectaculum & urbanam
vel campeſtrem venationem emitti-
ur. Sic autem colligatur, ut uno tractu
funis ex arca prominens ſolvatur. Vidi-
mus aliquando in ſpectaculo equulum,
& quidem caſtratum, cum urſo præ-
grandi commiſſum. qui ex intervallo
accurrens, obverſo tergo calcibus ur-
ſum petebat & refugiebat, urſo ad ſti-
pitem, laxiore tamen fune, alligato.
Sed alia perſequamur. De jumentorum
genere. Bobus & equis abundat Polo-
nia: camelis, aſinis, & mulis caret. A-
liunde ii nonnunquam adducuntur,
ſed non durant. Ovium item & capra-
rum ferax eſt.

Volucria Poloniæ.

Avium quoque magnam habet co-
piam. Præter altiles autem, nempe gal-
los gallinaceos, domesticos juxta ac In-
dicos, (qui nuper adeo invecti sunt)
anseres, anates, & columbas, in deliciis
hæ sunt: Pygargus, quem quidam In-
stardam vocant, eo quod tardior sit
propter molem corporis, & vix à terra
evolet: pavo, grus, cygnus, perdix, b
nosa, coturnix, sturnus, sive starnus,
quæ cietrzem & ceciorca, & glusset
quasi surdaster, à nostratibus vocantur.
Et ut rapaces, aquilas, falcones, acc
pitres, milvios, vultures, nisos, ardea
& multas alias mittamus, minoru
quoque avicularum aptarum esui i
gens est copia. In his nobilis inprim
ea, quæ in solis fere Lovicensibus cam
pis cum nive existit ac disparet: avicu
passere non multo major: quam à niv
sniegulam vocamus. Turdus rarior es
itemque pardua, quam ita vocamu
nomine vernaculo, quando latinum
non habemus. avis est sylvestris, galli
na non multo minor, in campis Rus
sicis & Podolicis. In iisdem reperiuntu
coturnices virentibus pedibus, quarum
esus spasmum inducit. Ex avibus ma
jores atque teneriores sub hyemis ini

tium

im gregatim avolant, vereque novo
deunt: Nonnullæ minores, velut hi-
ndines & cypſeli, implicitis inter ſe
dibus & alis conglobatæ in lacus,
ludes, & piſcinas ſeſe immergunt,ac
re novo emergunt, & explicantes
ſe evolant. Hiberno quidem tempore
tibus extractæ à piſcantibus, ſine ullo
nſu & motu, & ad ignem admotæ,
l in hypocauſtis calidis poſitæ, revi-
ſcunt & evolant, ſed ſtatim læſæ fri-
ore, vel ignis calore atque vapore in-
lito, emoriuntur. Cæteræ hyemis
lerantiores, in ſylvis vel circum do-
os & villas vitam degunt. Nec plura
unc de ſitu, ubertate & omni deſcri-
tione Poloniæ.

Idioma, mores & ingenia Polonorum.

Genti Polonæ ſicut originem, ita &
nguam communem eſſe cum Boë-
nis, Ruſſis, Moſchis, Croatis, Mora-
is, Sileſiis, Caſſubiis, Bulgaris, Raſciis,
erbis, Illyriis, & univerſo nomine
lavico ſeu Venedico, alibi expoſuimus.
Tametſi dialectis ea tam varia eſt, ut
nonnulli ex his populis ægre & vix ſe
nvicem intelligant. Cæterum ab aliis
omnibus linguis ea prorſus diverſa eſt:
Niſi quod multa inſtrumentorum,
ope-

operum, & aliarum rerum ad opi
& communem vitam pertinent
vocabula à finitimis, & priſcis, ni
lor, incolis Germanis, mutuata
Sunt hodieque non modo mercat
& opifices Germani multi ſparſi
urbibus habitantes, verum oppida
ne tota & pagi pleni utentium lin
Germanica in ſubmontana regione
quę finitimis Ruſſia & Scepuſio, ite
que in extrema ora majoris Polon
deductis eo, ſicut & in Sileſiam &
Pruſſiam, quodam tempore Germa
rum coloniis, & multis de plebe co
pendii ſui cauſa ſubinde immigran
bus. Quin & equeſtres quædam fam
antiquitus è Germania ducunt origi
Cui rei argumento ſunt ſtemmata
inſignia, & eorum nomina. Sed jam
atque etiam oppidani & pagani diut
nitate temporis ac domicilii, & con
biis, magna ex parte in Polonos tra
ierunt. Libenter autem & Poloni p
pter multum uſum & commercia cu
Germanis condiſcunt linguam G
manicam. Libentius etiam Latina
propter ſacrorum ritus & ſacerdot
ſcribendique uſum, qui vulgatiſſim
fuit antiquitus hac lingua, cum in p
vatis ſcripturis & epiſtolis, tum in ac
publicis ac diplomatibus, mandat
ec

ictis, decretisque principum, & omnium judicum & magistratuum. Estque etiam nunc, aliquanto tamen minus, in usu. Nostras enim lingua neque tam copiosa est quam aliæ, neque scriptu lectuque facilis. Sed Prussiæ incolæ, cum maxima ex parte Germani, aut è Germanis oriundi sint, in conscribendis actis judiciorum Germanica lingua magis utuntur, vulgo mixtim Polonica & Germanica loquentes. Prisci Prussi, quorum pertenues adhuc extant reliquiæ, peculiarem habuerunt habentque ab utraque penitus diversam. In Russia, meridionali præsertim, jam fere usitatior est Polonica dialectus, quam vernacula, ex quo gens ea Polonorum cessit imperio, Polonis propter ubertatem soli & militiam adversus Tartaros libenter ibi figentibus domicilia. Sunt etiam in Russia Podoliaque Armeni, mercaturam exercentes: Hebræi vero longe frequentiores, etiam in cætera Polonia, præter Prussiam, sparsim oppida & vicos incolentes. Vtrique sua lingua utuntur: sed & Polonica, vel Russica: Hebræi vero passim & Germanica. Penetrarunt & Itali mercatores atque opifices in urbes primarias nostra fere memoria: Estque nonnullus ejus linguæ usus etiam apud
Polo-

atque pomariis delicatis, tum viva-
piſcium & prædiis culta, ac tempe-
cœli amœna. Adjuncta ſunt ei duo
pida: à meridie quidem Cazimiria,
nte ligneo juncta, interlabente Viſtu-
Eſt tamen intermedius urbi & ponti
ntinens viculus, cui nomen eſt Stra-
mia. Quem flexus Viſtulæ tria latera
nbientis, & influentis in eum Kuda-
æ occurſus facit inſulam. A ſepten-
ione vero pomariis urbis continens
t Cleparia, non tamen cincta mœni-
ıs, ut eſt Cazimiria. Habet & arcem
ramplam Cracovia à latere Auſtrali
colle ſeu rupe, Viſtulæ & Stradomiæ
minentem, mœnibus turribuſque
unitam, & magnificis regiæ ac baſili-
e, in qua ſedes eſt Epiſcopi, duorum-
ue præterea delubrorum, & aliarum
rivatarum domuum ædificiis exor-
atam. Regiam quidem Sigiſmundus
ex ſenior noſtra fere memoria in eam,
uæ nunc viſitur, formam, amplitudi-
em & ſplendorem redegit. Habet A-
ademiam quoque omnium diſcipli-
arum atque doctrinæ ſtudiis & pro-
eſſione florentem. Olim tamen, quam
nunc, honeſtis diſciplinis & frequentia
ræceptorum juxta ac ſtudioſorum
lorentiorem, cum principes viri orna-
nentis patriæ magis faverent ac ſtude-
rent,

emque episcopi, cum oppidis Srod-
& Valislevo, interlabente Varta
mine disjunctam.
Secundum hanc sunt oppida Calis-
, Gnesna, vetustate & Archiepiscopi
e basilicaque nobilis, Vuschovua,
am Freistadiam Germani vocant,
stenum & Slupcia episcopi.
In Russia *Leopolis* long. gradu fere
, latitud. 49, sita quinquagesimo à
acovia milliario: Vrbs est satis mu-
a, duas arces adjunctas habens;
porio civiumque elegantia & hu-
anitate florens, ac sede alterius Ar-
iepiscopi, duorumque episcoporum,
mpe Armenici atque Russici, non
nobilis.
Sunt etiam oppida *Præmislia* & *Cros-*
: Quorum Præmislia arce munita,
duobus episcopis, latino sive catho-
o, & Russico, cohonestata est. *Chel-*
a quoque itidem duos habet episco-
s: sed propter oppidi seu vici immu-
ti infrequentiam, Tartaricasque ex-
rsiones, catholici episcopi cathedra
rasnostaviam translata est.
In Podolia *Camenecia* est, urbs cum
ce, natura loci manuque permuni-
, triginta milliariis bene longis di-
ans à Leopoli: versus ortum hyber-
um long. grad. 49 ferme, lat. vero 48,

min. 30. Habetque & ipsa suum ep[iscopum]
scopum.

In Masovia *Varsavia* est, longitu[di]nis 43, lat. 52 gr. & minuto 20: pari fi[e]re spatio, hoc est, quadraginta milli[a]riis, à Cracovia & Posnania. Dein[de] *Ploscum* basilica nobile & episcopo, [e]jusque episcopi oppidum Pultovia cu[m] arce, & Lomza.

In Cuiavia sunt, *Breste*, & *Vladisl[a]via* sedes & oppidum episcopi, cum a[r]ce, quam Stanislaus Carncovius episc[o]pus nuper splendidiorem & magis h[a]bitalem reddidit.

In Prussia vero *Gdanum* sive *Dant[i]scum*, octogesimo ferme à Cracov[ia] milliario, à Posnania vero quadrage[si]mo; à mari, uno ferme: longitudin[is] quidem gradu 41, minuto 30, latitud[i]nis vero 54, min. 20. urbs est è tribu[s] oppidis coagmentata, portu, navalibu[s] & horreis nobilis: copia & varieta[te] mercimoniorum, partim maritimo[rum] rum ex toto occidente & septentrion[e], partim terrestrium ex diversis mun[di] partibus, & fluviatilium, maxime V[i]stulæ præterlabentis opportunitate abundans: munitione firma, civiu[m] & convenarum industria ac diligenti[a] culta.

Gdano proxima dignitate nunc e[st]

Toru

Torunia, viginti quatuor milliariis introrſum verſus Poſnaniam & Cracoviam ab eo diſtans, & in ripa Viſtulæ ſita, logitudinis grad. 41, lat. 32, duobuſque oppidis diſtincta. Olim emporio & omnibus rebus florentior. Sed Gdani incrementa eam non parvis detrimentis affecere, & infrequentem reddidere: quod ab ipſa itidem Culmæ prius uſu venerat: quæ civitas ea dignatione fuit antiquitus, ut ab ea cætera omnis Pruſſia atque etiam Maſovia pleraque, jus peteret: quod inde etiamnum Culmenſe dicitur. Viguerunt in ea non ita pridem etiam bonarum literarum ſtudia. Nunc ea pro amplitudine ſua infrequens eſt admodum: Cumq; ſuperiori tempore in ditione regia fuiſſet, nunc paret epiſcopo, qui inde nomen habet. Tametſi cathedra ejus eſt in oppido Culmeſea, uno milliario inde diſtante.

Elbinga etiam Pruſſiæ urbs eſt gemina, permunita & copioſa: niſi quod ejus quoque luminibus, ut ita dicam, officiunt, ab altera parte Gdanum, ab altera Regius mons ſive *Kœnixberga*, vicinæ, & majore commoditate portuum copioſæ urbes. Eſt autem Regius mons, ducalis Pruſſiæ caput, tribus oppidis & arce magnifica, noſtraque memoria etiam baſilica & ſede epiſcopi

on multum ulla re cedit *Allesberga*, ve *Heilsberga*, episcopi Varmiensis omicilium. Cathedra enim supra raumbergam est, quemadmodum suerius attigimus. Initio vero, *Brunsergæ* ea fuit collocata. Quod ipsum uoque oppidum geminum, permuitum, frequens & copiosum est, ita it inter primarias urbes Prussiæ numeari queat. Quam nuper vir amplissinus Stanislaus Hosius, S. R. E. Cardialis & Varmiensis episcopus, una cum acro ejus ipsius Ecclesiæ collegio, stuliis literarum atque doctrinæ nobilioem reddidit, nobis adjutoribus, & in religione catholica conservat, collegio religioso eorum hominum, qui de societate Iesu vocantur, in ea collocato. His oppidis non multum cedunt Gustadia, Allesteinum, Resla, Vormita, Melsacum, Vatemberga, Sebergum in eodem tractu ac diœcesi Varmiensi. In Pomerania, Tucholia, Choinicia, Stargarta sive Starigrodũ, Nouum, Gneum, Dersavia. In reliqua Prussia, Neimarcum, Brodnicia, Stuma, Grudentum, Lubavia, Razinum, & inter hæc interjectum ducale Quizinum, quod GermaniMariæverder vocant, non ita pridem sedes Pomesaniensis episcopi: Cujus diœcesis insulam quoque majorem

& Stumenſe territorium complect
batur. Nunc ea caret epiſcopo. H
omnia oppida & ipſa per ſe mœnib
cincta ſunt, & fere arces validas & b
ne exædificatas, ſed vetuſtas, adjunct
habent. In cætera quoque Polonia n
infrequentia ſunt oppida, aut ſi vic
appellare malumus, pleraque ſine u
mœnibus, nec niſi ligneis ædific
præter templa & caſtella ſive arces a
junctas. Sunt item arces in editiorib
locis & rupibus extructæ, nullis adju
ctis oppidis: Melſtinum, Tencinu
Landiſcorona, Ogrodenecia, Lipo
cia, Olſtinum, Pilcia, Sorſtenum, Sob
Ocecium, Viſnice. Sunt & monaſte
ad munitionem pariter & commo
tatem habitatorum exædificata, &
cis pagiſve non longe diſtantibus f
quentata: Tinecenſe, Mogilenſe, M
chovienſe, Andreovienſe, Breſcen
Stananticenſe, Coprivunicenſe ſ
Pocrivunicenſe, Lyſſecenſe, Cienſ
chovienſe, Vitovienſe, Suleovien
Landenſe, Lubinenſe, Cervenſcen
Paradiſenſe, Mogilnenſe, Tremeſn
ſe, Secechovienſe, Vangrovecenſe,
Sarnovicenſe, Pelplinenſe, Oliven
Zucovienſe in Pruſſia. Pagi plerique
omnes ad lacus, rivos, & flumina
ſunt, ſparſim duplici, ut plurimum,

d

ne disjectis agrestium domiciliis. In
s casæ sunt ligneæ vel luteæ, humiles
eræque, omnes stramentis, nonnullæ
ſerculis intectæ, præter prædia do-
osque dominorum, quæ ampliores
nt & cultiores. In Prussicis tamen
gis agrestes Germani minus inculte
bitant: Oppidani vero cultius etiam,
te[illegible]tiis fere domibus interjectu tra-
um firmatis, & ad omnem commo-
tatem instructis: Quæ tamen pleræ-
ue stramentis tectæ sunt: nonnullæ
teritiis tegulis. Vrbes longe sunt cul-
ores, nisi quod habent domos angu-
iores. Cæteræ vero Poloniæ urbes pri-
ariæ laxioribus domibus, nec minus
ultis habitantur. In quibus cum Ger-
ani mercatores superiori ætate late-
ibus & lapidibus elegantius ædificare
œpissent, nunc Poloni quoque eodem
udio tenentur, illosque superare con-
endunt: Nec in urbibus modo, sed et-
am in villis lautius habitare student,
talorum fere opificum opera & indu-
tria. Hypocaustorum permagnus est
sus majore parte anni in tota Polo-
ia, præter Cassubiam, & Prussiæ par-
em quandam: ubi agrestes per hyber-
um tempus accenso in medio do-
nicilii foco cum pecudibus, jumentis,
c cæteris animalibus & avibus dome-

ſticis in ſordibus, fœtore, atque fu
(licet non deſint ampla fumaria)
tam degunt: ſicut & in Samogitia
aliis ad Septentrionem vergentibus
gionibus. Quanquam hypocauſta q
que, agreſtium duntaxat, pleraque
moſa ſunt, (ut quæ furnis ad coque
dos cibos & panes intus extructis
lorem excipiant, & fumariis mag
parte careant,) & anſerum, ana
gallinarumque cum pullis ſuis, ac c
cularum quoque, capellarum, vite
rum, ac fucularum, propter hybern
gelu, admiſſu & receptu ſordida.

Polonorum inſtituta & mores.

Balnearum item excalfactarum f
quens eſt Polonis uſus æſtate juxta
hyeme ad abluenda & levanda ſud
corpora. In quibus mares ſeorſum
vant à fœminis. Veſtium genus nec
unum eſt, neque certum, aut ſuum c
que ordini, conditioni, ætati & gen
hominum. Exoticis delectantur plu
mi. Fœminæ paſſim cum alio cu
vario, tum virorum amiculis utunt
Quanquam id novum eſt. Reticulis
men, aut lineis velis ſive flammeis,
capita integunt. Puellæ antiquitus n
da capita ſertis aureis, gemmatis,
ſericeis, vel floreis, vel herbaceis re
mi

itæ, progrediuntur in propatulum:
d nunc eæ, atque etiam matronæ,
leis ſericeis, pellibus ſuffultis, itidem
: mares fere, tectæ incedunt. Victus
enti antiquitus vulgo & in plebe, agre-
i præſertim & vicana, ſuccidia, lacta-
is, piſciculis, oleribuſque potiſſimum
onſtat. Nunc multi vervecina quoque,
: vitulina, & bubula carne victitant:
uarum carnium fora in pagis quoq;
pud templa & parœcias feſtis diebus
ſtituuntur. Vrbanis, atque nobilita-
, victus eſt dapſilior: Et jam lautior
tiam: menſæque cum altilibus, tum
eris animalibus, avibuſque, & piſcibus
utis, inſtructæ: in quibus permagnus
ſt aromatum, neque exiguus ſaccari,
c aliorum exoticorum condimento-
um uſus: Nec oleribus exquiſitis &
iſtatiis eæ carent. Nec deſunt bella-
ia, aliæque lautitiæ, cum domi na-
æ, tum exoticæ. Triticei panis vinique
uſus non ita pridem inolevit apud
legantiores. Nunc quidem utroque
nultum utitur etiam vulgus in convi-
viis: Vino quoque, præſertim in mi-
nore Polonia vicina Vngariæ & Mora-
viæ. Nec obſtat pretium. Cæterum ſili-
ginei panis, & cereviſiæ, promiſcuus
eſt uſus in tota Polonia. Fit autem ce-
reviſia in Pruſſia quidem ex ordeo,
 in

in cætera vero Polonia etiam è triti
minutatim molito ſeu confracto
aqua decocto cum lupulo. Admiſcet
nonnunquam tritico ſiligo, vel ſpel
vel avena. Mel quoque itidem cum l
pulo aqua decoctum in frequenti u
eſt: Ruſſis præſertim & Podoliis, ap
quos permagna eſt apum & mellis
ptimi ex dictamno & aliis bene olen
bus herbis ac floribus collecti cop
Nec Pruſſis & Maſoviis mel deeſt; Q
& ipſi itidem id decoquunt. Medone
vulgo vocant. Solet autem is cond
Varſaviæ peculiariter ſucco è ceraſis r
bive malis expreſſo, aut aromatibus:
pro ratione condimentorum, kerſtra
gi, malinici, ac troinici nomen accip
Color hominum fere candidus eſt: c
pillus flavus, vel magis albicans: ſtat
ra mediocris, aut mediocrem pau
excedens. Habitudo corporum ſucc
lenta. niſi quod fœminis, & maxin
puellis nobilioribus urbaniſque, ſt
dium eſt, ut ſe reddant curatura ju
ceas, quemadmodum inquit ille. ali
qui formæ atque teneritudinis no
magna ab iis adhibetur cura. Fuca
autem faciem, & capillos tingere, i
decorum habetur. Sed eſt in viris juxt
ac fœminis naturalis quædam form
bonitas, ingenuo rubore tincta. Inge
n

a Polonorum sunt aperta & candi-
, & falli quam fallere magis apta:
on tam irritabilia, quam placabilia:
inime proterva aut pertinacia: imo
lde tractabilia, si commode ac placi-
tractentur. Exemplis autem inpri-
is ii commoventur: & sunt principi-
is & magistratibus suis satis morige-
. Ad comitatem, civilitatem, beni-
nitatem & hospitalitatem prompti,
a ut ignotos & externos non modo
benter suscipiant hospitio, sed etiam
nvitent, & omni officio prosequan-
ur: & non modo ad convictum atque
amiliaritatem quorumlibet faciles,
erumetiam ad mores & imitationem
orum, cum quibus vivunt, externo-
um præsertim, flexibiles. Iuventutis
axior est paulo & neglectior educatio:
ed ea naturæ bonitate compensatur.
Ad Scholas quidem & magistros mit-
tere mares liberos, & latinis literis te-
neram ætatulam imbuere, omnibus,
pauperibus juxta ac divitibus, nobilita-
ti ac plebi, oppidanæ præsertim, stu-
diũ est. Multi pædagogos domi alunt.
Itaque ne in medio quidem Latio quis
reperiat tam multos vulgo, cum qui-
bus latine tamen loqui possit. Puellæ
quoque nobiles & urbanæ, vel domi
vel in monasteriis, vernacula, imo &
latina

ogitent, & excellere magnopere ul-
e ſtudeant. Id adeo fit, ſive quod uni
ui arti & ſtudio non libenter ſeſe
licunt, ſed multa noſſe cupiunt: ſive
uria, ſegnitie, laboriſque fugitatio-
quæ pleriſque in rebus peculiaris eſt
c genti; præſertim quod homines,
quorum uſum fere liberalia juxta
mechanica ſtudia referuntur, me-
critate contenti, exquiſitam artifi-
n & operum præſtantiam non ma-
opere requirunt: ſeu denique quod
iores otio delitiiſque ſeſe dedunt, re-
a tenuioribus ingenii & induſtriæ
rcitatione; hos vero, cum ſit diffici-
ut ait Philoſophus, egentem bene
erari, præſidiis vitæ comparandis
tineri, & alienis nonnunquam ab in-
nio ſuo ſtudiis & negotiis implicari
ceſſe eſt. Atque ubi, quod ſatis eſt,
mpararint, & ipſi ferme ſuperiorum
niles evadunt, vel rei familiaris tuen-
cura, litiumque anfractibus, vel po-
ntiorum conſectatione diſtrahuntur:
que ſive ambitionis ſtimulis incitati,
e quo ſe ſuoſque certo aliquo præſi-
o ab aliorum injuriis & contumeliis
ndicent. Neſcio enim quomodo fit,
ad vitæ commoda & ornamenta nõ
odo comparanda, ſed etiam tuen-
a non ſatis præſidii ſit, hac noſtra
præ-

præſertim ætate, in ſolis animi & in
nii bonis, & in legibus ac jure co
muni. Non tam autem ad artes m
chanicas tractandas Poloni apti eſſe
dentur, quam ad ſtudia doctrinæ. N
forte illas contempſere potius, qua
aſſequi nequivere. Externis quidem p
riſque opificibus antiquitus uſi ſunt
utuntur etiam nunc non paucis. Bon
rum literarum atque doctrinæ ſtu
accuratius conſectantur, inprimis
qui his præſidiis ex humilitate ſordib
que domeſticis emergere cupiunt, a
qui ſua vel parentum voluntate ad
cerdotium animos adjiciunt. Sever
res autem diſciplinas ad noſtra uſq
tempora potiſſimum conſectati ſu
Poloni. Non defuere nobis ſane ſup
rioribus temporibus inſignes math
matici, aſtrologi, dialectici & philo
phi, atque etiam theologi, ii præſerti
qui vocantur Scholaſtici, cum inſtitu
Cracoviæ ante centum ſeptuaginta a
nos Academia, magiſtri ejus gene
Lutetia Pragaque acciti, admiratio
eſſent vulgo & primoribus, atque ip
etiam regibus. Humanitatis & lingu
rum eruditarum ſtudia diu negle
jacuere: Nec ſolum apud majores n
ſtros, verum & alibi fatali quada
temporum conditione. Proinde n
era

at, unde nostrates ea discerent post
ceptas cum religione Christiana li-
ras & cultum vitæ mitioris. Quo fa-
um est, ut illi quoque, qui tunc docti
abebantur, & erant, nihil propemo-
um literis mandarent, nec in publi-
um sibi edendum esse ducerent, si
uid forte excitandi sui aliorumve do-
ndorum causa conscripsissent. Ne-
ue sane expedita erat edendi ratio,
um careret Polonia typographis. Ita
octorum virorum memoria cum ipsis
ariter extincta est. Nunc certe postea-
uam animadversum est, in pretio esse
nguarum, eloquentiæ humanitatis-
ue studia, cupide ea quoque nostrates
mplexi sunt, sed ad usum civilem vul-
arem magis quam ad gloriam. Non
efuere tamen nostra hac ætate, neque
unc desunt, cum in studiis humani-
atis & eloquentiæ, tum in omni ge-
ere doctrinæ, magni quidam & ex-
ellentes viri, qui, cum commoda vitæ
onestissimis disciplinis, & gloriæ, sive
tilitati publicæ posthabuissent, eo eva-
erunt, ut admirationi sint, si non suis,
erte externis, incorruptius judicanti-
us. Sed eos recensere nunc necesse non
st. Nec medicinam posthabent, post-
aquam ea, vulgatis delicatiore & la-
iore victus ratione morbis, in precio
esse

eſſe cœpit. In aliis minus elabora
propterea quod minus ea conduc
videntur ad commoda & ornamen
vitæ comparanda. Non eſt enim n
vum, plurimos mortales hunc fine
ſtudiis laboribuſque ſuis ſtatuere,
treſque ſimiles illius habere, de quo
nit poëta quidam:

Sæpe pater dixit, Studium quid in
tile tentas?

Rem porro familiarem diligentius c
rare, non ita pridem, & eodem pr
tempore, quo bellorum incommo
vacui luxum ſplendoremque, con
ctari cœpimus. Sed in ea minor eſt v
go parta tuendi ac diſpenſandi qua
acquirendi diligentia. Majores quide
noſtri comparandis divitiis non n
gnopere incubuere, ſatis habentes, ſi
magna cura & labore, unde in die
propemodum, ſi non laute, non du
quidem certe, nec parce cum ſuis vi
rent: Itaque tranquilliores tunc res d
mi erant. Minus appetebatur alienu
Minus erat litium: Minus jurgioru
atque cædium: Minus fraudium & p
juriorum. Major autem erat fratru
& agnatorum, cognatorum, affiniu
que inter ipſos concordia & benev
lentia. Major non modo parentu
ſed etiam quorumvis natu grandi

ru

um reverentia. Ferrara finium regun-
orum judicia. Herciſcundæ vero fa-
iliæ nulla propemodum. Cæterorum
nim cognatorum aut vicinorum na-
majorum interventu & interceſſio-
e componebatur, ſi quid ulla de re
ortum erat controverſiæ, quod ipſi
nter ſe vicini vel neceſſarii tranſigere
amiliariter nequiviſſent. Res militaris
uoniam cum inſtituto gentis tum
emporum quadam conditione in ho-
ore fuit ſuperioribus, atque adeo o-
mnibus fere ſeculis, extitere multi vir-
ute bellica præſtantes viri, maxime
oſtra memoria, non ita pridem ex-
incti. Et quamvis in diuturna pace &
tio, extant etiamnunc nonnulli. Nec
marcuit vulgo in Polonis vigor ille
nimorum, laudiſque bellicæ ſtudium,
i qua ſe uſquam offerat idonea virtu-
is exercendæ occaſio. Meditationem
& exercitationem viri ſapientes requi-
unt. Idque ideo fortaſſe, quia deſunt
virtuti ſua præmia, & quod ignavo
tio & conviviis pluſculum indulge-
ur. Ad hæc autem, & feſtas epulas,
conveniunt plerunque vicini & neceſ-
ſarii inter ſe, ad unum aliquem viri ſoli,
vel pariter cum fæminis. Nec turpe ha-
betur puellas intereſſe, & earum collo-
quia, convivia, choreaſque à juvenibus

frequentari, parentibus earum cogn
tisque natu majoribus præsentibus: A
que ita plurima conciliantur matrim
nia. Nec raro in ejusmodi conviv
simultates & inimicitiæ abolentur,
vel dissolutæ vel nutantes amicit
redintegrantur. Quanquam intemp
rantioribus compotationibus inte
dum cruentæ quoq; pugnæ inter co
vivas, amicos & necessarios accendu
tur, jurgiis plerunque inter viliora se
vitia coortis. Potantibus enim don
nis, nec illa à poculis arcentur. Qu
illiberalis convivator habetur, cui cu
non est, ut servitia convivarum be
pasta ac pota sint. Quo fertiliores eni
sunt hæ regiones, eo magis indulge
homines vulgo crapulæ prolixiorib
que conviviis & compotationibus,
ut multi eum solum ducant fructu
laborum atque divitiarum suarum.
gent autem passim inter mares co
potationes ad æquales haustus, non
lum in conviviis, verum etiam in ca
ponis, ad quas vulgus compota
causa convenire solet: Eoque prove
est hæc licentia, ut quod profestis d
bus partum est, festo die potando f
prodigatur. Atque inde fit, proserp
te potandi etiam profestis diebus
otii consuetudine & inertia, ut an

ſtiore re familiari utantur multi: præſertim cum nemini curæ ſit, quid privatus quiſque gerat negotii, unde & quomodo ſeſe ſuſtentet: & fructuoſa ſit autem dominis & magiſtratibus illa potandi licentia. Etenim non exigua vectigalium publicorum juxta ac privatorum portio è cauponis corrogatur. Exoleſcit tamen ſenſim apud honoratiores illa ad æquales hauſtus potandi conſuetudo, eorum ſtudio, qui apud eas gentes, quæ humanitatem ſtudioſius colunt, peregrinati ſunt. Sed lautitia in victu potuque magis ac magis indies inoleſcit. In cultu quoque corporis, veſtiumque numero, varietate ac pretio, major luxus exiſtit. Nec ſolum exoticis pannis & pellibus, verum etiam ſerico & purpura veſtiri, & argento, auro, margaritis, gemmis exornari mos inolevit, inferioribus quibuſque præſtantium genere, honore vel facultatibus, exempla cupide amplectentibus, nullis autem legibus ſumptuariis modum in victu cultuque corporis cuiquam ordini aut homini præſcribentibus.

Hominum ordines in Polonia.

Quo planiora autem & abſolutiora ſint omnia, quæ de gente Polona per-

ſequimur , ordines & genera homi-
num deſcribamus: Quæ deſcriptio rei-
publicæ quoque fundamenta contine-
bit. Diſtinguitur populus Polonus par-
tim genere,partim ex religione ſumpto
vitæ inſtituto. Ac genere quidẽ in eque-
ſtrem ordinem ſive nobilitatem, atque
plebem diſtribuitur : Religionis autem
inſtituto in ſacrum & profanum ordi-
nem. Liceat autem nobis eum qui fa-
norum atque ſacrorum adminiſtratio-
nem non habet , profanum appellare.
Vulgo eccleſiaſticum & laicum,vel ſpi-
ritualem & ſecularem ſtatum & ordi-
nem vocitant. De his poſterius: Nunc
de nobilitate & plebe. Nobilitas Polo-
na ad regimen atque defenſionem cæ-
teræ multitudinis regioniſque ſegrega-
ta eſt: Atque inde qui ſunt hujus ordi-
nis , antiquitus milites , nunc equites
fere ab equeſtri militia , cui ſunt obno-
xii,à latine loquentibus & ſcribentibus
appellantur : Vernacula autem lingua
Schliachta , à generis nobilitate mu-
tuato niſi fallor à Germanis vocabulo
(quaſi *geſlechter,*) vocantur : & Zi-
mianie, quaſi agrarii, vel , ut vulgo in-
terpretantur,terrigenæ,à terra & agris
quos fere colunt & habitant, antiqui-
tus hæreditariis , pretiove ſeu princi-
beneficio partis, vocantur. Habet a

te

tem ea multas & magnas prærogativas, quæ partim regum & principum munificentia firmatæ ſunt, partim moribus & inſtitutis invaluere: Quæ magna ex parte ſparſim opportunis locis huic & hiſtorico operi à nobis inſertæ ſunt. Regi quidem ea ſoli fere ſubjecta eſt. Iudicatur tamen ad præſcriptum legum & à magiſtratibus regni & regiis, quemadmodum poſteriori libro oſtendemus. E cæteris, privatis præſertim, nemo nobilitatem cum agris & pagis ſubjectam habet: Niſi forte in Ruſſia, antiquitus, & priſco ducum gentis jure. Habet etiam Cracovienſis Epiſcopus in Severienſi ditione: Habet & Varmienſis, ejuſque ipſius eccleſiæ collegium: Quin & Plocenſis Præpoſitus: & alii fortaſſe. Licet tamen homini nobili ſive equiti ſcultetiam, ut vulgo vocant, ſive advocatiam, in bonis alienis paganis juxta ac oppidanis voluntate domini obtinere. (De Sculteiis autem & Advocatiis poſteriore libro dicemus.) Licet etiam privati conditione in urbem vel oppidum cujuſlibet commigrare, ſalvis perſonæ ſuæ prærogativis, niſi is decus nobilitatis amittat. Nobilitas porro genere cenſetur & meritis, adjuncto vitæ inſtituto. Habentur enim nobiles, quorum

majores aut parentes virtutis ergo in eum ordinem allecti, militiæque adscripti, & gentilitio signo donati sunt, quive ipsi hæc meruere virtute sua. Sed præstabilius habetur, nobilem natum esse, quam factum. Nasci autem patre simul & matre nobilibus oportet legitimo conjunctis matrimonio. Quanquam nec plebeia mater liberorum nobilitatem minuit, dummodo pater sit nobilis. Nothi quamvis nobilibus & illustribus orti, non censentur in familiis, neque nobilitatis prærogativis fruuntur. Conferendi porro hujus decoris, hoc est, nobilitatis, potestatem solus habet Princeps: Idque vel suo ipsius judicio & beneficio facit, vel interveniente testimonio, & quasi adoptione clarorum & principum alicuju familiæ virorum, stemma & gentem suam cum eo, qui ita creatur, communicantium. Ejusmodi tamen creati nobilibus obtinere & possidere bon terrestria statuto quodam novo non licet. Sed posteritas eorum pari cum aliis natis equitibus jure esse incipit. A mittitur porro nobilitas decreto Principis, ob admissum dedecus, & atro aliquod facinus. Contaminatur etiam & abdicatur quodammodo, si quis desertis militiæ & agriculturæ studiis

so

ordidum quæstum faciat arte mechanica, vel tenuiore & minutioribus mensuris ac ponderibus utente mercatura & cauponatione. Est autem pari dignatione Polonica omnis nobilitas: Nec est ullum in ea patritiorum comitumve discrimen, exæquata quodam tempore omnium conditione. Nuper adeo paucis quibusdam, parentum, vel ipsorummet amplitudine atque meritis, & principum beneficio, Comitum decus denuo partum est. Ducum, qui peculiares haberent dominatus vel territoria, nunquam aliud genus fuit apud Polonos, quam id, quod à Boleslao Krivousto Principe propagatum fuit, cum is principatum inter liberos divisisset. Verum id jam defecit. Russi habuerunt antiquitus suos duces, habentque etiamnum ii, qui dudum Lithuanicæ ditionis fuere, aut sunt etiamnum, & Volynii. Neque enim subactis, vel in deditionem acceptis ea prærogativa adempta fuit. De Prussorum & Curoniensium ducibus post attingemus. Multæ sunt autem nobilitatis Polonæ gentes, & quasi tribus, non locis, & regionibus, verum signis quibusdam gentilitiis, quæ arma & insignia vocant, eorumque appellationibus distinctæ, quæ singulæ rursus mul-

tas ſtirpes & familias cognominibus &
agnationibus diſtinctas complectun
tur. Verbi gratia, Lelivicorum gen
cujus ſignum eſt, nova luna ſupern
ſtellam inter cornua continens in cæ
leſtino ſcuto, Tarnoviam, Pileciam
Melſtiniam, & alias nonnullas hone
ſtas & amplas familias comprehendit
Signa vero gentilitia, ſive inſignia, pa
tim à rebus, quarum ſunt notæ, quem
admodum Topororum ab aſcia, pa
tim ab eventu, ut Ielitiorum à viſcer
bus transfixis, appellationem haben
Plurimorum ratio obſcura eſt. Ni
forte à primis conditoribus gentiun
ea ſumpta ſunt. Neque enim olim, u
nunc, ab arcibus, villis & pagis, quibu
dominabantur, denominabantur e
quites. Sed undelibet ſumpta aut indi
ta nomina, ad longam poſteritatem
amiſſo etiam vel commutato Patrimo
nio, recte tranſmittebant. Qualia ſu
perſunt etiam nunc multa cum alibi
tum in Submontano & Scirienſi tra
ctu, & in Ruſſia. Vt ſunt Herborth
Dunin, Iordan, Gladis, Pienianſcus
Pirſchala, Cmita, Farureius, & alia ejuſ
dem generis. Nunc malunt plerique d
arcium, oppidorum & pagorum no
minibus, deflexa paululum per deno
minationem in *ski* ſive *ki* voce, appel
lari

i. Ea vero deflexio vel adjectio sylla-
: à latine loquentibus & scribentibus
ius commutatur, ita ut à Choina
ıoinski, & pro ea Latine Chonius, à
asne Crasinski, & pro eo Crasinius,
Lasco Laski, appelletur: Cæterum pro
non Lascius, sed Lascus dicitur.
uod nos in historia secuti sumus, per-
icuitati orationis & externorum au-
ous inservientes. Idem veteres histo-
cos Græcos & Latinos in barbaris
ominibus factitasse animadvertimus.
terdum autem sine hac deflexione
l adjectione, arcis vel oppidi, vel pa-
nomen, unde quisque ortus, vel cu-
s dominus est, cum præpositione *de*,
l *à*, vel *ab*, vel *in*, cognominis loco
urpatur, à magnatibus præsertim &
ırioribus: ita ut verbi gratia, in Ten-
n, vel à Gorca, vel de Felstein quis
pelletur. Observaturque in his vul-
discrimen quoddam non magis à
olonis, quam à Germanis & Boëmis:
ui itidem utuntur hujuscemodi ap-
llationibus. *In* enim præpositionem
fere attribuunt, qui domini sunt lo-
orum: cæteras etiam iis, qui inde dun-
xat orti vel oriundi sunt, etiam si ibi
on habeant ubi pedem figant. Genti-
iorum autem signorum, quæ qui-
em quærendo investigare potuimus,
 appel-

appellationes hæ ſunt. In quibus en
merandis ordinem primarū literaru
& vernaculæ linguæ ſonū ſervabimu
Abram ſive Valdorf: Amadei: Bialin
Biberſtein : Bodulia : Bohoria : Boitz
Brog:Bozeſtado:Buincia, ſive Buincz
Byliny: Ciolek:Copaczina:Comia:Ci
lantcoua : Coruitz ſive Bies: Choleu
Cotfitz: Corab: Corciak ſive Corcza
Dambroua: Dābroua altera: Dembn
Doliva:Dolenga: Drzevicza: Druzin
Drija: Dzialoſſa:Godziemba:Goſdou
Grabia: Griph,quod & Suieboda: Gr
zima: Grzimala:Habdanc:Herburth
vva: Helm:Ianina: Iaſtrzembiec: Iel
ſive Koſlarogi: Iednorozez : Iunoſ
Korsboc:Kerdei:Labents: Lariſſa: Le
va:Liada:Levat ſiveLeopardus:Lodz
Lzavia : Lis , quod & Murza : Moze
Morskicot:Mandroſtca: Nalencz:N
ſobia: Nieczuia:Novina:Oliva: Oſm
rog:Odrovvanz:Oſtoia:Orlia:Olobo
Ouada: Oxa:Pilava:Pirzchala: Pova
ſive Ogon: Poboze: Pogonia : Poluo
ſia:Pravvda : Pomian: Przegina: Pr
Prus alterum,quod &Navilki: Proſn
Rava:Radvan:Roza:Rogala:Ruchal
Rolia : Scheliga : Slepovvron: Socol
Servicaptur: Schilde: Staricon: Star
quod & Oſſoria : Strzemien : Strzeg
mia : Sternberg : Srenava : Sulin
Svvi

virczek: Sirocomlia: Schumberg ſive
rfitza: Svvinca: Tarnava: Topor: To-
cz: Trzaski: Tramby: Varnia: Vienia-
VVzelie: Vieruſſova: Venzik: Vad-
a: Vierzinkovva: Zabavva: Zadora
e Plomien: Zagrobia. Duorum nomi-
non tenemus. Ea ſunt albæ aquilæ,
terior pars dimidia à capite cauda te-
s erecta, cũ duabus ſtellis à tergo: &
inque roſæ albæ in quincuncem col-
atæ. Vnde ſimul ex gente Iaſtrzem-
cia ego maternum genus duco: Pa-
vero meus è Pirzchalia & Oſmaro-
ι. Nihil autem vetat his noſtrũ quoq;
iungere, quo me una cum fratribus
eis, & omni poſteritate noſtra opti-
us rex Sigiſmundus Auguſtus orna-
t, dimidiam aquilam, pectore tenus
turali colore, extenſis alis, laurea co-
lla circum collum redimitam in ru-
o ſcuto impartitus. Cui Ferdinandus
om. Imp. electus immortali memoria
gniſſimus, cum legatione apud eum
uſdem regis nomine in ſeptimum
nnum fungerer, gentilitium Auſtriacæ
miliæ ſuæ ſtemma, rubram in albo
uto tæniam per tranſverſum ductam
bdidit, & duo nigræ Imperialis aqui-
capita galeæ coronatæ ſuperpoſuit.
ur autem minus liceat cuipiam, à ſe
arato, quã ab aliis relicto, decore gau-
dere?

dere? Et hactenus quidé de nominib
gentium Polonæ nobilitatis nobis
ctum sit. Signa, origines, familiasq;
scribere, longum & operosum esset,
dicam infinitum. Antiquitus sparsi
nobilitas in agris habitat, in sua qui
villa, vel castello, vel arce, rem famili
operis & laboribus adscriptitioru
suorum vel mercenariorum curans,
agricultura, gregum, armentorum,
apiariorum fructu, itemq; venatione
aucupio, nõ modo sustentans sese cu
domesticis suis familiis, verumetia
honestas divitias comparans, vendé
iis quæ supersunt usui domestico, qua
desunt, inde vicissim comparandis. M
tres autem familias, & puellas nobil
lanificium, & linũ, canabumque, & re
pecuariam tractantes, non dedecet ve
'ere ea, quæ ex hujusmodi re famili
x fructibus ejus supersunt usui dom
stico. Quin & culinæ curam eæ gerun
exceptis illustrioribus & senatoriis, q
hæc pleraque dedignantur, aut pedis
quarum opera peragunt. Iter faciente
fœminæ quidem carpentis, vehicu
aut curribus vehuntur: Mares vero
iisdem, vel equis potius. Pedestrem in
dere per viam, longiorem præserti
minus honorificum vulgo habetur, n
paupertas necessitatem imponat. Ia
aute

tem lautiores & elegantiores de no-
litate in urbibꝰ domicilia figere,villis
ruſticis prædiis relictis,incipiũt.Pro-
untem in publicum nobilem virum
xta ac fœminam aſſeclis maribus,fœ-
inam vero etiam puellis pediſſequis
pari,honorificum habetur.Et in eum
um alit quiſq; domi ſuæ famulitium
o modo facultatum: indeq; ſimili fi-
ra & colore veſtium,nõ ſine ſumptu
luxu,veſtiri uſitatum eſt. Aluntur &
qui complures. Equitantem enim aut
ehentem herum famuli honoratiores
on niſi per urbem, vel ad ſuburbana,
edeſtres aſſectantur.Ac Senatores qui-
em primarii, pedeſtres juxta ac eque-
res,medii fere inter aſſeclas mares in-
edunt,honoratioribus antecedẽtibus,
ætera vero turba cum pueris ſubſe-
uente. In cætera nobilitate aſſeclæ o-
nnes heros ſubſequũtur.Matronas au-
em & puellas nobiles mares quidẽ an-
ecedunt,fœminæ ſubſequuntur,pręter
ilias,& quæ in filiarũ loco habentur,&
orores puellas, quæ ſecundũ anteam-
ulones proxime matrem vel ſororem
ræcedunt.Spectatur autem in famulis
& pediſſequis cum uſus ad miniſteria,
um ſtatura,forma,elegantia & genus.
Nec deeſt copia equeſtriũ ac nobilium
juvenum,qui vel ſtudio civilitatis,pru-
dentiæ-

dentiæque uſu rerum comparandæ i
citati, vel tenuitate fortunarum adact
vel præſidii contra vim potentioru
ſibi ſuiſque comparandi cauſa, n
modo in magnatum & epiſcoporu
ſacerdotumque ac doctorum client
las, verumetiam in parium, ac tenui
rum inferiorumque nonnunquam, e
rum præſertim, qui magiſtratus g
runt, aut aliquo ſunt numero in a
Principis, aut opibus, induſtria, eru
tione gratiave populari valent, affect
tionem & miniſterium, parva, vel n
la mercede, à parentibus & propinq
tradūntur, vel ipſi ſeſe addicunt: D
ratque ea ſervitus, quoad utrique, h
ro, inquam, & ſervo ſive clienti plac
Multi etiam de ditioribus neceſſari
rum & amicorum liberos pio quoda
& honeſto juventutis educandæ ſtud
ultro ſibi in familiaritatem & miniſt
rium adſciſcunt. Ad eundem modu
& fœminæ fœminis famulantur. N
pudendum aut dedecori affine eſt g
nus hoc ſervitutis, ſed liberale & ſoci
bile: Nec rara eſt in eo viciſſitudo, i
ut eum quis habeat in miniſterio, cuj
parentibus ipſe ſerviverit: Honeſtaq
habetur hæc juventutis equeſtris ed
candæ ratio, æquabilitatem quanda
etiam in inæqualibus fortunis con
nen

ns: Et multos ex humili loco ac te-
i fortuna, non modo ad mediocres,
rumetiam ad ſummos nonnun-
am honores, ampliſſimaſque facul-
es & opes, ipſorum virtus herorum-
e beneficentia provehit: idque ma-
ne conciliandis luculentis conjugiis
l ſacerdotiis. Honeſtatis magna ſem-
r à nobilitate ratio habita eſt. Frau-
m facere, promiſſum fallere, pejera-
, mentiri, probroſum & infame ſem-
r habitum eſt, atque etiam nunc ha-
tur, quamvis in majore, quam olim,
bendi ſtudio & licentia. Quod ſi
id ejuſcemodi in probri loco cui-
am objiciatur, præſertim ab ejuſdem
dinis viro non tam legibus & magi-
atuum judicio & auctoritate, quam
rro manuque vindicatur. Diſſimula-
quidem probroſum habetur. Loci
men ratio ducitur. Plebeiis minor eſt
ra dignitatis, atque pompoſæ ambi-
onis, exceptis urbanis fœminis, quæ
ipſæ bene cultæ & una aut altera pe-
ſſequa comitatæ incedere ſtudent:
ita autem laborioſior & ſolicitior,
m mulierum, quam virorum, nullo
re ſexus diſcrimine: niſi quod fœmi-
æ opificia non exercent, neque vectu-
m, neque negotiandi gratia peregri-
antur. Vicina tamen oppida intra
fines

fines regni adeunt, domique negotian-
tur. In judicio ſtandi jus non habent. In
plebe autem numerantur, quicunque
nobiles ſive equites non ſunt, ſive ſint
agricolæ, olitores, apiarii & pecuarii, ſi-
ve opifices & operarii, ſive caupone
propolæ, vectores, & mercatores, & ſi
in agris, quemadmodum ſuperius at
gimus, pagis atque vicis vitam degan
ſive in oppidis & urbibus. Ac urbes qu
dē & oppida à mercatoribus, opificib
& propolis habitantur. Vici autē & p
gi, & ſuburbana prædia, ab aratoribu
olitoribus, pecuariis & apiariis. Caup
nes vero, molitores, operarii, vector
jumentorūque locatores, utrobiq; ſur
Sunt autē aliquando meliore & liberi
re conditione urbani & oppidani, q
agreſtes. Ac cenſum quidem annuu
utrique dominis ſuis penſitant: veru
agreſtes & vicani pleriq; omnes, oper
præterea gratuitas ad colendos eoru
agros, & alios uſus domeſticos, non ſ
lum manuarias verumetiam cum j
mentis, ipſi, per ſe, vel per mercenari
& operarios ſuos præſtāt. Nec alio c
quam commigrare incōſulto domi
licet: ita ut videantur eſſe glebæ adſc
ptitii, nec multū à ſervis differant, pr
ſertim ut nunc ſunt tempora. *Cmie*
ſeu *cmetones* vulgo vocantur. His at
de

deteriore conditione hortulani, qui hortos colunt. Vtriq; *chlop* appellantur: Quam appellationem velut probroſam non fert nobilitas. Habent ſane in eos domini vitæ neciſq poteſtatem; præter eos, qui ab ineunte ætate literarum ſtudiis ſacrorumque miniſterio ſeſe addixerunt. In plebe urbana non deſunt, qui rem lautiorem per famulos & vicarios adminiſtrantes, & ipſi otio, honeſtioribus ſtudiis, vel delitiis vacant. Multi lautius & ſumptuoſius victitant: Atq; inde creſcunt rerum pretia; & non pauci ex iis ad egeſtatem rediguntur. Et hactenus quidem de nobilitate & plebe. Iam de ſacro ſive eccleſiaſtico ordine. Quod ut planius fiat, de religionibus prius pauca attingamus. Chriſtianam religionem Polona gens, abjecto ſemel impio dæmonum cultu, ſexcentis amplius annis conſtanter retinet, religioſeque colit, hæreticarum novationum inſolens & impatiens ante noſtram ætatem. Nuper adeo noſtra memoria Lutherana primum, mox etiam Berengaria ſeu Calviniana labes à mercatoribus, & bonarum literarum ſtudioſis juvenibus, levitate animorũ & curioſo ſtudio novitatis inductis, peregre invecta, multorum animos infecit. Quod olim quoq; de Huſſitica &

ſanguinis, proprer mercatorum & opificum Germanorum frequentiam & commercia, & lectionem librorum importatorum è Germania. Quum enim ea colluvies hominum quaſi ad pileum vocata, ſemel eccleſiaſticæ diſciplinæ jugum excuſſiſſet, à magiſtratibus ſive timore, ſive perverſa animi inductione, & ob jusjurandum præceptoribus ſuis in Germania datum, eodem inclinatis, non modo non repreſſa eſt, ſed magis etiam confirmatur & incitatur. Multi tamen adhuc pia majorum inſtituta retinent, præſertim ubi magiſtratus officium ſuum faciunt, alienum non uſurpant. Maſovi tenaciores antiquæ religionis & pietatis, à profanis novationibus ferme abhorrent. Abhorrent etiam Ruſſi inprimis. Græcos autem hi ſequuntur, quos ab initio religionis magiſtros habuere, & cum iis à nobis, hoc eſt, à Romanæ & catholicæ eccleſiæ conſenſu, ſeſe per ſacrilegum ſchiſma præcidunt tanta pertinacia, ut nihil commune habere velint cum Latinis. Sic enim nos appellant, qui in cultu divino publice Latina lingua utimur, & cum ſapientiſſimis & ſanctiſſimis majoribus ipſorum, Græcorum juxta ac noſtris, ſummam Romani Pontificis dignitatem & auctoritatem

in universo Christianorum populorum
cœtu agnoscimus. Nec in multis præ-
terea à nobis ii dissentiunt: & quidem
ritibus & institutis ecclesiasticis magis
quam dogmatibus religionis. Vulgata
autem divortia, quamvis levi de causa.
Plurimi tamen ex iis, ex quo tempore
Polonorum ditione tenentur, ad no
& Romanæ ecclesiæ societatem & in-
stituta transierunt, eodemque cum cæ-
teris Polonis jure sunt. Armeni oppid
quædam Russiæ Podoliæque incolen-
tes, suis & ipsi ritibus suaque lingua i
sacris utuntur. Non abhorrent ii ta-
men, sicut accepimus, à Romana eccle-
sia & Romano pontifice: Qui Princi-
patum ejus in universa Christi ecclesi
agnoscunt. Hebræi vero, quibus aliun-
de pulsis, Russiæ & Lithuaniæ, ác totiu
fere Poloniæ oppida referta sunt, suam
retinent religionem: nisi forte super-
stitio vel impietas ea potius dici debe
Feruntur etiam Tartari Ceremissi i
uno aut altero oppido Podoliæ suis u
ritibus & impietate Mahometana
quemadmodum & Lithuanici. Quo
rum in delubro apud Trocos nihil præ-
ter pileum turbinatum, qualibus vulg
ea gens utitur, in suggesto editiore p
situ, ante multos annos aspeximus. Se
mittamus barbaros incolas cum fals

su

ſuis religionibus, & ad inſtitutum noſtrum revertamur. Tam apud Ruſſos igitur, & Armenos, quam apud Polonos, qui Chriſti Dei ac magiſtri noſtri inſtitutis convenienter pietatem colunt antiquitus, certus eſt ordo eorum hominum, qui religioni ſacriſque peculiariter moderantur & inſerviunt, non genere, ſed eorum, penes quos ejus rei poteſtas eſt antiquitus & jam inde ab temporibus Apoſtolicis (Epiſcoporum inquam) auctoritate, ſegregatione, & initiatione ſive conſecratione, à cætera omni multitudine diſtinctus: quem ſacrum & eccleſiaſticum & ſpiritualem dici ſupra memoravimus. In quo non modo epiſcopi & ſacerdotes, verumetiam cæteri ſacrorum adminiſtri, & monachi monachæque cenſentur, è plebeio juxta ac equeſtri ordine allecti. Vtriſque enim antiquitus jam inde ab initio patuit aditus ad hunc ordinem. Patrum demum aut avorum noſtrorum memoria ab epiſcopalibus nō tam functionibus quam ſedibus, & primariis quarundam opulentiorum baſilicarum, ſive eccleſiarum, ut vulgo vocant, cathedralium honoribus, quæ prælaturæ & canonicatus dicuntur, plebeii (theologis, jureconſultis, & medicis aliquot exceptis)

excludi cœpere. Quod jam ad Abbatias quoque & monaſteria (ubi ex profeſſo mundana omnia abdicantur) inducitur. Secernitur etiam ſacer ordo veſtitu & cultu corporis à cætera multitudine: Sed & inter ſe non modo à cæteris ſacerdotibus epiſcopi, & ab utriſque monachi, verumetiam ipſæ inter ſe monachorum & monacharum ſectæ, partim figura, partim colore veſtium, partim toto vitæ inſtituto diſtinguuntur. Quæ quoniam communia ſunt Polonis cum cæteris Chriſtianis populis, perſequi hic prolixius neceſſe non eſt. Proinde diſtinctis ordinibus, reliquam rei familiaris Polonicæ rationem paucis concludamus.

Res nummaria Poloniæ.

In magna rerum omnium copia, ut fit, major aliquanto fuit ſuperioribus temporibus, quam nunc eſt, argenti & auri, reique numariæ penuria, præſertim cum auri & argenti metalla nulla extarent, & minus nota eſſent noſtris majoribus tranſmarina mercimonia. Neque proprium habebant numum Poloni, ſed externis & maxime Boëmicis uſi ſunt aliquandiu. Cœpit deinde ante ducentos, ni fallor, annos à Cazimiro Magno rege æs & argentum

ſignari

ignari ad exemplum Boëmorum. Au-
eos vero numos primus omnium
igiſmundus rex, hujus Sigiſmun-
li Auguſti pater, noſtra memoria
ignavit, bonitate & pondere Vngari-
orum. Tametſi Alexandri quoque fra-
ris ejus aureum numum vidimus. Sic
utem crevit jam auri pretium, ut pro
luplo carior nunc ſit aureus numus,
quam fuit avorum noſtrorum memo-
ia. Id adeo, partim propter luxum,
& crebriorem auri uſum, exportatio-
nemque ad exteros, partim quia dete-
rior nunc eſſe fertur reliqua moneta,
cum ponderis diminutione, tum æris
admixtione. Eſt autem ea multiplex. Ac
groſſus quidem argenteum numiſma
eſt cum admixto ære, olim viceſima
octava, nunc quinquageſima ſecunda
vel tertia, imo jam quarta & quinta
pars aurei Vngarici, ſexagenæ ſive co-
pæ ſexageſima, marcæ quadrageſima
octava, floreni triceſima, fertonis duo-
decima, ſcoti vero dimidia. Sic vulgo
dicuntur pondera ſive genera, quibus
pecuniam numeramus & computa-
mus. Sunt & minores groſſo numi.
Medians quidem groſſi dimidium, no-
na fere parte ſuperans cruciatum Ger-
manicum: Sed jam exæquatus. Solidus
tertia pars groſſi, ternarius ſexta, obo-

lus vero decima octava. Atque hi quidem nunc ærei ſunt inalbati: Superiori tempore habuerunt admixtum argentum, ut etiamnunc habent groſſi & mediantes. Argentei vero ſunt tri groſſus ac ſegroſſus, hic quidem ſex, illi vero tribus groſſis æſtimatione par. Vtrumque primus ſignavit Rex Sigiſmundus ſenior. Sed jam pauci extant. Exportantur enim, & conflantur al avaris Iudæis, mercatoribus, & argentariis apud gentes finitimas. Permagnus eſt autem etiamnunc apud no uſus externæ monetæ, quæ pro mercibus undelibet importatur.

Commercia Polonorum.

Magna ſunt enim nunc, ſi unquam alias, Polonis variarum rerum cum cæteris gentibus commercia: quanquam commutatione mercium permult peraguntur. Exportantur autem inprimis ſiligo, triticum, hordeum, avena & alia legumina, linum, lupulus, cori boum, ſebum, alutæ, mel, cera, ſucci num, pix, cinis, mali, aſſeres, cætera que materies fabricandis navibus & or nandis domibus apta: Cereviſia quo que & herba quædam tingendis lan & ſerico idonea. Iam vero & boum vervecum & equorum permagna vi

nor

non modo finitimis, verumetiam remotioribus populis ſuppeditatur. Ac qui partim propter pernicitatem & laboris incommodorumque tolerantiam, partim propter molliorem inceſſum à remotioribus etiam populis expetuntur. Importantur autem viciſſim aliunde panni, non modo ſericei & aurei, ſed etiam lanei lineiq; ſubtiliores, aulæa, tapetes, & alia parietum, equorum & hominum ornamenta, quorum opificia minus exquiſita ſunt apud Polonos, licet non deſit materia, & aliis gentibus ſuppeditetur. Margaritæ item & gemmæ, & pelles ſabellinæ, pantherinæ, ſive lupicervariæ, hermellinæ, mardurinæ, murium ponticorum, vulpinæ. lupinæ, urſinæ, & aliarum ferarum, quarum majorem copiam producunt interiores ſeptentrionis orientiſq; ſylvæ. Huſiones quoque ſive mariani, & haleces, & alia ſalſamẽta, & vento vel ſole durati piſces marini. Adhæc argentum, æs, orichalcum, & chalybs, cum facta, tum infecta. Boum etiam copiam auget uber paſcuis Valachia, ſive Moldavia, & Beſſaria: ſicut equorum Vngaria. Vina plurima ex eadem Vngaria & Moravia: Ex Auſtria, Rhetia, Slavonia, Italia, Creta, & Græcia, importantur etiam, ſed pauciora.

Gedanum autẽ, Renenſe,& Gallicum & Hiſpanienſe, Canarienſe quoque & Creticum navibus advehitur. Porro aromata, & varia eduliorum condimenta atque cupediæ, quæ una cum vino, & pannis aureis ac ſericeis, gentem hanc atque regnum vehementer exhauriunt, de longe ab oriente & occidente importantur. Harum autem rerum atque mercium exportandarum & importandarum commercia ſunt Polonis, maritima quidem cum accolis ſinus Venedici & Oceani Germanici, Pomeranis, Mechelburgenſibus, Holſatis, Danis, Friſiis, Hollandis, Brabantis & aliis Belgis, Gallis, Livonibus, Moſchis, Sueonibus ſive Suetis, Norvegiis, Anglis, Scotis, Hiſpanis etiam & Luſitanis. Itemque per Pontum Euxinum cum gentibus Turcicæ ditionis. Terreſtria vero cum Germanis, Moravis, Sileſiis, Boëmis, Vngaris, Italis, Moldavis, Moſchis, Armenis atque Turcis. Sed jam hunc librum claudamus, altero Reipublicæ Polonæ rationem deſcripturi. Ac primum quidem de Magiſtratibus & muneribus publicis perſequemur: deinde vero judiciorum, comitiorum & belli rationem explicabimus: ſic tamen, utrobique ut Pruſſos ad calcem

operis

ris vitandæ perplexitatis causa re-
tremus.

POLONIÆ
MARTINI CROMERI
LIBER ALTER.
De Republica & Magistratibus Polonorum.

Princeps.

DE tribus primis & simplicibus rerumpublicarum formis, quæ vel unius, vel paucorum imperio, vel multorum omnimve quadam æquabilitate juris continentur, unius principatum Polo- semper, præter duo quædam tempo-, de quibus in historia memoravimus, amplexi sunt, bonis plerunque & moderatis, & à tyrannide alienis usi principibus. Fuitque contenta Polonia principis sive Ducis nomine, & impe-, donec Otto III ejus nominis Imperator Romanus Boleslaum cognomento Chrobrum (Chrabrum vulgo vocant) paulo post susceptam religionem Christianam, hoc est, anno post Christum natum millesimo & primo, regio diademate & honore dignatus est.

eſt. Nec tamen ultra quartum rege
tunc is honos manſit apud hanc ge
tem. Nam poſt alterum Boleſlau
prioris illius pronepotem, ducentis a
plius annis, Principes Polonorum
gio nomine abſtinuerunt. Deinde ve
anno Chriſti 1295 revocatum & ren
vatum id in Præmiſlo, manet in ha
diem: Et quidem ad externos plerun
liberis liberi populi ſuffragiis delatu
cum antea Poloni externum Princip
non habuiſſent: Ac neque ex alia fan
lia per quadringentos amplius ann
quam ex ea, quæ à Biaſto duxit ori
nem. A centum & amplius octogin
annis regnavit perpetua ſucceſſio
Iagellonia magnorum ducum Lith
niæ progenies. Non hæreditario
men, ſed electionis jure. Fuit autem i
tio liberior dominatus principis,
nullis propemodum legibus adſtrict
infinitam non modo omnium reru
ſed etiam vitæ neciſque omnium po
ſtatem habens. Poſt ſuſceptam vero p
blice religionem Chriſtianam, temp
rari ea cœpit primum piis monitis
que doctrina epiſcoporum & ſacer
tum, (quorum permagna erat digna
& auctoritas in rudi etiam tum & li
rarum experti populo,) ac cæteror
Chriſtianorum populorum imitatio

moribus: deinde vero bellatricis no-
itatis meritis & obsequiis, fortassis
tem & contentionibus, multa de suo
e remittentibus & indulgentibus
uestri ordini regibus & principibus.
unc sane angustis finibus regia pote-
s in sacrum & equestrem ordinem,
utrique subjectos homines atque
na, circumscripta est. Ac in sacerdo-
s quidem jam inde ab initio susceptæ
ligionis Christianæ rex nihil prorsus
is habet. De equitis vero capite &
ma non nisi in Comitiis cum Senatu
dicat, certis aliquot causis exceptis.
natu autem inconsulto, neque bel-
m cuiquam facit, neque fœdus pu-
ice cum quoquam icit, neque tributa,
ctigalia, ac telonia nova instituit, ne-
ue alienat quicquam de bonis regni,
eque rem ullam majorem ad rempu-
icam pertinentem statuit aut facit.
orro leges novas condere, pecuniam
xtra ordinem publice imperare, mo-
etam signare, successorem sibi desi-
nare, ne cum Senatu quidem potest
bsque consensu cæteræ nobilitatis,
ve equestris & militaris ordinis: De
uo fere Magistratus etiam publici &
enatores leguntur: ita ut penes eum
rdinem nunc sit propemodum sum-
na reipublicæ. Itaque nunc regnum
&

& respublica Polonorum à veteri L
cedæmoniorum , vel hujus tempo
Venetorum , reipublicæ ratione n
multum differt. Ius creandi regis pe
Senatum est, de quo paulo post di
mus. Atque id etiam equester ordo
vendicare cœpit, ita ut tum dem
in eo ratum sit senatus judicium
assentiatur cætera nobilitas. Non
mere tamen disceditur à stirpe re
mascula, si qua extat. A novo R
jusjurandum exigitur in hanc sent
tiam, Quod secundum leges & in
tuta majorum regnaturus sit, & su
cuique ordini & homini jus priv
giumq; & beneficium, à prioribus R
gibus collatum, salvum conservatur
neque de regni finibus & bonis qu
quam diminuturus, quin amissa eti
ab aliis pro virili sua recuperatur
Vicissim autem senatus omnis in ve
ejus jurat. Inauguratur autem (si
men hoc verbo uti fas est)olim quid
in Gnesnensi,nunc vero in Cracovi
si basilica, ritu solenni Christianoru
ab archiepiscopo Gnesnensi sacris o
rante, ac duobus proximis episcop
unctusque inter scapulas sacro oleo
te aram maximam , ubi etiam sac
sanctam Eucharistiam venerabun
accipit, & corona aurea redimitus,
cep

verba reginæ, nec ei defertur ulla pote
ſtas aut juriſdictio.

Vectigalia regia.

Vectigalia Principis aliquanto lucu
lentiora & ampliora olim fuere, quam
nunc ſunt. Penſitabant enim ei omnes
agreſtes & adſcriptitii quotannis tri
butum *poradline*, quod nos raſtra
dicere poſſumus, (regale etiam voca
tur) in jugerum, ſeu laneum & man
ſum, ut vulgo vocant, duodenos gro
ſos, & quidem latos ſive Pragenſes: q
dimidio eos, qui nunc ſunt in uſu, gro
ſos vernaculos excedunt. Quin ſi boni
tatem & pondus argenti ſpectes, qu
druplo, quemadmodum earum reru
periti affirmant, melior tunc erat gro
ſus quam nunc eſt. Penſitabant & ali
quaſdam cum numarias, tum pecu
rias, frumentarias, avenarias, & alia
rerum penſiones: Nec modo agricol
ſed & oppidani: Quin & equites ſi
milites non penitus immunes erant.
jumenta autem hi ei, quacunque it
faciebat, alii ſecundum alios ſuppedit
bant, & canes cum venatoribus ej
alere neceſſe habebant. Ne monaſti
quidem & alia eccleſiaſtica bona init
prorſus erant libera ab hujuſmodi or
ribus ac tributis: quorum appellation
vide

videre licet in vetustis Principum di-
plomatis: Nempe Przevvod, Povvos,
Stoza, Stan, Povvolove, Targove, Cro-
va, Podvvodii, Voginia, Narzas, Sep,
Podvvorovve, Opolie. Liberæ autem
Principi erant ubique piscationes atque
venationes: Aliis non erant, ne in suo
quidem cuiquam fundo, absque pecu-
liari Principis indulgentia. Mulctæ quo-
que maleficiorũ Principi dependeban-
tur. Quæ cum ita essent, cumq; perma-
gna esset rerum omnium ad victũ per-
tinentium vilitas, & necdum maritima
cum externis populis commercia exti-
tissent, aut vulgata essent, non distra-
hebantur fruges & alii fructus prædio-
rum Principis. quæq; expensionibus in
cellam ejus comportata erant, neq; ad
unum aliquem totius regni locũ (quod
non sine gravi agrestium pressura fu-
turum erat) convehebantur: sed in præ-
fecturis asservabantur. Cumque ad of-
ficium Principis pertinere existimare-
tur, non desidem & uni alicui loco affi-
xum hærere, sed obire omne regnum,
& fines ejus tueri, omnium usibus se-
se exponere, querimonias afflictorum
audire, jus dicere, tenuiores à poten-
tiorum injuriis vindicare, quoquo is
venerat cum equitatu & comitatu suo
aulico, ejus præfecturæ fructibus &

proventibus alebatur, quoad ei manere ibi libuisset, opusve esset, sive quoad horrea cellæque sufficerent, seu deniq; descriptis cuique præfecto, pro ratione præfecturæ & proventuum, certis temporum spatiis. Atque hoc illud est, quod scriptores quidam externi rerum Polonicarum imperiti ante nostram memoriam in eam partem acceperunt, & literis mandarunt, quasi rex Polonus egestatis causa regnum suum obire perpetuo necesse habeat, quo à suis hominibus quasi precario sustentetur. Cæterum postea cum Principes vel certo se loco continere, vel bellis distenti peregre diutius abesse cœpissent, distrahi cœpere fructus prædiorum, qui præfectorum cum sua cujusque familia moderatis usibus superessent. Remissæ sunt deinde Principum beneficentia sacro equestri ordini, & utriusque adscriptitiis & subditis pleræque omnes pensiones & onera. Nunc sane equestris & ecclesiastici ordinis homines nihil Regi pensitare necesse habēt. Ac ne oppidani quidem eorum, aut agrestes adscriptitii, præter binos grossos vernaculos de manso, sive laneo (quæ idem sunt) pagano, & eo quidem solo, quem adscriptitius ipse sibi colit. Nam qui sacerdotibus & equitibus colun-

tur,

tur, itemque ſuburbani & ſcultetorum (de quibus poſt attingemus) agri,ab ea quoque penſione immunes ſunt. Ne ſubſerviunt quidem Principi ſacerdotum & equitum homines agreſtes & oppidani,præterquam ad arces tempore belli reficiendas,atque etiam novas, ſi id à ſenatuſconſulto fiat,condendas. Non ita pridem Abbates & Præpoſiti monaſteriorum certas penſiones, quæ Stationes vulgo dicuntur, Regi denuo penſitare cœperunt. Adſcriptitii quoque ipſorum ad colendos Principi agros, ſubvectiones, & penſiones quaſdam frumentarias revocantur, quo præfectorum regiorum præſidio tutiores ſint ab injuriis improborum. His autem exceptis ſoli præfecturarum adſcriptitii, in ſuis quique præfecturis agros colendo,& vectigalia penſitando, rem familiarem Principis ſuſtinent: Quæ nunc tamen aliquanto exquiſitius curatur, quam olim. Habet is etiam è metallis mediocre vectigal. In iis autem conductitiarum operarum uſus eſt: Quarum impenſa deducta, reliquum cedit Principi. Omnium vero metallorum in Polonia fructuoſiſſimæ ſunt ſalinæ. Sed habet in iis equeſter ordo hanc prærogativam, ut in uſum ſuum domeſticum, ſtatis anni tempo-

ribus aliquanto minoris emat sale
quam cæteri homines. E teloniis qu
que mercium & vectorum proven
vectigal Principi. Cæterorum hom
num nemo jus ullum habet instituen
di & exigendi telonii, præter peculi
rem regis indulgentiam: idque ob n
cessariam extra ordinem refectione
viarum, pontium, & aggerum. Cæt
rum naulum à trajectu fluminum i
suo cuique solo instituere licet. Duple
autem est telonium: vetus & novun
Ac vetus quidem exile est, quod ab i
penditur, qui intra fines regni neg
tiantur. Novum vero majus aliquar
to, quod boum, equorum, coriorun
frumenti, lanæ, ceræ, sebi, & aliarũ me
cium, quæ ad exteras oras exportantu
& earum, quæ aliunde importantu
nomine pensitatur. Vtriusque immu
nitatem habent ecclesiasticus & eque
ster ordo, modo ne mercaturam qu
exerceat, hoc est, venum ea exporte
quæ ipse aliunde emerit, ac non de su
pararit. Si quis tamen boves empto
suo pabulo & frumento per hyeme
aluerit, perinde habetur, ac si domi eju
nati sint. Publicæ quoq; civitates non
nullæ habent immunitatem veteris te
lonii. De novo fuit superiori tempor
controversia inter equestrem ordine
atqu

atque regem. Hęc igitur nunc ſunt perpetua Principis vectigalia: Quæ diſtrahere, aut addicere cuipiam jure hæreditario, Alexandri regis lege prohibetur. Atque ea lex neglecta poſt, & ante paucos annos acerbius revocata, multos conturbavit, & non exiguos motus excitavit: qui nondum prorſus ſopiti ſunt. Extra ordinem nihil à quoquam, niſi forte à Iudæis, regi penſitatur. Ex his autem vectigalibus is cum domeſtica familia ſua ſeſe ſuſtentat: inde comitatui ſuo aulico ſtipendia præbet: inde in legationes, dotes, & elocationes filiarum, arcium præſidia & ſartatecta, viarum publicarum refectiones, machinas & apparatum bellorum, præmia bene merentium de ſe ac republica, & in alios uſus impendit: inde & ſenatoribus fere, ac magiſtratibus publicis, & nonnullis ſacerdotiis, certi ac perpetui reditus antiquitus conſtituti ſunt, partim pietate & beneficentia Principum attributi, partim accepto in uſus neceſſarios pretio venditi. Et hactenus quidem de Principe ſive Rege ac vectigalibus ejus. Iam de legibus.

De Legibus Poloniæ.

Legum ſcriptarum nullus fuit uſus apud Polonos vetuſtioribus tempori-

bus: Nec ullæ extant antiquiores iis
quas Cazimirus Magnus rex condidi
Quæ ſane pauculæ ſunt. Nec multæ i
à filiis ejus Ioanne Alberto & Alexan
dro adjectæ ſunt. Extremis demum
fere temporibus Sigiſmundi ſenioris
& regnante filio ejus Sigiſmundo Au
guſto, magis ac magis exarſit & lon
gius progreſſus eſt pruritus & libido
novarum legum condendarum, & an
tiquiorum mutandarum. Quo fit, u
hæ propemodum exoleſcant, novæ au
tem vix, aut ne vix quidem inoleſcan
ſed utræque, hæ quidem novitate, illi
vero vetuſtate ſua, in contemptu
vulgo veniant, maxima reipublicæ pe
nicie. Earum autem condendarum po
teſtas eſt ſimul penes regem, ſenatum
& nuncios nobilitatis; nec niſi in co
mitiis. Statuta regni vocantur. Priſc
temporibus viva lex erat Rex ſive Prin
ceps: Qui cum unus in tam amplo r
gno omnia neque præſtare, neque pro
videre, ac ne judiciorum quidem diffi
cultates recte explicare poſſe videretu
& lubricus autem proclivisque ad ty
rannidem gradus in ſumma poteſta
eſſe ſoleat, adhibiti ſunt ei Senator
ſive Conſiliarii, qui & conſilia actio
neſque ejus ad ſalutem reipublicæ,
judicia ad juſtitiæ & æquitatis trut
na

nam dirigerent, & monitis consiliisque salubribus, quasi vivis quibusdam legibus, pro re nata cum animum ejus informarent, tum potestatem modificarentur.

Senatus Regius.

Hic est Senatus Regius, multo amplior modo, quam olim: certo hominum numero constans, quos Senatores & Consiliarios regni appellamus. Qui non nisi jurati ad hoc collegium & ad consilium admittuntur. Et perpetuum est hoc munus quoad vivit quisque, certis annexum honoribus & magistratibus, partim ecclesiasticis, partim profanis. Sunt autem in Senatu antiquitus Archiepiscopi duo, septem Episcopi, Palatini quindecim, Castellani quinque & sexaginta. Archiepiscopi sunt, Gnesnensis in majore Polonia, Leopoliensis in Russia. Episcopi vero sunt, Cracoviensis in minore, Posnaniensis in majore Polonia: VVladislaviensis in Cuiavia & Pomerania, qui tamen jam à certo tempore Posnaniensem loco anteit: Plocensis in Masovia: In Russia Præmisliensis & Chelmensis: Camenensis in Podolia. Qui omnes, quo ordine nunc à nobis enumerati sunt, eum perpetuo servant in

ſenatu dicendaque ſententia, & in pu
blicis celebritatibus. De Pruſſicis ſu
loco dicemus. Sunt quidem prætere
tres Ruſſici & Græci ſchiſmatis epiſc
pi in Ruſſia, quos ipſi Ruſſi VVladica
vocant, nimirum Leopolienſis, Præ
miſlienſis, & Chelmenſis: qui una cu
ſectatoribus ſuis, & aliis Ruſſicis itide
epiſcopis, qui ſunt in ditione Lithu
nica, à Kiovienſi metropolita, & à P
triarcha Conſtantinopolitano, quo
ad religionem & initiationes attine
dependent. Habent & Armeni ſuu
epiſcopum. Sed neque hic neque Ru
ſici pertinent ad regium conſiliun
Superioribus ſeculis, cum latius pat
rent verſus occidentem ſolem fin
Poloniæ, VVratiſlavienſis quoque
Lubuſſenſis epiſcopi, & Camenenſis,
ſenatu ſua loca habebant: Atque etia
nunc duo priores in provincia Gne
nenſi cenſentur. Et noſtra memor
habuit uterque certa bona in Poloni
Nunc Camenenſis epiſcopatus in du
cum Pomeraniæ, Lubuſſenſis in Ma
chionum Brandeburgenſium faucibu
VVratiſlavienſis in regum Boëmiæ d
tione eſt. Secundum epiſcopos in S
natu ſunt Palatini, hoc ordine: Craco
vienſis & Poſnanienſis, alternis vicibu
inter ſe priora & poſteriora habent
loc

ca & ſuffragia: Deinde Sendomirien-
, Caliſſienſis, Siradienſis, Lencicien-
, Breſtenſis, VVladiſlavienſis, ſive
nivvladiſlavienſis, Leopolienſis ſive
uſſiæ, Podoliæ, Lublinenſis, Belſen-
s, Plocēnſis, Maſoviæ, & Ravenſis.
aſtellani, Cracovienſis, Voinicienſis,
ındecenſis,& Biecenſis in Satrapia ſi-
e Palatinatu Cracovienſi: Poſnanien-
s,Medirecenſis,Rogoſnenſis,Sremen-
s, Præmentenſis, Crivinenſis, & San-
ocenſis in Poſnanienſi: Sendomirien-
s, Viſlicienſis, Radomienſis,Zavicho-
enſis, Zarnovienſis, Malogoſtenſis,
olanecenſis, Cechovienſis in Sendo-
nirienſi: Caliſſienſis, Gneſnenſis,Lan-
enſis, Naclenſis, Biechovienſis, Ca-
nenenſis in Caliſſienſi:Siradienſis,Ro-
oirenſis, Spicimirienſis, Velunenſis &
Conarienſis in Siradienſi:Lencicienſis,
rezinenſis, Inovvlodenſis, & Cona-
ienſis alius in Lencicienſi: In Breſtenſi
reſtenſis, Cruſuicienſis & Covalienſis:
n Iunivvladiſlavienſi Iunivvladiſla-
ienſis, Bydgoſtienſis, & Conarienſis
tem alius: itemque Dobrinenſis, Ripi-
nenſis, & Slonnenſis in terra Dobri-
nenſi: In Ruſſia Leopolienſis, Præmi-
lienſis,Halicienſis,Sanocenſis & Chel-
menſis: In Podolia unicus Camene-
cenſis: In Lublinenſi item Lublinenſis:

In Belſenſi Belſenſis : In Plocenſi P
cenſis, Racianzenſis & Siepercenſis
Maſovia Cyrnenſis, Viznenſis , Var
vienſis, Viſlegradenſis, Zacrocimenſ
Ciechanonienſis & Livenſis: In Rave
ſi Ravenſis, Sochaciovienſis , & Go
nenſis : In Sileſia unus Oſuincimen
Palatinum ea non habet. Ex his Caſte
lanis qui primi in unaquaque ſatrap
modo à nobis enumerati ſunt, eum i
ter ſe ſervant ordinem , quo Palatin
recenſuimus, excepto Cracovienſi, q
ex quodam tempore Palatinos omn
loco ſuffragioque anteit. Voinicien
item & huic proximus Gneſnenſis pr
rogativa quadam inter Caliſſienſem
Siradienſem Caſtellanos interjecti ſu
Cæterorum hic eſſe legitimus ordo e
ſtimatur , ut Ravenſi , qui ſuperioru
extremus eſt , proximus ſit Sandece
ſis : deinde Medirecenſis , Viſlicienſ
Biecenſis, Rogoſnenſis , Radomienſ
Zavichoſtenſis , Landenſis, Sremenſ
Zarnovienſis, Malogoſtenſis, Velune
ſis , Præmiſlienſis , Halicienſis , San
cenſis, Chelmenſis, Dobrinenſis, Po
necenſis , Prementenſis , Crivinenſ
Cechovienſis , Naclenſis , Roſpirenſ
Biechovienſis , Oſuencimenſis , Bre
nenſis , Cruſuicienſis , Bydgoſtienſ
Camenenſis , Spicimirienſis , Inovvl
denſ

nsis, Covaliensis, Santocensis, Sopaciovienfis, Gostinensis, Viznensis, ursaviensis, Racianzensis, Siepercen-, Vissegrodensis, Ripinensis, Zacrocinensis, Ciechanoviensis, Livensis, Slonsis: extremi tres Conarienses: In quibus primum locum is, qui est in Siradiensi satrapia, medium qui in Lenciensi, ultimum qui in Inowvladislaensi, obtinet. Sunt item in Senatu Magistratus quidam & administri Principis, quos Officiales regni vocant: nempe Marescalcus, qui magnus dicitur Cancellarius, Procancellarius sive Vicecancellarius, ac Thesaurarius. Est etiam unus de magistratibus aulicis, ad curiæ Principis, Marescalcus curiæ. Putantur etiam duo Præfecti seu Capitanei, nempe majoris Poloniæ, & Cracoviensis, ad consilium pertinere. Sed perraro usu venit ut ii non aliquo alio honore Senatorio præditi sint. Horum autem omnium magistratuum loca & suffragia in consilio sunt secundum Castellanos eo, quo hic à nobis conscripti sunt, ordine. Nisi si quo alio eminentiori honore ii cohonestentur: Quod fit plerunque. Hoc igitur est Consilium publicum apud Polonos, & Senatus regius sive regni, sex & nonaginta consiliariis constans: Quorũ alii vocantur majo-

majores, alii minores consiliarii. Su
autem majores Archiepiscopi, Episco
pi, Palatini, primarii aliquot satrap
rum Castellani usque ad Siradiens
fortassis: Cæteri omnes minores: q
posterius in consilium adhiberi cœp
runt: & excluduntur nonnunquam
consiliis secretioribus. In hoc sena
censentur etiam Prussici consiliarii. V
rum de his & omni republica Pruss
separatim posterius persequemur. A
cessere nuper (posteaquam hæc m
conscripsimus) & Lithuanici, cum a
tiqui, tum quos Sigismundus August
Rex ad numerum eorum adjecit. E
quoque alii loco reservabimus. Por
Secretarii admittuntur quidem & i
jurati in Senatum, sed, ut auditor
modo, & quasi seminarium quodda
senatus: Neque locum habent in co
sessu consiliariorum, neque dictione
sententiæ. Ex his autem unus primi
ve majoris Secretarii nomen & hon
rem obtinet, de quo plura paulo po
Duo referendarii sive supplicum lib
lorum magistri sunt. Putantur & succ
merarii aditum habere ad locum h
bendi senatus, claudendi & aperien
ostii causa, idque in suo tantum quis
territorio. Iam & Senatorum, prim
riorum præsertim, filios adolescent
admit

dmitti in Senatum, non inusitatum
st. Quanquam solent & ii sacramen-
o adigi in numero secretariorum, quo
berius intersint consiliis. Convo-
antur autem Senatores à Principe ad
onsilium: præsentes quidem quo-
ies opus est: qui vero longius absunt,
on nisi arduis de causis, utpote ad
omitia, vel celebritatis alicujus gra-
ia, nimirum ad nuptias Principis,
eu liberorum ejus, aut si quis socius
c obnoxius regno dux in verba Prin-
ipis juraturus sit. Cum iis vero, qui
dsunt, Princeps pro re nata consul-
at. Nisi forte res gravior ac diffici-
or incidat, quæ plurium consilio &
onsensu sit explicanda, velut de indi-
endis comitiis. Tunc enim absentes
nguli per epistolas regias consulun-
ur, majores præsertim. Atque hæc de
enere, numero, ordine & officio se-
atorum sive consiliariorum regni
ufficerint, si unum illud addiderimus,
uod subserviunt ii quoque Principi
c reipublicæ quoties opus est; domi
uidem in judiciis, cum aliis, tum re-
uperatoriis, quas commissiones vul-
o vocamus; foris autem in legatio-
ibus obeundis, aut si quid aliud pu-
lice cum dignitate peragendum est.
Cum autem ii certis magistratibus
& ho-

& honoribus præditi ſint, habent
iam præter commune ſenatorium m
nus, curamque totius reipublicæ, pec
liaria officia pro diverſitate magiſtr
tuum ſive honorum attributa. Ac a A
chiepiſcopi quidem & epiſcopi offi
quæ ſint, nemini Chriſtiano incog
tum eſt: Nec ullum ii peculiare habe
in Polonia, præ cæteris nationibus: N
quod Archiepiſcopus Gneſnenſis p
petua quadam Pontificis Maximi le
tione fungitur, & legatus natus ſe
apoſtolicæ appellatur. Quo nom
ampliorem habet juriſdictionem :
qua ſuo loco attingemus. Habet eti
primatis honorem ab eadem ſede ap
ſtolica, abſque eo, quod antiquo gen
inſtituto & prærogativa primas reg
& princeps ſenatus. Proinde pe
eum eſt poteſtas indicendi comi
convocandi ſenatum, ſenatuſque c
ſulta definiendi & edicendi, abſe
Rege, & regno vacante. Sed nos inſti
tum noſtrum perſequamur. Pala
munera ſunt, eſſe ductorem copiar
ſuæ ſatrapiæ in expeditionibus belli
indeque nomen habet lingua verna
la, ut Voievoda dicatur, quaſi dux b
ſive copiarum. Palatinus autem dic
Romanorum imitatione, apud q
ſub imperatoribus non obſcurum
nom

omen honosque Comitum Palatinorum. Porro in pace, Palatini eſt, in ſua ujuſq; ſatrapia conventus nobilitatis nſtituere, iiſque, & judiciis præſidere: retia rebus venalibus præter tempus omitiorum & belli imponere: ponde-um & menſurarum curam gerere: Iu-æorum quoq; patrocinium & judicia d Palatinũ pertinent. Caſtellani quaſi egati ſunt Palatinorum, ductoreſque praeſides nobilitatis ſub ſuo quiſque Palatino. Appellantur autem Caſtellani etiam vernacula lingua mutuato à Latinis vocabulo, à caſtellis ſive oppidis, eorumque territoriis, quæ ſinguli ingula habent attributa: non quod lominatum, juriſdictionem, aut curaionem in eis habeant, ſed legationem antum bellicam, cujus modo fecimus mentionem: plerique etiam certos reditus anniverſarios. Indeque ſuam quiſque denominationem ſumit, videlicet, ut Voinicienſis vel Sremenſis, vel alius cujuſpiam loci Caſtellanus vocetur. Vocantur etiam perſæpe nomine vernaculo domini, loci appellatione in *ki* vel *ski* ſyllabam deflexa, verbi gratia, pan Poſnanski, pan Ploski. Solus autem Cracovienſis Caſtellanus, præter nomen & reditus, nihil habet commune cum aliis: Sed liberum is hono-

rem

cilio eos qui ad id non pertinent, pronuntiandi decreta regia in causis infamiæ & capitalibus, promulgandi ad populum senatus consulta, moderandi pompis publicis, hospites illustres suscipiendi, compescendi motus inquietorum atque turbulentorum non modo circum senatum & in publico, sed etiam in privatis Principis cœnaculis & habitaculis, animadvertendi in delicta, quæ in loco & oppido domicilii sive hospitii regii, vel comitiorum admittuntur, denique in comitiis & in comitatu regio diversoria distribuendi, & imponendi rebus venalibus pretia, unde etiam vectigal seu tributum forale ipsi provenit. Marescalci etiam est, in aulicum regis comitatum & administros mensæ regiæ, aliorumque numerum aulicorum, profanos præsertim, jurisdictio, censura & animadversio: eoque gestat is in publicis conventibus, & regi in propatulum prodeunti præfert erectum sceptrum ligneum, sive baculum.

Cancellarius & Vicecancellarius, nominibus & loco distincti, sed potestate & munere exæquati, diplomatibus, edictis, mandatis, epistolis, & aliis scripturis regiis conscribendis atque signandis, quæque ad eum mittuntur acci-

piendis & legendis præſunt. Itaque
poteſtate ſua habent ſigna regia, Ca
cellarius quidem majus, Vicecancel
rius vero minus. Authoritas eoru
eouſque patet, ut multa inconſu
Principe ſignare: quæ vero contra
ges eſſe videntur, jubenti illi neg
poſſint. Dant etiam reſponſa regio n
mine, & quibus de rebus conſiliu
haberi debet, in Senatu proponu
denique ſenatus conſulta, regiaque
comitialia placita ac decreta lite
mandant, & in publicum edunt. Su
etiam ii cognitores privatarum qu
moniarum, & provocationum ab
banis & oppidanis, præfectorum
judiciis, ad regium tribunal devolu
rum: Secretariis, ſcribis, ſacerdotib
concionatoribus, & cantoribus aul
ceremoniiſque eccleſiaſticis moder
tur: is præſertim qui eſt de ſacro o
ne. Lege enim, quamvis non antiq
alterutrum ex iis ſacri, alterum prof
ordinis eſſe oportet, cum antiqu
ſoli fere ſacerdotes eo munere fun
rentur. Sunt autem ii in proxima ex
ſtatione honorum ſui uterque ordi
Sed neque ſacerdoti cum epiſcop
exceptis Præmiſlienſi, Culmenſi, C
menſi & Camenecenſi, neque prof
ſive ſeculari cum ullo Palatinatu
Ca-

Caſtellania retinere munus hoc licet, præter peculiarem indulgentiam, aut conniventiam: eſt autem uſitatum, ut de Vicecancellario fiat Cancellarius, propter loci & ſententiæ dicendæ prærogativam.

Theſaurarius ipſo nomine indicat munus ſuum. Eſt enim promus & condus theſauri regii; ſymbolorum ſive inſignium regni, quæ ſunt, corona, pomum, ſceptrum, & gladius; ſuppellectilis & redituum regiorum, ſcripturarumque & monumentorum publicorum: auctor & moderator quorumvis quæſtorum, curatorum, atque diſpenſatorum Principis, & rationum reddendarum exactor, monetariæ officinæ magiſter: ſtipendiorum tam militarium quam aulicorum ſolutor: reddendæ Principi rationi obnoxius. De Mareſcalco curiæ, & præfectis, referendariis, & ſecretariis, dicemus poſtea.

Numerantur etiam inter Magiſtratus & Officiales regni, duo duces exercitus: quorum alter generalis & ſupremus exercituum regni Capitaneus, alter Campiductor, ſeu campeſtris Capitaneus dicitur. Ac ille quidem dux eſt & moderator belli ſecundum Principem, & vicarius Principis. Ducit exercitum, capit locum caſtris, acies in-

ſtruit, dat ſignum pugnæ & receptu
commeatus & annonæ curam in be
lo gerit, pretia rebus venalibus impo
nit, ponderibuſque & menſuris earun
modum ſtatuit, & in delinquente
animadvertit. Campeſtris vero, huju
eſt quaſi vicarius à Principe datus: e
cubiarum potiſſimum explorationun
que curam gerit, & mercenariis mil
tibus, illo præſertim altero abſent
præeſt. Neuter tamen in Senatu locu
habet: Quin temporarii eſſe perhibe
tur, neque inter magiſtratus regni h
biti ſuperioribus temporibus. Lon
minus autem alii quidem, qui ipſi n
ſtra fere memoria pro magiſtratib
regni haberi & appellari cœpere. N
que tamen in Senatu locum habent, n
que functionem ullam ad univerſu
regnum pertinentem. Ii vero ſunt g
difer, pocillator ſive pincerna, ſtruct
menſæ, quem inciſorem vocant, da
fer, ſubdapifer, magiſter culinæ, qui d
pibus apparandis & cocis regiis præ
Et certe aut iidem ſunt terreſtres C
covienſis ſatrapiæ, aut ea ſola de om
bus nullos habet. Itaque nos quoque
ſententia peritiorum inter terreſtr
honores & magiſtratus eorum offic
exponemus. Dicuntur autem terreſt
honores & magiſtratus, qui non u
ve

versi regni, sed terrarum atque satrapiarũ sunt peculiares. Officia terrestria vulgo appellantur: & his qui præditi sunt, Officiales terrestres. Sunt autẽ ii, succamerarius, capitaneus, gladifer, vexillifer, pincerna, suppincerna, incisor, dapifer, subdapifer, tribunus, judex, subjudex, notarius, thesaurarius, venator, agaso sive equorum curator. Habentq; certas suas functiones sive curationes antiquitus, in sua quisque satrapia sive tractu, ac terra, ut vulgo loquuntur: quarum quælibet olim, discerpto in multos dominatus regno, suum ducem habuit. Ejus autem hi fuerunt ministri peculiares. Nunc magna pars solum nomen eundumque honorem retinent. Quales sunt gladiferi, pincernæ, suppincernæ, incisores, dapiferi, subdapiferi, ac thesaurarii: nisi quod in extraordinariis judiciis, quas commissiones vocãt, regiis mandatis subserviunt, & in colloquiis assident. Tametsi etiamnunc ii peculiaribus suis muneribus fungi recte posse existimantur, in suo quisque tractu, à quo denominationem habet, quoties eum Princeps adit: Nempe ut gladifer Posnaniensis in Posnaniensi satrapia gladium ipsi præferat in solenni pompa: pincerna poculũ administret: incisor sive structor mensam apponat:

dapifer dapes inferat: ſubdapifer da-
piferum cum ſceptro ſeu baculo præce-
dat, ſuppincerna potus curam gerat:
theſaurarius condus ac promus pecu-
niæ ſit ac ſupellectilis ejus. Cæteri ſan-
funguntur etiamnunc fere ſuis mune-
ribus. Ac vexillifer quidem in bello ve-
xillum præfert exercitui ſuæ ſatrapiæ:
Tribunus cuſtos eſt arcis in ſuo quiſ-
que tractu, durante bello: Itaque vaca-
tionem habet militiæ. Venator vena-
tionibus & ſylvis præeſt. Agaſo equitic
ſive armento equorum. Iudex cauſi
& controverſiis privatis nobilitatis diſ-
ceptandis & judicandis præſidet una
cum ſubjudice: qui ejus eſt ſocius, non
vicarius, loco tantum inferior. Nota-
rius ſcriba eſt & actuarius judicii: Se-
habet ipſe quoque in judiciis jus dicen-
dæ ſententiæ, conſuetudine magis
quam legum præſcripto. Cæterum Suc-
camerarius (ut ejus partes poſtrem-
loco explicemus, licet honore omnibu
his anteeat) olim fortaſſis præfuit cu-
biculo & cubiculariis Principis in ſu-
quiſque terra: Nunc regendis mod-
finibus agrorum ac bonorum terre-
ſtrium præeſt. Quem itidem atque ju-
dicem, ſubjudicem, & notarium, jura-
tum eſſe oportet. Habetque is ad i-
munus obeundum vicarios & ipſc
juratc

tratos, in singulis territoriis singulos, ui camerarii vocantur, sive cubicularii, propterea fortassis, quod antiquitus ministri cubiculi Principis ad id munus legebantur à succamerario. Nunc is os sibi legit arbitratu suo ex equestri rdine ejusdem territorii, & jurejurando adigit, mutatque quoties vult. Cracoviensis Succamerarius præ cæteris ea prærogativa præditus est, ut salinarum jus ipsius tractus arbiter sit & inspector. Capitaneorum officia statim exponemus. Cæterum hi, de quibus modo egimus, non omnes in omnibus satrapiis sunt, neque in singulis singuli. Et Cracoviensis quidem satrapia succamerarium, gladiferum, dapiferum, tribunum, judicem, subjudicem, & notarium habet singulos: Posnaniensis cæteros quidem habet itidem singulos: Succamerarius vero, judices, subiudices & notarios binos. Habet enim hosce terra Vschoviensis peculiares, quæ à Polonia quodam tempore seiuncta fuit. Sendomiriensis satrapia cæteros quidem & ipsa singulos habet, præter tribunum, quem etiam Prissoviense territorium non ita pridem suum habere cœpit. Calissiensis item eosdem omnes habet singulos. Siradiensis structore & subdapifero caret: gladiferum,

 pin-

pincernam, dapiferum habet singulo
Succamerarios, vexilliferos, judices,
notarios binos. Habet enim hos Vel
nense territorium suos, ex quo temp
re avulsum fuit à Polonia, sicut arb
tror. Tribuni item duo sunt in eade
satrapia, Major & Minor. Lencicien
gladiferum, structorem & subdapif
rum nõ habet, cæteros habet singulo
Itemque Brestensis. Inovvladislavien
vero gladiferum unum habet, struct
rem & subdapiferum nullum: Reliqu
omnes binos. Habet enim Dobrinen
terra peculiarem succamerarium, vex
liferum, pincernam, dapiferum, trib
num, judicem, subjudicẽ, & notarium
Russia quinos habet succamerarios, v
xilliferos, pincernas, dapiferos, trib
nos, judices, subjudices, & notario
Nempe Leopoliensem, Præmisliensem
Sanocensem, Haliciensem, & Chelmen
sem: Gladiferum, structorem, & subd
piferum nullum. Podolia itidem nu
lum de his tribus: Reliquos vero singu
los, exceptis tribunis, quos duos habe
Camenecensem atq; Trebovvliensem
Lublinensis satrapia gladiferum, stru
ctorem, & subdapiferum nec ipsa ha
bet: vexilliferum, pincernam, ac dap
ferum singulos: cæteros binos. Lucc
viense enim territorium peculiares ha
be

t ſuccamerarium, tribunum, judi-
m, ſubjudicem, & notarium. Belſenſis
ccamerarium, vexilliferum, pincer-
um, dapiferum, judicem, ſubjudicem,
notarium habet ſingulos, cæteros
on habet. Plocenſis ſuccamerarium,
ncernam, dapiferum, ac tribunum
ngulos: Iudicem vero & ſubjudicem
notarios binos: (Habet enim hos
avvcrenſe territorium ſuos.) Structo-
ac ſubdapifero ea ſatrapia caret. Ra-
enſis vero ſtructore item & gladifero:
ubdapiferum unum habet: reliquos
utem ternos, territoriis diſtinctos, vi-
delicet Ravenſem, Goſtinenſem, & So-
naciovienſem. Maſovia judices habet
ndecim, totidem quot territoria: Ni-
nirum Cyrnenſem, Viznenſem, Varſa-
ienſem, Nurenſem, Vyſſegrodenſem,
acrocimenſem, Ciechanovienſem,
omzenſem, Oſtrolencenſem ſive Zem-
rovienſem, Rozanenſem, & Livenſem:
ubjudices & notarios totidem: Succa-
nerarios uno minus: Zembrovienſe
nim territorium eo caret: Pincernas
tque dapiferos octonos: Rozanenſe e-
nim & Livenſe, atq; item Zembrovien-
e territoria hos non habent: Vexillife-
um ne Lomzenſe quidem: Subdapife-
um autem neq; hęc ipſa, neque Nuren-
e: neque Vyſſegrodenſe: porro ſuppin-

cernas & theſaurarios totidem, quo
ſubdapiferos habet Maſovia, nemp
quinque: Suppincernam item Raven
ſatrapia habet: Breſtenſis vero theſau
rarium: Cæteræ omnes neutrum: M
giſtrum culinæ nulla præter Crac
vienſem, ſi modo non regni is eſt: Ag
ſonem nulla præter Ruſſiam: Venat
res ſolæ Cracovienſis, Poſnanienſi
Siradienſis atque Lencicienſis ſingulo
Sendomirienſis vero & Maſovitica b
nos: Hæc quidem Viſnenſem & Lom
zenſem: Illa vero Sendomirienſem
Radomienſem. Habent & Oſuienc
menſis & Zatorienſis terræ ſuos iud
ces ſingulos; habet etiam Severien
ab epiſcopo. Cæterorum terreſtriu
magiſtratuum nullum habet Sileſi
Præfectis ſive Capitaneis exceptis: D
quibus iam dicendum eſt. Capitaneu
quem Præfectum recte dixerimus, a
dito nomine arcis, cui præeſt, cuſtos
ac defenſor non ſolum arcis regiæ, v
rumetiam pacis atque tranquillitat
publicæ, in ſua quiſq; præfectura, qua
à vi tutam debet præſtare & vindicar
& furibus latronibuſque repurgare. It
que juriſdictionem coërcitionemqu
habet late patentem, non modo i
agreſtes & oppidanos, verumetiam i
equeſtris ordinis homines: Qua de
acci

accuratius ſuo loco tractabimus. Ad-
hæc omnium aliorum iudicum, eccle-
ſiaſticorum iuxta ac profanorum, ſen-
tentias ad extremum executioni man-
dat, ſi executores alii nolint, vel non
proficiant. Gerit etiam curam commo-
dorum & redituum Principis, qui ex
re familiari, ac cenſibus & penſionibus
oppidanorum & agreſtium prove-
niunt. Et omnino arces, & villæ, ſeu
ruſtica prædia cum ſuis ſartis tectis, &
oppida pagique Principis in ditione
præfectorum ſunt. Solus omnium Cra-
covienſis præfectus licet ampliſſimam
iuriſdictionem habeat, tamen ſarto-
rum tectorum arcis, & redituum Prin-
cipis curam non habet. Eſt enim ma-
gnus procurator eius arcis, qui utrun-
que hoc onus ſuſtinet. Nam Poſna-
nienſis præfectus, licet maiores etiam
prærogativas & iuriſdictionem in tota
maiore Polonia obtineat, atque ob id
generalis maioris Poloniæ Capitaneus
vocitetur, curat tamen ſarta tecta ar-
cis Poſnanienſis duntaxat, & redi-
tus regios eiuſdem territorii. Cætera
enim territoria iuriſdictioni eius ſub-
iecta, habent fere ſuos curatores, quos
etiam minus proprie præfectos appel-
lamus: de quibus poſt agemus. Oportet
autem præfectum eſſe equeſtris ordi-
nis,

nis, agros & fundos proprios in ea i
præfectura, cui præficitur, habente
Neque externo autem, neque regio
ducali genere orto, conferri præfec
ram fas eſt. Nec duas cuiquam hab
licet: Ac ne unam quidem primari
duntaxat & juriſdictione prædit
cum primaria Caſtellania vel Palati
tu ejuſdem ſatrapiæ: Poſnanienſi
Cracovienſi exceptis; in quibus n
idem jus eſt. Ne Sileſiæ quidem
dunt ſub hanc legem. Habet Præfec
quilibet ſuum Vicarium, quem Vice
pitaneum vel Burggrabium vulgo v
cant: Nos Suppræfectum fortaſſis n
inepte dixerimus. Penes quem eſt v
caria præfecturæ totius poteſtas, &
rum judicatarum executio. Habet
alterum adminiſtrum, ſtatorum ac c
tis temporibus peragi ſolitorum jud
ciorum, quem judicem caſtrenſem d
cunt: Vtrunque arbitratu ſuo cre
& abdicat: Sed utrunque juratum i
dem, atque ipſum præfectum, & ex
queſtri ordine eſſe, certaque bona te
reſtria in ea ipſa præfectura habere o
portet. Nec eundem judicem ſuppræ
fectum, terreſtremve & caſtrenſem ju
dicem, eſſe fas eſt. Habet item præfectu
ra quæque actuarium juratum, quem
notarium caſtrenſem nominat. No
ſur

int autem satrapiis, verum arcibus ac erritoriis fere, quæ districtus vocantur, distinctæ præfecturæ: nonnullæ tiam complura territoria in se comlectuntur.

Præfecturæ totius Poloniæ.

Sunt vero hæ totius Poloniæ præfecturæ: In majore quidem Polonia unica generalis, Posnaniense, Costense, VVschovense, Calissiense, Gnesnense, Pysdrense, Coninense, Keinense, & Naclense territoria complexa: In minore autem Cracoviensis, quæ præter primarium, alia tria territoria, videlicet Prossoviense, Xianzense & Leloviense in se continet. Præter eam sunt Sandecensis & Biecensis, præfecturæ cum jurisdictione. In Sendomiriẽsi vero satrapia sunt: Sendomiriensis, Radomiensis, (Stenzicense quoq; territorium dudum complexa, quod jam peculiarem præfectum habet,) Corcinensis, quæ & novæ civitatis dicitur, Chencinensis, Opocinensis, Pilsnensis. In Lublinensi ejusdem nominis præfectura est, & Lucoviensis. In Siradiensi Siradiensis, quæ Schadcoviense quoque & Radomscense & Petricoviẽse territoria annexa habet: Velunensis item & Ostresloviensis. In Lencicensi unica est, tria habens territoria, nimi-

nimirum Lencicienſe, Brezinenſe,
Orlovienſe. In Cuiavia Breſtenſis, C
ſuicienſe item & Covalienſe, & Præ
cenſe, territoria adiuncta habens:
nivvladiſlavienſis cum annexo Byd
ſtienſi territorio: & Bobrovvnicen
Dobrinenſe, Ripinenſe & Libne
territoria complexa. In Ruſſia Leo
lienſis, Præmiſlienſis, Sanocenſis, I
licienſis, Chelmenſis, & Craſnoſtavi
ſis. In Podolia Camenecenſis atq
Trebovvlienſis. In Belſenſi ſatrapia I
ſenſis, Buſcenſis, Grodlenſis, & Gral
necenſis. In Plocenſi unica cum trib
aliis territoriis, Zavvcrenſi, Mlaven
Srenenſi ſive Srencenſi. In Maſo
Cyrnenſis, Viznenſis, Varſavienſis,
Nurenſe quoque territorium par
Vyſſegrodienſis, Zacrocimenſis, C
chanovienſis, Lomzenſis, Rozanen
(in qua eſt Macovienſe territorium
& Livenſis. In Ravenſi vero ſatrap
tres præfecturæ ſunt, Ravenſis, Go
nenſis, & Sochaciovienſis. In Sile
ſunt Oſuiencimenſis & Zatorien
Præter has præfecturas ſunt & aliæ
ſuperioribus fere detractæ, & pecul
riter, quamvis minus Latine, tenu
earumque præfecti tenutarii vulgo v
cantur: qui partim non habent ſua te
ritoria, partim habent, verum ſine u
iur

risdictione in nobilitatem. Nam ea
t penes veros præfectos, quibus eæ
nutæ voluntate regia propter utilita-
m, vel aliqua de causa detractæ sunt.
unt autem ii tenutarii curatores, mo-
o regiorum prædiorum atque redi-
uum, & castellorum, plebisque subie-
æ, non dissimili conditione magni
rocuratoris arcis Cracoviensis. In iis
ges eæ, quæ de præfecturis quidem
ommemoratæ sunt, locum non ha-
ent. Omnium autem præfecturarum
editus, partim ex agricultura, & re
ecuaria, partim è molis frumentariis
c sylvis, partim è censibus & pensio-
ibus agrestium & oppidanorum pro-
eniunt, & vel certo pacto præfectis lo-
antur à Principe, vel eorum fidei com-
nittuntur, ita ut rationibus reddendis
bnoxii sint. Condonantur etiam in-
erdum ob eximia merita. Oppignora-
ri quoque præfecturas non inusitatum
est, eas præsertim, quæ iurisdictione ca-
rent, quæque non sunt primariæ cuius-
que satrapiæ. Sed ita demum id legiti-
mum est, si rata redituum portio quot-
annis de capite deducatur. Quod cum
in desuetudinē abiisset superiori tem-
pore, comitiorum decreto nunc revo-
catum est. In iis vero præfecturis, quæ
iurisdictionem habent, si usus reipu-
blicæ

blicę oppignorationem requirat, eti[...]
assensu Senatus comitiali opus est. S[...]
Sendomiriensis privilegio quodam [...]
que oppignorari, neq; locari perpe[...]
locatione potest. Habent & episcopi[...]
proceres, atque equites locupletio[...]
nonnulli arces & præfectos suos: [...]
hoc nomine Principi nequaquã ob[...]
xios. Habet arx Cracoviensis peculi[...]
ter decẽ custodes, qui burggrabii, su[...]
pto à Germanis vocabulo, appellan[...]
sine ulla potestate, præfecti auctori[...]
obnoxios: Qui pacis juxta ac belli te[...]
pore nocturnas, atque etiam diurn[...]
quãdo opus est, excubias, per se, vel[...]
administros suos servant. Habent [...]
militiæ vacationem: & eo nomine a[...]
bitur id munus à multis, & à rege c[...]
fertur. Salinæ & alia metalla habẽt s[...]
curatores & administros juratos, &[...]
tionibus reddendis obnoxios. Pra[...]
autẽ salinis Bochnensibus & Velisc[...]
sibus, earumque administris & ope[...]
unus salinator, quem zupparium C[...]
coviensem vocant. Rufficis item un[...]
quem Rufficum appellant. Et est ho[...]
rata hæc utraque curatio. Sed neque[...]
regni, neque in curiæ, neq; in terres[...]
bus magistratibus numerantur: Que[...]
admodum neque telonæ, sive quæs[...]
res teloniorum, neque tributorum a[...]

exactionum publicarum exactores. Et ii vero utrique rationibus reddendis obnoxii sunt. Telonæ quidem, si non redemerint telonia: Quod faciunt plerunque. Hos omnes in hunc locum terrestrium magistratuũ conjicere libuit, propterea quod eorum curationes ad præfectorum officia nonnihil accedunt. Scribam quoque sive notarium thesauri regii nihil vetat his adjicere, quem rex ipse edit, ac thesaurario vicarium adjungit. Est & scriba castrensis, quem etiam notarium campestrem vocant, mercenariorum militum conscriptor, & solutor stipendiorum.

Ministeria aulica.

Sunt etiam à terrestribus magistratibus non multum diversa ministeria quædam in aula Principis, quæ officia curiæ dicuntur. Quorum administri terrestrium plerorumque & regni officialium (quorum sunt cognomines) quotidianis ministeriis in aula Principis funguntur, fidemque suam Principi ad suum quisque ministerium iureiurando obstringunt. Sunt autem ii: Marescalcus, Thesaurarius, seu Vicethesaurarius, Succamerarius, Referendarii duo, Pincerna, Structor mẽsæ, Dapifer, Subdapifer, Magister culinæ, & Præfe-

ctus curruum. Nuper etiam his acc
ſere Vexillifer, ac ductor aulicæ mi
tiæ. Qui omnes addito nomine curi
à ſuperioribus magiſtratibus & offici
libus cognominibus ſuis diſtinguu
tur: nempe ut Mareſcalcus curiæ, Th
ſaurarius curiæ, atque eodem modo a
dicantur. Nec ſcio an & Secretarii
hunc ordinem referri debeant, lic
nullum peculiare certumque mun
attributum habeant, ſed ad nutu
Principis præſto ſint in obeundis ej
nomine legationibus, in ſcriptionib
& lectionibus publicarum & regiaru
ſcripturarum, in acciendis ac deduce
dis ad Regem vel in ſenatum illuſt
bus hoſpitibus & legatis Principum, i
exquirendis & referendis ſententiis a
grotorum, & à conſilio abſentium pr
mariorum ſenatorum, in recogn
ſcendis pro Principe locis, factis, & ca
ſis controverſis, regiorum præſerti
hominum, & adminiſtrorum int
ipſos, vel cum magiſtratibus ſuis, &
qua ſunt alia honeſta & cum dignita
conjuncta miniſteria. Numerus eoru
certus non eſt. In his eminet unus, q
appellatur primus ſeu major Secreta
rius. Is abſentium Cancellariæ præſ
dum vicem ſupplet in aula & comitat
Principis: Nec tamen, ut illi, geſta
ſignu

ſignum regium, ſed quoties opus eſt, petito ab ipſo annulo ſignatorio, tam diplomata publica, quam epiſtolas ipſo præſente ſignat. Quod ſi is quoque abſit, peragit ea quiſpiam de cæteris Secretariis, quem Princeps juſſerit. Habet autem primus quoque Secretarius ſecundum Cancellarium & Vicecancellarium prærogativam capeſſendi honores publicos & magiſtratus qui vacaverint: in arbitrio tamen regis poſitam. Habet & locum honoratum ſupra omnes officiales terreſtres & aulicos, excepto Mareſcalco. Mareſcalcus curiæ abſente Mareſcalco regni agit omnia quæ illius muneris ſunt: A præſente etiam ſocius adhiberi ſolet ac debet ad ea quæ ſunt majoris momenti peragenda, præfertque cum eo pariter Principi erectum ſceptrum, Theſaurarius item Theſaurarii regni abſentis vices gerit, adhibeturque & ipſe à præſente ad pleraque omnia. Succamerarius, eſt magiſter cubiculi atque cubiculariorum puerorum, aliorumque domeſticorum Principis adminiſtrorum: Sub cujus poteſtate eſt ſupellex ad lectum & cubiculum Principis cultumque corporis pertinens. Ianitoribus quoque idem præeſt. Referendarii, ſupplicum libellorum magiſtri ſunt, &

querimoniis hominum audiend
Cancellariæque, ut verbo legis utam
referendis præsunt. Quinetiam in l
bus urbanis disceptandis præsto su
eidem Cancellariæ, ejusque permi
exponunt Regi cum consilio causas
controversias litigantium. Nuper ac
sententias quoque rogari cœperunt
regiis judiciis. Sunt autem duo pari p
testate, alter ecclesiastici, alter prof
ordinis. Ductoris copiarum, magi
stabuli, magistri culinæ, & præfecti c
ruum quæ sint officia, ipsa eorum n
mina satis ostendunt. Cæterorum m
nera jam sunt explicata in terrestrib
officiis & curationibus. Eadem en
sunt horum atque illorum: Sed cedu
hi illis præsentibus in sua cuiq; satra
sive terra. Hæc autem omnia honora
sunt ministeria: Minus illa, interio
cubiculi servitoris, curatoris lecti a
dispensatoris. Cæterum stipendiarii
aulici Principis equites, concionator
& sacrifici, quamvis honorato sint
co, tamen inter officiales non cense
tur: Multo minus stipatores, sive sat
lites, cubiculariique & pueri: Sed perp
tui sunt administri Principis, & præ
sunt ipsi iter facienti, & quovis lo
manenti. Ac sacrifici quidem per vi
operantur sacris quotidie præsente

e. Canunt etiam festis diebus, benedi-
tionesque & gratiarum actiones ritu
Christiano ad mensam ejus peragunt.
Concionator sacris concionibus fun-
itur. Aulici vero (sic enim vocantur)
quites equis stipendia merent, præsidii
onorisque regii causa, & equestrem
um vel currulem equestres fere comi-
antur. Qui equitatus numerosus est
tque splendidus, nobili juventute con-
tans. In qua sunt complures magistra-
ibus & officiis non modo aulicis verũ
tiam terrestribus præditi. Ei vero Ma-
escalci moderantur. Cæteri ministri
non habent necesse equos alere. Itaque
pedestres prodeuntem in publicum
Principem deducunt. In solennibus ta-
men pompis non inusitatũ est, ut equi-
es quoque aulici pedestres equestrem
Principem antecedant. In longioribus
autem itineribus ii, qui equis non me-
ent, vel regiis, vel oppidatim suppedi-
atis, vel conductitiis equis aut curri-
bus vehuntur. Ex his stipatores præsidii
causa sunt circum Principem: Quod
amen recens est in Polonia: sed auget
majestatem Principis. Cubicularii &
pueri præsto sunt ad quævis domestica
ministeria. Sed cubiculariorum pecu-
liaris usus est in acciendis in Senatum
& ad Regem consiliariis, & perferendis

quoquo verſus literis, mandatis, e
ctiſque regiis. Quam ad rem oppic
tim & vicatim eis mandato Princi
equi ſubminiſtrantur. Quæ, ſubvecti
nes, &, lingua vernacula, *poduoda* v
cantur: Curſum publicum Latini v
cant. Incedentem in publico Prin
pem, aulici quidem antecedunt: ſtip
tores prælongis ſecuribus more pe
tum Germanorum armati latera ej
cingunt: cubicularii vero cum pue
ſubſequuntur, ſed ita, ut & aulici pr
ceribus atque ſenatoribus profani c
dinis, & cubicularii puerique epiſco
ac ſecretariis eccleſiaſtici ordinis pro
ma Principi loca honoris cauſa conc
dant: Niſi forte regem regina ſequatu
Tunc enim epiſcopi quoque & ſecret
rii cum proceribus antecedunt: Re
nam vero longus ordo ſequitur no
lium matronarum & puellarum. H
igitur eſt ratio univerſa aulæ & com
tatus regii. Mitto enim cantores, aba
cuſtodem, mapparium, canum vena
corum curatores, dimenſorum diſtr
butores, janitores, tibicines, tubicine
opifices, & alia viliora miniſteria: Qu
magna eſt turba, & ſumptibus Princ
pis alitur. Et quoniam omnia perſequ
mur: volumus quidem certe. Hab
etiam Regina ſuum comitatum, n
mod

modo puellarum & matronarum quæ
n gynæceo ſunt, ſed etiam puerorum
ubiculariorum & aulicorum,& in his
eculiares adminiſtros ſive officiales.
n primis Magiſtrum curiæ, qui omni-
us præeſt, Reginamque prodeuntem
um ſceptro antecedit: Magiſtram cu-
iæ matronam gynæceo moderantem:
Deinde Cancellarium,vel Secretarium:
Cujus ſunt munera,literas nomine Re-
ginæ conſcribere, & ſignare, & legere,
& compellantibus eam reſponſa dare.
Quod quidem neſcio an cum Magiſtro
uriæ commune habeat. Eſt autem &
ic diſcrimen inter cancellarium & ſe-
cretarium,quod hic non geſtat ſignum
Reginę,ſicut ille:ſed ab ea,quoties opus
eſt, utendum accipit.Habet Regina et-
am theſaurarium ſuum,& pincernam
ive pocillatorem, & ſtructorem men-
æ, & ſubdapiferum, & dapiferum, &
culinæ ac ſtabuli magiſtros ſingulos:
temque diſpenſatorem, abaci cuſto-
dem, mapparium, & janitores,eodem,
quo regii ſunt, honoris diſcrimine:
Quibus omnibus victus, veſtitus, &
mercedes à Rege præbentur. Indidem
ipſius quoq; Reginæ menſa inſtruitur,
res veſtiaria, mundus muliebris, & ju-
menta comparantur. Quod ſi ea Regi
ſuperſtes ſit, vidua de ſuo ac de fructi-

bus & reditibus eorum bonorum, qu
Rex ipsi dotis ac donationis propt
nuptias nomine de amplissimi Cons
sententia attribuerit, sese cum univer
comitatu suo deinceps sustentat. Atq
hæc de magistratibus regni terrest
bus, & aulicis, nobis decursa sunto.

De ordine Ecclesiastico.

De ecclesiasticis magistratibus, h
noribus, ministeriis & curationibu
quales sunt secundum archiepiscop
& episcopos, suffraganeorum, abb
tum, præpositorum, decanorum, a
chidiaconorum, scholasticorum, ca
torum, custodum, cancellariorum, v
cariorum in spiritualibus, officialium
commissariorum ministrorum, pri
rum, custodum sive guardianorum
pœnitentiariorum, parœcorum, qu
etiam plebanos vocant, non est oper
pretium hic nos persequi: Ne de coll
giis quidem, canonicorum, monach
rum, & monacharum, fratrum co
ventualium, vicariorum, psaltarum
mansionariorum, & si qua sunt ali
Neque enim peculiare quicquam h
bent apud Polonos præ cæteris gent
bus & nationibus Christianis, neq
ad rempublicam pertinent, exceptis a
chiepiscopis & episcopis, & si quib

for

orte præterea peculiariter quædam
eipublicæ munera, quorum ſuperius
nentionem fecimus, mandantur. Ma-
nus tamen, ut par eſt, honor eis &
mnibus ſacerdotibus habetur ſolo ſa-
erdotii nomine. Major etiam olim
abebatur: id quod è vetuſtioribus li-
erarum monumentis deprehenditur.
)mnes autem ii epiſcoporum & ar-
hiepiſcoporum poteſtati & juriſdi-
tioni ſubjecti ſunt, præter, ſi qui Pon-
ificis maximi, cujus eximia poteſtas
ſt, auctoritate exempti ſunt.

Reliqui magiſtratus Poloniæ.

Plebes urbanæ, oppidanæ, vicanæ, &
greſtes, partim Principi parent, partim
roceribus & equitibus: partim certis
acerdotiis attributæ ſunt. Reguntur
utem à ſuis quæque dominis, eorumq;
ræfectis ac procuratoribus, ex æquo
c bono, ſive ex arbitrio magis, quam
ertis legibus. Quanquam non carent
amen ſuo quæque jure: Quod non eſt
inius modi, quemadmodum poſte-
ius oſtendemus. Præter dominos au-
em, eorumque præfectos & procura-
ores, habet plebs quæque oppidatim,
icatim, & pagatim ſuos magiſtratus.
Ac in pagis quidem ſcultetum ſive
dvocatum hæreditarium vocant,

qui eſt quaſi deductor ac defenſor col
niæ: qui vel ipſe, per ſe, vel per vic
rium ſuum, (& ipſum advocatum, f
judicialem, vocant,) cum adjunctis a
quot ex aratorum numero ſcabinis (
appellantur judices, ſive aſſeſſores ju
cii) jus dicit. In civitatibus autem
oppidis & vicis præter hos ſunt etia
conſules. Ita vocamus eos, qui à ve
ribus decuriones appellantur: per
quos eſt civitatis cujuſquam guberr
tio & cuſtodia: in delinquentes a
madverſio: publicorum commod
rum adminiſtratio, curaque ædifici
rum & ſartorum tectorum public
rum. Inter eos autem unus præſid
magiſter civium, quem vulgo proco
ſulem vocitant, qui eos, quoties op
eſt, convocat, & in conſilium adhib
Nam leviora ſine illis ipſe gerit. Co
ſulum non idem eſt ubique numer
Habent item ſingulæ opificum ſocie
tes & contubernia in qualibet civit
& oppido ſuos magiſtros, & his adju
ctos aliquot ſeniores. In majoribus u
bibus ſunt etiam ædiles unus & alt
de numero decurionum delecti, pec
niæ publicæ quæſtores, & ſartorum
ctorum curatores. In oppidis vero
vicis communiter hæc à decurionib
curantur. Hos magiſtratus, in oppi
præſ

æſertim, iuratos eſſe oportet, præter
vocatos hæreditarios. Nullos autem
mmunes magiſtratus pagi inter ſe,
que civitates, habent. Hæc de ple-
iis magiſtratibus.

Electio magiſtratuum & Cleri.

Creandorum magiſtratuum, & ho-
rum mandandorum, in Polonia
n una eſt ratio. Olim epiſcopi ex
eſcripto ſacrorum canonum à col-
iis primariorum ſacerdotum, quæ
pitula cathedralium eccleſiarum vul-
nominant, legebantur: Nunc Prin-
ps, umbratili quadam electione illis
icta, aut ne relicta quidem, ſolus ar-
ratu ſuo edit epiſcopum, & Pontifici
ax. commendat (quod fiebat etiam
ollegiis) ut eius auctoritate appro-
tur, præficiatur, & ab aliis epiſcopis
nſecretur. Cæperunt autem ſic editi
e nominati indulgentia vel conni-
ntia quadam admitti ad conſilia pu-
ca priuſquam approbentur à Ponti-
e: Non item ad functiones ſacras, &
iſdictionem eccleſiaſticam, & admi-
trationem bonorum: Sed à morte
iſcopi collegium ſacrum, diſtributis
er ſe curationibus, bona vacantia
miniſtrat: excepta Gneſnenſi diœce-
quæ peculiarem habet Oeconomum,
etiam

etiam vivente Archiepiſcopo. Ius au-
tem dicit in ea juxta ac in aliis diœceſi-
bus vacante ſede unus aliquis, quem
collegium adminiſtratorem tempo-
rium renunciaverit. Abbatum & præ-
poſitorum eligendorum jus collegia
monachorum hactenus retinuere: ſed
jam vix retinent, ab epiſcopis primum,
deinde à regibus etiam labefactum
violatum. Ad electionem quidem c[illegible]
te, regius aſſenſus & epiſcopi aucto-
tas accedat, oportet. Cæterum in ſod-
litiis & conventibus fratrum men-
cantium neutrum horum requirit[illegible]
Ne in inferioribus quidem & quaſi [illegible]
cariis locupletiorum monaſteriorum
curationibus, quas fere præpoſitu[illegible]
vel prioratus vocant, prælati & ca-
nonici eccleſiarum cathedralium, par-
tim à pontifice maximo, partim [illegible]
ipſarum epiſcopis, alternis men[illegible]
bus creantur. Primariorum tam [illegible]
ſecundum epiſcopos in unaquaque ec-
cleſia prælatorum & nonnullorum ca-
nonicorum edendorum ſive com-
mendandorum, &, ut vulgo loquun-
tur, præſentandorum jus regi con[illegible]
ſum eſt pontificum ſuperiorum ind[illegible]
gentia. Indultum eſt idem jus eti[illegible]
privatim quibuſdam, præſertim [illegible]
ſcoporum curatoribus, in aliis c[illegible]
b-

ſdam ſacerdotiis. In parœciis vero
aliis minoribus ſacerdotiis uſita-
m & legitimum eſt, ut jus edendi
penes eos,unde profecta eſt donatio
juſque ſacerdotii, vel in quorum bo-
id proventuſque ejus ſiti ſunt, ſic
nen, ut penes epiſcopum ſit appro-
tio editi,& reprobatio,ſi non ſit ido-
us: aut ſi plures pariter edantur, di-
licatio. Quod de illis quoque, qui à
e vel alio quopiam profano com-
ndantur, ſive præſentantur, intel-
ndum eſt. Vocantur autem patroni
tato juri pontificio nomine; colla-
es etiam vulgo, qui jus hoc edendi
e præſentandi habent: Quibus invi-
obtrudi ſacerdotem ſive beneficia-
m per legem non licet, ne pontificis
dem maximi auctoritate: niſi ĩi ſeſe
ignos eo jure reddiderint, aut intra
npus legitimum uti eo neglexerint.
truſo pœna eſt proſcriptio. Quæ ſic
ter,& præter inſtitutum propemo-
n, hic nobis perſtricta ſunto. Ad
prios reipublicæ Polonæ magiſtra-
revertamur. Palatinos & Caſtel-
os, & reliquum omnem ſenatum
ni, Princeps legit, & jurejurando
tringit ſibi, & regno, ſive reipubli-
Idem confert præfecturas, cæte-
que omnes magiſtratus, honores
& mi-

& ministeria publica. Sed in ma[gi-]
stratibus regni illud receptum est, [...]
non nisi in comitiis renuncientur. [...]
judice vero & subjudice, & scriba si[ve]
notario, terrestribus ita adstricta est [le-]
gibus potestas Principis, ut nobili[tas]
eius satrapiæ sive territorii, cuius [ju-]
dex, vel subjudex, vel scriba decess[...]
conventu instituto, auctore & præsi[de]
Palatino, quatuor patresfamilias eq[ui-]
tes eligat: de quibus Princeps unu[m]
quem vult, in locum vacantem sur[ro-]
get. Abrogari vero magistratus aut h[o-]
nor ullus nemini potest, nisi per ma[xi-]
mam vel mediam capitis diminuti[o-]
nem, hoc est, libertatis civitatisve, si[ve]
nobilitatis & bonæ famæ amissione[m]:
aut si quis alium magistratum hon[o-]
remve adeptus sit, quem cum pri[...]
retinere jure non possit. Ipse se quisq[ue]
abdicare arbitratu suo potest. Præ[fe-]
ctura, & metallorum, teloniorumq[ue]
curatione, Princeps amovere quem [li-]
bet, quando vult, potest, nisi cui i[...]
promiserit, ac diplomate caverit, ut [...]
certum tempus, vel quoad vixerit, [...]
moveri nequeat. Aulico item ma[gi-]
stratu & ministerio amovere quenq[ue]
Regi licet. Non temere tamen id fac[...]
nec fere sine nota ignominiæ: nisi l[...]
jubeat. Exactores tributorum ann[...]
fe

ere creantur à Rege, vel comitiali pla-
ito. Plebeios magiſtratus partim do-
nini vel præfecti creant, partim ipſi ſi-
i cives & oppidani legunt, præter Cra-
oviam: ubi Palatinus jus legendi ſena-
us habet: abrogandi non habet: Nec
iſi morte, aut maxima mediave capi-
is diminutione honoris amittitur: Ex
mni etiam numero viginti quatuor
onſulum, quotannis octo, quos vult,
alatinus rebus gerendis præficit, quos
ræſidentes vocant: de quibus certo
rdine ſinguli fiunt magiſtri civium in
ex hebdomadas. Nec multum diver-
a eſt ratio conſulum in aliis quibuſ-
am civitatibus & oppidis: Niſi quod
ræfecti in ſuæ quiſque ditionis oppido
num aut alterum legendi facultatem
abent. Cazimiriæ, Clepariæ, & Proſ-
oviæ magnus procurator arcis Craco-
ienſis, cum in legendis conſulibus,
um in aliis rebus, præfecti vicem obti-
et. Idem advocatum & ſcabinos juris
upremi Theutonici ſive Magdebur-
enſis legit. Cæteros autem ſcabinos,
ſi conſules ſive decuriones in ſua qui-
ue civitate & oppido legunt, & ſacra-
nento adigunt. Cracoviæ advocatum
uoque judicialem. Cæterum ſcultetus
ve advocatus hæreditarius in quovis
ppido, vico atque pago ſemel à domi-
no

no constitutus, magistratum hunc,o
noxium ipsi domino ad equestre mir
sterium, reique publicæ ad expediti
nem bellicam, etiam ad hæredes tran
mittit. Quin & in externum transfer
assentiente domino potest. Est tame
jus fasq; domino amovere scultetur
& advocatum hæreditarium cont
macem aut inutilem, persoluto ip
pretio, quod habet inscriptum in dipl
mate, vel secundum æstimatione
emolumentorum atque ædificioru
Nisi quid enorme & privatione dig
is commiserit. Quo quidem jure mu
sic abuti cœpere ad augenda commo
sua, ut scultetis & advocatis hæredit
riis sine ulla culpa ejectis prorsus, vel
ordinem redactis, agros eorum pr
diis suis adjunxerint, judiciis vero j
diciales advocatos arbitratu suo præ
ciant. Reditus magistratuum regni e
gui, terrestrium vero & aulicorum n
li fere sunt. Ne urbanorum quidem,
oppidanorum, & agrestium ulli f
certi sunt. Honorem Poloni satis an
plum & luculentum virtutis & hon
storum laborum præmium esse dux
runt, etiam sine compendio: quod n
nus generosi animi magis plerunq
consectantur. Sunt tamen certæ m
cedes, & quasi sportulæ, quæ judicib
ju-

diciorumque administris penduntur litigantibus. Primores aliquot Palani & Castellani, mediocres tamen habent reditus, partim ex agris & prædiis, partim è salinis, vel teloniis, sive iis quibusdam pensionibus à Principe antiquitus in omne tempus attributis. Episcopi nonnulli peramplos habent, unde non modo ipsi commode cum dignitate vivere, & senatoria munera laute sustinere, verumetiam inferioris ordinis sacerdotes, socios & ministros suos recte alere ac tueri, omnem cultum divinum cum dignitate administrare, & egenis denique liberaliter subvenire queant. Habent etiam decimas omnium segetum publico principum ac totius Poloniæ consensu jam inde ab initio susceptæ religionis Christianæ attributas, & aliis quibusdam pensionibus postea vel cumulatas, vel commutatas: indeq; cùm iis quibuslibet sacrorum administris, tum parœcis, prælatis, & canonicis certis portiones antiquitus segregarunt. Habent & luculentos fundos, prædia, pagos, oppida, arces & territoria, partim priscorum itidem principum & regum, partim privatorum munificentia adjecta. Ne abbatum quidem & cæterorum sacerdotum, prima-

cæteræ multitudinis quotidiana beneficentia & quasi ſtipe vitam ſuſtentant. Quales fere ſunt etiam ii, qui vocantur Mendicantium conventus, ſive collegia.

Iudicia Eccleſiaſtica.

Sed nos honorum & magiſtratuum omni ferme ratione explicata, ad judicia tranſeamus. Eorum autem ratio varia & perplexa eſt in Polonia. Habet ordo eccleſiaſticus, quemadmodum & apud alios Chriſtianos populos, ſua, quibus cæteri quoque homines, nobiles pariter ac plebeii, obnoxii ſunt aliquatenus, in iis præſertim cauſis, quæ cum religionis, aut perſonarum, rerumve ſacrarum ratione aliqua ex parte connexæ ſunt: Quales ſunt, de inſtitutis & ritibus religionis: quæque his adverſantur, de impietate, hæreſi, ſchiſmate, magia, incantationibus, fœnore, ſacerdotiorum cauponatione, quam ſimoniam vulgo vocant: Itemque de decimis, & fundis, & quibuſvis cenſibus ac reditibus eccleſiaſticis, de cæde, vi, & injuria ſacris initiato homini, reive, aut loco ſacro, ſeu ſacerdotii fundo illata. Adhæc de jure patrocinii ſive patronatus, quod vocant, & de ſacerdotiorum jure quævis controverſiæ:

itemque de jure matrimonii & na
lium,& de miserabilium egentium p
sonarum injuriis,quæque ex obligat
ne in foro ecclesiastico facta oriunt
Testamentariæ causæ profanorum l
minum in hoc æque ac profanis fo
disceptantur , dummodo extra ju
cium testamenta sint condita. Ali
enim in eo foro disceptantur , in q
sunt condita. Nisi quid forte legat
sit pietatis ergo, & ad piam causam,
vulgo loquuntur, hoc est, templis ,
clesiarumve ministris aut egenis : Q
causa propria est ecclesiastici judicii
autem judiciorum ecclesiasticor
summa penes episcopos: quorum vi
gerunt ii,quos vocant vicarios in sp
tualibus,Cancellarii & Officiales: In
quos unus, qui est primarius, gener
appellatur: Cæteri foranei. Ab Epis
pis, eorumque vices gerentibus pro
catio est ad Archiepiscopos:& ad Gn
nensem quidem ab ipso etiam Leo
liensi Archiepiscopo:Idque eo nomi
quod ille est legatus perpetuus, sive
vulgo loquuntur , natus sedis apost
cæ. Pertinent autem ad ejus prov
ciam hi episcopi : Cracoviensis , VV
dislaviensis, Posnaniensis, & Ploc
sis in Polonia, VVratislaviensis in S
sia Boëmicæ ditionis: Lubeslensis
M

archia Brandeburgensi: Vilnensis in
thuania: & Mednicensis in Samogi-
a: Olim Culmensis quoque in Pruſ-
a, & Camenensis in Pomerania sub
o fuere: sed avulsi sunt postea. Ad Leo-
oliensem vero, Præmisliensis, Chel-
ensis, Camenecensis, Lucensis, sive
uceoriensis, atque Kioviensis. Extre-
a tandem provocatio est ad Pontifi-
em maximum antiquissimo Christia-
æ religionis instituto. Omnes autem
dices ecclesiastici iudicant, sive ad
o iudicare debent, è præscripto eccle-
asticorum & pontificiorum cano-
um: & præter diras sive censuras &
nterdicta ecclesiastica, habent ius
uoddam coërcendi sontes, in sui qui-
em ordinis homines laxius, in profa-
os autem restrictius, ita ut contra hos
d executionem rerum iudicatarum,
rbanorum ac terrestrium magistra-
uum opem ad extremum implorasse
ecesse habeant. Nec ii iure eis deesse
ossunt aut debent.

Iudicia Politica.

Habent & profani inter se nobiles
uxta ac plebeii sua iudicia: quibus sa-
cris initiatum aut sacerdotio prædi-
tum præesse non licet. Ac nobilitas qui-
dem terrestribus iudiciis peculiariter

ſubeſt: quæ à judice, ſubjudice, & not
rio terreſtribus exercentur, alibi qu
dem quater, alibi ſexies quotannis, ali
vero ſingulis menſibus: Niſi forte i
dex, ſubjudex, aut notarius deſit: a
bellica expeditio, vel comitia, coll
quiave (de quibus paulo poſt dicemu
interveniant. Tunc enim ſilent judic
nobilitatis, non terreſtria modo, ſ
& alia. Sunt autem in qualibet ſatrap
ſive palatinatu certa oppida, in quib
jus hoc dicitur nobilitati, in eo ipſo te
ritorio bona agroſque habenti. N
evocari quenquam è ſuo territorio
cet, niſi ipſe certa obligatione nom
natim ab hac prærogativa receſſer
Cæterum qui nulla habet bona terr
ſtria, conveniri hoc jure non pote
ne ſacerdos quidem, exceptis cauſis
nium regundorum, & adſcriptitii ali
ni profugi, cæſi, vel vulnerati: aut
ullo alio quam ſacerdotii nomine b
na terreſtria poſſideat. Oppida vero
territoria judiciaria hæc ſunt: In Cr
covienſi quidem ſatrapia Cracovien
arx, Proſſovia, Xianzum, Lelovia, Bie
zum, Cichovia: In quo oppido & Sa
decenſe territorium judicatur: In Pc
nanienſi, Poſnania, Coſtenũ, VVſch
na: In Sendomirienſi, Sendomiri
Radomia, Opocinum, Chencini, Viſ
ci

ı, Pilſna: In Caliſſienſi, Caliſſia, Gne-
, Pyſdri, Coninum, Kcina, Naclum: In
radienſi, Siradia, Schadcovia, Petrico-
a, Radomſci; Item Velunia & Oſtreſ-
via: In Lencicienſi, Lencicia, Brezini,
Orlovia: In Breſtenſi, Breſte, Cruſui-
ı, Conale, & Prædecia: In Inovvla-
ſlavvienſi, eiuſdem nominis oppi-
ım, & Bydgoſtia: itemque Dobri-
ım, Ripinum, & Lipnum: In Ruſſica,
eopolis, Præmiſlia, Sanocu, Halitia &
helma: In Podolica, Camenecia, ac
rebovvlia: In Lublinenſi, Lublinum,
Lucovia: In Belſenſi, Belſum, Bu-
um, Grodlum: In Plocenſi, Ploſcum,
lonſcum, Bielſcum, Racianzum, Za-
verze, Mlavva ac Srenſcum: In Maſo-
ica, Cyrſcum, Vizna, Varſavia, Nur,
yſſegradum, Zacrocimum, Ciecha-
ovia, Lonza, Zembrovia, Rozanum,
c Liva: In Ravenſi, Rava, Goſtinium
c Sochaciovia. In Sileſia vero Oſuien-
imenſe & Zatorienſe territoria ſuos
trunque peculiares habet iudices, qui
um delectis de nobilitate ius dicunt,
ræfecto præſidente. Ad eundem mo-
lum & Severienſis, epiſcopi Craco-
ienſis ditio, ſuum habet. Olim in Si-
eſia ipſi duces in ſua quiſque ditione
udiciis præſidebant. His iudiciis diſce-
ptantur pleræque omnes cauſæ nobili-

tatis privatæ, ac civiles, quemadm
dum loquuntur iureconsulti, ac civi
ter institutæ. Regundorum finiu
controversia hoc ipso quidem iudic
primum disceptatur inter equites,
inter equitem & sacerdotem: Sed ad e
tremum ad Succamerarium terrestre
remittitur: Qui in rem præsentem v
niens, ipse per se vel per vicarium suu
camerarium illius territorii eum de
nit, certisque metis atque signis fin
controversos designat. Atque hæc
unica Succamerariorum iurisdicti
Cæterum si cum regiis bonis equiti
controversia, non apud terrestre
Succamerarii iudicium ea disceptatu
sed Princeps equite postulante edit r
cuperatores aliquot de senatu ac terr
stribus magistratibus sive officialib
eius satrapiæ, in qua est controversi
quos commissarios appellamus. Int
quos etiam Succamerarius esse sole
Qui in rem præsentem venientes i
dicium id peragunt. Idem fit, si sace
dotalis fundus & ager cum regio co
troversos fines habeat: Nisi quod ep
scopus quoque eius diœcesios editis
Principe recuperatoribus unum aut a
terum de suis adiungit. Eademque r
tio est petendi recuperatores à Princi
in causa herciscundæ familiæ, sive div
dend

lendæ hæreditatis inter fratres & pro-
pinquos. Quanquam hoc iudicium et-
iam præfectus exercere poteſt. Crimi-
nales vero cauſæ de ſtupro, incendio,
latrocinio, & vi armata alienis ædibus
illata, ad præfectorum ſive capitaneo-
rum in ſua cuiuſque præfectura iudi-
cium pertinent. Civiles item, quæcun-
que adverſus eos equites inſtituuntur,
qui certos agros & bona terreſtria nul-
la habent, & qui, licet habeant, obliga-
tione tamen ſua ei foro obnoxios ſe
fecerunt, aut merent publica ſtipendia,
aut ſacris initiato homini damnum
vel iniuriam intulerunt, aut alienum
adſcriptitium detinent, aut obſtaculis
denique liberam fluvii navigationem
impediverunt, aut ſi quis executionem
rei iudicatæ prohibeat. Dicit autem ius
præfectus in arce, aut alio loco publico
ſuæ quiſque præfecturæ, ſexta quaque
ſeptimana, per ſe ipſe, vel per vicarium
ſuum iudicem caſtrenſem. Atque hæ
ſunt iudicii caſtrenſis cauſæ. Officii ve-
ro, ſunt, rerum iudicatarum executio:
viduarum de bonis dotalibus eiecta-
rum, & aliorum ſpoliatorum reſtitu-
tio: Itemq; in deprehenſos in ſcelere &
recenti, ut dicunt, crimine, aut ſi quis
rem alienam apud ſe deprehenſam
non reddat domino repetenti: ad hæc

actor recenti & calenti, quod aiunt,
cinore comprehendatur, abſque ci-
tione Princeps eum ipſe per ſe, vel
ſareſcalcum judicat. De perſonalibus
ero cauſis civilibus, aut civiliter inſti-
itis, quæ alioqui ad forum terreſtre
el caſtrenſe pertinent, Princeps iti-
em quovis loco ac tempore cum iis,
uos ad manum habet, conſiliariis,
tatum judicat. Quæ citatio curialis, &
oſt curiam, vocatur. Sed eius uſus ita
eſtrictus eſt, ut ea in minore Polonia
ontra eum, qui in majore tantum
gros ac domicilium habet, non va-
eat: neque contra. Id autem judicium
egiorum terminorum nomen habet.
bi etiam in præfectos & adminiſtros
norum bonorum & redituum, quod
d munera eorum attinet, quicunque
 undecunque ii ſint, Princeps ipſe ſi-
i, inſtigatore, ut vocant, officii peten-
e, & cuivis poſtulanti jus dicit: Ac de
rovocationibus quoque ab officio ca-
trenſi ad ſe delatis cognoſcit. Iniuſtus
ributi publici exactor etiam apud Epi-
ſcopum, Palatinum, vel Caſtellanum
loci recte convenitur. Belli autem &
expeditionis publicæ tempore, cum
ſilent omnia ſupramemorata fora, pe-
nes Principem eſt ius omne, & iudi-
cium eorum, quæ in caſtris & in ipſa

expe-

expeditione flagitiose aut scelerate a
mittuntur. De injuriis quidem damn
que datis in expeditione bellica pala
ni vel castellani, cuivis querenti co
tra suæ quisque satrapiæ vel territo
homines, jus dicunt. Si quis aut
non pareat, principi deferunt. Ab o
nibus porro judiciis nobilitatis prov
catio est ad principem: Nisi quod
quæ fiunt à terrestribus judiciis, in C
loquiis fere prius disceptantur. App
latur autem Colloquium, peculiare
latini cum dignitariis, ut vocant,
terrestribus magistratibus judiciu
Quod semel quotannis autumni te
pore in qualibet satrapia sive palati
tu exerceri debet, provocationum
terrestribus & castrensibus ejusdem
trapiæ judiciis disceptandarum cau
Quod etiam terminos generales voc
Vbi & alienationes & obligationes b
norum terrestrium recte fiunt. Ab h
itidem ad regem est provocatio. Sil
soli Colloquiorum usum non habe
neque Principem, sed vicinorum du
rum triumve Principatuum judicia a
pellant, in eisque acquiescunt. Verum
quoque jam exolescit, pleraque om
nobilitate in jus terrestre Polonicu
sese transferente. Fuit autem aliquan
in comitiis facta mentio instituen

Polonia novæ judicum decuriæ, quæ
: omnibus provocationibus abſque
ovocatione cognoſcerent, quale eſt
Gallia, quod parlamentum vocant.
d non placuit, ſummam judiciorum
iquam præter Principem concrede-
. Quo fit, ut Principe plurimis & va-
is judiciis diſtento, & aliis multis &
avibus tam ampli regni negotiis diſ-
acto, lites in multos annos compe-
ndinentur, non ſine dolore & queri-
ionia multorum, præſertim auge-
ente indies cupiditate hominum,
ullaque, aut exigua certe, temere liti-
anti, & provocanti, & injuſto judici,
œna imminente. Vnde capitales exi-
unt inter neceſſarios quoque & co-
natos inimicitiæ, cædes innumerabi-
s patrantur, coactiſque hominibus &
iſtis prope exercitibus nonnunquam
onfligitur, dum offenſus longa judicii
omperendinatione, armis jus ſuum
uiſque perſequi ac tueri contendit.
ed ad provocationes redeamus. Ea-
um duplex eſt ratio. Eſt enim appella-
io, qua inter litigantes ſolos diſcepta-
ur, juſtene an injuſte judicatum ſit.
Motio vero eſt, in qua judex à quo pro-
vocatum eſt, neceſſe habet tueri ſenten-
iam ſuam, ut ſi iniqua & legibus ad-
verſa fuerit, ipſe pudefiat, mulcteturq;.
Quod

o iudicium exercetur : præter, cum
provocatione ab ipſorum iudicio
ta cognoſcitur: Habentque ii po-
emi omnium dictionem ſententiæ.
que his fere foris atque rationibus
bilitatis iudicia peraguntur. Nam
rbaricus ille mos , & à religionis
hriſtianæ inſtitutis alienus , provo-
ndi adverſarium ad ſingulare certa-
en, & ferro uſque ad necem vel dedi-
nem de iure & iniuria veroque &
ſo decernendi, nihil habet commu-
cum iudicio. Quod tamen noſtra
emoria ſemel tantum à Sigiſmundo
ge ſeniore admiſſum eſt. Cum autem
errimus ſit nobilitati Polonæ armo-
m uſus, ad iudicium tamen terreſtre
caſtrenſe, & ad comitia nemini ar-
ato venire licuit antiquitus: Nunc ea
x propemodum obſolevit. Iudicatur
tem nobilitas ſuis legibus, quæ pau-
ſunt, & conſtitutiones vel ſtatuta
gni vocantur: (tametſi Maſovii pe-
liaria habent) vel moribus, vel ex
quo & bono, ſive adeo iudicum opi-
one. Magnam autem in iis iudiciis
m habet exemplum, & res in ſimili
uſa à Principe iudicata. Permagnam
em, ne dicam nimiam, iusiurandum.
agnus eſt etiam uſus præconum,
uos miniſteriales terreſtres appellant,
magna-

magnaque eis fides habetur, itidem
tabellionibus in jure civili Romano
pontificio. Sed sunt ii fere illiter
plebeii, & rusticani homines, pala
vel delegati cujuspiam regii arbitr
nec semper exquisito delectu, crea
Verum in omni fere functione
unum aut alterum equitem testem
hibeant oportet. Actori nulla est p
ne, si causa cadat, vel eam non pro
quatur: Ac ne litis quidem impen
reus solvit. Reus condemnatus si ju
catum non solvat, multatur & pign
ratur. Condemnatur autem actori
civili causa, quanticunque is litem
rejurando interposito æstimaverit.
cet tamen judici ante jusjurandum
jus æstimationem moderari. Si n
paruerit rei judicatæ reus, condem
tur in duplum: quod per lucrum a
pellant: Prior enim condemnatio
crum dicitur. Si duplum ad certa
diem non exolverit, præfecti regii e
territorii, in quo reus bona vel dom
cilium habet, opem actor implorat.
decreto autem præfecti bona rei po
denda ei traduntur, adiecta certa m
cta, quod vadium vocant, si is prol
buerit. Sin iterum id fecerit, duplicat
mulcta: Sin tertium, triplicatur. Q
vadia duplicata & triplicata appella

r. Quæ tamen ſublata jam ſunt. Et
ſt interpoſitum unum vadium,reus,
pergat eſſe contumax, proſcribitur,
oſcriptus vero, ſi vi ſeſe nihilominus
aque tueatur, cuncta illius præfe-
uræ nobilitas contra eum armatur.
: ipſe quidem prehenditur, bona ve-
ejus à præfecto poſſidentur, donec
reditibus eorum non modo judica-
m, ſed multæ etiam & vadia ſolvan-
r. Indicta vero cauſa, hoc eſt, non
tatum, neque convictum equitem,
ui modo agri aliquid habeat, prehen-
ere nulli magiſtratui, ac ne Principi
uidem licet, præter furem à ſervis
œnæ inter conſcios & complices ter
litum, aut in maleficio quovis depre-
enſum,aut qui ſatiſdare nolit,vel non
oſſit. Præfecto remiſſiori, in executio-
e rei judicatæ, pœna eſt abrogatio
ræfecturæ: niſi forte eam oppignora-
am teneat. Tunc enim centum mar-
arum multa ipſi à Principe irrogatur,
letrahenda de ſumma ejus capitali,
quoties officium ſuum non fecerit. Op-
pidanis vero & plebeiis magiſtratibus
equitem etiam in ſcelere deprehenſum
ine præfecti auctoritate judicare o-
mnino fas non eſt. Sed ſufficiant hæc
nunc de judiciis nobilitatis. Neque e-
nim omnem judiciorum rationem &

formam persequi hic nobis propositum est. Habet plebs peculiaria iudicia, in pagis quidem simplicissima, quae ab advocatis iudiciariis, & scabinis, à sculteris, vel à præfectis sive dominis eorumve procuratoribus & administris, sine strepitu & figura iudicii exercentur. In urbibus vero & oppidis exactiora sunt: quibus equites quoque, qui in iis domicilia & ius civitatis habent, sunt obnoxii in causis civilibus duntaxat. Ea vero partim penes advocatum & scabinos, partim penes decuriones sive consules & magistratum civium sunt, partim etiam penes magistros contuberniorum. Consules & magistri contuberniorum sine strepitu & figura iudicii iudicant: Hi quidem singuli cum adiunctis sibi primoribus sive senioribus de levioribus causis cuiusque generis opificum: Consules vero de quibusvis, proprietatis modo & possessionis rerum soli, & hæreditatibus, itemque capitalibus atque sanguinariis exceptis: Quæ ad scabinorum & advocati iudicium peculiariter pertinent. Parvi momenti causas etiam magister civium solus cognoscit. A quo itidem atque à magistris contuberniorum ad consessum Consulum est provocatio. Ab his porro ad Regem. Inolevit tamen

multis in locis mos,ut prius Præfectus, vel qui Præfecti loco est,appelletur,atq; inde demum adRegem provocetur.Idque de regiis modo oppidis intelligendum est. Nam quæ alii cuipiam subsunt, in iis provocationes fiunt ad eorum dominos: Ab iisque sine provocatione iudicantur. Sed si quis adversus eum, qui ipsi non subest, iniuste iudicaverit, sive per se, sive per vicarium & procuratorem suum, vocari potest eo nomine in ius, cui est obnoxius. Porro episcoporum & aliorum ecclesiasticorum hominum subditis opem superioris (nempe episcopi, vel archiepiscopi, vel pontificis maximi) contra vim & iniuriam dominorum suorum implorare licet. In iurato autem iudicio (sic enim vocatur id, cui scabini cum advocato iurati præsident) accuratior servatur processus iudiciarius. Exerceturque id fere inter concives quintodecimo quoque die, nisi is festus sit: Externis vero &hospitibus postulantibus, quoties opus est, exponitur.Atque hoc quidem emptum dicitur, illud expositum.Est & tertium genus iudicii huius, quod magnū vocant, ac ter statis anni temporibus ob graviores causas magistro civium præsidente exercetur. A iurato autem iudicio legitima est pro-

vocatio ad aliud quoddam judici
primariarum urbium. Quod quid
duplex eſt, itidem ac leges, quibus
pidani & agreſtes fere utuntur. Ne
enim iiſdem ii cum nobilitate legib
tenentur. Ac in Maſovia quidem,
jus Culmenſe viget, ad Varſavienſ
vel Plocenſem, hinc porro olim c
dem ad Culmenſem, nunc autem
Torunenſem in Pruſſia magiſtratu
atque inde demum ad regem provo
tur. In cæteris vero partibus Polon
ubi juris Teuthonici Magdeburge
uſus eſt, olim ad Magdeburgenſem
vitatem provocabatur. Sed Cazimi
Magnus rex aliud quoddam judici
in arce Cracovienſi inſtituit, quod i
ſupremi Teuthonici ſive Magdeb
genſis appellavit. In quo advoca
cum ſeptem ſcabinis, magno procu
tore eiuſdem arcis præſidente, non
men iudicante, iudicant de provo
tionibus, quæ fiunt à iuratis quaru
vis civitatum & oppidorum iudic
Inde vero provocatio eſt ad aliud iu
cium, quod ſex civitatum dicitur.
quo eiuſdem Cazimiri inſtituto
certorum oppidorum decuriones
conſules Cracoviam convenientes
arce ius dicunt ſine provocatione.
quo in hiſtoria fuſius perſecuti ſum

Cog

ognoſcit autem Princeps de provoca-
onibus iis, quæ ab urbanis & ruſticis
ıdiciis veniunt,& omnino de contro-
erſiis plebeiorum ſuæ ditionis, atque
tiam de querimoniis adverſus præfe-
tos ſuos, ubi libet, etiam extra re-
num, & cum quibus vult conſiliariis.
æpe etiam conſiliariis & referendariis,
ut ſecretariis earum cognitionem de-
gat, ſed ita, ut ipſe tamen ad extre-
ıum, iis referentibus ſtatum contro-
erſiæ, decernat: præſertim ſi cauſa ad
quitem pertineat. Soli Cracovienſes
ives hoc præditi ſunt privilegio, quod
Senatu urbano nonniſi ad Principé
ſt provocatio, & quod ejus, itemque
azimirienſis & Cleparienſis civitatum
auſæ ab eo non niſi Cracoviæ judican-
ur. Habent & ſculteti ſive advocati
ıæreditarii pagorum & oppidorũ non-
ıullis in locis inter ſe peculiaria judi-
cia. A quibus item ad jus ſupremum
Teuthonicum, & inde ad ſex civitates,
vel ad Principem provocatur. Iure au-
tem ſuo quiſque judicatur, præter,
quod cauſæ cædis & vulnerum Poloni-
co tantum jure judicantur: Quo reus
actoris jurejurando peragitur. Ac in re-
centi quidem crimine comprehenſus,
cædem capitis luit ſupplicio. Poſt inter-
poſitam vero viginti quatuor hora-
 rum

rum moram, ad certam & lege constitutam capitis æstimationem damnatur: quæ diversa est equitis ac plebei. Pro plebeio capite partim domino eius, partim liberis & hæredibus cæsi cedit multa: Pro equestri vero, solis liberis & hæredibus exolvitur. Equiti tamen pro equitis cæde ultra multam pœna est etiam carcer annuus. Sed Massoviorum legibus carceris pœna solvitur is, qui profugus annum totum exulaverit. Cæterum plebeio equitem interfecisse capitale est, nisi transigat cum actore. Vulnerum certæ sunt æstimationes. Fit autem contemptu harum pœnarum, & capiendæ ex multis pecuniæ, ut crebrescant magis indies jurgia cædesque. Executio rerum iudicatarum contra oppidanos & urbanos penes magistratum est in sua quemque civitate, aut si is negligat, domini vel præfecti auxilium imploratur. Et hactenus quidem de iudiciis.

Comitia publica Poloniæ.

Comitiorum ratio nobis deinceps exponenda est. Duabus autem de causis ea habentur: propter consultationes de republica, & propter iudicia. Cum enim Polonis, quemadmodum supra memoravimus, ea potissimum forma

reipu-

publicæ placuisset, in qua penes u-
um quidem esset judiciorum & re-
m omnium in bello & in pace sum-
a, sed ut is rerum agendarum & ju-
candarum consilia, cum compluri-
us consiliariis communicaret, hi por-
cum propter alias functiones publi-
s, tum etiam propter curam rei suæ
miliaris, ad latus Principis assidui es-
non possent, placuit, ut ii ad certum
cum & diem convocarentur à Prin-
pe, ad exercenda cum ipso iudicia,
nsiliaque de republica capienda. Hæc
int comitia publica: Quæ etiam ge-
erales regni conventus vocant. Qui
lim simplicioribus & melioribus sæ-
ulis bidui vel tridui spacio perageban-
ur. Augescentibus deinde iudiciis, &
ebus agendis, extrahi cœpere in lon-
ius tempus comitia: Sic tamen, ut pro
e nova & insolita annotarit Ioannes
Dlugossus, in nonum diem ea extracta
sse. Atque hæc fuit vetustorum comi-
iorum ratio. Posteriori tempore, hoc
st, avorum fere nostrorum memoria,
cum universa nobilitate, & una de o-
mnibus civitate Cracoviensi, commu-
nicata sunt comitia: cœperuntque ad-
hiberi legati nobilitatis, sive, ut vulgo
loquuntur, nuncii terrarum, hoc est,
satrapiarum atque territoriorum, &

civitatis Cracoviensis. Principio qu-
dem unam ob rem, quemadmodum
historia ex Dlugosso retulimus: ne
pe sciscendi in bellum tributi causa. I
inde vero, cum sive incuria Principu
sive consiliariorum conniventia, m
ta, quæ ad salutem & amplitudin
reipublicæ pertinebant, negligi, & n
bilitatis prærogativæ minui videre
tur, ad alias etiam consultationes de
publ. accedere cœperunt, non ut con
liarii, sed ut monitores Principis atq
consiliariorum, & custodes libertat
& prærogativarum nobilitatis, ac
gum publicarum. Laudabile sane &
lutare in primis genti Polonæ (si eo r
cte utatur) institutum, & ad optir
constitutarum olim rerumpublicaru
Romanæ & Lacedæmoniæ mores a
cedens: Quarum in altera Ephori, in a
tera Tribuni plebis, Principũ & pote
tium libidini inertique & inutili adm
nistrationi reipublicæ objecti eran
Nunc igitur sine nuntiis terrarum no
habentur legitima comitia. Atque ea
ob rem quoties ea debent institui, ind
cuntur prius à Rege nobilitati conve
tus, quos vocant particulares, ad cert
dies certaque oppida: Majoribus qu
dem Polonis, hoc est, Posnaniensis &
Calissiensis satrapiarum equitibus, Sr

dam

m: Cracovienſi vero ſatrapiæ Proſ-
iam: Sendomirienſi Radomiam: Si-
lienſi Schacoviam ; excepto Velu-
nſi tractu, qui ſuum peculiarem con-
ntum Veluni habet: Lencicienſi Len-
iam : Cuiaviis Radeoviam ; Dobri-
nſes tamen ſeparatim Ripini conve-
unt: Ruſſis Vilnam; præter Chelmen-
, qui & ipſi Chelmæ ſuum habent:
doliis Cameneciam : Lublinenſi ſa-
apiæ Lublinum: Belſenſi Belſum: Plo-
nſi Razianzum in eodem tractu: Ma-
viis Varſaviam : Ravenſi nobilitati
avam : Sochacovienſi Sochacoviam:
oſtinenſi Gambinum. His igitur locis
iſi juſta cauſa obſtet) nobilitas cum
nſiliariis & magiſtratibus terreſtri-
us, ſive, ut vulgo loquuntur, cum di-
nitariis & officialibus ejuſdem ſatra-
æ, vel tractus, ad templum convenit,
implorata ſacro publico ope divini
uminis, legationem regiam audit, ubi,
uando, & quibus de cauſis opus ſit ha-
eri comitia: Deinde præeuntibus con-
liariis legatos ſuos ſive nuncios deli-
it, eiſq; vel peculiaria dat mandata ad
omitia, vel univerſe poteſtatem facit
urandi ea, quæcunque in commune
republica fore videbuntur. Lege au-
em ab hoc munere legationis excludi-
ur, qui privatum habet negotium &
 litem

litem in comitiis. Finitur nunciorū
poteſtas unicis comitiis. Nec idem
ne eſt in omnibus ſatrapiis eorum n
merus: Verum pro numero territor
rum eſſe debere exiſtimatur. Nunc
ita creatis in particularibus conven
bus, mox inſtituuntur alii convent
quos generales vocant. in maiore q
dem Polonia Coli, in minore aute
Corcini, quæ etiam Novacivitas nu
cupatur. Et ad hunc quidem Crac
vienſis, Sendomirienſis, Ruſſicæ, Pod
licæ, Belſenſis & Lublinenſis ſatrap
rum; ad illum vero reliquarum pr
ceres, & nuncii recens creati, ac de n
bilitate qui volunt, conſtituta itide
à Principe die conveniunt, auditiſq
iterum mandatis regiis, mandata n
bilitatis, & quæ poſtulat uſus reipub
cæ, inter ſe conferunt. Atque inde it
ad maiora comitia. Quo ubi conve
tum eſt, re ſacra ſolenni itidem in ter
plo publice peracta, itur ad aulam. I
Principe & conſiliariis in corona co
ſidentibus, adſtantibuſque pone ſecr
tariis & nunciis, Cancellarius vel Pr
cancellarius Principis nomine propo
nit in medium, quibus de rebus in com
mune conſuli operæpretium ſit: dei
de conſiliarii ab archiepiſcopis & ep
ſcopis orſi, ordine dicunt ſententia
Hin

nc nuncii petita à rege venia fece-
nt in aliud conclave, iisdem de rebus
ter se consultaturi. Reversique sive
dem, sive alia die, per unum aliquem
ponunt id, quod ipsis in commune
sum est, quid probent, quidve requi-
nt. Nonnunquam pluribus man-
nt, si plura sint negotia proponen-
, ut suum quisque edisserat. Non
odo enim iis de rebus, quæ Principis
omine propositæ fuere, sed etiam si
iid aliud ipsis in mentem venit, de
publica postulant vel admonent. Id
ro si est eiusmodi, ut consultatio-
em requirat, & ab eorum functione
on alienum esse videatur, dicuntur
iam de eo sententiæ à senatoribus,
cclusis nunciis: interdum etiam non
cclusis. In omnibus autem consiliis
ostremus omnium dicit Princeps. Et
uod ei placuit, decreti comitialis &
gis habet vigorem, dummodo priori-
us legibus, nobilitatisque aut sacri or-
linis prærogativis ne adversetur. Tunc
nim refragari placito Principis non
olum senatui, sed etiam nunciis fas
st. Itaque in eiusmodi consultationi-
ous suspendit fere sententiam suam
Rex, donec inter nuncios & senatores
naioremve eorum partem conveniat.
Sed hoc iam aliter modificatum est.
Cætera

Cætera autem consilia de republic
quæ legibus diserte excepta non sun
nec prærogativis nobilitatis præju
cant, cũ senatu solo Princeps comm
nicat. Quemadmodum judicia quoq
cum eo solo exercet, minimum bid
vel triduo singulis hebdomadis p
tempus comitiorum. Sed interdum
delectis aliquot è senatu delegat. Atq
ii quotidie fere, festis diebus except
judicant. Verum ab his quoque asse
soribus (sic enim vocantur ii judice
ad Regem provocatur. Atque ii statu
controversiæ cujusque, decretumqu
suum, in consessu reliqui senatus e
ponunt. Sententias tamen denuo no
dicunt. Publicarum inter sacrum &
militarem sive equestrem ordinem
controversiarum arbitrium atq; tran
actio penes Regem est. Comitia quot
annis, nisi quid forte impediat, insti
tui usitatum est. Nihil tamen prohi
bet, quo minus, vel rarius, vel cre
brius instituantur. Crebrius quidem
ut id fiat, requirit judiciorum & pro
vocationum disceptandarum multi
tudo: Tametsi extrahuntur ea non
nunquam in quartum & quintum, ac
sextum fere mensem. Locus certus co
mitiis habendis olim nullus erat. Sed
ubi Principi collibuerat, etiam sub
dio

) & in territoriis ea peragebantur.
ſtea lege in unum concluſa ſunt
pidum, in umbilico fere & meditul-
totius Poloniæ ſitum Petricoviam.
d ea iam inde nova lege in gratiam
tuanorum Varſaviam translata ſunt.
teſt tamen Rex aſſentiente ſenatu,
ſta aliqua de cauſa alibi quoque ea
ſtituere. Nec illud prætermittendum
t, quod initio comitiorum nuntiis
bilitatis ſingulis certa pecunia in
ctum de publico numeratur. Sena-
ribus non item. Cæterum non ve-
ienti ad comitia ſenatori ſine iuſta
uſa, lege multa irrogatur: Sed ea
ix unquam à Rege exigitur. Habet ec-
eſiaſticus quoque ordo in Polonia ſua
omitia: quæ ſynodi græco, ſed lati-
is non inuſitato, nomine appellan-
ur. Quarum cauſas & univerſam ra-
ionem è iure pontificio petat, qui vo-
et. Hic illud modo annotandum eſt,
quod licet Archiepiſcopus Leopolienſis
uam habeat provinciam à Gneſnenſi
diſtinctam, tamen & ipſe, & ſocii, vel,
ut vocant, ſuffraganei eius Epiſcopi,
Gneſnenſis Archiepiſcopi auctoritatem
agnoſcunt, cum in provocationibus &
iudiciis, tum in Synodis: Ad quas ab il-
lo evocantur. Eſt autem ius, moſque,
Petricoviæ, Lenciciæ, aut Loviciæ pro-
vin-

vincialem ſynodum tertio quoque
anno, niſi res maiorem celeritatem,
aliumve locum epiſcoporum conſenſu
poſtulet, inſtitui; & adhiberi in conci-
lium abbates & præpoſitos monaſte-
riorum, & collegiorum ſacrorum pri-
mariorum (quæ capitula cathedralia
vocantur) legatos binos, vel ſingulos
duntaxat. Sed nos à ſynodis & comitiis
ab bellum tranſeamus.

Bellica inſtituta & potentia.

Id autem in hac gente à nobilitate
geri uſitatum & legitimum eſt an-
quitus: Quæ cuncta equeſtris militia
quemadmodum antea diximus, idque
pro modo bonorum & redituum fa-
cere debet. Sed cum nulla publice in-
ſtituta ſit bonorum æſtimatio, modus
hic fidei cuiuſque creditus, labente
deterius diſciplina & fide, arbitrarius
factus eſt, non ſine reipublicæ totius
incommodo & iniuria. Arbitrarium
eſt genus armorum. Tenuiores, & qui
equum alere non poſſunt, pedeſtres
militant. Sculteti quoque ſive advoca-
ti hæreditarii, & quicunque fundos
terreſtres hæreditarios habent, non
ſunt immunes à militia. Multatur au-
tem agris & bonis omnibus, ſi quis pa-
terfamilias à bello abſuerit, aut filium
adul-

ultum, fratremve, qui ipse separata
na & militandi necessitatem non
beat, pro se non miserit. Cæterum
pillis impuberibus, ægrotis senio
nfectis, & viduis, per necessarios &
nulos militiam obire licet. Habent
em vacationem militiæ tribuni ter-
tres, præfecti arcium in finibus re-
i sitarum, vicarii cæterorum præfe-
rum jurisdictionem habentium, vi-
apitanei & burggrabii: & qui rei-
blicæ causa absunt. Habet item or-
cunctus ecclesiasticus, præter eos sa-
rdotes, qui bona terrestria hæredita-
, seu alio quovis, quam sacerdotio-
m iure & nomine obtinent. Evoca-
r ad bellum nobilitas antiquo more,
nissis quoquoversus per præfecturas
eris signo regio consignatis: Quæ
inde in pertica resti alligatæ (unde
tium nomen acceperunt) à præco-
bus sive ministerialibus terrestribus
dignitarios & officiales, sive magi-
atus, primoresque nobilitatis cuius-
e præfecturæ, sublimes & conspicuæ
cumferuntur, & in foris urbium &
ppidorum alta voce publicantur. Ter
tem id fieri oportet, interpolatis
aternis septimanis: Nisi decreto co-
itiali tempus id accidatur, binæque
stes coniungantur. Post tertias de-
mum

tu situm. Hæ sunt opes & vires gen-
: hæ copiæ externis pene incredibi-
,& cum quibusvis maximarum gen-
m opibus ac divitiis comparandæ:
ibus olim Principes Poloni res ma-
as & præclaras gesserunt, non domi
odo illata bella propulsando, sed fo-
etiam hostes ulciscendo, fines im-
rii longe lateque proferendo, & ami-
atque sociis succurrendo. Sed cum
uterentur ii nonnunquam obsequio
bilitatis, eamque crebrorum ac diu-
rnorum, minimeque necessariorum
llorum incommodis exercerent, lege
utum est, intra hos ducentos annos,
ne liceat Regi bellum facere sine co-
itiis & assensu amplissimi consilii: &
nobilitas fines quidem regni, quo-
s, & ubi opus est, absque ullo stipen-
o tueri necesse habeat, non sine
incipe tamen, præterquam in inter-
gno: Cæterum extra fines ne ad ul-
n militiam educi possit invita, nisi
ceptis à Rege in quemlibet hastatum
uitem quinque marcis, quod perin-
est hoc tempore, ac quinque coro-
ti Gallici vel Italici. Peditatus nullus
fere apud Polonos præter merce-
rium, si quem Princeps conduxerit.
ittunt quidem ei oppidani currus
mmeatu onustos cum peditibus:
O Verum

Verum is peditatus non multus eſt, & ſternendis muniendiſque viis, quam armis tractandis accommodatior. In extrema tamen neceſſitate & graviori bello, evocata ad expeditionem nobilitate, oppidani quoque & agreſtes decimum quenque peditem decreto comitiali armant & expediunt. Cum autem lentior ſit expeditio hæc univerſa, & nonnunquam civibus & amicis magis, quam hoſtibus incommodare ſoleat, excogitata eſt ratio conducendi militis mercenarii pedeſtris & equeſtris, ad ſubitarias Tartarorum & aliorum hoſtium excurſiones reprimendas, expugnandas munitiones, & alios militares labores ſubeundos aptior & promptior. Quæ copiæ pariter cum decanis, centurionibus, turmarum & cohortium ductoribus, tribuniſque militaribus, ab alterutro duce exercitus longe laxiori poteſtate, & ſeveriore diſciplina, quam in expeditione publica reguntur. Eſt autem ſtipendium trimeſtre in equitem quidem ſenum, in peditem vero quaternorum florenorum antiquitus conſtitutum. Perexiguum id ſane eſt, niſi in magna alioqui rerum omnium ad victum paſtumque pertinentium copia & utilitate: longe levius etiam pretium rebus venalibus bellica

lex

lex imponeret, & charitas patriæ, ſtudiumque bellicæ virtutis & gloriæ, & ſpes adipiſcendorum publicorum honorum magis, quam ulla merces juventutem multitudine & otio abundantem ad facienda ſtipendia excitaret. In hoc vero ſtipendium publice confertur pecunia, tributo, quam exactionem vulgo vocant, agreſtibus ac oppidanis, regi iuxta ac nobilitati ſubjectis, imperato. Quo illi non inviti agrorum domorumque ſuarum vexationem redimunt, ſi modo redimunt; mercenariorum etiam militum, non contentorum ſtipendiis ſuis, licentia & rapacitate indies magis ac magis progrediente, & nec ſacerdotum nec nobilitatis, atque adeo neque regis ipſius bonis abſtinente. Id autem tributum ex agris quidem in laneum ſeu manſum, (certus agri modus eſt:) ex oppidis vero oſtiatim penditur. Quinetiam venalis cujuslibet potus nomine in oppidis juxta ac in pagis penſitatur. Pendunt & molitores de moletrinis quiddam: & ſculteti ſive advocati de ſuis agris, itemque equites ii, qui nullos habent adſcriptitios, & plebeii, qui neque domos, neque agros habent, & arte aliqua vel opera ſua victitant. Doctores, magiſtri, & ſcholaſtici, & qui literarum doctri-

næque ſtudiis vacant, immunes ſunt. Eſt & aliud quoddam tributum, in magna neceſſitate aliquando plebi univerſæ, exceptis ſcholaſticis, imperatum: Quod quia de ſingulis capitibus pendebatur, capitale dictum eſt. Imponit nonnunquam & ipſa ſibi nobilitas cum Rege & proceribus tributum de agris vel de cenſibus ſuis penſitandum, ſi uſus & neceſſitas poſtulet. Non niſi in comitiis autem hæc tributa ſciſcuntur ac decernuntur, & quidem conſentientibus conſiliariis pariter & nunciis terreſtribus. Cæterum eccleſiaſticus ordo una cum bonis & hominibus ſuis jam inde ab initio ſuſceptæ religionis Chriſtianæ, non modo militiæ perpetuam, ſicuti ſuperius attigimus, vacationem, ſed tributorum etiam publicorum immunitatem habet in Polonia. Verum ipſe ſuperiori tempore oppidanos & agreſtes ſuos tributis, quæ cæteris imperantur, ultro reipublicæ gratia ſubjecit. Nunc jam pro lege habetur, ut quoties regiis & equitum ſubditis tributum imperatur, nec hi exortes ſint. Penſitant ipſi etiam nonnunquam ſacerdotes cum Epiſcopis rogati, urgente neceſſitate, & charitate patriæ ſuadente, de ſuis ſacerdotiis certam redituum ſuorum portionem.

nem. Quam pensionem contributionem appellant. Ejus vero decernendæ jus est penes synodum provincialem. Exigendæ vero penes eos, quibus episcopi cum primario suo collegio in sua quisque diœcesi mandaverit. Superiorum autem illorum tributorum, quæ plebi atque etiam nobilitati imperantur, exactio plerunque regis arbitratu, nonnunquam de senatus atque nunciorum sententia, per satrapias compluribus imponitur: Nec diutius id munus durat, quam ipsum tributum. Dispensatio penes Regem fere & thesaurarium regni manet. Nonnunquam tamen & ipsa aliis comitiorum decreto mandatur. Dum hæc recognoscimus, excogitata est nova ratio comparandæ in defensionem regni militemque mercenarium pecuniæ. Rex enim benignissimus Sigismundus Augustus quartam partem redituum regiorum in eum usum perpetuo reipublicæ concessit. Quæ pacis tempore in fiscum, in arce Ravensi constitutum, deponitur. Atque hæc habuimus in præsens, quæ de ratione belli, ac de universa republica Polonica in medium afferremus. Si quid præterea requiritur, è recentioribus comitialibus constitutionibus petatur.

Prußiæ Regiæ deſcriptio.

Pruſſia Regia nobis reliqua eſt, qu
quamvis eodem cum Polonis regn
continea tur,tamen quia peculiare con
ſilium publicum, peculiares leges, pe
culiaria judicia & comitia, ærarium
que,& belli gerendi rationem à reliqu
Polonia diverſam habet antiquitus, d
his nunc ſeparatim perſequamur. Ne
abs re fortaſſe fuerit ſi de Ducali quo
que obiter attingamus. Igitur ea par
Pruſſiæ quæ nuncDucalis dicitur,ex e
tempore, ex quo devictis barbaris po
pulis ſub jugum Chriſti miſſa eſt, ſimu
cum epiſcopis ſnis Sambienſi & Pome
ſanienſi ad noſtra uſque tempora Or
dini Teuthonicorum Crucigerorum
qui ſe de hoſpitali S.Mariæ militiæ Hie
roſolymitanæ dixere,paruit. Cujus Or
dinis præſes Magiſter generalis, ſoci
vero adminiſtrationis, & præfecti ter-
ritoriorum, Præceptores & Commen
datores appellati ſunt. Qui cum pro
amicis & ſociis, Polonorum hoſtes fa-
cti eſſent, armis eorum adacti quodam
tempore, una cum epiſcopis in verba
Regis Poloni jurarunt, & aliquandiu
majeſtatem ejus comiter conſerva-
runt. Sed cum id deinde aliquoties, &
ad extremum noſtra memoria Alberto

Mar-

Marchione Brandeburgensi Magistro, viro excelsi animi, & rei militaris perito, auctore detractassent: Sigismundus rex senior, ut se & posteros suos illa perpetua defectionum bellorumque molestia liberaret, & Poloniæ Lituaniæque tranquillitatem majorem præstaret, fractis iis bello, & ad necessitatem deditionis redactis, & partim decedentibus è Prussia, partim habitu & religione abjecta manentibus, illum ipsum Albertum sororis suæ filium singulari clementia pro Magistro ducem in Prussia jussit esse, hæreditariumque Principatum ipsi cum fratribus & posteris eorum maribus attribuit, ea lege, ut ii in verba regis Poloni ritu solenni jurarent: cum centum equitibus hastatis, quoties & ubi usus postularet, ei militarent: & in senatu regni locum haberent itidem ac Magister habuisset. Extant pacta conventa. Ex eo igitur tempore pars illa Prussiæ ampla & copiosa, duarumque episcoparum suppressione auctior, sub Duce esse cœpit, summam omnium rerum potestatem Rege tamē Polono obnoxiam habente, & arbitratu suo consiliarios sibi legente, & præfecturas ac magistratus mandante. Vtinam quidem is sacra intacta reliquisset. Nec plura nunc de

ducali Pruſſia. Regia vero, ex quo
Crucigerorum imperio ad Polonur
nomen (unde fere detracta erat) ant
centum annos ſeſe recepit, recepta e
quidem eſt à Polonis in ſocietatem ju
ris & reipubl., ſed leges tamen ſuas &
inſtituta à Teuthonibus fere hauſta, v
poſt ſubactos & ferme extirpatos pri
ſcos & barbaros Pruſſos deductione
coloniarum è Germania importata re
tinuit. Conſilium quoque à ſenatu re
gni ſejunctum obtinuit. Habuit etian
initio ſuum gubernatorem, à rege da
tum. Sed poſtea ſuppreſſus eſt hic ma
giſtratus. Vtitur autem omnis ferm
Pruſſia, ducalis juxta ac regia, jure mu
nicipali, quod Culmenſe vocatur. Quo
tamen non ſatis certum eſt in hanc uſ
que diem. Eruitur id quidem è tenebri
& colligitur, ſed nondum in lucé pro
dit. Solæ Elbingenſis, Brunsbergenſis &
Fraumburgenſis civitates Lubecenſ
amplexæ ſunt, vel ſecum fortaſſis attu
lere. Et quoniam utrumque id pauci
capitibus continetur, in cæteris recurri
tur ad Saxonicum & Magdeburgenſe
indeque etiam ad Romanum. quibu
de rebus, neq; Culmenſi aut Lubecen-
ſi, neque Magdeburgenſi & Saxonico
jure, neque plebisſcitis civitatum, au
conſtitutionibus regiis cautum eſt. De
di

dit enim constitutiones & leges quasdam sapientissimus rex Sigismundus senior, partim toti Prussiæ regiæ, partim Gdanensi civitati peculiariter. Easque auxit optimus ejus filius Sigismundus Augustus, cum in ea urbe esset ante annos duos & viginti. Quibus conscribendis nos adfuimus. Non ita pridē etiam, cum idem Rex comitiali decreto clarissimos & prudentissimos aliquot senatores ad Elbingensem & Gdanensem civitates corrigendorum quorundam erratorum & abusuum causa cum summa potestate delegasset, condiderunt ii leges nonnullas, rebus, locis, atque temporibus accommodatas. Quas nuper is qui fuit Princeps ejus legationis, vir amplissimus, Stanislaus Carncovius VVladislaviensis Episcopus, in lucem edidit. Vectigalia regia non ampla sunt in Prussia: Eaque proveniunt potissimum è civitatum pensionibus, agris & prædiis insulanis, & præfecturis: Quarum tamen pleræque donationibus, venditionibus, & hypothecis in impendia bellorum, superioribus temporibus accisæ, aut prorsus alienatæ sunt. Quod itidem aliis quoque vectigalibus in civitatum jus translatis factum est. Verum ea detrimenta crebris tributis, populariter in gratiam Regis

ſcitis vel decretis, ſuperiori tempor
compenſabantur. Metallorum ea regi
ferax non eſt: Fruges non maligne prc
fert, & linum, & lupulum: eaſque mer
ces trans mare mittit. Mittit & mate
riam fabricandis navibus & vaſis, exor
nandiſque domibus aptam, & ceram
& cinerem, & bubula coria, imo & car
nes. Sed hæc ei fere ſuppeditat Ruſſia
Samogitia, & Lituania: Quin & fru-
gum, & aliarum rerum ad victum per-
tinentium majorem copiam eædem
regiones, & Maſovia cæteraque Polo-
nia ratibus & navibus fluviatilibus ſub-
miniſtrant. Accipit autem ea viciſſim
tranſmarinis commerciis vina, oleum,
aromata, ſaccarum, ſal, & alia condi-
menta menſarum; telam etiam & pan-
nos laneos juxta ac ericeos, & quas
præterea mittit Luſitania & India di-
ves cupedias. Eaque omnia Polonis &
Lituanis Pruſſia tranſmittit. Hinc eſt
vulgo ſimul & nobilitati res lautior,
veſtituſque & habitatio cultior. In vi-
ctu quidem frugalitas priſca adhuc fer-
me retinetur. Vtinam compotationes
eſſent moderatiores. Sed eſt in com-
mune vitium Septentrionalium popu-
lorum. Eæ tamen compotationes Pruſ-
ſis ordeacea cereviſia craſſiore ferme
peraguntur. Vini non magnus eſt uſus.
Diſtin-

Distinguuntur Prussi, itidem ac Poloni, sacro & profano ordine: nobilitate ac plebe. Sed paulo meliore est conditione plebs in Prussia, quam in reliqua Polonia. Eodem quidem cum nobilitate jure, & iisdem legibus utitur, prærogativis modo quibusdam inferior: per quas tamen plebeii neque à bonis terrestribus, neque ab honoribus & magistratibus, neque à sacerdotiis, neque à consilio publico arcentur. Nec nobilitas modesta & frugalis eos dedignatur. Quin decedit ea quoque una cum sacro ordine nonnihil de immunitate sua, reipublicæ & concordiæ gratia. Sacerdotibus justus honos habetur, à catholicis præsertim. Monachi & monachæ cum nostra memoria præsultore Luthero domicilia sua reliquissent, manent ea etiam nunc propemodum vacua & ruinosa, aliquot exceptis: quæ sane infrequentia sunt, & incolentes ea contemptibiles. Regis potestas in Prussia minus est restricta, quam alibi. Senatus constat duobus Episcopis, tribus Palatinis, totidem Castellanis, totidem Succamerariis, & tribus primariis civitatibus: quarum non mediocris est potentia. Earum vero bini consules legati sive nuncii pro singulis habentur, & alternis dicunt sen-

tentias.

tentias. Episcopi sunt, Princeps, senatu
& moderator Varmiensis. In qua ep
scopa me Pius ejus nominis quintu
pontifex maximus, ultro petente. D. S
gismundo Augusto rege, amplissim
Cardinali Stanislao Hosio, (ipso liber
tissime assentiente) ante sex annos, Co
adjutorem, ut vocant, dedit, successo
remq; designavit, & collegium sacrum
acceptavit. Sed revertamur ad institu
tum. Est ergo Princeps senatus Prussic
Varmiensis Episcopus: Huic proximu
Culmensis, qui olim eum anteibat
Quorum hic Theutonũ Crucigerorum
opera quodam tempore de Gnesnen
provincia detractus, Rigensi addictu
fuit, vehementer accisis reditibus &
episcopa, ecclesiaque in ditionem ordi
nis ipsius redacta. Ille vero, Varmiensis
inquam, initio quidem Rigensis Ar
chiepiscopi metropoliticam auctorita
tem agnovit. Nunc vero à permulti
annis in nulla provincia censetur, & so
li subest in rebus ecclesiasticis Romano
Pontifici: Magistri & Ordinis domina
tum nunquam agnovit: amicitiam &
societatem, cum & ipse plerunque Ger
manici esset sanguinis, libenter coluit
nec sine malo ac detrimento suo & ec
clesiæ suæ. Ad regnum vero Polonia
ante centum annos certis pactis cum

Rege

Rege Cazimiro initis ſeſe adjunxit. VVladiſlavienſis Epiſcopus habet non contemnendas poſſeſſiones in Pomerania. Atque ea tota ferme in diœceſi ipſius eſt, indeque Pomeraniæ quoque Epiſcopi titulum is uſurpat, ſed ad Pruſſicum conſilium non pertinet. Palatini ſunt, Culmenſis, Mariæburgenſis, qui antehac Elbingenſis dictus fuit, & Pomeranicus: Caſtellani, Culmenſis, Elbingenſis, & Gdanenſis: Succamerarii itidem atque Palatini: Civitates, Torunenſis, Elbingenſis, & Gdanenſis, in ſingulis ſatrapiis ſive palatinatibus ſingulæ, eundem ordinem ſervantes inter ſe in conſilio, quem ſui Palatini. Hoc eſt conſilium Pruſſicum. Conſiliarios terrarum Pruſſiæ vocant. Quos & ipſos more aliorum juratos eſſe oportet. Varmienſis tamen Epiſcopus diverſam ab aliis jurisjurandi rationem & formulam pacto præſcriptam habet. Nam s, ſi Rex eſt in Pruſſia, ipſo præſente: ſin minus, nonnullis magiſtratibus Pruſſicis ad id delegatis in arce Mariæburgenſi, præeunte verba aliquo Epiſcopo, jurat. Civitatum delegati injurati ad conſilium admittuntur, aliquone privilegio, an per abuſum, neſcio. Habent autem conſiliarii Pruſſici ſua loca, & jus dicendæ ſententiæ in ampliſſimo

totius

totius regni Polonici consilio. Verum ea loca ante aliquot annos post auctum Lituanorum accessione senatum aliqua ex parte variata sunt,ita tamen, ut nihilominus Episcopi inter Episcopos, Palatini inter Palatinos, Castellani inter Castellanos consideant. Ad calcem operis hujus ea singula secundum novam constitutionem Comitialem inter alios notata sunt. Palatinorum jurisdictio & auctoritas in Prussia major est, quam in cætera Polonia. Penes eos sunt multæ & supplicia delinquentium, rerumque judicatarum executio. Tranquillitatem quoque publicam in agris & extra urbes ii præstant. Castellani & Succamerarii eodem sunt jure, quo in Polonia. De Episcopis paulo post dicemus. Præter hos autem magistratus, habent Prussi thesaurarium, præfectos arcium, sive capitaneos, gladiferos, judices, & scabinos: verum ii non pertinent ad consilium. Thesaurarius est,qui pecuniam omnem & rationes à præfectis & administris regiorum bonorum & proventuum, atque etiam tributorum publicorum exigit, & vel ipse administrat vel thesaurario regni tradit. Olim is œconomus fuit seu procurator Mariæburgensis. Gladiferos singulos habent Cul-
mensis

mensis & Pomeranicæ satrapiæ. Iudices novem sunt. In Culmensi quidem & Mariæburgensi satrapiis singuli: in Pomeranica vero septem, nempe totidem, quot territoria. Sunt autem ea, Slochoviense, Tucholiense, Suecense, Dersaviense, Zucoviense, Puscense, & Mirachoviense: habentque singuli judices in consilio scabinos juratos aliquot. Præfecti, arcium & redituum regiorum in sua quisque præfectura curam & administrationem habent: Iurisdictionem nullam ferme habent, præsertim in nobilitatem: neque in oppidanos amplam; In agrestes ampliorem. Solus Mariæburgensis neque redituum regiorum curam gerit, neque in agrestes jurisdictionem habet: arci modo præest, ejusque præsidio: quod perpetuum est. Cæterum constitutione quadam, ampliores is cæteris præfectis & magistratibus prærogativas habet, velut generalis locum-tenens Regis in Prussia. Redituum vero & subditorum regiorum, & sartorum tectorum ejus ipsius arcis curationem habet thesaurarius. Igitur primaria totius Prussiæ præfectura Mariæburgensis est: Cui Polonus antiquitus præficitur. Nunc primus de Prussis, è Polonia tamen oriundus, ei præest, vir vigilantissimus, &

omni

omni genere virtutum ornatiſſimus, mihique amiciſſimus, Ioannes Coſtka, nuper, dum hæc nos recognoſcimus, Palatinus Sendomirienſis à novo Rege Henrico creatus. Secundum hanc in eadem ſatrapia ſunt hæ præfecturæ, Stumenſis, Gnevenſis, Novenſis & Stargardenſis ſive Starigrodenſis. In Culmenſi, Brodnicienſis, Grudentina, Radinenſis, Golubenſis, Rogoznenſis, Bratheinenſis, Covalienſis, Coprivvnẽſis: In Pomeranica, Slochovienſis, Suecenſis, Tucholienſis, Derſavienſis, & Puſnenſis. Torunenſem vero, Elbingenſem, & Gdanenſem præfecturas, civitates ipſæ ſibi regia indulgentia & ex pacto vendicarunt, & per magiſtratus urbanos adminiſtrant. Epiſcopi cum collegiis ſuis ſuos & ipſi habent arcium atque territoriorum præfectos, quos fere Burggrabios vocant, ſuoſque judices & advocatos, & oppidanos magiſtratus. Habent & Cancellarios & officiales ſuos in cauſis eccleſiaſticis uterque Epiſcopus. Habent enim utramque juriſdictionem & ampliſſimam poteſtatem in ſuos. Varmienſis quidem epiſcopa in nulla cenſetur ſatrapia: Vno autem & non interpolato ambitu, in modum Principatus, bona certis finibus peculiariter circumſcripta & arci-
bus

bus atque oppidis exculta habet: Eaque ſic diviſa, ut duas partes Epiſcopus, tertiam collegium ſive capitulum obtineat. In his utrique ſubjectam nobilitatem habent, & liberam juriſdictionem, ab omni Regiorum magiſtratuum juriſdictione exemptam. Præterea pertinet etiam Elbingenſis civitas cum ſuo territorio ad Varmienſem diœceſim: Quamvis jam aliquandiu hæretica labe infecta conniventibus regibus ab eccleſiaſtica epiſcopi juriſdictione ſeſe ſubtrahere nitatur. Bartena quoq; terra & Natangia ante cc annos ejuſdem epiſcopi juriſdictioni ſubjectæ fuiſſe, & ſupra ſex millia manſorum tunc Epiſcopo Varmienſi per fraudem & injuriam Cruciferorum detracta eſſe memorantur. Subditi epiſcopi & collegii Varmienſis eodem, quo cæteri Pruſſi, jure municipali utuntur: Sed habẽt etiam peculiaria, inter ſe autem communia inſtituta: quæ *Landtz-ordnung*, hoc eſt, terræ conſtitutiones, vocant. Conventus etiam communes habet. Ad eos autẽ nobilitas, civitates, & ſculteti cum liberis (de quibus poſtea dicemus) evocati, pro ſe quiq; binos vel plures etiam è ſingulis territoriis procuratores ſive legatos mittunt, iis de rebus, quæ in conſultationẽ veniunt, cum epiſcopo

& legatis collegii constituturos. Cæterum ea nobilitas omnis, & advocatus, & civitates, præter jusjurandum quo partim in episcopi, partim in sacri collegii verba jurant, novo quoque Regi, ac deinde decimo quoque anno e ipsi ex pacto fidem suam obstringunt. Tametsi de decimo anno in desuetudinem abiit, sublata causa, hoc est, pacatis prorsus rebus Prussicis, & extirpato ordine Teuthonicæ militiæ. Iurant etiam Sacerdotes, quando certum aliquod sacerdotium adipiscuntur: Primarii tamen, qui Prælati & Canonici cathedrales appellantur, intra mensem, posteaquam in id collegium cooptati sunt. Sed hæc Regum fortassis indulgentia pacatis prorsus rebus Prussicis in desuetudinem abiere. Eos autem Pontifex quidem maximus creat, collegium vero una cum Episcopo eligit alternis mensibus: Excepto Præposito, qui à Rege editur, sive præsentatur, ab episcopo præficitur. Sed neque is, neque cæteri tres prælati locum & suffragium habent in collegio, sive capitulo, nisi sint etiam canonici. Cul mensis ecclesiæ collegium ad quatuor canonicos redactum est. Qui singuli à cæteris una cum episcopo cooptantur. Ipse autem episcopus à solo rege designatur

gnatur, à pontifice maximo creatur. Cæterum Varmienſis ex pacto recentiori è quatuor canonicis indigenis à rege propoſitis, unus ab ejus ipſius eccleſiæ collegio deligitur: deinde hic quoque à pontifice renunciatur, & confirmatur. Ac tum demum ſacris pontificialibus ad præſcriptum eccleſiaſticorum canonum initiatur. Magiſtratus terreſtres in Pruſſia quoque itidem, ac in Polonia, à Rege creantur: Iudex tamen ex aliquot, à Palatino cum dignitariis & cætera nobilitate de conſeſſu ſcabinorum delectis, ab eo editur: Scabini ſoli à Palatino cum cæteris dignitariis illius loci creantur. Sunt autem & Pruſſici magiſtratus omnes perpetui, præter præfectos: qui regis arbitratu mutari poſſunt, niſi beneficio ac diplomate regio ſibi proſpexerint. Civitates à decurionibus, ſeu conſulibus, & quidem Germanicæ linguæ & ſanguinis (Polonos enim pro externis habent, & neque ad artes mechanicas perdiſcendas admittunt) reguntur: Quorum non idem ubique, certus tamen eſt numerus. Et ipſi jus habent cooptandi, quos volunt, in ſua collegia, quoties vacat locus: eoque majore ſunt dignatione & auctoritate, quando volunt, & obſequentiorem habent

plebem. His præsident magistri civium
à decurionibus ac de numero ipsoru
delecti, & ipsi, itidem atque decurio
nes, perpetui, in primariis quidem u
bibus quaterni, in cæteris vero opp
dis bini, per vices annuum gerent
magistratum. Habent item singul
civitates juratos judices, sive scabino
qui à decurionibus sive consulibus l
guntur. Et ipsi autem perpetui sun
nisi forte in numerum consulum c
optentur. Neque enim eundem co
sulem & scabinum esse licet, præter l
bingam & Brunsbergam: ubi pars co
sulum loco scabinorum judicia exerc
Cæterum unus è consulibus eis præ
citur, quem scultetum vel judicem v
cant. Primariæ tres civitates etia
præfectos habent singulos, ut dudu
memoravimus, quos vocant burggr
bios, & eos quidem annuos fere: Q
tranquillitatis urbanæ, ac totius ter
torii curam gerunt, causasque privat
rum injuriarum & sanguinarias ju
cant, & pro iis multas irrogant. Hu
solum magistratum Rex in civitatib
creat, sed non nisi unum è sex vel oc
è numero consulum ejusdem civi
tis ab ipso collegio delectis. Iidem a
tem consules ex omni civium num
ro, Gdani quidem centum viros, ali
vo

vero pauciores deligunt, qui ſint capita multitudinis & quaſi tribuni plebis: cum quibus communicant nonnunquam conſilia de republica, & ex iis cognoſcunt poſtulata plebis. Vitantur enim coitiones multitudinis propter externorum omnis generis hominum frequentiam, nequando in ſeditionem erumpant, ut nonnunquam factum eſt. Iudicia nobilitatis judices terreſtres cum ſuis ſcabinis, præſidente Palatino, bis quotannis exercent in certis oppidis. Infamiæ tamen cauſa, & ſtatus controverſia, itidem ac in Polonia, ad Regis judicium pertinet. A terreſtribus iudiciis provocatio eſt ad conſiliarios Pruſſiæ: inde vero ad Regem. In oppidis vero iudiciaria poteſtas fere omnis eſt penes conſules, exceptis paucis cauſis, quarum mentionem dudum fecimus, & ſi quæ ſunt aliæ ad burggrabios vel palatinos pertinentes: Sed eam ipſi conſules, quod ad privatorum hominum inter ipſos controverſias attinet, cum iurato iudicio, cuius mentionem dudum fecimus, communicarunt. Ab eo vero iudicio in primariis quidem civitatibus ad conſules civitatis cuiuſque, in cæteris autem oppidis ad conſilium totius Pruſſiæ; inde porro utrimque ad

regem provocatur. Rex vero de qui
busvis provocationibus ubilibet, &
cum quibus vult, cognoscit. Plerum
que etiam cognitionem delegat Can
cellariis & Iureconsultis. Alioqui pr
vatum neminem è Prussia Regi evoca
re licet, exceptis iis causis, quæ sunt fi
sci & judicii regii propriæ. Magistratu
terrestres juxta ac urbanos evocat d
iis duntaxat, quæ in magistratu perpe
ram & præter officium egerint: ve
si mavult, consiliariis Prussicis eas de
legat, in comitiis cognoscendas. De
legat etiam vel iisdem, vel quibus vul
causas fisci sui, finium regendoru
cum suis bonis, ac dividundæ inter fr
tres & cognatos hæreditatis: quasv
item alias ab aliis ordinariis judicibu
per provocationẽ ad se devolutas. Co
mitia bis quotannis habentur in Pru
sia statis temporibus: Majo quiden
mense Mariæburgi, Septembri auten
extremo Grudenti. Sed Grudentin
jam Toruniam, propter majorem con
moditatem urbis, translata sunt. I
justis tamen causis ea quoque lo
mutari possunt. In iis comitiis à con
siliariis de republica in commune con
sultatur, sive ultro, sive ex præscrip
regio: de provocationibus terrestriu
& oppidanorum judiciorum cogn
scitu

ſcitur: & omnino judicia vel à rege delegata, vel ſi qua ſunt alia, exercentur. Cum ducalibus quoque Pruſſis, ſeu ducis ipſius legatis, nonnunquam Elbingæ ex fœdere, vel Mariæburgi, conſtituta certa die conventus habentur, & conſultationes de legibus, & aliis rebus communibus, & controverſiis. Non ita pridem in Pruſſia quoque nuncii nobilitatis & minorum civitatum in comitiis adhiberi cœperunt, tributi ſciſcendi cauſa: cujus decernendi poteſtatem neque rex neque conſiliarii ſoli uſurpant. Ad regni quoque comitia nuncii nuper adeo mitti cœperunt. Sciſcitur autem cereviſiarum tributum plerumque in uſus publicos, vel in gratiam regis: & non modo à cauponibus, verumetiam ab iis, qui eam in ſuos familiæque ſuæ privatos uſus coquunt, penditur: vocaturque id vulgo ciſa vel acciſa. Nonnunquam etiam de cenſibus, agris, domibus, bonis & facultatibus, æſtimatione facta, certa portio penſitanda decernitur. Varmienſis epiſcopæ ſubditi nihil habent negotii cum comitiis. Solus iis intereſt & præeſt epiſcopus, ac deinde iis, quæ ibi conſtituta ſunt, ad peculiarem conventum ſuorum refert, de tributo præſertim. Nec temere ii

dissentire solent ab episcopi sui & co
ventus Prussici sententia. Nihil tam
vetat, ipsos arbitratu suo, auctorit
te episcopi & capituli præeunte, p
culiares leges, &, ut vocant, ordinati
nes sibi condere, tributumque scisc
re. Quinetiam magistratus primari
rum civitatum non raro imperant c
vibus suis tributum peculiare, & op
ras, aliaque onera in usus publicos u
bium suarum, adhibitis capitibus pl
bis. Portus maris tres habet Pruss
Regia quidem Gdanensem & Elbi
gensem. Quorum hic in Habum l
cum, ille recta in mare procurrit. D
calis vero Regiomontanum sive K
nixbergensem, qua Prægola fluvius
Habum influit. Atque hic quidem cu
portoriis & omni jurisdictione & i
pendiis in ducis; duo vero reliqui
ipsarum civitatum, quibus adjace
& magistratus potestate sunt. Veru
is tamen, magistratus, inquam, si
permissu vel mandato regio claude
di & aperiendi portus potestatem n
habet. Quod de tributo quoque c
cernendo itidem nuper constitutu
est. Quod ad bellum attinet, si q
vis hostilis ingruat Prussiæ, domesti
communibusque plebi cum nobili
ac viribus depellitur. Ac nobilitas q
d

dem cum proceribus equeſtris militat; ſculteti item & liberi: (quos ita vocant, propterea quod & ipſi ab operis & laboribus, quos ruſticani dominis ſuis præſtant, gratuitam immunitatem habent, medii quodam modo inter nobiles & ruſticanos agricolas: Ferunt tamen nonnulla onera extra ordinem.) Civitates equitatum atque peditatum ſuppeditant: Ruſticani peditatum tantum. Hæc ante inſtitutam coadunationem (quæ necdum maturuiſſe videtur) de Pruſſia & in univerſum de Polonia nobis σαφέστερον, quod ajunt, καὶ ἀμαθέστερον ſunt expoſita. Quæ cum civibus noſtris, tum externis, non ingrata fore ſperamus. Sic enim fiet, ut minus peregrinentur in hiſtoria noſtra.

III.

POLONIÆ REGNI DESCRI- ptio ex Thuani Hiſtoriarum lib. LVI.

VLtra Viſtulam, qui limes e[...]
Germaniæ orientem verſu[...]
late jacent Sarmatiæ, Euro[...]
pæa prima, deinde Aſiatic[...]
ad Septentrionem porrectæ, quæ Ta[...]
nai fluvio, & Mæotide palude diſcri-
minantur. In Europæa Poloniæ re-
gnum ſitum eſt, quod etiam citra Vi-
ſtulam verſus occaſum ad Oderam ſe[...]
Viadrum uſque protenditur, & Pome-
raniam ac Pruſſiam ampliſſimas Polo-
nicæ ditionis beneficiarias provincias[...]
quanquam & eaſdem Imperium Ger-
manicum ſibi vindicat, Poloniam de-
nique proprie dictam, à qua toti regno
nomen, inter Viſtulam & Oderam am-
plectitur. Totum igitur regnum ab O-
dera ad Viſtulam & à Viſtula ad Bory-
ſthenem hodie Nieperum dictum, à
Ponto Euxino ad mare Balticum, ab
extremis Lithuanorum finibus ad Mo-
ſcorum & Suecorum uſque limites ex-
tenditur. In Europææ Sarmatiæ ſpatio
maximæ ac frequentiſſimæ regiones
moribus ac lingua differentes, Polonia,

Pruſſia,

Pruſſia, Maſſovia, Samogitia, Livonia, Lithuania, Volhinia, Podolia, in unum fortiſſimum regni corpus coaluerunt. Polonia, cui à *Pole* nomen, quod vocabulum planiciem & venationem ſonat, eo quod plana majori ex parte provincia & venationibus exercendis opportuna ſit, in majorem & minorem dividitur, & ab occaſu Oderam habet, & trans Oderam Germaniam omnium Europæ provinciarum maximam, à meridie Pannonias, ab ortu Lithuaniam reſpicit. regio ferax, oppidis ac vicis & caſtellis frequens, fluviis crebris irrigua, & adhæc generoſa nobilitate abundans, quæ armorum curam fere cum literis conjungit. itaque & regionum viſendarum gratia nobiles ac primores adoleſcentes crebro lares paternos deſerunt, & magnam ſecum doctrinæ copiam & optimarum rerum uſum non mediocrem, quod illis inclementis cœli rigore denegatur, ex peregrinationibus collectum domum referunt. Slavica lingua utuntur, ut & in Germania Boëmi, Sileſii & Moravi, à Slavis è Roxolania populis profecta, qui circa Attilæ Hunnorum Regis tempora vacuas Vandalorum ſedeis occupaſſe, & in interiorem Germaniam victricia arma intuliſſe memoran-

moran-

morantur. ab iis, ut genus, ſic lingu
propagata hodie quam latiſſime p
ſeptentrionem & orientem patet; e
que fere præter eos, quos dixi, Vind
Baltico mari vicinæ gentes, Pomeran
Luſatii, Roxolani, Moſci, quorum no
ſolum in Europa, ſed etiam in Aſia l
tiſſimum eſt imperium, Circaſſii etia
Quinquemontani ad Pontum hab
tantes, Raſciani, Mœſii, Serviani, Bu
gari, Boſnenſes in Illyrico, Dalmata
Iſtri, Carniolani, ac denique Carinth
utuntur. Poloni Mieciſlao duce circ
annum Chriſti ıↄcccc LXV ſacra Chr
ſtiana ſuſcepere, Ioanne XIII Romæ ſ
dente. Antiquiſſima apud eos urbiu
Gneſna, à Lecho primo gentis duce, u
fertur, condita; & à *Gniaſdo*, quo
nidum patria lingua ſignificat, appe
lata, quod in eo loco aquilarum nidu
reperiſſet Lechus; unde Principibus P
lonis alba aquila expanſis alis inſig
etiam hodie manet. urbs archiepiſc
pali ſede decorata eſt. archiepiſcop
legatus R. S. natus & totius regni pr
mas habetur; & ſubtracto è vivis R
ge, etiam munere apud Polonos fu
gitur regio; mittendarumque ad exte
ros legationum, cuſtodiendorum ſ
nium & promulgandorum comitio
rum jus habet: Regem electum pr
nuncia

nunciat, ſacro oleo inungit, regiumque diadema imponit. in ſupremæ dignitatis ſignum ſublatus præfertur ei baculus, & cibum ſumpturo tympana militaria pulſantur, qui honos ſoli Regi in Polonia habetur. aula nulla poſt Regiam præterquam archiepiſcopalis cenſetur; & aulici familiares ejus, non famuli, ut cæterorum epiſcoporum, vocantur. poſtea Cracus, qui circa annum Chriſti ıↄcc regnaſſe ſcribitur, Cracoviam ad Viſtulæ ripam ædificavit, in eaque Regiam ſedem fixit. poſtea Popielius ſenior, regionis montanæ pertæſus, in qua ſita eſt Cracovia, regium tribunal Gneſnam retulit. & rurſus Vladiſlaus Regiam circa annum cıↄ ccc xx Cracoviam tranſtulit; quæ & epiſcopali ſede, & arce à Sigiſmundo I in colle Vouelo conſtructa maxime inſignis eſt, & tribus oppidis contiguis, Caſimiria, Cleparia, & Stradomio frequentiſſima efficitur. Caſimiria Stradomio & interlabente Viſtula, qui receptis amplius xıııı magnis fluminibus apud Gedanum urbem Borealis oræ nobiliſſimam & emporium illis locis celeberrimum in mare exoneratur, à Cracovia ſeparatur; ampliſſimo ponte interjecto, facultatem ultro citroq; commeandi præſtante. Caſimiriæ

con-

conjunctus est Hebræorum vicu
quem illi olim promiscue cum Ch
stianis habitabant postea separatim,
se à plebis injuriis assererent, locu
hunc multis magnis & elegantibus
dificiis exstructis occuparunt. præter
Cracoviæ gymnasium est & schola
Vladislao I Iagellone instituta, in q
mathematicarum artium, philos
phiæ, theologiæ, ac juris studia flore
ac docentur. Altera Poloniæ urbs
Posnania, quam Varta celebris fluvi
alluit, post Cracoviam & superbaru
ædium splendore ac magnificen
mercatorum atque opificum om
generis numero, & omnium reru
non solum ad usum, sed etiam ad l
xum necessariarum copia ceteras an
cellens, episcopali & ipsa dignitate i
signis. Secundum has duas primari
Vladislavia sive Cuiavia numerat
quanquam nec ædificiis, neque opib
cum utraque comparanda, cujus e
scopo amplissima diœcesis subest, ner
pe tota Pomerania & Gedanum ipsu
de quo modo diximus. Sunt in ea pr
vincia præter ea aliæ urbes & oppi
quibus & ab illis cognominatis regi
nibus Palatini; quos lingua pat
Vaivodas appellant, quasi militiæ d
ces dixeris, præficiuntur, iique su

ui amplioribus provinciis præſunt. am Caſtellani anguſtiorum regio- um ſunt præfecti. Lithuania poſt Po- oniam ſequitur, ampliſſima ſed vaſta rovincia. campeſtris pabuli ferax, ne- orosa, & pluribus æſtate locis, poſt- uam nives colliquatæ ſunt, paluſtris. uvios nobiliores habet Narvam, 'hrononem & Bereſinam, copia pi- ium maxime abundanteis; præterea 'ilnam & Veliam, qui ad Vilnam de lterius nomine dictam urbem totius rovinciæ metropolim confluunt. vi- bus regio propter cœli rigorem, ut & olonia, caret, ſed populares birra at- ue cereviſia ex aqua, tritico, vel hor- eo & lupulo cocta, item medone ex qua, melle, lupuloque confecto utun- ur. martarum, caſtorum, harmelino- um, aſpreolorum, nigrarum & alba- um vulpium, luporum, pantherarum, rſorum pelles Lithuani in omnem uropam tranſmittunt; Hercinia ſilva onam provinciæ partem occupante. 1 qua præter alia animalia viſuntur c jubati biſontes taurorum ſpecie cor- ibus quandoque ſic diductis, ut treis roceræ ſtaturæ viros eorum interval- um capiat. alces item cervina effigie, olore tamen ad albedinem inclinan- e, cornibus nonnihil differentibus pro-

producit, quæ velocissime currunt, se
instar equi gradarii. pellibus bisont
& aliis præparatis in bello utuntur m
lites. carnes etiam inter delicata obso
nia numerant, & alcinæ quidem un
gulæ, si statis temporibus abscindan
tur, præsentissimum adversus comiti
lem morbum remedium credunt.
Libone quodam Roma exule fabula
tur nomen provinciæ inditum, qua
Liboniam dicas, quæ postea prim
mutatis literis Lithuania appellata si
& argumento eam fabulam firman
quod multas Latinas voces eorum li
gua admistas habeat. Nobilitas in
magna, & primariæ dignitatis viri:
quibus dux Slucensis, qui incredib
privatarum opum apparatu vel aliqu
bus Germaniæ & Italiæ Principib
exæquari potest: item Olicæ duces
illustrissima Radevilliorum familia,
qua Sigismundus Augustus Barbara
lectissimam in uxorem duxit Nico
sororem, cujus industria & virtute j
ris Polonici Livonia facta est, sicu
suo loco diximus. magna & clarissim
Chodkieviciorum comitum gentis i
ter Lithuanos & aliorum dignitas e
Vltimi septentrionalium ad illas par
Christianis sacris initiati sunt circa a
num CIↃ CCC XXCVII, episcopo Vil

ab Vladislao Iagellone tunc instituto, cujus successores Græcorum ritibus addicti diu Patriarcham Constantinopolitanum, ut & Roxolani, solum agnoscētes, Romano Pontifici obtemperare noluerunt. Prope Vilnam Tatari gens Scythica supra Vacam amnem agros colunt, Mahumetanæ superstitioni addicti, quos Vitoldus anno S. CIↃ CCCXCVI ex media Scythia abductos cum uxoribus & liberis in media Lithuania collocavit. ii suis legibus vivunt, & ex æquo cum Lithuanis magni Principis imperium agnoscunt, eorumque opera Rex in bello uti consuevit. cum cæteris Tataris continuum magis quam infestum bellum gerunt Poloni, quippe in Podoliam & Russiam usque fere excurrentibus. & hoc quidem anno in feriis Paschalibus CIↃ IↃCCC ex iis, Baca & Sicoza ducibus, ad Baram usque arcem progressi sunt, vicisque aliquot & prædiis circumjacentibus succensis, dum onusti præda revertuntur, à familia Buczacii præfecti Camienecensis inopinata eruptione circumventi sunt ac trucidati, spoliis receptis. Lithuaniæ Principes magni Ducis titulum usurpabant, non ab imperatoribus concessum, sed ut Moscorum Principes plurium Ducum

 ditio-

ditionibus in unum coalescentibus hanc prærogativam sibi privata aucto-ritate sumpserunt, ita & Lithuanos duces fecisse vero simile fit. Cæterum inter magnos Lithuaniæ duces præstantissimus fuit Iagello à Gedimino genus trahens, Olgirdi F., qui abrogatis gentilium superstitionibus primus Christianorum sacris initiatus est, Vladislai nomine accepto, & Reginam Heduvigen Ludovici Hungariæ & Poloniæ Regis filiam, quam Poloni regio diademate ornaverunt, uxorem duxit, & dotale regnum cum uxore accepit anno S. CIↃ CCC XXCVI. atque ut parem Polonis omnibus tam præclari beneficii referret gratiam, post consummatum cum Regina conjugium, Lithuaniam omnem cum Samogitia, & ea Roxolaniæ parte, quæ in ditione ejus erat, Poloniæ regno jure sempiterno adjunxit, & regibus Polonis obnoxiam fecit. ab eo stirps regum Poloniæ propagata est, quæ in Sigismundum Augustum anno superiore defunctum desiit. Lithuaniæ Roxolania regio subest. quod nomen tamen latius patet, & ut nomen ipsum præfert, disseminatam gentem significans, quicquid terrarum est inter mare Balthicum & Livoniam, Sueciam, Oceanum glacialem,

lem, Volgam, qui Rha hodie appellatur, Mæotim paludem, Pontum Euxinum, montes Sarmaticos, Poloniam, Lithuaniam, & Samogitiam, complectitur, in duasque regiones dividitur. quarum altera Carpathios montes non longe à Cracovia attingit, & secundum Tyram ad Valachorum fineis, atque ex altera parte Borysthenem & pontum Euxinum porrigitur: tum ad utramque Axiaci fluminis ripam vergit, & à Tanai Europæ & Asiæ limite ad Astracanum nobile emporium in citeriore Volgæ ripa ad ejus fere ostia, ubi à Medis, Persis, Armeniis, Scythis, & Moscis nundinæ celebrantur, per vasta terrarum spatia extenditur: inde Volga non magno interjecto spatio in LXX ramos scinditur, plurimis insulis factis; totidemque per ostia navigabilia in mare Hyrcanum sive Caspium evolvitur. & hæc quidem Roxolania, quæ ultra Borysthenem ad Persarum usque fineis extenditur, magno Moscoviæ duci paret: hæc, quam Regiam vocamus, Leopoliensi, Lublinensi, Belsensi, nec non Podoliæ, Voliniæ, Kioviæ, Circassiæ & Podlachiæ regionibus comprehenditur. eodem jure, quo Lithuania, atque adeo cum Lithuania in regni

Polonici ditionem conceſſit, ſicuti & Samogitia, quæ Prutenis & Livonis intermedia cum Lithuania contigua eſt, ferax frumenti & leguminum, ſilvis & nemoribus amœniſſimis exornata, ſed nulla celebri urbe aut illuſtri oppido inſignis. Maſovia autem doctiſſimorum & fortiſſimorum virorum fecundiſſima, cum antea communi totius Poloniæ nomine cenſeretur, tunc primum peculiarem adepta eſt appellationem, cum Maſlaus ſive Maſos Miecislai Polonorum Regis pocillator, circa annum Chriſti CIↃ XXXIV, ardente bellis civilibus regno, mortuo Rege, provinciæ dominationem invaſit, eamque de ſuo nomine Maſoviam vocavit. verum à Caſimiro I deinceps una cum Prutenicis auxiliaribus victus & tandem etiam ſupplicio affectus vitam cum Principatu amiſit. nomen tamen ſemel regioni inditum ab eo tempore manſit, quamvis provincia ad ampliſſimi regni corpus reverſa. Viſtula, Narva, & Bugo irrigatur, & uros, quos & turos patria lingua vocant, boum ſilveſtrium genus nigrum, ſola producit. Metropolis ejus eſt Varſavia ad Viſtulam, cui ligneo ingenti ponte conjungitur, ubi ob loci opportunitatem comitia regni celebrantur. ſecundum

dum eam Ploſcovia dignitate præcipua eſt. utraque epiſcopalis civitas. Pruſſia ſive Boruſſia, & Livonia ſuperſunt ampliſſimæ provinciæ regni Polonici beneficiariæ, de quibus cum ſuperioribus libris, qua ratione in ditionem Polonicam conceſſerunt, abunde dixerimus, non eſt quod earundem rerum repetitione lectori moleſti ſimus. Initio apud Polonos ſumma poteſtas penes unum fuit, iſque Lechus memoratur, de quo diximus. quo ſublato Principis unius imperium pertæſa gens, XII ex omni procerum numero ſibi Duces ſeu Palatinos creavit, quibus & ſummam univerſæ reipubl. commiſit adminiſtrationem. ſed rurſus ad unum delata poteſtas eſt, qui Cracus fuit, Cracoviæ conditor, circa annum Chriſti IↃCC. cujus ſtirpe extincta Palatini rurſus remp. geſſerunt, donec Primiſlaus, homo plebeius, ſed aſtuto ingenio & virtute ſupra nataleis, cum feliciter rem adverſus Hungaros geſſiſſet, anno LX ſeculi inſequentis omnium ſuffragiis Princeps creatus eſt. quem alii atque alii longa temporum ſerie Principes ſecuti ſunt uſque ad Boleſlaum I, qui ab Otthone III Cæſare, repudiato Ducis nomine, quo majores ſui contenti vixerant, in civitate Gneſnenſi Rex ſocius

& amicus Romani imperii appellatus est, anno Christi CIƆ I. quod cum successores diu servassent, eo tandem Boleslaus II post patratam Stanislai episcopi necem privatus est, quod tamen seculis aliquot deinceps Primislaus resumpsit, ex nobilitatis consilio à Iacobo archiepiscopo Gnesnensi Regio diademate insignitus, anno CIƆ CCXCV. Ab eo regium nomen mansit & dignitas regia, sed cum moderato potentiæ temperamento. nam quamvis Princeps supremam potestatem habeat, maxima tamen auctoritas remanet penes regni Senatum, qui ex nobilitate constat, plebe ab universa reip. procuratione omnino summota. ita ut optimatum veluti auctoritas regio imperio, regia vicissim potestas senatus & equestrium virorum libertate temperetur: sic fere ut amplissimum illud imperium regio splendore refulgeat, & regia in eo potestas, quæ plerunque ad libidinem & insaniam vergens, cum cuncta licent, omnium scelerum & injustitiæ seminarium est, sapientissimis senatorum & nobilitatis animadversionibus intra æquitatis terminos contineatur. itaque cum apud alios quicquid Regibus placuit legis habeat vigorem, heic non modo nullam sine Se-

natus

natus consilio & nobilitatis assensu fert legem, sed & legibus regni ipse obtemperare jubetur. incredibilis tamen est Regum in Polonia majestas, ac subditorum erga eum cultus, cum ex præscripto Legum regnare judicatur. quod enim præcipuum est, summa est juris dicendi penes eos potestas: & quanquam nihil in quemvis sine publici judicii auctoritate statuant acerbius, condonandi tamen multas, & ab legibus patrata nece gratiam faciendi jus habent. possunt & ad repentinos reip. motus urgente periculo universam nobilitatem signo dato ad arma vocare, & irruentibus hostibus sub vexillis opponere, mercenarium militem conscribere, creare militiæ magistros, exercitum exauctorare, & in militarium sanctionum violatores animadvertere. sed potissima eorum in creandis magistratibus & honoribus ac dignitatibus in eos, quos dignos censuerint, conferendis facultas spectatur. nam archiepiscopos, episcopos, cœnobiarchas, ecclesiarum primicerios dicunt: Palatinos, Castellanos, Marescalcos, Cancellarios, Thesaurarios, qui sunt regni senatores, ex arbitrio suo faciunt. gubernatores, & quos capitaneos vocant, cæterosque regionum judices ac

magiſtratus in ſingulis præficiunt pro-
vinciis. ſecretarios, ſupplicum libello-
rum magiſtros, ac reliquam curialium
miniſtrorum turbam creant. plebeios
homines propter egregia bello & pace
erga remp. merita jure nobilitatis or-
nant. caſtella, pagos, vicoſque regales
viris de ſe ac regno bene meritis uten-
dos concedunt. proſcriptorum, & ſine
legitimis hæredibus decedentium a-
gros nobilibus viris in perpetuum do-
nant. Omnes demum legationes, leges,
literæ, diplomata, privilegia, & uni-
verſa fœderum, induciarum & bello-
rum negotia regio nomine conficiun-
tur, ac regiis ſigillis firmantur, ita ta-
men ut in iis maximam auctoritatem
tota regni univerſitas habeat. Ad hæc
accedunt opes non mediocres. nam
ampliſſimum regum eſt toto regno pa-
trimonium, portoria ex mercatura
complura. magna quoque pecuniæ vis
ex fodinis ſalis è profundiſſimis terræ
venis raro naturæ beneficio tanquam
è ſaxo eruti quotannis in ærarium in-
fertur. quales ſunt apud Bochnam, &
Veliſcam in Satrapia Cracovienſi, apud
Haliciam, Colomeiam, Salum, & aliis
pluribus Roxolaniæ locis. præterea
in deſertis Podoliæ ad Boryſthenem
locis lacus eſt, cujus aqua ſereno &
ardente

ardente ſole in ſolidum ſalem concreſcit, ita ut homines cum jumentis & curribus in eo tanquam in glacie verſentur, ſectumque in fruſta arbitratu ſuo avehant. ſed vilitas annonæ, & nobilitatis immunitates, ac ſacri ordinis inprimis, in cauſſa ſunt, ut ampliſſimi regni, quam vicinorum, cenſus ſit tenuior. nam nobilitas univerſa omnibus ſoluta vectigalibus, bellica tantummodo munera privatis obire ſtipendiis tenetur, idque non niſi ad propulſandam hoſtium vim intra Sarmatici regni fineis. nam ſi ad inferendum exteris gentibus bellum extra Poloniam proficiſci jubeantur, ſingulis ternis menſibus quinos aureos numos ſtipendium in haſtam accipiunt. ita ſacro ordine & nobilitate ab omni onere immuni, coloni equeſtrium hominum ſenos in ſingula jugera circiter ſolidos agnoſcendæ regiæ poteſtati pendunt. regia item plebs moderatum vectigal exſolvit. interdum regibus ex ampliſſimi ordinis ſententia licet univerſis regni ordinibus tributum imperare in communeis & publicos regni uſus. Tam exiguo ærario innumerabilis, & qui cæterorum Chriſtiani orbis Principum opes ſuperat, equitatus ex milite voluntario apud eos conficitur.

nam Rex ex ſolis nobilibus, qui priv
tis ſumptibus regno militare aſtri
ſunt, centum quinquaginta millia gr
vioris & levioris armaturæ militu
cogere, & in aciem, ſi neceſſitas fera
educere poteſt. Secundum Regem m
xima eſt & auguſtiſſima Senatus a
ctoritas, ad quem admittuntur Gn
nenſis & Leopolienſis archiepiſcopi,
VII epiſcopi, quo in numero Boruſſ
epiſcopi non cenſentur. Poſt eos or
ne veniunt Palatini numero XV,
penes quos olim ſublatis regibus ſu
ma reip. adminiſtratio bis fuerit.
ultimi Caſtellani LXV, inter quos Cr
covienſis Palatinus veteri prærogati
Palatinos omneis & dignitate & in c
cenda ſententia anteit. Sunt & al
quos regni officialeis vocant, puta M
reſcalli II Poloniæ & Lithuaniæ, ca
cellarii item II & totidem procanc
larii, quorum illi ambarum nationu
ſigilla majora, hi minora ſervant: ſu
mus ſecretarius, & II libellorum ſu
plicum magiſtri, qui ſubditorum qu
relas ad Regem deferunt. Ita num
rus omnium XCVIII conficit, quoru
alii majores, alii minores conſilia
appellantur, quibus & Sigiſmundus A
guſtus alios recenter adjecit. Senator
à Rege in conſilium vocantur, pr
ſent

entes quidem quoties opus eſt, abſentes non niſi juſtas ob cauſſas, ut ſi comitiorum tempus incidit, aut nuptiarum Principis aut liberorum ejus celebrandarum cauſſa, aut cum qui ſocius aut regno obnoxius dux in verba Regis juraturus venit. omnibus eadem eſt perpetua & conſtans tuendæ publicæ libertatis & propagandi regni voluntas. & cum deliberant, libere & ſæpius acerrime ſententias dicunt, Principem imprudentius regnantem objurgant, atque uno conſenſu & incorrupto judicio ſanctiſſima majorum inſtituta & univerſas communis patriæ leges inſuperabileis defendunt, quippe ex præcipua totius regni nobilitate generis & virtutum commendatione delecti & exacto fidei ſacramento in Senatum cooptati. iis quoque ſummus honos à Principe habetur: nam & venientibus ad ſe caput aperire ſumma cum oris ſuavitate & in proximo ſedendi poteſtatem facere Rex conſuevit. Alii ſunt præter ſenatores & regni munerum curatores, ut ærarii quæſtores, capitanei, quos vocant, qui ſunt in minore Polonia XL, in majore XXX, in Maſſoviæ Principatu XII: vexillifer, pincerna, dapifer, ſtructor. Splendidiſſimus militiæ totius regni ducis in

exer-

exercitu magiſtratus, penes quem
Principis vicarium in acie rei ſumm
reſidet, potiſſimum excellit. quare h
tam illuſtri honoris gradu non niſi p
marii donantur ſenatores. Secundu
quem & alii belli duces, quos camp
ſtreis vocant, ſed longo proximi inte
vallo, numerantur. Ea autem ſumm
Senatorum, & contra moderata Pri
cipis in Polonia poteſtas ex eo locu
habuit, quod qui reipubl. clavum t
net, non naturæ legibus, quemadm
dum cæterarum gentium Reges,
paternum & avitum regnum ſuccedi
ſed communibus ſenatorii & equeſtr
ordinis ſuffragiis publicaque toti
nobilitatis acclamatione Rex eligitu
& quanquam ſuperiores Reges cont
nuato fere temporum contextu alt
alterum ex eodem genere exceperi
hoc non juri hæreditario, quod ſil
vindicare prohibentur, ſed virtutib
& innatis nobilitati Poloniæ erga r
giam prolem ſtudiis, aſcribi debet, qu
natos paternæ virtutis hæredes futu
ros cum ſibi perſuaderet, quod in pa
rentibus admirabatur, hoc de filiis e
rum ſperare facile potuit. ita tame
filii in paternum ſolium ſuccedeban
ut non hæreditate, ſed nobilitatis co
ſenſione regnum deferri exiſtimaren
electi

electione eo consilio prudentissime instituta, ut si qui Reges, quod in summa potestate fere usu venit, aut ab officio deflectere, vel publicam oppugnare libertatem vellent, hac saltem necessitatis lege & liberorum caritate in officio continerentur. sic Piastorum stirps 1ↄ, Iagellonum familia c c circiter annorum spatio in Polonia ordine successorio regnavit. A primis regni incunabulis, hoc est, ab anno Christi 1ↄL usque ad Sigismundi Augusti obitum novies interregnum in Polonia fuit. & primum quidem, quanquam obscuris testimoniis numeratur, cum deficiente Lechi sobole, Visimirus seu Cracus ad regnum electione vocatus est. secundum post Craci mortem secutum est, quo tempore XII Palatini rempubl. administrarunt. tertium fuit, cum dirempta de Principatu per equorum cursum controversia, Lesconi infimæ sortis juveni sceptrum obvenit. quartum post Popielum II Crusviciæ à muribus devoratum, ut tradunt eorum annales, quando Piastus ille, Crusviciensis civis & agri cultor, probitate pollens, omnium consentientibus votis Princeps designatus est. quintum post Miecislaum II, quando uxor ejus ob regnum perverse administratum à

Polo-

Polonis imperium femineum exoſi
Caſimiro etiam hærede innocuo ex
cluſo,pulſa eſt. ſextum, cum poſt Pr
miſlaum ab Otthone Lango & Bran
deburgicis occiſum Venceſlao Boëmi
regi ſumma delata eſt. ſeptimum po
Caſimiri Vladiſlai F. mortem, cu
Ludovicus Hungariæ Rex Polonoru
ſuffragiis ad regnum vocatus fuit. octa
vum denique, quando poſt Ludovi
mortem Iagello Lithuanus regni gu
bernacula ſuſcepit, cujus progenie i
Sigiſmundo Auguſto deficiente r
poſtremo ad interregnum anno ſup
riore rediit.

IV.

DE VALACHIA, E

Thuani Hiſtoriarum lib. LVIII.

TRans Tranſſilvaniam Vala
chia, ac proinde *Tranſalpin*
dicta, ortum verſus & ſepte
trionem excurrit. Cujus reg
hodie eſt *Tergoviſta* ſive *Tarnoviſa*,
Flacco quodam prætore Romano, u
indigenæ volunt, ita appellata; fidem
que opinioni vulgari adſtruunt, quo
multis ex lingua Romana detortis vo
cibus uſque adhuc in ea regione utun
tur

tr. Hujus limites ſunt ab occaſu Alu-
! : à ſeptentrione & ortu Hieraſus;
ui, hodie Pruſtus, curvato flexu in Da-
ubium influens, inſulam faucibus
tis efficit; ultra quam porrigitur ſe-
tentrionem verſus Moldavia LXIV
nilliarium longitudine, & ipſa anti-
uæ Daciæ pars, in qua Getæ erant,
)vidiani exilii ſedes; quam Tyras, qui
odie Neſter, infra Ruſſiæ Polonicæ
c Podoliæ fineis ab ea parte claudit:
b ortu pontus Euxinus: à meridie
lieraſus: ab occaſu Valachia ipſa. Me-
iam interſecat Moldava, è Transſil-
aniæ montibus paullo infra Hieraſi
ontes ortus amnis; qui provinciæ dat
omen; & Soczaviam, quæ eſt Deſpo-
arum ſedes, præterfluit; & inde rapi-
lo curſu Hoinam, Dobeniſam, Ar-
iamque parvos, ſed perenneis amneis,
ecum trahens, in Alutam effunditur;
ui poſtea Danubio juxta Nicopolim
xcipitur. Hæ provinciæ, quæ Chri-
tiana ſacra, ſed ſecundum Græcorum
itus, colunt, olim Hungarici impe-
ii beneficiariæ, atque adeo tributa-
iæ erant. nunc juris Turcici ſunt;
oſtquam Mahumetes, qui Byſantium
pſum Chriſtianorum in oriente Im-
eratorum ſedem in poteſtatem rede-
erat, Caſimiro Hungariæ & Poloniæ
Rege

Rege bello Marianorum equitum o
cupato , neque Petro tunc utriusq
Valachiæ Despotæ laboranti suppet
ferente, eas subegit anno CIↃ CCCCL
tributo etiam II CIↃ aureorum ann
tantum tunc imposito. postea, Tur
cis imperatoribus vicissim Asiatico
Persico bello occupatis, rursus Vala
modo Hungaris, modo Polonis paru
re. sed lacerato ac pene profliga
Hungariæ regno, & icto cum Polo
fœdere, Turcici imperatores eas p
vincias, atque adeo Transsilvania
tributarias fecere; impositis pro libi
ne seu Palatinis seu Vaivodis: sic Pri
cipes vocant; qui, ut sunt ad omne
offensionis aut gratiæ auram mobi
horum populorum ingenia & infi
multoties etiam mutavere.

V.

DE LITVANÆ GENT
Origine & Moribus, ex Alexand.
Guagnini Sauromatia
Europæa.

PTolomæus ille universi or
geographus curiosissimus,
in regionibus, quæ hodie
Lituanis coluntur, & q
eoru

eorum ditioni, utpote Russia, Podolia, Volhinia, Podlassia Samogitiaque, subsunt, hos populos colonias suas (quorum hodie ne vestigium quidem apparet) antiquitus habuisse recenset, Galindos, Bodinos, Geninos, Sudinos, Cariones, Amaxobios, Stabanos, Sturnos, Nascios, Asubios, VVibiones, Ombrones, inter Lublinam & Brestiam, Sargatiosque. Quos omnes ex Cimbris, Gotisque & Sarmatis, ortum sumpsisse, idem Ptolomæus asserit. Sarmatorum autem deductio cum latius à nobis descripta pateat, Cimbrorum nomen & successiones mihi explanandæ videntur. Cimbros itaque à Gomero nepote Nohæ ex maximo natu filio Iapheto ortos esse, nomenque ab eo per tot secula paululum immutatum trahere, consentiens omnium historicorum opinio est. Hæc posteritas Iapheti, cum majorem orbis terrarum partem in Europa Asiaque minori occupaverit, quod ipsi cum etymon nominis dilationem significantis, tum fausta Nohæ parentis imprecatio portendebant; pars eorum à Gomero orti, ad Bosphorum Cimmerium Mæotidis paludibus proximum, (qui de illis Cimmerius est appellatus,) ultra fontes Tanais fluvii, ubi in ducatu Rhesanensi

Moſchoviæ Principi ſubjecto orit
ſedes ſuas habuerunt. Poſtea ſucce
temporis, quod haud difficile illis fu
per regiones propinquas, Ruſſiam,
tuaniam, Livoniam, & Boruſſia
nunc Pruſſiam appellatam, & Cimb
cam Cherſoneſum, ubi Svveci, Da
Golandi, progreſſi, toto eo litore
paſſim diffundentes late domini
ſunt, & caſtrato paululum nomine,
teraque interjecta, Cimbri nuncupa
Quando vero & qua occaſione h
migratio contigerit, quoniam nu
gentis ab eo tempore monumenta e
tant, ex quibus id conſtare poſſit, ign
tum eſt. Cæterum, fuerunt ſemp
Cimbri gens bellicoſa, ſtrenua, ma
prompta; id enim res ab ipſis fortit
me audaciſſimeque geſtæ teſtantur. H
namque coloniis ſeptentrionalib
relictis in numero trecentorum m
lium, per Germanorum regiones
Helvetiam Galliamque inprimis pen
trarunt. Deinde Hiſpanias populabu
di vaſtaverunt. Inde annum circi
centeſimum decimum ante natu
Chriſtum in Italiam excurrerunt, qua
vaſtabundi paſſim deprædarunt, R
manorumque Conſulem Papyriu
Carbonem cum univerſo exercitu f
derunt. Poſtea ab eiſdem M. Iuni
Sylv

Sylvanus, & ipſe Conſul, contracta infœliciter pugna ſuperatur. Aurelius deinde Scaurus Conſulis legatus amiſſis copiis Romanis, in manus eorum vivus perveniens, à Bolo Rege Cimbrorum occiditur. Id, Tacito affirmante, actum eſt anno trecenteſimo quadrageſimo poſt urbem conditam. Tandem Romani majoribus copiis collectis in aditu Alpium contra Cimbros exercitum opponunt, fuſi tamen, & ad internecionem proſtrati. Vbi C. Manlius in pugna interfectus occubuit. Octuaginta vero millia Romanorum militum cæſa. Q. Servilius Cœpio, Imperator exercitus, ex conflictu funeſto vix cum denis elapſus, Romam tantæ cladis nuncius perveniens, bonis omnibus publicatis, ex decreto Senatus, quod temeritate ſua exercitum perdiderit, jugulatur. Ajunt, Romanos uno in prælio majori clade & detrimento nunquam affectos eſſe; quamobrem ſuſpenſis metu animis, de exitu imperii ſui magnopere ſolliciti, præſentique rerum ſuarum periculo vehementer conturbati ſunt, cum hoſtes exitium Vrbi minitantes propediem adventare nunciarentur. Cajum Marium ex Libya, ubi Iugurtham devicerat, ducem bellicoſiſſimum & fortunatum voca-

verunt; duobuſque annis ab illa c
Romanorum elapſis, Marius C
brorum & Teutonum ad aquas
tias cruento prælio ducenta millia
dit; tantaque fertur cæſorum mult
do, ut Maſſilienſes, congeſtis defun
rum oſſibus, vineas eiſdem obſepſer
ſanguineque humano agri, quaſi
core multo pingueſcentes, uberr
feraciſſimique redditi ſint. Itaque C
bri attenuati numero & viribus,
animo minime fracti, in unum c
globati, Q. Catuli Proconſulis exe
tum in fugam verterunt, ad fluviu
que Ateſin caſtrametati ſunt. Quo
rius ſumma celeritate advolans, c
junctis copiis ſuis cum exercitu Cat
inito prælio XXIX Iulii, centum q
draginta millia Cimbrorum occi
Qua clade ad extrema redacti It
egreſſi, patrias oras, utpote Dania
Pruſſiam, Sueciam, Livoniam, Lit
niamque petierunt; ex quibus illi
Lituaniam occupaverant, Gep
nuncupati fuere. Hac vero in regio
ubi Samogitia, Æneas Sylvius Maſſa
tas, gentem Plinio celebrem, conſe
ſe teſtatur; Lituanorum vero gente
qui antiquitus Gepidi vocabantur,
Gotis oriundam. Eraſmus vero St
la pulchris rationibus affirmat, cu
Di

ice Litalano, ſive Litvvone Vede-
ti Pruſſiæ regis filio, anno Domini
3, in has regiones vicinas, patris
perio, quas olim Alani incolebant,
niſſe, Lituaniæque nomen à ſui de-
ominatione eiſdem indidiſſe. Sa-
ogitiam vero à fratre ejuſdem Lit-
vonis Saimone Principe appellatam,
em Eraſmus Stella in Pruſſica hiſtoria
ſtatur, quæ tunc temporis longe in
ruſſiam & Livoniam uſque extende-
atur: Similiter Lotialos, ſive Lotvvo-
os, qui nunc Livones poſt Germano-
um ingreſſum Latinis dicuntur, ab
odem Litvvone cum Litvvania pari-
er nomen traxiſſe. Hæ autem gen-
es, utpote Pruteni, Polovvci, Samo-
itæ, Gepidæ, Lituani, Livones, Cur-
andi, Iatvvingi ſive Iazyges & Iacz-
vvingi appellati, ut unum idioma, ita
eoſdem mores, conſuetudines, legeſ-
que & bellorum expeditiones in Chri-
ſtianos, concordi Marte ſemper habe-
bant, niſi ſingulæ ſingulis Principibus
finibuſque certis dirimebantur. Iacz-
vvingi autem fuerunt populi crudeliſſi-
mi, qui in finibus Lituaniæ, juxta Maſo-
viam, ubi hodie Podlaſſia, colonias ſuas
habebant, nec in bello referebant pe-
dem, quin vincerent aut vincerentur:
ideo bellis aſſiduis interierunt; reliqui

eorum in Lituanos, Ruſſos & Ma-
viтas, ob vicinitatem, abierunt. O-
nantur alii, Lituanos à lituo, quod c-
nu venatorium ſignificat, dictos e-
quorum opinio, ut anilis & ſtulta, ju-
ab omnibus irridetur. Matthias aute-
Miechovienſis & Dlugoſſus, Poloni-
hiſtoriæ indagatores, ac annales Ru-
norum teſtantur, Italos, Duce Pal-
mone, vel ob tyrannidem Neronis, v-
promeritum exilium, aut ab Att-
Hunnorum rege crudeliſſimas patr-
vaſtationes fugientes, has region-
longa navigatione ſuperata, ex ſi-
maris Balthici, quod Pruſſiam, Sam-
gitiam, Livoniamque alluit, per N-
mnam fluvium, Crononem Ptoloma-
dictum, claſſe ingreſſos fuiſſe; qu-
& ipſa gens Lituanica ſtrenue aſſeri-
quamplures enim dictiones Latin-
& Italicæ idiomati eorum intermixt-
habentur. Ajuntque, hunc Palæm-
nem (quem ipſum nomen, Latinu-
Italumque eſſe prodit) cum certa co-
mitiva ex nobilibus propinquitate jun-
ctis collecta, quorum præcipuos, Vrſ-
nos, Columnas, Iulianos, Cæſariano-
Gaſtaldos recenſent, Lituaniæ nobili-
bus familiis & ſtemmatibus principi-
dediſſe; vulgum vero Lituanorum, ut
pote colonos & agreſtes, ex Gotis nato
aſſe-

ſſerunt; in hancque ſententiam plu-
imi Polonicæ & Germanicæ ac Ruſſo-
um hiſtoriæ ſcriptores aſtipulantur;
uorum judicio & auctoritati nos quo-
ue acquieſcentes, cum eiſdem ſentire
olumus.

Hic itaque Palæmon ob innatam
nduſtriam à gente barbara Princeps
alutatus, eam nomine patriæ ſuæ Ita-
iæ (præpoſito articulo Italis in fœmi-
ini generis nominibus efferendis con-
ueto) *la Italia* appellaſſe creditur,
quæ poſtea longo temporis ſucceſſu,
talicis moribus idiomateque in bar-
bariem populi commutatis, Lituania
dicta eſt. Quidam etiam eoſdem Ita-
os à littore maris Balthici, quod Pruſ-
ſiam, Livoniam, Lituaniæ ac Samogi-
tiæ extrema alluit, eo quod ibi prius
conſederint, Lituaniam connominaſſe
putant. Succedente poſtea Palæmoni
quodam ex eadem gente Principe, Itali
recens Latinorum nomen non modo
depoſuerunt, ſed ignotam quoque &
peregrinam eorum incolarum lin-
guam, apud quos Principatum arri-
puerant, addiſcentes in ſuam coopta-
runt, vivendique normam & modum
cum eiſdem barbaris ſuſceperunt. Cæ-
terum, hæc gens Lituana longo tem-
pore à ſui imperii primordiis obſcura

 fuit,

fuit, Rutenorumque jugo subjecta, u
Princeps Kioviensis, Russiæ quondam
Monarcha, ab eis perizomata suberi
que, ob egestatem & soli sterilitatem
in signum tantummodo subjectionis
exigeret: Donec Mendolphus sive Men
dog, & VVitenen, Gediminusque, du
ces illustres heroica magnanimitat
illa innata, dudum peritia rei militari
oppressa excitata, rebellionem contra
Rutenos ab antecessoribus suis incee
ptam continuantes, unus post alium i
Lituaniæ imperio succedentes, Russia
Principibus partim strenuo Marte
partim astu frequentius aggressis, &
quasi debellatis, sensim adeo viribu
creverunt, ut jugo Rutenis omnibu
injecto, etiam ad tributa sibi pendenda
eos compellerent, quæ pluribus ab an
nis Rutenis ipsi pendebant, ac pro pe
rizomatibus & subere aurum argen
tumque exegere.

VI. QVÆ-

VI.

QVÆDAM AD LITVAniam pertinentia, ex Fragmentis Michalonis Lituani.

NOs Lituani ex Italico ſanguine oriundi ſumus. Quod ita eſſe liquet ex ſermone noſtro ſemilatino, & ex ritibus Romanorum vetuſtis, qui non ita pridem deſiere apud nos, videlicet ex crematis humanis cadaveribus, auguriis, auſpiciis, aliiſque ſuperſtitionibus, adhuc in quibuſdam locis durantibus; maxime cultu Æſculapii, qui ſub eadem, qua olim Romam ab Epidauro commigraverat, ſerpentis ſpecie colitur, & in veneratione habetur. coluntur & ſacri penates, mares, lares, lemures, montes, ſpecus, lacus, luci. Sed nec admodum diu ſacer ille perpetuuſque, qui cremandis victimis Romanorum Hebræorumque more fovebatur, extinctus eſt per baptiſmatis undam ugnis, id eſt, ignis. Etenim & ignis, & unda, aër, ſol, menſis, dies, noctis, ros, aurora, deus, vir, devir, id eſt, levir, nepotis, neptis, tu, tuus, meus, ſuus, levis, tenuis, vivus, juvenis, vetuſtus, ſenis, oculus, auris, naſus, dentes, gentes, ſta,

ſede, verte, inverte, perverte, aratum, occatum, ſatum, ſemen, lens linum, canapum, avena, pecus, ovis, anguis, anſa, corbis, axis, rota, jugum, pondus, culeus, callis cur, nunc, tractus, intractus, pertractus, extractus, merctus, immerctus ſutus, inſutus, verſus, inverſus, perverſus, primus, unus, duo, tres, quatuor, quinque, ſex, ſeptem, & pleraque alia, idem ſignificant Lituano ſermone quod & Latino. Devenerant vero in hæc loca majores noſtri, milites & cives Romani, miſſi olim in colonias, ad arcendum à ſuis finibus gentes Scythicas, ſeu, ut certior fert opinio, ſub C. Iulio Cæſare appulſi, Oceani adverſis procellis; nempe cum is Cæſar, ut ſcribit Luc. Florus, victis Germanis & in Gallia cæſis, Rhenum proxima parte Germaniæ domita ſuperans, ac deinde Oceano in Britanniam disjecta tempeſtatibus claſſe, parum proſpere navigaret. delatæ enim naves majorum noſtrorum ad litus, ubi nunc eſt arx Samogitiæ Ploteli, creduntur egreſſi in terram. Quin & noſtro tempore pervenerunt naves quædam tranſmarinorum in illud idem litus. Vbi noſtri progenitores laborum & periculorum

rum

rum maris pertæſi, & captivis tam
viris quam fœminis onuſti, cœpere
in tabernaculis ad focos, more milita-
ri, adhuc in Samogitia durante, vi-
tam degere. unde ulterius progreſſi,
ſubegerunt vicinos populos Iaczuin-
gos, deinde Roxolanos ſeu Ruthenos,
quibus tum ut Moſcis dominabantur
Tartari Zavolhenſes: & ſingulis Ru-
thenorum arcibus præſidebant ii, qui
appellabantur Baskaki; è quibus exa-
cti ſunt à parentibus noſtris Italis, qui
poſtea Litali, deinde Lituani appellati
ſunt. Tum innata fortitudine, popu-
lis Ruthenicis, regionibus arcibuſque
è Tartarica atque Baskakorum ſervi-
tute ereptis, ditionem ſuam à mari Sa-
mogitico, quod Baltheum dicitur, ad
pontum Euxinum, ubi oſtia Boryſthe-
nis, & ad fines Valachiæ, alterius Ro-
manorum coloniæ, & terras Voliniæ,
Podoliæ, Kioviæ, Sievvier, atque cam-
peſtres regiones, uſque ad terminos
Tauricæ ac Tovvani trajectum Bory-
ſthenis omnia occupando, & illinc
aquilonem verſus ad ultimam & pro-
ximam metropoli Moſcoviæ arcem
Mozaiſco, ipſa quidem excluſa, ſed
VViazmam, Dorohobuſz, Biela, Toro-
petz, Luki, Pskovv, Novihorod, om-
nibuſque citerioribus arcibus & pro-

vinciis

vinciis inclusis, protulerunt. Postmodum amplificata sic virtute militari ditione sua, diadema quoque cum nomine regio obtinuerant Principi suo Mindavvgo, sacri baptismatis charactere insignito. Sed extincto illo rege, etiam nomen regium atque Christianum interierat, donec rursum vicina nobis & Christiana gens Polona, ad sacrum baptisma & regale fastigium anno Christi millesimo trecentesimo octuagesimo sexto invitaret feliciter hic dominantem proavum Sacræ Majestatis vestræ, divum VVladislavum, Lituanice Iagelonem nuncupatum, quo virtus duarum gentium confinium consociata fortior foret in reprimendo communi Christiani nominis hoste.

Iusticia quoque præstant nobis Tartari. nam reddunt unicuique statim quod ipsius est. Apud nos vero capit Iudex decimam partem rei judicatæ ab actore innocente. quæ judicis merces appellatur Pereslud. quæ ilico in tribunali solvenda est. Cum autem de minima fundi agitur particula, non decima datur, sed, licet non fuerit tanti pretii res judicata, centum grossi; quorum unus duos cruciatos nummos Germanicos valet, cum dimidia

cruciati

cruciati parte. majoris vero decimam capit ſemper ſummæ bonorum totius, quantacunque deducta fuerit in litem.

Ex injuriarum autem perſonalium & violentiarum utcunque inſimulatarum cauſis, capit à reo ratione multæ tantum quantum adjudicat actori. adjudicat autem propter tanta ſua lucra actori, aperte etiam calumnianti favens, pro offenſione ejus qualicunque, mari ſexagenas groſſorum vicenas, fœminæ quadragenas: pro damnis vero realibus, quicquid calumniator peierans aſſeruerit, centenas & millenas, etiamſi ne unam quidem ſexagenam valere appareat tota ejus ſubſtantia. Et pro homicidio, non juxta legem divinam, ut ſanguis ſanguine vindicetur, ſententia fertur, ſed pecuniaria fit, cum decimis magiſtratus. Quocirca frequentia hic committuntur parricidia. Et licet actor ingenuus in cauſis injuriarum victoria potitus, placetur à reo mollibus verbis: at non judex. is enim ſemper pecunias haurit, ab hoc multitias, ab illo decimarias.

Capit & decimas à pragmaticis ſanctionibus & tranſactionibus. In criminalibus vero cauſis, non decimam

ſed

ſed totum capit, quicquid furtivum au
latroni ademtum deprehenditur pen
aliquem, qui ejus proventus appell
tur Litze. Quando autem res ipſa fu
tiva penes furem ſeu evictorem eju
portanda eſt ad alium judicem: valc
rem ejus integrum capit prior jude
ita ut neceſſum ſit apud nos repeten
rem ſuam ſurreptam, impendere i
magiſtratus pluſquam res ipſa valea
quapropter multi cernentes ſua ju
menta furtim abacta, aut vi erept
non audent litem propterea intent
re. Fur etiam in recenti crimine captu
non à magiſtratu loci illius in quo d
liquit aut captus eſt judicatur, ſed pe
multa viarum diſcrimina ducitur ju
dicandus ad ſuum dominum, inter
dum ad talem in cujus domum furt
inferebat. quamobrem ſecure furt
committuntur. At apud vicinos nc
ſtros Tartaros & Moſcos, juriſdictio i
omnes baronum & nobilium ſubdi
tos, tam in civilibus quam criminal
bus cauſis, non privato cuiquam, ſe
publico ordinarioque competit magi
ſtratui, eidemque ſobrio, & ſimul cum
aliis habitanti. noſtri autem, & ſingu
ſeorſim, & bibentes id agunt, remoti
arbitris & teſtibus, ubi quidvis patra
re licet. Capit etiam præſes apud no

præte

præter ſcelus, 12 groſſos à jumento quod quis rapit, & appellans erraticum, trahit illud ad ſtabulum curiæ. Sic & ab homine etiam immerito in carcerem detruſo, totidem exigit groſſos. prætendens, ea ſtipendia jure ſibi, & carceris & ſtabuli ratione deberi. Famulus quoque judicis, executor ſententiæ, capit decimam rei judicatæ partem. quin etiam citra judiciarium ſtrepitum, accipit decimam debiti crediti, ſeu depoſiti, quantumcunque liquidi, etiamſi minime eat inficias. Et Notarius decimam pene pro litteris diffinitivis, ac pro qualibet opera ſua exigit aliquid: pro ſolo citationis ſigillo ad cauſam unius groſſi, quatuor. & quo carius omnia vendantur, neceſſe eſt citationem geminam, eamque ſigillatam & manu protonotarii ſubſcriptam eſſe: quod interdum antequam fit, notario in aliis occupato, elabitur non citatus reus, ut eorum natura eſt fugere. Capit item alius judicis apparitor VViſz, diem reo dicturus, in cauſa vel minima, ſiquidem Palatini fuerit, groſſos quinquaginta; ſi vicarii ejus, 30; ſi regius, vel ſe eum ſimulat, centum. Capit tantundem alter, id eſt, 100, vel 50, vel minimum 30. iſque Deczki dicitur, qui reum accerſit, & ad

cauſam

causam cum citatione ducit. item f
telles tantundem rapit, qui à cont
stata lite, ad testes sistendum exam
nandumve, aut ad agrum pratumv
ab aliena pecude proculcatum aut d
pastum, seu ad aliud minus damnu
videndum delegatur. Si pauper ta
tam pecuniam non habuerit, jumen
spoliatur. Iniquum & hoc, quod pa
per aliquem è magnatibus citaturu
non invenit tum vel maximo præm
apparitorem. Nec hoc minus iniquum
quod vicinus meus potentior, ejusde
mecum pagi hæres, alterius sit fo
nec tam facile, ut ego, citatur: & quo
appellationis remedium sublatum f
nobis, enormi pœna apposita, ut est i
stat. Lit. dist. 6. art. 1. Prohibita e
iam contra potentes vadia, quæ t
nuibus sunt arma & quasi scuta a
protegendum. Ad hoc quicunque i
testimonium nominantur, quibuscun
que in causis, præterquam in limit
ribus, injurati fidem plene faciun
solo quæstu falso testificandi vivente
Librum publicum ad referendas i
eum venditiones & alia, præter priva
tas schedas, non habemus. Reu
etiamsi manifestus fuerit rerum ali
narum raptor atque violator, non t
men ante ad judicium accersitu
quar

ram post menstruum à citatione spa-
um. Adhæc dum jumentum, quod
vel 100 grossis valeat, mihi eripi-
r, summa agriculturæ opportuni-
te, ego raptorem citare in judicium
equeo, donec prius citaturo eum sa-
lliti solvero id integrum quod ra-
tum valet, cum deinceps non solum
lutio expensarum me non sequatur,
d nec reum de re ablata in judicium
rahere, nisi post menstrua quædam
ntervalla, liceat. Itaque iniuria affectus
ut totum raptori permittit, aut vi vel
raude par refert.

Tametsi vero duo ex optimatum
numero Palatini in omni Lituania
ungantur iudicum munere, locis non
dmodum disiuncti inter se; verum hi
qui sufficere possunt, ut tam nume-
osi populi & tantarum provinciarum
ites diiudicent? præsertim cum iisdem
uræ sit respublica, ut vocentur voi-
vodæ, id est, belli duces. quo fit ut
occupati multitudine & publicorum
& privatorum negotiorum, diebus
festis, nempe cum sunt liberiores à
negotiis, de litibus cognoscant. Sed
id etiam mali accidit, quod non ha-
beant certis locis tribunalia. Sæpe sunt
quinquaginta amplius milliaria quæ-
rendi, iustitiæ consequendæ causa, ab

 aste-

affecto injuria. eunt miſeri homine
finibus Samogitiæ & Livoniæ, uſq
ad terminos Maſoviæ & Moſcovi
perſequentes judicem ordinarium. A
hoc habemus quotannis 40 dies, rec
lendæ dominicæ paſſioni, jejunio, o
tionique dicatos. quos litibus atte
tius proſequendis transigimus. Habe
ii Voivodæ ſuos vicarios, qui itide
curato bene corpore, pro tribunali
dere inter conviviorum ſtrepitus
lent, parum gnari juriſprudentiæ, ſ
in ſuo Pereſlud emulgendo accura
at Moſcovitæ gloriantur ſe à nobis
ges ſumpſiſſe Vitovvdinas, quas n
jam contemſimus: à Tartaris vero
ma, veſtes, & rationem bellandi ab
que curribus, exoticis cibariis & p
tionibus.

VII.

DE DVCATV SAMOGITI ex Alexand. Guagnino.

SAmogitia Regio ſatis ampl
proxima Lituaniæ, à ſepte
trione Livoniæ contermi
eſt; marique Baltheo ſive Ge
manico ac occidente, nonnihil in ſe
tentrionem reflectendo, adjacet: Pru
ſia

m quoque in vicinia habet. Nullo
tro munito insignis est: civitates ta-
n in ea, cum pagis tam Regiæ quam
bilium, complures sunt. Huic re-
ni Præfectus, sive Capitaneus supre-
us, à Rege Poloniæ, magno Duce
tuaniæ, præponitur, neque temere
nisi gravissimas ob causas officio
ovetur, sed quoad vivit perpetuo
anet. Episcopum habet Romanæ ob-
ientiæ. Agrestis turba in humilibus
sis, iisque oblongioribus, vitam du-
t, in quibus ignis in medio accensus
det, ad ignem vero paterfamilias
m domesticis servisque sedet, jumen-
que & totam supellectilem domesti-
m cernit: Solent enim sub eodem
o ipsi habitant tecto, sine ullo inter-
itio pecora habere. Majores eorun-
em cornibus animalium, urorum vi-
elicet, pro poculis utuntur. Audaces
nt & strenui homines, & ad bellum
rompti, loricis aliisque plurimis ar-
nis, præcipue autem cuspide venato-
um, utuntur. Equos adeo parvos ha-
ent, ut vix credibile sit, ad tantos la-
ores, eos posse sufficere, quibus foris
bello domique in colendis agris u-
untur. Terram nó ferro sed ligno pro-
cindunt: quod eo magis mirandum,
um terra eorum tenax & non arenosa
S 2 sit.

ſit. Araturi, ligna complura, quib
vomeris loco utuntur, ſecum pq
tare ſolent: ſcilicet, ut uno fract
aliud atque aliud, ne quid in mo
ſit, in promptu habeant. Quida
ex provinciæ præfectis quo provi
ciales graviore labore levaret, mu
tos ferreos vomeres fabricari fecer:
cum autem eo, ſequentibuſque a
quot annis, ſegetes quadam cœli i
temperie exſpectationi agricolaru
non reſponderent, vulgus agroru
ſuorum ſterilitatem ferreo vomeri pe
tinaciter adſcribebat, nec aliud qui
quam in cauſa eſſe putabat. præfect
eorum vulgi ſeditionem timens, am
to ferro ſuo, eos more agros cole
permiſit.

Provincia hæc nemoribus ſylviſq
abundat, in quibus horrendæ qua
doque viſiones fieri dicuntur. Mel nu
quam melius nobiliuſve, quodque m
nus ceræ habeat, albumque ſit, qua
in Samogitia reperitur. Sylvæque ill
ſummas divitias ferunt. ſtipitibus eni
cavatis mella paſſim promuntur. Sur
etiam nunc illic inter agreſtes, idol
latræ complures, qui ſerpentes quo
dam, quatuor brevibus, lacertarum i
ſtar, pedibus, nigro obeſoque corpor
Givojitos patria lingua dictos, ta
qua

uam penates domi ſuæ nutriunt,eoſ-
ue domo luſtrata certis diebus ad ap-
oſitum cibum prorepentes, cum tota
amilia, quoad ſaturati in locum ſuum
evertantur, timore quodam circum-
tantes venerantur. Quod ſi adverſi il-
is aliquid acciderit, ſerpentem deum
omeſticum male acceptum nec ſatu-
atum eſſe credunt.

Accidit hoc nuper in Lituania ſex
 Vilna milliaribus in pago quodam
uxta civitatem Troki, quod quidam
Chriſtianus ab ejuſmodi ſerpentis cul-
ore aliquot alvearia apum emit.
quem cum ad verum Chriſti cultum
multo labore adduxiſſet, utque ſerpen-
tem quem colebat occidere perſuaſiſ-
ſet, aliquanto poſt, cum ad viſendas a-
pes ſuas eo reverſus fuiſſet, hominem
facie deformatum, ore aures tenus mi-
ſerabilem in modum diducto, offendit.
tanti mali cauſam interrogatus, re-
ſpondit, ſe quod ſerpenti deo ſuo do-
meſtico manus nefarias injeciſſet ad
piaculum expiandum hac calamitate
puniri, multoque graviora, ſi ad prio-
res ritus ſuos non rediret, pati oporte-
re. Eſt etiam quatuor à Vilna milliari-
bus Lavariski villa Regia, in qua à mul-
tis adhuc ſerpentes coluntur. Hæc
quamvis non in Samogitia ſed in Litua-

inimicis quibuslibet, defendere di-
neris. Poſtea carnes jumentorum ad
crificium mactatorum comedunt, &
unoquoque ferculo, antequam co-
edant, portiunculam amputant, &
terram omneſque angulos domus
ojiciunt, dicentes: Hæc tibi ô Zie-
iennik noſtra holocauſta ſuſcipe &
mede benignus. Omneſque tunc
mporis lautiſſime ſolenniter & opi-
re epulantur. Hic vero ritus gentilis
in Lituania Ruſſiaque ab agreſtibus,
uibuſdam in locis obſervatur. Mare
uod Samogitiam alluit, Baltheum, à
uibuſdam Germanicum, ab aliis Pru-
nicũ dicitur: ſinus Balthicus proprie
uncupatur. Interluit enim Cimbri-
am Cherſoneſum, quæ Germanis *Iut-
and*, Latinis *Iutia* vocatur. Alluit
uoque Germaniam; & omnem Po-
neraniæ regionem, atque longo tractu
ivoniam, Curlandiam, Regioneſque
uaſdam Moſchorum Principis, Svve-
iam, Phinlandiam, Daniamq; circum-
uit. Hujus Regionis Samogitiæ, Rex
'olonus, magnus Dux Lituaniæ, titulo
titur. Vexillum album bicorne, ſtem-
nate Magni Ducatus Lituaniæ in cam-
po rubeo inſignitum, Samogitia in
bello geſtat. Incolæ Regionis, omnibus
ere cum Lituanis, veſtiuntur habitu

 cine-

cinericio, moribus, regione, idioma
paucula differentia interjecta utunt
Ideo nunc ad deſcribendos mores l
tuanorum orationem dirigemus.

Lituania admodum ſylvoſa eſt, pr
ut & Samogitia. paludes lacuſque i
gentes & ampliſſimos, in quibuſda
locis maris formam referentes, hab
Præterea multos fluvios navigabil
Quorum alii orientem verſus, utpo
Bog, (Herodoto Hypanis dictus) Pe
petus, Tur, Svviſlocz, & Bereſina,
Boryſthenem, vulgo *Dnepr* dictu
exonerantur. Boryſthenes vero plu
bus fluviis hauſtis in oriente, tande
in meridiem decurrens, in Pontu
Euxinum illabitur. Alii vero, Crono
vulgo *Niemen* dictus, Vilia, Karev
Bug, in occidentem nonnihil in
ptentrionem reflectendo decurrun
in mareque Germanicum juxta Ged
num celeberrimum emporium Pruſſ
exonerantur. Dzvvina autem, Ptol
meo Rubon, ex Moſchovia ortus
Riga duobus milliaribus eidem ma
commiſcetur.

Animalia in Lituania omnis gen
ris parva ſunt. Gens miſera, maxin
in villis & pagis, gravi ſervitute o
preſſa. nam ut quiſque famulorum c
terva ſtipatus; domum coloni alicuj

ingr

ingreſſus, impune quidvis facere, res ad vitæ uſum neceſſarias capere, abſumere, crudeliter etiam colonum verberare poteſt. Colonis quavis de cauſa ad dominos ſuos abſque muneribus aditus non patet, quod ſi etiam admittantur, ad præfectos & officiales relegantur, qui niſi munera accipiant, nihil boni decernunt; & unumquodque verbum judicis in Lituania aurum eſt. Coloni quinque dies, aliquando ſex, dominis ſuis laborant. dies vero lunæ privato labori conceditur. atque ut plurimum diebus Dominicis (nulla enim Divorum feſta agreſtes obſervant) quodvis opus abſolvunt, agriculturam exercent, ſegetes prataque metunt, triturant, & id genus alia. Hoc vero & in Ruſſia peculiare eſt. quod ſi interrogaveris, Quare Dominico die laboras? reſpondere ſolent, Nonne & die Dominico comedere oportet? Imperatam pecuniam quotannis ter quaterque pro defendendis regni finibus pendunt. à dominis quoque tributis adinventiciis graviter onerantur. Pane atro & viliſſimo, ſiligine una cum ſpicis commolita, utuntur. Molendina ſive piſtrina manualia agreſtes in pagis trina quinave domi habent, eiſque ad commoliendas fruges utuntur;

dumque hæc molendina manibus vertunt, patrio more agrestem quendam concentum edere solent, dicentes, Melior; hocque verbum frequentius ad cantilenæ similitudinem repetunt. Id vero est tam viris quam mulieribus peculiare, quod de illa re, quam tunc in opere habent, cantilenas agrestes canant. Tubas quoque ligneas oblongas habent, quas inflantes, mirum quendam & dissonum concentum edunt; aliquandoque unus duas insimul tubas harmonia quadam respondente inflat.

Omnes fere Lituani, & Samogitæ, Livonesque, vestitu vili cinericio communiter utuntur: ut cum turmatim vulgum stantem in foro conspexeris, neminem nisi cinericia veste indutum videas; cothurnosque ex tiliæ libro, vel ex pellibus jumentorum, una cum setis detractis, conficiunt. Currus leves absque ullo ferri ministerio conficiunt, & omnia compangunt arboreis gomphis, & ligna coacta vicem ferri complent, rotasque ex uno ligno in gyros aptas contorquent. Pinguedine vel pice nunquam linunt currus, & quando multi insimul vehuntur, mirus quidam concentus querulorum axium longe auditur. Versus:

Neque

Neque linunt Ruteni querulos pinguedine currus;
Haud picis auxilium ſtridulus axis habet.
Auditur veniens longe crepitare colaſſa:
Sic fragiles currus, Ruſſe, vocare ſoles.
Nam faciunt habiles uno vectore quadrigas
Invectas Ruteni, quas equus unus agit.
Nec facile invenies ferrato hærentia clavo
Plauſtra, facit ligni cuncta miniſterium.
Et ſine ferri uſu pangunt ſua plauſtra terebris,
Et lignum ligno conſolidare ſolent.

Frumenta omnis generis, primo in calidiſſima caſa fumo exſiccant, & poſtea in horreo coram extructo excutiunt.

Arandi ſeminandique modus in Rußia alba Moſchoviæ confini, & in Magno ducatu Lituaniæ.

INprimis agros hoc modo præparant: Circa feſtum Divorum Petri & Pauli, in æſtate, ad feſtum uſque aſſumptionis Mariæ, nemora myriceſque exſcindere ſolent; quam exciſionem arbuſtorum vulgariter *Lada* appellant. Nam ſi nemus denſum fuerit, ſtramine ſuperſternunt,

nunt, per hyememque ſic durare pa
tiuntur. Vere autem poſtea redeunt
poſt Paſchatis feſtum, ſole torrido al
quot diebus ingruente, illam proſtra
tionem prædictam arbuſtorum, ſtra
mine ſuppoſito ſuperſtratoque, ſuc
cendunt, & in cinerem comburun
ubi vero terra combureretur, illic nih
fere naſceretur: ideo ligna incombu
ſta congerunt, in ſtruemque compoſ
ta denuo ſuccendunt. ſicque in il
terra combuſta & inculta, collect
duntaxat carbonibus, & titionibus ſu
perfluis, triticum ſeminant primo, &
ſupra ſementem, uno equo juncto ara
tro, arant & occant, in Ruſſia videl
cet. Lituani enim bobus cornibus ara
trum trahentibus arare ſolent: tanta
que ibi fecunditas dictu incredibil
ſubſequitur, ut Cererem in illis regio
nibus natam affirmares. Eodem mod
& hordeum ſeminatur, metitur, &
colligitur, niſi quod craſſiora nemor
pro hordeo exſcinduntur, & pinguio
rem terram triticum exigit. In huju
modi autem agris per annos ſex ve
octo, fimo ſtercoreque non ſuperpoſi
to, ſeminare ſolent.

Quod ſi arbores nimis altæ & craſ
ſæ in ea ſylva, ubi ſeminaturi ſint, e
ſent: utpote pinus, fraxini, robora, &
i

d genus aliæ: eas non ſuccidunt; niſi
rondes ramoſque circumſecant, ne
olem agro præripiant. Ruſticus vero
nnus, omnes arbores una ſemel aſcen-
a circumſecabit non deſcendendo. in-
trumentum enim ad id factum, quaſi
edile, ad ſtapedæ ſimilitudinem ſecun-
lum proportionem hominis ſedentis
actum, arbori fune longo appendit;
icque ſedens, à puero, fune alia ab ar-
ore ad arborem facile transfertur: ha-
etque ad latus alligatum lignum cur-
um, ad id ſtudio præparatum, quo
rbori appropinquatus, firmiter eam
pprehendit, quam à vertice ad radi-
em uſque circumſecat, & frondes illas
odem modo ſupradicto æſtate re-
deunte ſuccendit & ſeminat.

Siliginem poſtea ſeminant hyema-
lem ſuper hæc culta novalia, tritico vel
hordeo collecto: ſed duobus vicibus
ad ſiliginem arare coguntur, quam ſe-
minare incipiunt circa feſtum aſſum-
ptionis Mariæ, XV Auguſti. Quod ſi
ſegnis agricola non abſolverit ſemina-
tionem ad alterum feſtum nativitatis
Mariæ, quatuor hebdomadis, ad ſe-
quentem VIII Septembris diem, tunc
fructifero proventu conſueto fruſtra-
tur. Hanc ſeminationem ſiliginis hye-
malem appellant. Vere enim redeunte,
aliam,

aliam, Æſtivalem vocatam, ſeminant.

Eſt quoque alius ſeminandi mos nuper adinventus, in prædicta proſtratione ſuccisioneque nemorum ſuperius deſcriptorum, hoc modo: Duabus partibus hordei, tertiam ſiliginis intermiſcere ſolent, quam commixtionem vere inſtante, tempore conſueto ſeminant. eadem æſtate hordeum ſolummodo demetunt. ſiliginem vero ſubter hordeum ad modum graminis paulatim denſiſſime creſcentem per hyemem durare ſinunt: quæ ſequente æſtate adeo fœcundiſſime denſiſſimeque excreſcit, ut equo vix eam denſitatem penetrare poſſis; & ex uno grano triginta pluresve ſpicæ pullulare in tantam altitudinem ſolent, ut vir equo insidens, vix ex ea appareat. Omnes vero agros Ruteni uno equo juncto aratro proſcindere ſolent. terra enim per ſe nimis facilis eſt.

Hic autem ordo in ſeminandis frumentariis, in tota fere Sarmatia obſervatur. Primo poſt feſtum Paſchæ triticum ſeminant. poſtea ſiliginem æſtivalem dictam: ab æſtivali ſeminatione vulgariter Iarzycza appellatur, ad differentiam hyemalis ſiliginis, quæ, ut diximus, pro feſto aſſumptionis Mariæ ſeminatur ad hyemem futuram: unde

vulga-

vulgariter Ozimina dicitur. Ex hac si
æstate seminaretur, nihil prorsus na-
sceretur,& è contra si æstivalis ad hye-
mem pro hyemali seminaretur,(quam-
vis sibi grano similes essent,& ejusdem
quasi naturæ viderentur) nulli usui es-
set, sed in gramen inutile verteretur.

Hanc itaque æstivalem circa festum
Paschæ seminant. Secundum agri pos-
sibilitatem præparationemque, Polo-
ni, Lituani & Ruteni nigri,cum Masc-
vitis & Prutenis, propter cœli solisque
beneficium,& regiones temperatiores,
priori seminatione longe antecedunt
Rutenos albos & Moschovitas in Se-
ptentrionem degentes, qui ob intem-
periem aëris posterius his omnibus se-
minare coguntur. attamen interdum
eodem tempore agros demetunt. Hoc
autem mirum est, quod siliginem se-
minantes æstivalem post Paschatis fe-
stum interdum aliquot elapsis heb-
domadis, tamen eadem æstate, ut de-
cet maturam quasi per octo duntaxat
hebdomadas, demetunt, colligunt &
recondunt.

Pisa circa ferias divi Adelberti semi-
nant, vulgariter *Groch* dicta, quæ ad
longum usum exsiccata reservant.

Avenam & hordeum post Pente-
costes festum seminant, quæ vulgari-
ter

ter *Ovvies* dicitur. Hordeum *Iecʒmi*
appellant.

Cicer undecim post Pascha hebdo-
madis elapsis ante D. Petri festum
minatur. *Tatarka* Polonis, *Grecic*
Rutenis & Lituanis dicitur.

Rapæ circa D. Ioannis Baptistæ
rias seminantur. Et omnia eadem æs
te seminata colliguntur, triturant
trituratque in domibus recondunt
ita ut granum ex penu ad semina
dum depromptum, in decem, aliqua
do in octo hebdomadis, secundum
lis clementiam, ad penu unde exi
revertatur, agricolæ suo centupl
fructum referens.

Poloni omnes, Ruteni nigri, (qu
rum Metropolis Leopolis est,) Masc
tæ, Silesii, Pruteni & Lituani quida
in horrea & acervos magnos rec
dunt frumenta, & aliquando apud
num patremfamilias quadringen
sexcentosve acervos, quasi turres q
drangulares eminentes reperies,
quindecim pluresve interdum an
reconditi frumenti plenos.

Sed Ruteni albi, Moschovitæ
omnes, & Lituani, statim de agr
penu frumenta defalcata & tritur
congerunt & recondunt. quidam
cavernis subterraneis, in abditis syl

ri

um ſtudio ad id effoſſis, & intus bene
um corticibus arborum adaptatis,
umenta, inſuper omnia victuaria,
arnes porcinas ſalſas, & id genus legu-
ninum ad victum pertinentium, ve-
eſque & præcipuam ſupellectilem, re-
ondere ſolent, præſertim belli tempo-
e, ubi miſeri coloni ſecuri ſint ab in-
urſu hoſtili frequenti & rapinis ſuo-
um militum.

Hoc autem apud eos in villis præ-
ipue obſervatur: Si quis forte capi-
e damnatus fuerit, de ſeipſo, ju-
ente domino, ſupplicium ſumere,
uiſque manibus ſe ſuſpendere, etiam
i recuſaverit, minis verberibuſque ex-
gitatus cogitur. Atque hæc nobis
le Lituanis ſufficiant. Hic tibi Lector
andide ſciendum reſtat, quod in hoc
nagno Ducatu, qui Polono Regi cum
niverſis ſuis provinciis ſubeſt, pluri-
na ſunt oppida & caſtra, tam Regia
quam Nobilium, Eccleſiaſticorum-
que, quæ hic non ſunt poſita. Hic
nim nos ſolummodo provinciales
nſignioreſque civitates & arces, quæ
olim pro Ducatibus cum ſuis territo-
iis habebantur, deſcripſimus. Sunt
præterea complures Duces particula-
es in Lituania, Comitatuſque; ex
quibus Slucenſis Ducatus celebrior eſt.

Princeps enim illius, quamvis Reg[i] Polono Magno Lituaniæ Duci ſub[iectus] ſit, & ad quævis mandata Regis exe[quenda] paratus fuerit, rerum tamen in ſuo Ducatu, qui XXX miliaribus Po-lonicis in longitudinem & latitudi-nem patet, integre potitur, & theſau-ro privato cum Italiæ Germaniæque quibuſvis Principibus magnis facil[e] adæquari poteſt. Sunt quoque Duce[s] alii plurimi inſignes, quorum reſpectu Magnus Ducatus Lituaniæ dicitur. E[x] his primas obtinent Illuſtres & Ma-gnifici Domini Radivilones, Dominu[s] Nicolaus Radivilus, in Bierze & Du-bingii dux, lumen patriæ & alter Ci-cero, Hectorque Lituaniæ, Palatinu[s] Vilnenſis, & illuſtris Heros Nicolau[s] Chriſtophorus Radivilus, Dux in Oli-ka & Nieſvvicz, Comes in Schidlo-vviec, Marſchalcus Curiæ digniſſimus, fraterque ſuus idem Dux, Dei grati[a] Epiſcopus Vilnenſis deſignatus, Geor-gii nomine gaudens. Ille quoque alte[r] Scipio illuſtris heros Dominus Ioanne[s] Chodkievvicus, Comes in Sklovv & Meſs, Caſtellanus Vilnenſis, Archimar-ſchalcus magni Ducatus Lituaniæ, ex-ercituumque imperator, & gubernato[r] Livoniæ, ac capitaneus Samogitiæ ge-neralis, virtutum ſpeculum inſigne

Mar-

Martiſque & Minervæ alumnus. Inſuper multos alios heroum antiquorum quorumvis dignitatem adæquantes duces, & viros inſignes, Lituaniæ celeberrimus Principatus fovet, quos ſigillatim recenſere ut difficile ac longum, ita minus neceſſarium nobis videtur.

VIII.

IOANNIS LASICII Poloni

DE DIIS SAMOGITARVM cæterorumque Sarmatarum.

SAmogitia mare attingit Balthicum. Cujus figura triangularis eſt. longitudo ſeptuaginta milliarium Germanicorũ. Hanc ſeparant fluvii: à Pruſſia Nemel; ab Curlandia, regione Livonica, Helingegau. quæ provinciæ, aliæque uſque ad Boryſthenem, in Pontum Euxinum illabentem, regis Poloniæ imperium agnoſcunt. In ea regionis ſylvoſæ parte, quæ ad Regiomontum, Academia, anno Chriſti 1544, 17 Auguſti inſtituta, plurimum claret. Sunt antiqui Boruſſi: lingua, moribus ab iis diverſi

Germanis, qui hodie permiſti Polonis, Pruſſiam incolunt.

Tradunt veteres, majores Samogitarum, (Zamagitis enim ſe ipſi vocant) Italos fuiſſe. Neronem Imperatorem de bellica expeditione cogitantem, illos etiam exſules Romanos, qui in Giaros ſterili quadam inſula habitabant, evocare in militiam voluiſſe. Verum hos metu crudelitatis imperatoriæ conſcenſis eorum à quibus bis terve evocabantur navibus, ipſiſmet autem cæſis, ad Pontum Euxinum appuliſſe. dehinc per ſaltus, ubi olim Romana venatio fuit, quique hodie magna ex parte exciſi jam, Ruſſiæ, Podoliæ, Lituaniæque cognomina habent, uſque ad mare Balthicum, quod Ruſſi, à Varetzgois quibuſdam populis Livonicis, quibus tum parebant, mare Varetzgoie appellant, penetraſſe. rei hujus ut idololatriam, gentiſque calliditatem, Romanæ ſimilem: ita ſermonem ex Latino quodammodo, barbaroque conflatum, indicium eſſe. Michalo fragmine quinto de moribus Tartarorum, & ſuorum Lituanorum, paulo hæc aliter refert. ait enim, claſſis Iulii Cæſaris ex Gallia in Britanniam navigantis partem, coortis tempeſtatibus, ad littus Samogiticum, ubi nunc eſt arx Ploteli,

per-

perveniſſe, ſæpeque etiam hodie in illud ipſum littus, naves navigantium, vi ventorum ejici ſolere. ubi Lituanorum progenitores, periculorum maris pertæſi, & prædis onuſti, in tabernaculis ad focos, more militari, & adhuc in eadem Samogitia recepto, habitarint. unde ulterius progreſſi, Iaczuingos atque Roxolanos ſubegerint. Haud abſurda conjectura. Nam & Zamagitia, propter mare vicinum, & Lituaniam ſuperiorem, terræ inferioris appellationem habet: & Lituanorum cum Samogitis idem propemodum ſermo eſt, idem habitus, iidem mores, eadem ferme religio. Quæ regio cum aquilonaris ſit, tam parvæ ſunt in ea media æſtate noctis tenebræ, ut radii ſolis occumbentis excipiant orientem, tumque plurimum agricolæ ſegetes demetant ſuas. nempe quod duabus ante meridiem horis, totidemque poſt, ſolis æſtum ferre in agris meſſores nequeant. Et licet vix ante, quam tribus poſt Pentecoſten hebdomadis, agros conſerant: tamen id ardor cœleſtis efficit, ut eodem quo & apud nos tempore, meſſis fiat: æſtas haud diu duret. Similis in Moſcovia fervor, (mirandam divinam providentiam) ſex hebdomadis, frugibus maturitatem adfert.

Secus fit in Irlandia ultra Sueciam, ſub ipſo polo. ibi enim ſex menſium dies eſt: totidem eſt nox; cujus tenebras focus perennis diſpellit. qui locus abeſt à Stokholm, metropoli & regia Sueciæ, trecentis milliaribus Germanicis. Id Iohannes tertius, Rex Suecorum, qui nunc rerum potitur, cuique ſua ditio bene nota eſt, cuidam medico, is autem mihi narravit. Sita eſt Stokholm in ipſo littore, trans mare Balthicum, è regione Samogitiæ.

Solum Samogiticum fertile quidem eſt, ſed cultores ejus pigri, nec aliis quam ligneis, ſuperſtitione quadam, in arando utuntur vomeribus. Idcirco inopia panis laborant: cujus loco rapis toſtis, quæ minori labore proveniunt, & inſtar humani capitis naſcuntur, veſci ſoliti: his vero abſumtis, ad panem comedendum ſe convertunt. Mellis albi, lactis, butyri, pecoris divites, pinguibus paſcuis felices. Nec eis piſces deſunt. Potus, hydromel & cerviſia eſt. Hæc in vaſis, ex corticibus factis, poſitis intus ſaxis fervidis ex aqua, frumento, lupulo, una nocte cocta, protinus fæces accipit, poſteroque die bibitur. percommoda alvi purgandæ ratio. Præcipui cornibus urorum ornatis (boves ſunt ſylveſtres, valde

valde feroces) pro poculis utuntur. Strenuos compotatores, cantharo hydromelis, indusio, mantili, manicis, sudariolo, seu re quavis alia operis domestici libenter donant. Quibus cervisia nō est, ii aquam bibunt, proceri, agiles, animosi, robusti, ad arma promti.

Vivunt autem vulgo centum annos. sunt enim frugales, & modicis exercitiis dediti.

VVladislai Iagellonis Polonorum Regis opera, anno humanæ salutis 1413, (Lituani autem 1387,) Christiana religione initiati sunt. quibus episcopum Miednicii præfecit. duodecim parœcos dedit. dandis pecuniis, pannis cæruleis, pileisque rubris, juxta montem Schatria, ad baptismum amplectendum illexit. Vbi monacho regio, de mundo Adamoque à Deo creatis concionante, unus illorum hisce verbis Regem compellavit: *Mentitur,* inquit, *ô Rex, hic homo, non admodum senex. multi enim nostrum centesimum annum superaverunt: tamen hæc minime recordantur. eadem illis pueris quæ senibus cœli conversio, eadem temporum vicissitudo, idem cursus & fulgor syderum fuit.* Cui Rex, officio & ipse concionatoris fungens, *Verum ais,* inquit: *nec falsum sacerdos; qui non sua ætate,*

sed multis ante seculis mundum divi[...] mandatu ex nihilo extitisse dixit.

Rei pecuariæ adeo sunt studiosi, u[t] unus agricola sexaginta, alius dupl[o] plus, paullo minus alius cornuti peco[-]ris, præter oves & capras alat. Equ[i] illorum parvuli: ob nimium opino[r] frigus: sed tamen robusti. quorum uno, anno Domini 1554, duobus flo[-]renis Vilnæ in Lituania emto, & trah[æ] juncto, vectus sum cursu celeri usqu[e] Cracoviam 120 mill. Germanicorum. Fœminæ pecori curando, viri agris co[-]lendis dant operam. iidem deni au[t] viceni, plures vel pauciores, in uno tu[-]gurio linum, lanam, cannabim pe[-]ctunt, nent, texunt, vestes conficiunt. Quicquid horum superest, id Rigam vel Regiomontum, hinc in Hollan[-]diam, pretio tolerabili mittunt. lino enim maxime & cannabi, agros suos complent. Disperse per sylvas camposque degunt. rara oppida, nec pagos nimium multos, arces autem munitas nullas habent. quorum fenestræ meridiem versus spectant. Studio Sigismundi Augusti Regis, anno 1572, 7 Iulii mortui, in cœtus & societates convocati. Mapalia, quæ turres appellant, sursum angusta, atque qua fumus & fœtor exeat, aperta, ex tignis, asseribus,

bus, ſtramine, corticibus faciunt. in
his homines cum omni peculio, in pa-
vimento tabulato ſtante, habitant. ita
paterfamilias omnia ſua in conſpectu
habet, & feram noxiam, & frigus à
pecore arcet, ad oſtium cubat, deaſtro
loci cuſtodia commiſſà, ne vel ignis
damnum domicilio det, vel prunæ no-
cte extinguantur. Vbi crebro accidit,
ut vel ſus vel canis ex olla in foco ſtan-
te, carnes auferat: aut roſtrum, aqua
fervente, lædat. Qui in pagis degunt,
ii caulas ſeparatas ab æſtuariis habent.
Tam hi quam illi plumis conciſis cul-
citras farciunt. quæ non poſſunt non
pungere, & vigilantem reddere cuban-
tem. Paterfamilias, mactatis autumno
avibus domeſticis, iiſque pecudibus ac
bobus, quos ſe brumæ tempore non
poſſe alere animadvertit, genio cum
ſuis indulget: quæque ſuperſunt, ea do-
liis incluſa, maritimis vendit. Foras
egreſſus, alcem, aprum, cervum, avem,
ſciurum, bombarda, venabulo, baliſta,
arcu conficit. Sunt enim jaculatores
& ſagittarii præſtantes. in quorum cur-
ribus nihil omnino ferri invenias. o-
mnia lignea, rotæ ex radicibus arbo-
rum inflexis, quas procul audias ve-
nientes, axibus, quod eas non illinant,
ſtridentibus.

Virgo non ante nubit, quam trigi
ta annos, aut minimum 24 expleat,
ipſa manibus ſuis, aliquot corbes v
ſtium, omnibus cum ſponſo venien
bus diſpertiendarum, paret. tum eni
dat ſingulis vel induſium, vel ma
pam, vel mantile, vel texta è lana
bialia, vel chirothecas. hæc in agru
non prodit, ni prius parentibus inſe
viat, & in omnibus morem ger
idem facit filius. ac præmiſſi qui ea
in matrimonium petant, primum
mnium, num progenitoribus ſit mo
gera, reique familiaris ſtudioſa, con
derant. Et viri & fœminæ, ſunt ama
tiſſimi honeſti. rariſſima apud eos h
micidia, furta, ſtupra, inceſtus. Pue
ſtricto perſequitur cultro ſe ad impu
citiam ſolicitantem. quæ duobus, an
& retro pendentibus de zona tint
nabulis, nocte autem ſemper cum fa
incedit. quibus rebus monentur p
rentes, ubi ſit, quidve agat filia. Pa
filio uxorem quærens, nec formam n
dotem ſpectat, ſatis eſſe ducens do
tam, ſi ſit morata. quæ ſucci plena
que adulta, magna cum lætitia in d
mum ſoceri inducitur.

Præfectos, quos Civonias voca
non adeunt, quin ipſis aliqua mun
ſcula adferant. Summus toti regio
di

um vivit, præest Lituanicus Senator.
odie est vir eximius Iohan. Kiska Pa-
tino Vitepscensi natus. Inter eos qui
inoris dignitatis sunt, fuit Iacobus
ascovius, Polonus nobilis, tractus Ca-
ssiensis, ex quo hæc percepi: qui in his-
: hominibus pie erudiendis, & in
erta loca cogendis, Sigismundi Augu-
i jussu, plurimum operæ impendit.
ui Deum Vnum prædicanti, respon-
ebant idololatræ: *Quid tu nobis Vni-
um Deum, quasi omnibus nostris poten-
orem inculcas? plus uno multi possunt,
ura plures agunt.* Idem agrũ illorum
d 40 jugerum millia dimensus est.
orum tria, uni rustico assignata, præ-
er alia minutiora commoda, quinque
orenos fructus annui Regi adferunt.
Iussi autem à Lascovio arbores ex-
indere, invitissimi id, nec prius, quam
psemet inchoaret, fecerunt. deos enim
emora incolere persuasum habent.
equitur persuasionem effectus. nam
n sylvis illorum horrenda quædam
isa ac spectra, tam auribus quam ocu-
s spectantium sese offerunt. Tum
nus inter alios percontari, num etiam
lecorticare arbores liceret. annuente
ræfecto, aliquot magno nisu hæc re-
etens decorticavit: *Vos me meis anse-
ibus, gallisque gallinaceis spoliastis;*
proinde

proinde & ego nudas vos faciam. ere-
bat enim demens, deos rei ſuæ fam
ri pernicioſos, intra arbores & corti
latere. Quorum tantus pene eſt
merus, quantus aliorum apud He
dum. Nam præter eum, qui illis
Deus Auxtheias Viſſagiſtis, Deus
nipotens atque ſummus, permu
Zemopacios, id eſt, terreſtres, ii ve
rantur, qui nondum verum De
Chriſtianorum cognoverunt. Per
nos Deus tonitrus illis eſt. quem, co
tonante, agricola capite detecto,
ſuccidiam humeris per fundum p
tans, hiſce verbis alloquitur: *Percu
devaite niemuski und mana, diev
melſu tavvi palti mieſſu. Cohibe te,* i
quit, *Percune, neve in meum agrum
lamitatem immittas. ego vero tibi h
ſuccidiam dabo.* Verum poſtquam ni
bus præterit, carnes ipſe abſumit. P
cuna tete, mater eſt fulminis atque
nitrui: quæ ſolem feſſum ac pulve
lentum, balneo excipit: deinde lotu
& nitidum, poſtera die emittit. A
dros deo, maris cæterarumque aqu
rum cura incumbit. Algis, angelus
ſummorum deorum. Auſca, dea
radiorum ſolis vel occumbentis,
ſupra horizontem aſcendentis. Bez
dea veſpertina, Brekſta tenebraru
Ligi

igiczus, is Deus esse putatur, qui concordiæ inter homines & auctor est & conservator. Datanus donator est bonorum, seu largitor. Kirnis cærasos rcis alicujus secundum lacum sitæ curat. in quos, placandi ejus causa, gallos mactatos injiciunt, cæreosque accensos in eis figunt. nimirum sicut ille varus Euclio apud Plaut. in Aul. ture c corona laris gratiam aucupabatur:

Nunc tusculum emi, & hasce coronas floreas,
Hæc imponentur in foco, nostro lari:
Vt fortunatas faciat natæ nuptias.

Kremara porcorum ac suum est deus. ui similiter focos excitant, & cerviiam super eos fundunt. Pizio juvenus, sponsam adductura sponso, sacrum facit. puellæ quoque quendam Gondu adorant & invocant. Modeina & Ragaina sylvestres sunt dii: uti Kierpiczus hujusque adjutor Siliniczus, musci in sylvis nascentis: cujus in ædificiis magnus apud illos est usus. huic etiam muscum lecturi sacrificant. Tavvals deus, auctor facultatum. Orthus lacus est piscosus; quem colunt: quemadmodum & Ezernim lacuum deum.

Sunt etiam quædam veteres Nobilium familiæ, quæ peculiares colunt deos. ut Mikutiana Simonaitem, Mi-

che-

cheloviciana Sidzium, Schemietiana
Kiesgaliana Ventis Rekicziovum,
alios. Kurvvaiczin Eraiczin agne
rum est deus; est & Gardunithis cu
eorundem recens editorum. Prigi
tis hic est, qui murmurantes exau
putatur. jubent igitur ut quis summ
so murmure, hoc vel illud loquatur
clamantem Prigirstitis audiat. Der
tos pacem conciliat. ut & Benti
creditur, qui efficit, ut duo vel plu
simul, iter aliquo instituant. Lavvk
timo ituri aratum vel satum sup
cant. Priparscis est, qui augere nefr
des existimatur. Ratainicza equor
habetur deus, ut VValgina aliorum
corum. Krikithos cruces in tumu
sepultorum custodit.

Sunt & omnium auguriorum
vinationumque observantes. habe
que Apidome mutati domicilii deu
nato cujusvis generis, vel cœco vel
bili pullo, actutum sedes mutant
Quin ipse quoque rex VVladislaus, ge
te Lituanus, has à matre superstition
didicerat, ut eum diem infaustum
futurum crederet, quo primum c
ceum sinistrum fortuito accepisset.
hoc movebat se interdum in gyru
stans pede uno, foras è cubili prodit
rus. quorum similia multa observa-

r ab Samogitis. Ita olim Germani,
utarcho in Caio Cæſare teſte, non
ite prælium cum hoſte committe-
int, quam nova luna fulſiſſet. Et no-
rum quidam infeliciter ſe venaturos
bi perſuadent, ſi domo egreſſis mulier
ccurrat, ſeu quis certum numerum
piendorum leporum, vulpium, lu-
orum nominet. Krukis ſuum eſt deus,
ui religioſe colitur ab Budraicis, hoc
t, fabris ferrariis. Laſdona avellana-
ım, Babilos apum dii ſunt. hunc Ruſſi
oſim cognominant. Sunt etiam deæ,
emina terreſtris, Auſtheia apum.
træque incrementa facere creduntur:
c cum examinantur apes, quo plures
ı alveos aliunde adducant, & fucos
b eis arceant, rogantur.

Nuſquam autem vel candidius mel
ſt, vel minus ceræ habet. unde illæ
naſſæ cereæ, quæ navibus in Belgium,
Galliam, Hiſpaniam deportantur. Præ-
erea, ſunt certis agris, quemadmodum
ıobilioribus familiis, ſingulares dei.
videlicet Devoitis agri Poiurskii, Vetu-
ſtis Retovvskii, Guboi ac Tvverticos
Sarakovvskii, Kirnis Plotelſcii. Vielo-
na Deus animarum. cui tum oblatio
offertur, cum mortui paſcuntur. dari
autem illi ſolent frixæ placentulæ, qua-
tuor locis ſibi oppoſitis, paullulum
diſciſſæ.

discissæ. eæ Sikies Vielonia Pemix
nominantur. VVarpulis is esse putat
qui sonitum ante & post tonitru
aëre facit. Cæterum quid agant Sala
Szlotrazis, Tiklis, Birzulis, Sirics
Dvvargonth, Klamals, Atlaibos, a
que ejus generis, non libenter id Ch
stianis aperiunt. Opitulatores illos h
minum esse, ideoque invocandos p
suasum habent. Numeias, vocant d
mesticos. ut est Vblanicza deus, cui c
ræ est omnis supellex. Dugnai dea, p
est farinæ subactæ. Pesleias, inter p
los omnis generis recens natos, p
focum latet. Tratitas Kirbixtu, deaf
est, qui scintillas tugurii restinguit. A
bathis, quem linum pexuri in auxiliu
vocant. Polengabia diva est, cui f
lucentis administratio creditur. As
lenie, angularis. Budintaia, homin
dormientem excitat. Matergabiæ d
offertur à fœmina ea placenta, q
prima è mactra sumta digitoque no
ta, in furno coquitur. hanc post, n
alius quam paterfamilias, vel ejus co
jux, comedit. Simili modo Raugu
mapati offerunt, posteaque ebibu
primum vel cervisiæ vel aquæ mulsæ
dolio haustum. quem Nulaidimos,
lum autem primum è massa exemtu
panem, Tasvvirzis cognominant.

da

dem cervisiario deo offert, id est, præbibit paterfamilias cervisiæ, post fæces acceptas intumescentis, spumantem pateram. tum demum & alii hauriunt. si is absit, mater id familias facit. Luibegeldas divas venerantes, ita compellant: *Luibegeldæ per mare porire seles gillie skaute. Vos deæ transmisistis ad nos omnia semina siliginea, in putamine glandis.*

Eadem turba agrestis, ut est auctor Alexander Guagninus, in Sarmatia, sub finem mensis Octobris, frugibus plane collectis, solenne quoddam sacrificium, eo modo celebrat. nam omnes ad sacras epulas coacti, mensæ fœnum, postea panem, ac ex utraque parte duo vasa cervisiæ plena imponunt. deinde adducta utriusque sexus domestica animalia, suem, gallum, anserem, vitulum, & si quæ sunt alia, hoc ritu mactant. primus augur, certa verba prolocutus, animalis caput cæteraque membra fuste verberat: quem turba idem agens, ac hæc dicens, sequitur: *Hæc tibi, ô Zemiennik deus, gratias agentes offerimus: quod nos hoc anno incolumes conservaris, & omnia nobis abunde dederis. idem ut & in posterum facias, te oramus.*

Antequam vero ipsi comedant,

uniuſcujuſque ferculi portiuncula
abſciſſam, in omnes domus angul
iſta dicentes, abjiciunt: *Accipe, ô Z*
miennik, grato animo ſacrificium: atq
lætus comede. tum demum ipſi quoq
prælaute epulantur. qui ritus etiam
nonnullis Lituaniæ atque Ruſſiæ lo
obſervatur, ac Ilgi dicitur. fieri id
crum Laſcovius ait poſtridie feſti
mnium Sanctorum. qui dies eſt ſecu
dus Novembris. quo die Samogit
Pruſſis, quibus erant oppignorati, q
que in terra ipſorum fuere, excisis,
toldo Duci Lituaniæ (qui diem ob
1430, 27 Octob., VVladiſlai Iagell
nis patruelis frater) ſeſe ultro ſubjec
runt. Tertio poſt Ilgas die, deu
VVaizganthos colunt virgines, ut illi
beneficio, tam lini quam cannabis h
beant copiam. ubi altiſſima illaru
impleto placentulis, quas Sikies v
cant, ſinu, & ſtans pede uno in ſedi
manuque ſiniſtra ſurſum elata, libru
prolixum, vel tiliæ vel ulmo detractu
(ex quo etiam calceos contexunt) de
tra vero craterem cerviſiæ, hæc l
quens, tenet: *Waizganthos devaite a*
ging mani linus teip ilgies, ikmani, n
duokmunus nogus eithi. Waizganth
inquit, *produc nobis tam altum linu*
quam ego nunc alta ſum; neve nos nud
incede

incedere permittas. post hæc craterem exhaurit, (nam & fœminæ bibaces sunt) impletumque rursum, deo in terram effundit, & placentas è sinu ejicit, à deastris, si qui sint VVaizgantho, comedendas. Si hæc peragens, firma persistet, bonum lini proventum anno sequenti futurum, in animum inducit. Si lapsa, pede altero nitatur, dubitat de futura copia, fidemque effectus sequitur. Iisdem feriis, mortuos è tumulis ad balneum & epulas invitant: totidemque sedilia, mantilia, indusia, quot invitati fuerint, in tugurio eam ad rem præparato ponunt. mensam cibo, potu onerant. dehinc in sua mapalia reversi, triduum compotant. quo exacto, illa omnia in sepulcris, potu perfusis, relinquunt. tandem etiam manibus valedicunt. interea hæc ii auferunt, qui in sylvis arbores cineris causa, quo fullones transmarini carere nequeunt, comburunt, & asseres faciunt, navium materiam, in Oceanum mittendam. Consimili huic errore, Christiani, seculo beati Augustini, in cœmeteriis apud memorias defunctorum, ut idem epistola 64 ait, comessabantur.

Veri quoque Livones hoc tempore, qui dura Germanorum servitute premuntur, monumentis mortuorum

cibum, potum, securim, & nonnih
pecuniæ, hac cum nænia imponun
Transi, inquit, *ô miser, ab hoc rerum st*
tu, in mundum meliorem. Vbi non ti
Germani amplius, sed tu illis imperabi
habes arma, cibum, viaticum.

Cum autem nimia æstatis brevit
fruges demessas plane siccari non
nat, fit hoc sub tectis ad ignem. Tu
vero precandus est illis hisce verbis G
bie deus: *Gabie devaite pokielki, gar*
nuleiski kirbixstu. Flammam, inqui
aleva, at ne demittas scintillas.

Smik Smik Perlevenu. hunc deu
Lituani vere araturi venerantur. pr
ma agri lyra vomere facta, hujus ipsi
est. quam huic qui illam duxit, to
anno transgredi haud licet: alioqu
divum sibi infensum haberet.

Skierstuvves festum est farciminum
ad quod deum Ezagulis ita vocan
Vielona velos atteik musmup und stal
Veni, inquit, *cum mortuis, farcimin*
nobiscum manducaturus.

Aitvvaros est incubus, qui post sep
habitat. id enim verbum ipsum
gnificat.

Kaukie, sunt lemures, quos Ru
Vboze appellant: barbatuli, altitudi
unius palmi extensi: iis qui illos e
credunt conspicui: aliis minime. I

ci

bi omnis edulii apponuntur. quod
iſi fiat, ea ſunt opinione, ut ideo
uas fortunas (id quod accidit) amit-
ant. Nutriunt etiam quaſi deos pena-
es, nigri coloris, obeſos & quadrupe-
es, quoſdam ſerpentes, Givoitos vo-
atos. hos timore perculſi, dum ex
ntris ædium ad paſtum appoſitum
rorepunt, ſeque paſti in ea recipiunt,
ſpiciunt & colunt. Si quid infortunii
ccidat cultori, ſerpentem male fuiſſe
ractatum cenſent.

Srutis, & Miechutele, colorum dii
unt: quos in ſylvis, colores ad lanam
ingendam quærentes, venerantur.

IX.

ARTICVLI CONSTITVTIO-num bellicarum Magni Ducatus Lituaniæ, in Çomitiis generalibus conſtituti, à ſupremoque & generali copiarum imperatore fortiſſimo, & heroë perpetua memoria digniſſimo, illuſtri Domino Gregorio Chodkievvicio, Caſtellano Vilnenſi, confirmati & militibus imperati.

Mnis qui ſe obligaverit ſervitio Sacræ Regiæ Majeſtatis, debet in eo ad tempus præſcriptum perſeverare. Si vero

longius servitium militare indictum protractumque fuerit; miles autem servire amplius nolens in primo quartuali non indicaverit; tunc indictum servitium sequentis quartualis adimplere tenebitur.

II In alterius armis nemo audeat servire, sub pœna amissionis honoris.

III Si quis è castris discesserit, servitio non finito; nobilis ille si fuerit, honoris; plebeius vero capitis pœna puniatur. Ille autem qui ejusmodi hominem occiderit, præsertim non habentem literas à Campiductore, sive Rotmagistro suo, juste ab eo factum censebitur.

IV Lites, discordiasque, milites invicem seminare non audeant, sub gravi pœna.

V Quod si aliquis ex militibus, præcipue vero pedestribus, arma sua stipendiaria, quibus hostilis impetus arcetur, lusu alearum amiserit, vel si eques equum militiæ destinatum perluserit, tam lucrator, quam amissor, uterque suspensionis pœna puniatur.

VI Quicunque in Campiductorem, sive Rotmagistrum suum, Decurionemve, vel etiam servus in Dominum suum, manu aut verbis inhonestis sese commoverit, capitis pœna plectatur.

VII Si

VII Si quis in custodes castrorum
npetum fecerit, vel custodiam deman-
ntam obire renuerit, aut ad custo-
am sine voluntate Campiductoris
bierit, capite puniatur; excepto, si ex-
ıbiæ ordinariæ illum prævenerint.

VIII Quicunque vulneraverit ali-
uem in ductu legionum sub extensio-
e vexilli, pœna honoris & capitis pu-
iatur.

IX Quicunque pedester in custodia
cum suum non tenuerit, aut causa
icujus necessitatis inde discesserit, vel
in ordinatione aciei excubiisve ob-
ormierit, vel officium injunctum in-
iligenter oscitanterque obierit, cir-
umspectori excubiarum liberum erit
lem interficere. Si autem Campidu-
ori oblatus fuerit, capitis pœna pu-
iatur, honoreque privetur.

X Si quis in custodiam campestrem
estinatus, sive ex muro cum hoste
ollocutus fuerit sine voluntate Cam-
iductoris, convictus testimonio, pro
usmodi facinore capitis pœna pu-
itor.

XI Si aliquis miles ex thesauro Sa-
ræ Regiæ Majestatis tam de tormentis
ulverem globosve, quam de aliis bo-
is Sacræ Regiæ Majestatis aliquid in
sum suum convertere ausus fuerit;

 sine

ſine quavis miſericordia, turpi & vi-
peroſo mortis genere puniatur.

XII Si quis ſpeculatorem ab hoſti-
bus miſſum in domo ſua foverit, vel
illo notitiam habuerit; talis, omni mi-
ſericordia ſemota, in quatuor partes
laniator.

XIII Quicunque tempore neceſſi-
tatis, ſive conflictus, à vexillo in fuga
ſeſe dederit, aut verbo aliquo fugien-
cauſam alicui præbuerit, caput & h-
norem amittito: ſimiliter qui tempo-
periculi non conſeruerit manus cu-
hoſte, puniatur.

XIV Si aliquis temerarie in terra
hoſtilem irruerit, vel occaſionem h-
ſtibus dederit, ſine voluntate Camp-
ductoris; caput amittito.

XV Tempore nominis dati (qu-
Polonice *haſło* dicitur) unuſquiſq-
miles in ordine ſuo pacifice perm-
neat. Quod ſi poſt hoc extra ordine-
comprehenſus fuerit, vel ſi nomen i-
dictum interroganti proferre neſcier-
capitis pœna puniatur.

XVI Dato ſigno requiei per voce-
tubæ, nullos clamores aut ſtrepitus
caſtris aliquis facere audeat, ſub gra-
pœna.

XVII Si quis litem aliquam temp-
re diſtributionis nominum excitav-

ri

rit, vel bombardam in hostem exoneraverit, capite plectatur.

XVIII Tabernæ & nocturnæ comessationes prohibitæ & vetitæ tunc temporis sint, sub gravi pœna.

XIX Nemo militum audeat aliquid violenter alicui eripere, sub pœna suspensionis. quod si aliquid acceperit præter victum, quod unius grossi pretio constet, sine quavis misericordia juguletur.

XX Nemo militum victus acquirendi causa absque servo Campiductoris in villas audeat discurrere, neve alicui injuria inferatur, sub pœna gravi.

XXI Hominem alienigenam, advenam, & ignotum, nemo in servitium militare suscipere audeat sine licentia Campiductoris, sub gravi pœna.

XXII Servitorem alterius commilitonis, sive Decurionis, nullis ad se persuasionibus & promissis allicere audeat, sub gravi pœna.

XXIII Nemo militum equos stipendiarios currui jungat; neque causa necessitatis privatæ, quamvis oportunæ, illis uti, vel alicui in usum dare audeat, sine licentia Campiductoris.

XXIV Advehentibus victum in castra, si aliquid per vim raptum fuerit, suspensionis pœna esto.

XXV Si quis in viam publicam mercandi præripiendique victus causa extra castra abierit turpe ob lucrum, graviter puniatur.

XXVI De emptione & venditione cibi & potus, Campiductor æstimationem faciat.

XXVII Quicunque ante æstimationem aliquid emerit, emptor pecuniis, venditor mercibus privetur. similiter & de eo intelligendum est, qui cariori pretio quam Campiductor constituerit, aliquid vendere ausus fuerit.

XXVIII Satellites à Campiductore missos, ad comprehendendum malefactorem, nemo verbis inhonestis proscindere audeat, sub gravi pœna. Similiter administratori justitiæ carnifici nemo illudere audeat, sub pœna honoris.

XXIX Militum præfectus sub pœna honoris tenetur indicare, quot milites in legione sua desiderentur. Arcis vero sive civitatis, cujus præsidia agit, incolam aut civem ad militiam nemo suscipere audeat sine licentia Campiductoris, sub gravi pœna.

XXX Vnusquisque militum præfectus diligenter animadvertat, ne arcem fidei suæ concreditã ad ultimum usque periculum vitæ tradere præsu-

ma

at, ſub honoris & capitis pœna.
XXXI Decuriones commilitoneſ-
e, ſi rotmagiſter (quod abſit) per
na aliqua caſtrum hoſtibus tradere
natus fuerit, illum captum Campi-
ctori præſentare tenentor.
XXXII Rotmagiſter, ſive militum
æfectus, ad reſerationem & occluſio-
m portarum caſtri, quotidie præ-
ns tenetor adeſſe, neminique caſtrum
npore incongruo aperire audeat.
ctu vero omnes milites congrega-
s habere in arce tenetor.
XXXIII Nemo in caſtrum intro-
ttitor, niſi certa notitia de illo ha-
atur, cujas ſit, vel ob quam cauſam
nerit; &, ſi juſtam cauſam dixerit,
us in caſtrum abſque famulis intro-
ttatur, qui abſque Campiductoris
entia intromitti non poſſint.
XXXIV Quicunque militum, ma-
ne autem pedeſtrium, deprædationis
uſa in terram hoſtilem frivolus abie-
, talis pœna capitis puniatur.
XXXV Si alicui cuſtodia ordinaria
nerit, ille autem præſens cuſtodi non
fuerit, capitis pœna eſto.
XXXVI Si quis cuſtodiæ munus
iens, ſequentis cuſtodiæ adeuntem
n expectando abierit temerarie, ca-
t amittito.

XXXVII

XXXVII Cui ex ordine cuſ-
diam obire contigerit, idque mune
temerarie per ebrietatem alearumq
luſum neglexerit, caput & honor
amittito.

XXXVIII Nullus rotmagiſtroru
commilitonumve extra arcem diſ
dat, neque ſuos milites ad quamvis
gationem negotiorum ſuorum de
nare audeat, ſine licentia Campiduct
ris, maxime vero Campiductore i
dem præſente, ſub gravi pœna.

XXXIX Rem forte inventam n
mo apud ſe pernoctare ſinat, ſed Ro
magiſtro ſuo ſive Campiductori ea
indicet, ſub pœna patibuli.

XL Quicunque militum abſque a
mis, ad quæ ſtipendia accepit, ambul
verit, vinculis corrigatur.

XLI Nemo rixas motuſque aliqu
in arce exercere audeat, ſub pœna atr
ci. quod ſi quis alicujus vulneraver
caput, item pro frivola gladii extr
ctione, manum amittito.

XLII Ad quamvis juſtam defenſi
nem arcis, maxime obſidionis temp
re, nemo militum eorum, qui præſid
agentes in ea manent, propter ſeipſ
laborare detrectet.

XLIII Rotmagiſtri & Decurione
ſinguli ſuos milites ſemper inſtruan

doceant

doceantque, quomodo unusquisque in acie legitime ordinateque stare, & armis suis competentibus commode uti possit. quod si ex ordine aliquis foras excesserit, caput amittito.

XLIV Commilitones, sive Decuriones, honeste sese gerant erga Rotmagistrum suum, non solummodo manu, verum etiam verbis. similiter & Rotmagister erga eosdem, neminem dehonestando, verberandove. sed si quid aliquis peccaverit, in corona omnium Decurionum, sociorumque, eum judicet & puniat. rebellem vero Campiductori indicet.

XLV Quod si aliquis commilitonum, sociorumve, sive ipse locum-tenens, Articulos supra scriptos, honoris & capitis pœna præmunitos, juste & legitime non observaverit, eum Rotmagister suus Campiductori sub fidejussione & nobilitatis honore ordinate transmittat.

XPRVS-

X.

PRVSSIÆ CVM SVIS PRO-
vinciis, & civitatibus, compendio-
ſa deſcriptio, ex Alexandro
Guagnino.

Ræclarus ille Germanorum legatus, & orator apud multos extraneos Principes celeberrimus, Æneas Sylvius, qui in Pruſſia legationem frequenter obibat, ſcribit in ſuis Chronicis, quod Pruſſia rectius & convenientius Vlmigavia appellanda ſit. & hoc non ſine cauſa: nam populus, qui hanc regionem primo incolebat, Vlmigavus nuncupabatur. Ioannes autem Boëmus ſcribit, ab ortu ſolis in hanc Regionem populos Amaxobios, Alanos, & Gotos, Venedoſque, ſive Vandalitas commigraſſe. Matthias vero Miechovienſis, Polonorum Chronographiæ ſcriptor, lib.2, cap.8, refert, Regem Bithyniæ Pruſſam nomine ab Hannibale Carthaginenſi admonitum, ut Romanis bellum inferret: quod cum ille ſuſcepiſſet, male ei ceſſit. longe enim pluribus Romani totius orbis domini, quam Pruſſa rex Bithyniæ copiis valebant. quocirca ab illis adeo cum uni-
ver-

verſo exercitu profligatus eſt,ut Bithyniam Regionem propriam relinquere cogeretur , & in Vlmigaviam longa peregrinatione venire, quam à ſuo nomine Pruſſiam appellavit. Commemorat & in alio loco eorundem Chronicorum idem Miechovienſis , multos Romanos in terram iſtam propter atrocia bella Romæ exorta migraſſe, ſeque partim in Pruſſiam , partim Lituaniam , Livoniamque & Samogitiam diffudiſſe. Eraſmus vero Stella aſſerit, in hanc regionem gentiles quoſdam populos, Sargatianos , Gelidanos, Alanos, Venedoſque veniſſe, qui omnes in Vlmigavia , non diu tamen , domicilium habuerunt. Sebaſtianus autem Franc , Germanorum Chronographiarum ſcriptor, ſic de Prutenis eorumque ſedibus inquit: Pruteni proximi ſunt Viſtulæ , ſive Vandalo fluvio , qui Poloniam à Germania diſterminat.hic fluit ex Sileſia ; Poloniaque minori & Maſovia præterlapſa per Pruſſiam Gedanum uſque decurrit,ibique in ſalſum mare exoneratur.

Ab æquinoctio itaque Pruſſiam Saxonia attingit : ab occidente Pomerania & mare Balthicum ſive Germanicum: ab ortu ſolis Lituaniæ, à meridie Poloniæ regno & Maſoviæ Ducatui conter-

contermina est : à septentrione Cur-
landia Livoniaque terminatur. Regio
est fertilissima, frugum pecorisque ab-
undans. Incoluerunt illam (maxime
autem juxta Vistulam fluvium) Vlmi-
gavi, Alani, Amaxobii, Gothique, ut
testis est locupletissimus Ptolomæus.
Hæ gentes inprimis immundos spiri-
tus & profanas creaturas adoraverunt
usque ad tempora Friderici Cæsaris hu-
jus nominis secundi, cujus consensu &
approbatione à Teutonici ordinis Cru-
cigeris, qui primo Mariani vel Paupe-
riani nuncupabantur, perdomiti sunt,
& ad fidem Christianam conversi, an-
no Domini 1216. De his fusius Chro-
nica Pontificum De ordine fratrum
Teutonicorum eorumque origine le-
gi possunt. Poterit insuper Sebastianus
Francus in secunda parte Chronogra-
phiæ suæ videri.

Prisca antiquorum Prutenorum religio.

ANno Domini 503, Gentilibus Pru-
tenis, sive Vlmigavis, Rex quidam
Bruteno dictus imperavit. qui cum ju-
stos annos ætatis consecutus esset, re-
gium sceptrum diutius tenere resigna-
vit, quietam vitam ducere instituens:
quocirca fratrem Veydenutum succes-
sorem

orem sibi in regno elegit : traditoque
fratri sceptro , ipse Bruteno summus
sacerdos gentili ritu effectus est , no-
menque ei dignitatis inditum fuit Kirie
Kirieyto, quasi dicas, Proximus noster
Dominus. Huic Pontifici suo Pruteni,
& idolis, præclaram sane & cum maxi-
mo sumptu habitationem sub quercu
quādam erexerant , locoq; Romanæ à
Roma nomen indiderunt. Circa hanc
quercum octo ulnarum in latitudinem
& altitudinem tela optima sericea ex-
tensa fuit. in quam habitationem ne-
mo præter Patriarcham eorum Kirie
Kirieyto dictum , & præcipuos mini-
stros idolorum munia obeuntes, intra-
re poterat. Si autem aliquis invisendi,
honorandi,adorandi vel offerendi gra-
tia ad Idola venisset , tunc constituti
Deorum ministri telam, ut idola vide-
rentur,à quercu semovebant. Quercus
hæc tripartita fuit. inter cæteras sylvas
quercinas delectissimo in loco (ubi
nunc oppidum Heyligenbeil , id est,
sancta securis , constructum est) sita
erat. Ex una parte Prutenorum deum,
qui Petuno, id est , fulmen , dicebatur,
habebant. In hujus laudem & hono-
rem ignis ex quercubus construebatur,
qui die nocteque perpetuo ardebat,
& nunquam extinguebatur. quod si
 negli-

negligentia miniſtrorum ad hoc o-
ficium præſtandum deputatoru-
ignem extingui contingeret, capi-
ſupplicio afficiebantur. Ex altera pa-
collocatum erat Patrimpo idolum; e-
jus cultus erat in ſerpente vivo re-
nendo, qui lacte, ut eo commodius -
veret, alebatur. Tertia ex parte dæm-
niacum idolum, Patelo nomine, ſitu-
fuit. hujus honor in retinendo alicu-
mortui hominis capite conſiſteb-
Habuerunt preterea alios multos de-
quos adorabant, cultuque divino p-
ſequebantur; ſemper tamen inter qu-
ceta holocauſta eis offerre ſolebant; -
quot fere res habebant, tot præſides -
deos conſtituebant. Fuit igitur d-
ſingularis Vurſchayto gentiliter dict-
quem magno honore venerabant-
& pro lare ſive deo domeſtico ſu-
omnia mobilia, jumentaque, utp-
equos, boves, oves, capras, ſues, &c. eu-
præponebant. Alter Deus fuit Shn-
brato dictus; hunc ſuper anſeres, ga-
nas, anates, columbos, pavones, &-
conſtituebant. Tertium Deum do-
ſticum, Gurcho dictum, habebant -
omnibus eſculentis cibariiſque præp-
nebatur.

Præterea tonitruis, lunæ, ſtellis, -
pentibus, bubonibus, & omnibus p-
cr-

creaturis, divinum honorem deferebant. Fuit hic populus quondam barbarus & incultus, nec ullam ſcripturam noverat. propterea nec fidem adhibebant, ſi quiſpiam diceret, hominem homini per literas animum & voluntatem aperire poſſe. Potus illorum, aqua melli commixta, & lac equinum erat. Liberales valde & hoſpitales advenis ſe exhibebant.

Diviſio Pruſſiæ in duodecim Ducatus.

ANno Divinæ incarnationis 373, Vedenuto Princeps Pruſſiæ (qui Bruteno fratri voluntarie ſceptra deponenti ſucceſſit) duodecim filios procreavit; quorum hæc nomina fuere: Saymo, Neydro, Sudo, Slavo, Natango, Barto, Galindo, Varmo, Oggo, Pomedzo, Colmo, & Lituo. Cumque jam Vedenuto Princeps centeſimum decimum ſextum annum attigiſſet, regiones Pruſſiæ inter filios diviſit, Saymonemque natu majorem ſummæ rerum præfecit. Atque ita Pruſſia in duodecim Ducatus, ſecundum filiorum Principis Vedenuti numerum, diviſa eſt, & unuſquiſque à ſuo Principe nomen accepit. Quos hic ſecundum ordinem, cum ſua diſpoſitione, caſtriſque

& civitatibus, annorumque numer[o]
quando videlicet à Crucigeris potiſ[si-]
mum erectæ ſint, deſcribemus.

Sudavia, Ducatus I.

PRimus & præcipuus Pruſſiæ duc[a-]
tus Sudavia olim erat, qui à Sud[a-]
vo Vedenuti filio, Principe ſuo, n[o-]
men ſortitus eſt. Hic Ducatus omn[es]
alios & præſtantia & fertilitate ant[e-]
cellebat: nam quocunque tempo[re]
neceſſitatis, ſex millia equitum, [&]
octo millia peditum præſtare valeba[t.]
In hac regione præcipui Nobiles [&]
Proceres totius Pruſſiæ priſcorum te[m-]
pore ſedes ſuas habebant. nunc aute[m]
paludibus & ſylvis maximis obſit[a]
ſcatet, nec ullum veſtigium tam in[si-]
gnis & nobilis regionis remanet, pr[æ-]
ter ſeptem pagos, quos coloni poſſ[i-]
dent, in Luptavenſi territorio. to[ta]
enim eſt devaſtata à Crucigeris ord[i-]
nis Teutonici, non aliam ob cauſam
quam propter inobedientiam & i[n-]
fidelitatem. Diſtinguit Sudaviam [à]
Sambia regione palus quædam; à D[u-]
catu vero Nadravenſi fluvius Lavv[a]
appellatus.

Sambia, Ducatus 2.

SAmbia, nunc Szamland appellata, regio Prussiæ, à Principe Saymo nomen accepit. Hæc priori, cum potentia, tum fertilitate, non multum cedere videtur. poterat enim ex illa 4000 equitum,& 4000 peditum congregari. A Natangia regione fluvio Prægel dicto disterminatur.

Sequuntur castra & civitates ad Sambiensem Ducatum pertinentes:

Lebenicht, condita anno 1256
Kneypach, anno 1380
Regiomontum cum castro & antiqua(ut illi appellant)civitate, 1260
Fischusia, 1269
Lechstet, 1289
Mulmelburgia, 1279
Girmavia, Bobetia, Tyremburgia, Rudavia, Lubtavia, Bonũdia, Neuhusia, Schaccia, Rositta, VVargia, Chremetia, Gaymen, Ceilgarbia, VValdovia.

His nominibus arces in Sambia olim appellabantur cum suis civitatibus, quæ omnes à Crucigeris bene muratæ & fossis cinctæ extiterunt. nunc quædam arces in curias judiciales redactæ sunt. quarundam etiam magna pars humi prostrata jacet.

Slavonia, Ducatus 5.

Lavonia regio quondam, priſcorum Prutenorum temporibus, pro Duca- computabatur. A Principe Slavo omine denominationem accepit. Ex ajore parte à Lituanis Crucigeriſque epopulata eſt. Eam à Lituania Memu- fluvius diſterminat. Has infra ſcri- tas munitiones & arces complectitur m civitatibus & oppidis:

Ragneta, à Crucigeris fratribus conſtructa anno incarnationis divinæ	1253
Tilſa, anno	1289
Renum, anno	1276
Licovia,	1273
Salavia,	1385
Labia,	1258
Tapia,	1255
Vintburgia,	1409
Chriſtoverder,	1253
Boytia,	1338
Ceſtia,	1185
Norbeitia,	1381
Vonſdorfa,	1391
Angerburgia,	1412
Dringofortia,	1403.

ervatam animadverterent, mamillas
œminis, ne amplius prolem educa-
ent, amputarunt. quod facinus mulie-
ibus summæ tristitiæ & miseriæ causa
uit. Erat autem in illa regione mulier
uædam, auctoritate, nomine & po-
entia clara, quæ pro Prophetissa ha-
ebatur: oracula enim interrogantibus
labat. Huic cum mulieres calamitates
uas exposuerunt, Prophetissa illa, mi-
eræ sorti fœmineæ condolens, dolos
quibus viros circumveniret, & perpe-
ratum facinus ulcisceretur, expiaret-
que, indagare cogitareque cœpit; con-
vocatisque omnibus proceribus, & no-
bilioribus viris Galindiæ, monuit eos,
ut Christianis bellum, sine ullo armo-
rum genere (eventus enim rerum præ-
dicere solita erat) quam celerrime in-
ferrent: hanc enim voluntatem deo-
rum esse, serio affirmabat. quibus Ga-
lindæ auditis, sine ulla mora (certum
enim esse credebant) juvenes senesque
valida manu inermes in Polonorum &
Masoviorum Christianorum provin-
cias cum impetu excurrunt, nactaque
ingenti hominum & jumentorum
præda, ad sua proficiscuntur. Interim
vero captorum Christianorum aliquot
aufugiunt, continuoque reliquis Chri-
stianis nunciant, quomodo Galindi

ſine armis in terram eruperint. Chri-
ſtiani re intellecta bene armati Galin-
dos aſſecuti maxima cruentaque ſtrage
profligant, prædamque repetunt; bel-
lumque continuantes, fugientes hoſtes
in regionem uſque eorum perſequun-
tur; quam armis & igne evertunt; reli-
quias tamen matronarum, ancilla-
rum, & juvenum, in captivitatem ab-
ducunt. Has civitates & munitiones
Galindia complectitur:

Orteleburgum caſtellum, cujus in-
ſtaurationis annus eſt 126[illegible]
Raſtemburgum oppidum, 132[illegible]
Neyburgum arx & oppidum, 123[illegible]
Paſſenhumia oppidum, 138[illegible]
Dreſchlovia arx & oppidum, 133[illegible]
Lucia caſtellum, 134[illegible]
Lucemburgia oppidum, 1349

Varmia, Regio 8.

VArmia ſive VVermelandia regio à
VVarmo Principe nomen ſortita
eſt. à Pomeſania provincia ſtagno, &
flumine à Paſſaria diſcernitur: à Na-
tangia parvis quibuſdam fluviis. Has
arces cum civitatibus complectitur:

Reſſel arx & civitas, extructa anno
1337
Sreburg arx, anno 1348
Bichofſtein civitas, 1325

VVar-

VVartemburga civitas, 1325
Allenſtein arx & civitas, 1367
Melſatia arx & civitas, 1326
Helsberga arx & civitas, 1320
VVermeditum arx & civitas, 1316
Gulſtadia civitas, 1326.

Hogkerlandia, Provincia 9.

HOgkerlandia ſive Pomeſania à Principis nomine Hogo appellata eſt. Eam à Natangia, Paſſaria fluvius ſeparat: à Pomeſania, duo fluvii, Melſink & Draſen appellati. Haſque arces cum oppidis complectitur:

Brandemburgum caſtrum & oppidum, extructum anno 1258
Frauemburgum oppidum, 1279
Tolkiemit oppidum, 1365
Munhuſia caſtellum, 1365
Scharpovia, prædium, 1400
Elbingenſe caſtrum, conſtructum anno 1237
Civitas vero ipſa Elbinga, celebris & populoſa, emporio clara, inſtaurata eſt anno 1239.

Culmenſis, Ducatus 10.

CVlmia Regio Pruſſiæ, à Culmo Principe denominationem trahit. A Polonia & Pomerania, Viſtula fluvio ſecernitur: à Pomeſania, flumine Oſſa: à Mi-

Pomesania, provincia II.

[P]Omesania à Pomesa Principe, finitur ab aliis regionibus Vistula, Elbinga, [N]rusno, Drobnicz, VVessera. multæ in [ea] præclaræ arces & civitates, ut sequi[tu]r, habentur.

[M]arienburga civitas ampla, anno Do[m]ini 1302 extructa est: arx vero anno [12]81 à fratribus Teutonicis erecta sub [M]agistro ordinis Hartmano Comite [H]eldroviensi, natura loci munitissima, [va]lloque fortissimo & fossa profunda [ci]rcumducta, muro & propugnaculis, [e]t commeatu copioso, apprime firma[t]a, Regis Poloniæ præsidiis tenetur.

Nevvtichia opidum, extructum anno Domini 1329
Stum arx cum civitate, 1249
Cristburga arx & civitas, 1258
Preusmarck arx, 1329
Salfeld civitas, 1328
Merinek arx cum civitate, 1290
Holand arx & civitas, 1329
Lubstadia civitas, 1202
Ossterrada arx & civitas, 1270
Rosenburga arx cum civitate, 1289
Marienverder arx cum civitate, 1311
Garnesia civitas, 1328
Germanica Eilovia arx cum civitate, 1337

Leb.

Prutenorum prisca barbaries.

PRuteni Gentiles, barbarie indomita rigentes, perversi & infideles erant, vanas creaturas quaslibet pro Diis colebant, nec se ad fidem Christianam converti patiebantur. Idiomate proprio à Livonico non dissimili utebantur. Polonis & Masovitis tributarii erant, sed frequenter nacta occasione jugum excutiebant: ideo multa bella longo tempore Poloni cum eis tenuerunt. Postea anno Domini 1211, Conradus Masoviæ Princeps, ex regibus Polonorum genus ducens, à Prutenis Gentilibus sæpius variis excursionibus infestatus, ad Imperatorem Fridericum hujus nominis secundum legatos destinavit, implorans auxilia adversus infideles Prutenos. qui libenter fratres ordinis Teutonici Crucigeros, à Saracenis tunc temporis Hierosolyma pulsos, in Prussiam 20000 misit, quibus Princeps Masoviæ Culmensem terram inprimis donavit, cum arce Dobrzinensi, hac conditione, ut tempore necessitatis subsidium sibi contra infideles Prutenos ferrent, Prussiamque subjugatam insimul partirentur.

Hæc autem Prussiæ regio, plerisque sinuosis flexibus est ubique amœna, &

opor-

oportunis portibus maris Balthici
xime commoda. urbium illustriu
oppidorum, arciumque frequenti
opimis incolarum divitiis, opibus
ac terræ ubertate, supra modum cla
Pecoris omnigeni inæstimabili co
piscationibus, venationibusque &
vis fructuosissimis, aërisque tempe
cum amœnitate conjuncta, præ
est. & postquam fidem Christian
Prussia suscepit, 72 arces præcipua
62 civitates principales habuit, à Cr
geris domus Teutonicæ erectas. q
rum numerus nunc, temporis suc
su, plurimum crevit. multæ enim
frequentes civitates ac oppida, mu
tionesque, tam à Polonis quam C
eigeris, vario Marte utrinque decert
tibus extructæ sunt. Longitudo e
ex Aquilone in Austrum, à Toru
urbe confini Masoviæ usque ad Men
lam castrum cum oppido, quinquag
ta octo miliaribus extenditur. In la
tudinem vero quinquaginta milia
bus, Lituanos, & Masovitas cont
gens, patet.

Flumina præcipua & principalia
Prussia duodecim reperiuntur. Ist
sive Vistula, quæ Silesiam, Polonia
Masoviam & Prussiam præterlabit
similiter Cronon sive Nemen ex

tuan

uania decurrens, Nogat, Elbinga, VVeera, Paſſaria, Alla, Prægel, Oſſa, Drebnicz, Lica, Lavia. Extant quoque alia plura flumina omni genere piſcium abundantia, minus tamen hominibus, præcipue externis, cognita. Lacubus plurimis, aliquando ſeptem miliaribus Polonicis patentibus, piſcibuſque omnis generis exundantibus, undique ſcatet. Gummi quoque genus lucidiſſimum, quod ſuccinum ſive gleſſum, vulgariter burſtin vocatur, in litore maris Balthici copioſe colligitur. Cum autem Pruſſia, ut copioſe ſuperius deſcripſimus, barbarorum colonia antiquitus fuerit; Polonorum ac Teutonicorum armis ſubactam, ſacriſque initiatam ſe agnoſcit, qui in eam colonias ſuas, barbaris penitus fere extirpatis, deduxerunt: nuncq; tam Polonis, quam Germanis equitibus, pariter civibus agricoliſque, frequens eſt. Barbarorum tamen reliquiæ ad Curlandicum lacum hucuſque ſuperſunt, qui cum Livonibus & Lituanis vicinis, idiomate, moribus, habituque, concordant. Porro nulla in univerſo Poloniæ Regis dominio regio reperitur, quæ tam frequentibus civitatibus, arcibus & oppidis, ut Pruſſia, abundet.

Hæc autem Pruſſiæ regio ampliſſi-

 ma,

ma, omniumque fructuum, tam
terra quam aqua naſcentium, abu
dantiſſima, duplex eſt, Ducalis & Reg
lis. nam Dux, gratia Regis Poloniæ,
ſuis civitatibus & arcibus integre r
rum potitur, ut vaſſallus & feudalis
beneficiarius regni: Regiomontiqu
quæ eſt civitas maritima, ſedem ſua
habet. In qua collegium commun
ſtudii ab Alberto præfato, primo
Magiſtro Duce creato, fundatum. I
autem Regius mons urbs emporio cl
ra: ad eam enim merces ex ſeptentri
nis regionibus copioſe apportantur.
hanc ſedem ſuam magiſtri tranſtu
runt Marienburga nobiliſſima, eaq
munitiſſima arce, ac totius Pruſſ
progugnaculo. quæ cum ſe expugna
non pateretur, Caſimiro Regi Pol
niæ, ut diximus, pro certa ſtipendi
rum militibus Ordinis perſolution
dedita eſt. In ea aſſidue milites præ
diarii à rege Poloniæ aſſervantur, vić
& omnibus ad bellum neceſſariis ta
apprime proviſa, ut ſex annorum o
ſidionem ſuſtinere poſſit. Eſt enim R
galis Pruſſiæ (id eſt, illarum arcium
civitatum, quas Rex electus extra D
cem armis majorum ſuorum acqui
tas poſſidet) caput & Metropolis.
Gedano ſeptem milliaribus diſtat. Pl
rim

rimas nobiles civitates & arces quas ſuperius enumeravimus, Pruſſia complectitur.

Epiſcopatus vero quatuor Catholicos, poſtquam fidem Chriſtianam ſuſcepit, Pruſſia habebat: VVarmienſem, Culmenſem, Sambienſem & Pomeſanienſem. nunc Sambienſis VVarmienſi, Pomeſanienſis autem Culmenſi adjuncti. VVarmienſem Epiſcopatum, qui eſt præcipuus, Reverendiſſimus Dominus Staniſlaus Hoſius Polonus, Sacræ Romanæ Eccleſiæ Cardinalis digniſſimus, ſingulari pietate, & vitæ ſanctitate, ac doctrina cæleſti & ſcriptis divinis coruſcans adminiſtrat; qui malleus Hæreticorum indefeſſus, & Catholicæ Eccleſiæ propugnator ſtrenuus jure cenſendus eſt. Culmenſem Epiſcopatum, Reverendiſſimus Dominus N. Coſtca, virtutum & doctrinæ ſpeculum inſigne. Nunc de Pomerania Regione ampliſſima dicendum nobis occurrit. quæ etiam, Polonorum armis antiquitus perdomita, imperio paret, nam Boleſlaus Rex bellicoſiſſimus, anno Domini 1003 Ruſſiæ Principibus debellatis, ſtrenuoque Marte contuſis, perpetuum victoriæ monumentum, Herculeum imitatus opus, tres ferreas columnas in Boryſthene fluvio collocavit.

vit. Deinde, anno Domini 1008, Sa-
xonibus bellum intulit,& omnem illo-
rum regionem, circa Oderam, ad Al-
bim & Salam fluvios, Chersonesumque
Cimbricam, quæ hodie Dania appella-
tur, summa belli dexteritate ditioni suæ
subjugavit. Vrbes earum regionum
maximas, partim solo æquavit, partim
suis Polonis munivit, gentemque uni-
versam Pomeranorum barbaram &
incultam ad fidem Christianam susci-
piendam armis coëgit, & ut sempiter-
na memoria victoriæ felicissimæ apud
posteros extaret, in Albi, & Sala, Ossa-
que fluviis, columnas æreas inclytus
triumphator locavit. Totam Prussiam
ac Pomeraniam, Christianis infestissi-
mas, perdomuit.

Ducatus Pomeraniæ.

POmerania regio amplissima, ab Hol-
satia ad Livoniam usque, longo tra-
ctu juxta mare Germanicum extendi-
tur, unde & nomen habet. Pomorze
enim Slavis mari adjacentem regio-
nem significat. In hac Regione natio
Slavonica antiquitus consederat; sed
nunc Germani magna ex parte eam
incolunt. Has præcipuas civitates à
mari procul sitas complectitur; Steti-
niam, unde Ducatus Stetinensis dici-
tur

tur, Neugardiam, Lemburgam, Stargardiam, Bergradum, Camenetiam, Publinam, Grifemborgam, & alias complures. Quæ vero mari impendunt, Colberg, Camin, Coſlin, Gribſvvald, Sund, Puczka, Revecol, Louemburg, Hechel &c. Iulinum in hac regione urbs erat celeberrima. nunc ruinis deformis jacet. Pro hac regione Poloni cum Prutenis Gentilibus, & Crucigeris, longo tempore acriter decertabant. nunc titulo ejus Rex Poloniæ, qui in ea majori ex parte rerum potitur, Duxque Pruſſiæ, feudalis Regis Poloniæ, utuntur.

Gedanum, ſive Dantiſcum, hujus regionis metropolis, urbs ampliſſima & inſignis, à mari Germanico uno miliari abeſt. Eam celeberrimus fluvius Viſtula præterlabitur, ibidemque ampliſſimis oſtiis in mare exoneratur. In ea totius Pomeraniæ & Pruſſiæ celeberrimum emporium eſt. ex ultramarinis enim regionibus longinquis, Anglia, Britannia, Scotia, Gallia, Hiſpania, Svvecia, Dania, & Nordvvegia, naves ád eam appellunt. Ex Lituania quoque, Ruſſia, Volinia, Poloniaque, variæ merces fluviis navigabilibus in eam deferuntur; præcipue vero ſiliginis & frumenti ingens copia ex ſupra nominatis

regionibus advehitur. Regi Poloniæ subjecta eſt, Caſtellanumque à Rege præfectum habet. Ex mari in urbem perducta eſt foſſa qua naves maximæ intra mœnia veniunt. Burggrabius cum proconſulibus, & conſulibus, regio nomine civitatem adminiſtrant. Cives omnes fere Germani ſunt, mercatoreſque ditiſſimi, ita ut Gedanum ædificiorum pulcherrima diſpoſitione, commerciorum varietate, maris Viſtulæque oportunitate, incolarum & externorum incredibili multitudine, civium divitiis, & inſtrumentorum bellicorum, ad hoſtes propulſandos, ac machinarum ænearum numero, cum præcipuis Europæ urbibus, meo judicio conferenda ſit. Prætorium maximo ſumptu, eoque regio, exædificatum, cum ſuperba turri; ædeſque ſacræ, cum privatis, ingenti auri pondere, artificioſe erectæ; Geldaque publicum urbis palatium; ac horologium divinis fere manibus elaboratum, cujus campanæ mirabilem quendam & ſuaviſſimum concentum edunt, ſecundum artificis voluntatem, & temporis convenientiam, in admirationem omnium gentium advenas attrahentes. Propugnaculum munitiſſimum in ipſo maris portu extructum, frequentibus directis

ctis machinis, ab armatis militibus custoditur. Vexillum totius Pomeraniæ, aquilam nigram in collo coronatam, gladium evaginatum manu humana tenentem, pro stemmate in campo aureo gestat, similem Prussiæ, quam in ejus principio expressimus.

Elbinga, civitas insignis ad ostia Albis fluvii, in littore maris magnificentissime & sumptuose extructa, splendidis civium opibus & mercatorum divitum frequentia claram spectabilemque se reddit. Ejus titulo Rex Poloniæ, scribens se Dominum terræ Elbingensis, maxime in privilegiis, utitur. Districtum enim amplissimum circumjacentem habet. Atque hæc de Prussia breviter dicta sufficiant.

XI.

ORIGO ET SERIES PRINcipum Teutonici ordinis.

ANno Domini 1188, cum Balduinus rex Christianus Hierosolymis regnaret, Saraceni & Barbari ex arce nomine Ptolomaida, latine Acona, Germanice Acris dicta, variis excursionibus Sanctam terram infestare solebant. Quam-

obrem Rex contra barbaros Saracenos auxilium petiit à Chriſtianis. Longobardi igitur ſexaginta galeras, & in his quinquaginta millia virorum, in ſubſidium miſerunt, cum quibus multi homines probi, piæ peregrinationis cauſa, in terram Sanctam profecti ſunt. Horum numerus erat 500, partim ex Saxonia, partim ex aliis provinciis Germaniæ. qui omnes in unam navem congregati, Aconam uſque pervenerunt. ubi per integrum annum cum infinita multitudine Chriſtianorum, Aconam, antequam caperetur, oppugnaverunt. In oppugnatione multi Chriſtianorum, telis barbarorum læſi erant. unde in morbum inciderunt, paſſimque ſparſi, cum neminem in terra aliena, qui ſublevaret inopiam, haberent, multi fame perierunt. Erant autem ex peregrinis præcipui, octo boni & pii viri Teutones, qui cum viderent Chriſtianos tam miſere interire, commiſeratione ducti curam illorum ſuſceperunt, diligentiaque illorum plurimi infirmi convaluerunt. Poſtea xenodochium, ſive hoſpitale, ſub titulo beatæ virginis Mariæ, Aconæ erexerunt. Primuſque xenodochii præfectus, Henricus de Valpot electus eſt, ex Germania oriundus. hic maximam

nam diligentiam in fovendis infirmis
& egenis adhibuit. ultimum diem A-
conæ peregit, ibidemque ſepultus eſt,
anno Domini 1190. Poſtea Balduinus
Rex, Hieroſolymis templum, & xeno-
dochium, pro pauperibus & pluribus
nobilibus infirmis, qui in bello Aco-
nienſi læſi erant, extruxit, ſub titulo
beatæ virginis Mariæ.

Tandem anno 1191 Clemens Papa
hujus nominis tertius hunc ordinem
confirmavit, & intitulationem dedit
fratribus Teutonicis xenodochii Hie-
roſolymitani beatæ virginis Mariæ.
Præterea Divi Auguſtini regulam illis
ſervandam impoſuit, Stemmateque
cum cruce nigra eos inſignivit.

Poſtea Patriarcha Hieroſolymita-
nus, ſingulos fratres Teutonici ordi-
nis à Pontifice Romano confirmatos,
alba chlamyde ex utraque parte cru-
cem nigram habente ornavit, ſicque il-
li habitum ſuum ſuſceperunt. Fuerunt,
qui veſtiti ſunt, XXIV fratres laici &
II ſacerdotes. His lorica indutis, gla-
dio accincto, miſſam celebrare conceſ-
ſum erat. nullus barbam tondebat, &
ſuper ſaccum ſtramine impletum, re-
gula jubente, dormiebant. ſed ſtatim
hæc mira quadam metamorphoſi im-
mutata ſunt.

[...]uratos equites Germanos in ordine
[...]abuit, quos 30 continuis annis rexit.
[...]jus temporibus fratribus Ordinis à
[...]aracenis Hierosolyma pulsis, Prussia
[...]oncessa est, Regum Poloniæ, Conra-
[...]ique Ducis Masoviæ, & Imperatoris
[...]riderici II concessu. Quorum viginti
[...]nillia in Prussiam venerunt, Prussos-
[...]ue Gentiles, auxilio Polonorum, ex
[...]erra Culmensi ejecerunt.

Quintus Magister, Conradus Turin-
[...]orum & Cathorum Marchio, sub Cæ-
[...]estino IV Pontifice, & Friderico II
[...]mperatore, anno 1240, electus est. ha-
[...]itum Mariemburgæ in Prussia susce-
[...]it, cum multis nobilibus adolescen-
[...]ibus, & viris eximiis, ac prudentibus.
[...]um Prussis Gentibus multa bella ges-
[...]it, magnoque labore fines Regionum
[...]rdinis dilatavit, &, si quæ ruinam
[...]ninarentur, illas resarciens optime
[...]onservavit. Postea è vivis excessit. Ma-
[...]iemburgæ sepultus est.

Sextus Ordinis Magister, Poppa ab
[...]sterling, electus est Conradi IV Im-
[...]eratoris & Innocentii IV Pontificis
[...]emporibus, anno 1252. Multa præcla-
[...]a bella cum Prutenis, Livoniensibus,
[...]c Svvantopolo Duce Pomeranorum,
[...]essit. Postea ante Ligniciam civitatem
[...]um Conrado Silesiæ Duce, sanctæ He-
duigis

duigis marito, à Tartaris totam fe
Sarmatiam vaſtantibus interempt
eſt: à Chriſtianis vero VVratiſlavia
delatus, ibique in Baſilica divi Alb
ti, terræ mandatus eſt. Hujus ma
ſtri tempore Regiomontum conſt
ctum eſt.

Septimus Magiſter, Ioannes Sang
huſenſis, officium ſuſcepit, temp
Vilhelmi Comitis Flandriæ, Roman
rum Imperatoris, & Alexandri I
Pontificis, anno 1263. Infidelium Pr
tenorum vires mirabiliter diminu
Ordoque eo præſidente plurimu
profecit. Dominicanorum Monaſt
rium Toruniæ fundavit. Brandenbu
ga quoque civitas cum arce, ejus tem
poribus ædificata eſt, anno Domi
milleſimo ducenteſimo ſexageſim
ſexto. Tapia quoque munitio erect
Annis duodecim præfuit. Treveris ſe
pultus eſt.

Octavus Magiſter, Hartmannus, C
mes Heldringenſis, conſtituitur, ſu
Rodolpho XXVII Imperatore, Hab
burgenſi Comite, & Clemente IV Pon
tifice, anno Domini 1275. Vir pius &
induſtrius extitit. Nadraviam Sud
viamque regiones Pruſſiæ debellavi
cum cæteriſque finitimis longas acie
tenuit. Eo præſidente, anno 1279, Me
ni

nia civitas ædificata eſt. Anno Domini 1281 Mariemburgenſe caſtrum erectum eſt. Venetiis ultimum diem clauſit, ibidemque ſepultus eſt.

Nonus Magiſter, Burchardus à Svvenden, ſub Rodolpho Cæſare XXVII, & Pontifice Ioanne XXI, electus eſt anno 1283. Eo præſidente, fratres ordinis, cum Pruſſis infidelibus bellum acre larga ſanguinis effuſione geſſerunt, eoſque in integrum ad obedientiam compulerunt. Poſtea, ſeptem annis in officio expletis, magiſtratu ſe abdicavit. Mortuus eſt Rodiis, ibidemque ad Baſilicam S. Ioannis ſepultus.

Decimus Magiſter, Conradus de Feuchtvangen, munus magiſterii ſuſcepit, ſub Adolpho XXVIII Imperatore, & Nicolao IV Pontifice, anno 1290. Eo præſidente ordo multum profecit. Septem annis fratres in officio continuit. Pragæ, Bohemiæ metropoli, ſpiritum exhalavit, Trebniciæque ſepultus eſt.

Vndecimus Magiſter, Gotfridus, Comes de Oloch, electus eſt, ſub Cæſare Adolpho XXVIII Germanorum Imperatore, & Pontifice Cœleſtino V, anno Domini 1267. Hic Venetia cum multis fratribus in Pruſſiam profectus eſt. Decem annis officium geſſit.

Poſtea

Decimus quartus Magiſter, Vernerus Vrſelenſis, temporibus Cæſaris Lovici XXXIII & Ioannis Pontificis XXII ſuſcepit officium ſuum, anno 1322. Ordini cum ſumma laude præfuit. Cito poſt interemptus eſt à fratre ordinis Ioanne Bunſdorfio, in vigilia ſanctæ Eliſabeth, cum ex veſpertinis precibus egrederetur.

Decimus quintus Magiſter, Ludolphus Dux Tuliſurgenſis, ſive Bruſvicienſis, ſub Ludovico XXXIII Cæſare & Ioanne Pontifice XXII Magiſterii celſitudinem ſuſcepit, anno 1325. Vir pius & ſapiens extitit. Fratres ad cultum divinum ſummopere compulit, largeque illis omnia adminiſtravit, ideo eos liberalitate obedientes ſibi effecit. Iuſtitiam magnopere adminiſtravit.

Decimus ſextus Magiſter, Dictrichus, Comes Aldemburgenſis, octogenarius jam, electus eſt, temporibus Ludovici XXXIII Imperatoris, & Ioannis XXII Pontificis, anno Domini 1329. Eloquentia validus, autoritate gravis, juſtitiaque rigidus extitit. Gentilibus terrori fuit. Templum beatæ Mariæ virginis Mariemburgæ extruxit. Toruniæ obiit. tranſlatus Mariemburgam, in templo S. Annæ ſepultus eſt.

Decimus ſeptimus Magiſter, Rodolphus

phus Dux Saxoniæ, Ludovici XXX
Imperatoris ac Benedicti undeci
Pontificis tempore, in officium suſ
ptus eſt, anno Domini 1339. Hic an
Domini 1341 magnas copias conſc
pſit, Neumarcoviamque oppugnav
Interim vero Lituani Pruſſiam inva
runt, eamque fere totam igne & cæ
bus conſumpſerunt, multos captiv
abducentes. quæ cauſa illi tantum m
rorem attuliſſe creditur, ut mente
ptus, ab officioque depoſitus, præ m
rore vitam terminarit. In Marienv
derque civitate ſepultus eſt.

Octodecimus Magiſter, Henric
Duſmarienſis, Clementis VI Pont
cis tempore officii dignitatem con
cutus eſt. Sex annos in regendo or
ne conſumpſit. Cum Lituanis & R
tenis bellum egregium, in die purific
tionis beatæ Mariæ, geſſit, auxilioq
divino decem millia inimicorum pr
ſtravit. E vivis poſtea deceſſit, Marie
burgæque humatus eſt. Hic virginu
cœnobium, Lebenich dictum, Reg
monti erexit.

Decimus nonus Magiſter, Henric
Kimpradienſis, Carolo Cæſare XX
& Clemente VI imperantibus, ad
gnitatem Magiſterii acceſſit, an
1348. Eo præſidente Ordo doctis vi
abu

abundavit. Fratres in timore & amore Dei instruxit, annis 31 officio præfuit, Mariemburgæ vitam terminavit, ibidemque sepultus est.

Vigesimus Magister, Conradus Zolner, temporibus Venceslai XXXIII Imperatoris Romani, & Vrbani sexti Pontificis, ad officium vocatus est, anno Domini 1379. Multa egregia bella & facinora, contra Gentiles Lituanos & Samogitas, temporibus Keystudi, Iagielonis, Vitoldi, & Suidrigelonis, Ducum Lituaniæ, gessit. Ordinem in potestate octo annis tenuit. Mariemburgæ naturæ debitum persolvit.

Vigesimus primus, Conradus Valenrodensis, Venceslai XXXIII Imperatoris, & Bonifacii Pontificis tempore, munus Magisterii oblatum suscepit, anno 1388. Vehemens & iracundus extitit: totis viribus bello incumbebat. Monachos, Sacerdotes, & omnes ecclesiasticos, furore percitus, odio persequebatur, nullumque in hora mortis ad se venire passus est. Anno 1321 fratres ordinis, armata manu, per fluvium Crononem, Lituanis Nemen dictum, ad arcem Cavvnensem in Lituaniam navibus terraque pervenerunt, ibique tres munitiones celerrime erexerunt, Neuverder, & Riteverder, & Metem-

 burg

burg appellatas. ex his Crucigeri Litua-
nis magna damna inferebant, regio-
nem igne & ferro vastando, incolasqu-
occidendo.

Vigesimus secundus Magister, Con-
radus Iungingen, ad munus obeun-
dum vocatus est, Vencellao XXXII
Imperatore & Bonifacio Pontifice præ-
sidentibus. Hic propter morum pro-
bitatem magnam laudem apud omn-
obtinuit, pacisque observantissimu-
erat. Ideo ab Ordinis fratribus eum
multa pati oportebat. Annis duode-
cim officio præfuit. Postea ex carcer-
bus corporis liberatus, Mariemburg-
Divæ Annæ templo humatus est.

Vigesimus tertius Magister, Vlricu-
de Iungingen, Conradi frater, Ruppe-
to XXXIV Cæsare & Gregorio X-
Pontifice munia obeuntibus, officiu-
suscepit, anno 1404. Strenuus & bell-
cosus vir extitit. Regulas Ordinis no-
admodum observavit. Consanguineo-
odio prosequebatur, illorumque arc-
partim eripuit, partim destruxit. Cu-
Lituanis & Polonis plurima bella ge-
sit. Hunc postea Iagielo Rex Poloniæ
& Lituaniæ magnus Dux Vitoldu-
cruento prælio profligavit: ubi & ips-
cum plurimis Commendatoribus, quo-
rum ducenti recensentur, cecidit. Du-
quoqu-

quoque Stetinensis, & Olesnicensis, Kerczdorffque Dux exercitus Crucigerorum, à Polonis capti. Quinque millia Crucigerorum à Polonis cæsa sunt, Lituanorum tamen in castris Polonorum militantium septem millia trucidata fugataque in primo conflictu.

Vigesimus quartus Magister, Henricus Comes Plavensis, sub Sigismundo XXXV Imperatore & Ioanne XXIII Pontifice electus est. Hic volebat ulcisci injuriam quæ à Polonis Crucigeris illata erat: sed antequam quicquam inciperet, ab officio dejectus est, & Engelsburgæ in carceres conjectus, deinde ad Lebsteg missus. ubi septimo anno in vinculis peracto fatis concessit. Sepultus Mariemburgæ.

Vigesimus quintus, Michaël Sterbergensis, Imperatoriæ culinæ Magister, Sigismundo XXXV sceptrum tenente & Ioanne XXIII Romano Pontifice, ordini præpositus est, anno Domini 1410. Primo anno, cum suscepisset officium, Iagielo Rex Poloniæ, & Vitoldus Dux Lituaniæ, Osterrodam, Helsburgensemque Episcopatum, Resenburgam, Elbingam, & Christburgum civitates depopulati sunt. Argentoratum obsederunt, re tamen infecta discesserunt. Novem annis Ordinis cu-

ram gessit. Postea, ut deponeretur, pre[...]
cibus obtinuit. Gedani vitam finivi[t],
Marienburgæ vero sepultus est.

Vigesimus sextus, Paulus Rudolfien[...]
sis, Sigismundi XXXV Imperatoris &
Martini Pontificis tempore, Magister[ii]
celsitudinem consecutus est, anno Do[-]
mini 1419. Hujus tempore provinci[æ]
& civitates Prussiæ ad Regem Polo[-]
niæ Casimirum defecerunt, & jugu[m]
Crucigerorum excusserunt. Officiu[m]
novem annis hic magister retinui[t],
mortuus tandem, Mariemburgæqu[e]
sepultus.

Vigesimus septimus, Conradus Erl[...]
husius, Alberti XXXIX Romani Im[-]
peratoris tempore, officium suscepi[t]
anno 1438. Hic à bello, quoad vixit, ab[s-]
tinuit, nimio dolore ob fratrum pe[r-]
versitatem consumptus. Mariemburg[i]
mortuus, ibidemque sepultus.

Vigesimus octavus, Ludovicus He[...]
lihusius, sub Cæsare Friderico, huju[s]
nominis III, fratres regere cœpit, ann[o]
1450. Hujus tempore Prussia ab Ord[i-]
ne descivit, ad Regemque Poloniæ C[a-]
simirum major pars eorum defeci[t].
Milites quoque Ordinis præsidiarii M[a-]
riemburgam Regi anno Domini 14[..]
pro summa 476000 florenorum ve[n-]
diderunt, cum aliis castris & civitat[i-]
bu[s]

bus. Poſtea Rex Poloniæ, capta arce Choynicze, pacem cum Crucigeris iniit. Atque ab hoc tempore Pomerania Regno Poloniæ adjuncta eſt, pro qua Poloni 150 annis perpetuo cum Crucigeris belligerabant.

Vigeſimus nonus, Henricus Rheus, Comes Plavenſis, dignitatem Magiſterii aſſecutus eſt, ſub Friderico hujus nominis III Imperatore, anno Domini 1467. Vndecim hebdomadis officio præfuit. Regiomonti in Cathedrali Eccleſia terræ mandatus eſt.

Trigeſimus Magiſter, Henricus Comes Ritherbergenſis, anno 1470 officium ſuſcepit, præſidentibus Friderico III Imperatore, & Sixto Pontifice hujus nominis quarto. Fuit vir rigidus furibunduſque. Theodorum Epiſcopum Pruſſiæ captum in vinculis fame peremit. Ordini annis ſeptem præfuit. Regiomonti ſepultus eſt. Hujus tempore bellum ſacerdotum in Germania fuit.

Trigeſimus primus, Martinus Truchſes VVeczhauſenſis, ſub Friderico III Imperatore, & Sixto IV Pontifice, ordini præfectus eſt. Duodecim annis præfuit. Caſimiro, regi Poloniæ, obedientiam præſtitit. Regiomonti mortuus, ibidemque ſepultus eſt.

Trigeſimus ſecundus Magiſter, Ioannes de Tiefen ex Helvetia, celebri familia oriundus, Maximiliano ſceptrum tenente, & Iulio Pontifice præſidente, Ordinem in tutelam ſuſcepit, anno 1489. Eodem anno Polonia Regi juramentum præſtitit. Poſtea eidem regi Ioanni Alberto auxilium contra Valachos ferens, cum exercitu profligatus, ipſeque peremptus eſt. Regiomontum delatus, ibidem terræ mandatur.

Trigeſimus tertius, Fridericus Dux Saxoniæ, Turingorum & Hermandurorum Marchio, Maximiliani Imperatoris & Iulii Pontificis temporibus, anno Domini 1468, in feſto divi Michaëlis, Regiomonti Magiſtratum ſuſcepit. Nunquam Regi Poloniæ juramento ſe obſtringere voluit. qua de cauſa à Polonis ſæpius infeſtatus, in patriam ſuam Hermanduriam profectus. ubi, duodecim annis extra Ordinis fines exactis, mortuus eſt. Hujus tempore Ioannes Albertus Rex Poloniæ è vivis deceſſit, cui in regno Alexander frater germanus ſucceſſit.

Trigeſimus quartus, Albertus Marchio Brandenburgenſis, Caſimiri regis Poloniæ nepos, Maximiliani Cæſaris & Iulii Pontificis temporibus, Ordini

solenniter cum ingenti pompa Regiomonti præfectus est, anno Domini 1512. Sigismundo Regi Poloniæ avunculo suo juramentum præstare noluit, sed arces necessariis omnibus munivit, ut se contra Polonorum incursum defenderet. Magnum & diuturnum bellum cum Rege Poloniæ habuit, in quo ex utraque parte multi ceciderunt, eam ob causam, quod juramento se obstringere Regi noluisset.

Gesta hujus Magistri tempore præcipua.

ANno Domini 1519, in autumno, inter Sigismundum Regem Poloniæ, & Magistrum Prussiæ Albertum Marchionem, bellum ortum est. Anno 1520 Albertus Marchio, die festo Circumcisionis Christi, Bransbergam inopinate occupavit. Eodem anno, Mielzak, Milimlyn, Regi traditæ sunt, cum aliis plurimis civitatibus castrisque. Quadragesimali tempore, mense Aprili, copiæ Regis Oland civitatem & arcem sub Magistro cœperunt Eodem anno Brandemburga arx & civitas à Polonis capta & depopulata est.

Anno Domini 1520 Volfangus, Dux Schonemburgensis, cum exercitu Ordinis decem millium peditum & qua-

tuor millium equitum, Gedanum op
pugnavit, ex epiſcopique monte (u
vulgo vocant)civitati imminenti,qua
ter mille globos tormentorum belli
corum,in civitatem fruſtra tamen exo
neravit. nullum enim hominem læſit
ſibi vero ingens damnum in tormen
tis & globulis intulit: nam ex muro ci
vitatis tormentum unum præſtantiſſi
mum in mille fruſta concuſſum eſt; &
ſi aliquis ex exercitu ſe oſtenderet, i
hunc quatuor vel quinq; tormenta e
turribus civitatis exonerabantur. tan
taq; miſeria & penuria omnium Cruci
gerorum milites afflicti erant, ut mul
tis ſuorum deſideratis, quibuſdam ca
ptis, fuga ſibi ab obſidione conſuler
cogerentur. Interea vero Poloniæ Re
in ſubſidium Gedanenſibus 1200 equi
tum electorum miſit, qui milites Cru
cigerorum, à Gedani obſidione diſce
dentes, inſecuti ſunt, plurimoſque e
eis trucidaverunt; quoſdam captivo
abduxerunt,multi etiam à Caſſubiis &
Pomeranis jugulati ſunt.Poſtea Regiu
exercitus Dirſchoviam & Stargerdu
arces occupavit. Choynicz quoque a
cum civitate capta eſt. Poſtea cæter
civitates & arces ultro ſe Regi Poloni
obtulerunt, & milites Ordinis un
cum Crucigeris ex Pruſſia ſunt ejecti.
Ann

Anno Domini 1525, die octava Aprilis, Prussia, quam primum religiosi Crucigeri videlicet tenuerunt, in mundanam politiam & principatum sæcularem cessit. Albertus enim Marchio Brandenburgensis, in ordine trigesimus quartus & ultimus Magister Crucigerorum, belli cum Rege Poloniæ pertæsus, difficileque contra stimulum calcitrare videns, Regem sibi per internuntios fratres & affines suos reconciliavit, Cracoviamque veniens, juramentum solenniter Regi Poloniæ Sigismundo, in Majestate Regia ad id fabricata in medio foro Cracoviensi sedenti, Regalibusque induto, præstitit cum multis Principibus. Ibique prædictum Albertum Marchionem Brandenburgensem, post juramentum solenniter præstitum, Sigismundus Rex Principem secularem, equitemque, ut vocant, auratum creavit. Terrasque omnes Prusiæ certis sub conditionibus eidem, ut feudali, clientique, & subdito suo concesit, vexillumque illi suum sub insigniis Polonicis dedit. Atque hic finit ordo ille, ut vocant, Teutonicorum Crucigerorum in Prusia. Anno Domini 1526, Alberto Prussiæ Duci, soror Regis Daniæ in matrimonium data est: ex qua suscepit filium, Albertum

Fridericum modernum ducem Prussiæ, qui etiam post mortem patris Regi Poloniæ juramentum homagiumque solenniter præstitit. Nunc, quo ordine & quibus ceremoniis hoc juramentum præstitum sit, quoniam ipse præsens rerum spectator fui, breviter dicam.

Anno Domini 1569, mense Iulio, in Comitiis regni generalibus, Lublini celebratis, Albertus Fridericus Marchio Brandenburgensis, Alberti Ducis Prussiæ prædicti filius, patri in Principatu succedens, juramentum Regi Poloniæ præstitit, hoc modo. Decima nona die Iulii, amplissimum suggestum, (sive Majestas, ut dicitur, Regia) tectum sericeis & stragulis tapetisque pretiosis, in suburbio Lublinensi sumptuose erigitur, ubi Rex sessurus esset. Concursus fit ad forum immensæ hominum multitudinis; opplentur viæ, omnesque plateæ, quacunque incessus erat. satagit pro se quisque vel ornatus splendido vestitu, vel armis instructus apparere. Interim Majestas regia ex arce in thronum proficiscitur; cingitur ingenti & splendida Senatorum Procerumque universi Regni corona, præcedentibus Principibus viris, ac omnis ordinis consiliariis, & aulicis. Vexillumque pulcherrimum & amplis-

mplissimum album, novo Duci de
ore cum insigniis donandum, Eras-
us Debinski, Cancellarii regni filius,
æferebat. Postea Rex in domum
iandam suggesto oppositam diverti-
r, ibique ornatu regali induitur, san-
liis videlicet aureis, alba Dalmatica,
chlamyde, sive Piviali ex panno au-
o confecta, & Corona regia aurea,
mmis lapidibusque pretiosis concin-
affabreque ornata; chirothecas quo-
ie annulis gemmisque ornatas mani-
is imposuit. Induta Majestas regia
namentis regalibus, de modo illa in
ggestum procedit media inter reve-
ndissimos Dominum Iacobum V-
anski Archiepiscopum Gnesnensem
imatem regni, ac Dominum Pad-
evvski Episcopum Cracoviensem,
æcedentibus & subsequentibus con-
gue primariis Dominis, Consilia-
s, Spiritualibusque. Gladium eva-
natum ancipitem Dominus An-
eas Zborovvski, Gladiator (ut di-
tur) Regni, præferebat. Pomum au-
um, cruce insignitum, Petrus Zbo-
vvski, Palatinus Sendomiriensis, por-
bat, & sceptrum Stanislaus Myss-
vvski, Palatinus Cracoviensis, ante-
rebat. Cum itaque sacra regia Maje-
is in solio sedit, quatuor Germani

proce-

proceres Pruſſiæ, nomine Ducis ſu
ſupplices venerunt, & genibus flex
unus eorum orationem facundo lep
re ad S. R. M. recitavit. Oratione fin
ta, regia Majeſtas quatuor conſiliari
ſuos cum illis quatuor Germanis a
Ducem Pruſſiæ accerſendum miſit. V
niens itaque illuſtriſſimus princeps A
bertus Fridericus, diſertiſſima facu
dia orationem fecit ad S.R. M, ſingu
larem fidem, ſupplicitatem, & ſubj
ctionem teſtantem. Reſponſum eſt p
ſtea ipſi Principi conſiliariiſque ejus L
tinis verbis, nomine Regis, Sacram r
giam majeſtatem tam ipſum Princi
pem quam omnes ſubditos & optim
tes ejus omni favore & gratia compl
cti defendereque velle. His finitis a
ceſſit Princeps ad ſolium, & pedes r
gios genu flexus cum ſumma revere
tia attigit: accepitque de ſacra reg
majeſtate manibus vexillum album i
ſignitum aquila nigra, cum literis S
A colligatis in pectore, cum inſtituti
ne ore Regio facta his verbis: Nos S
giſmundus Auguſtus Rex, annuent
veſtris & veſtrorum ſubditorum prec
bus, tradimus & concedimus Illuſtr
tati tuæ, prout parenti tuo illuſtriſſim
tradideramus, in feudum, terras, civ
tates, oppida, & arces in Pruſſia: & a

e

as Illuſtriratem tuam inveſtimus, per
ujus vexilli traditionem: ac inſtitui-
nus gratia & benignitate noſtra, qua
uam Illuſtritatem uti nepotem no-
rum cariſſimum complectimur. ſpe-
amuſque, quod ejus beneficentiæ no-
ræ & memor & grata fideliſque Illu-
ritas tua ſit futura. Deinde Princeps
ruſſiæ caudam vexilli tenens, ſuper
bro Euangeliorum in hæc verba jura-
nentum præſtitit.

Ego Albertus Fridericus, Marchio
randenburgenſis, in Pruſſia, Stetinen-
s, Pomeraniæ, Slavorum, Caſſubio-
um Dux, Princeps Rugiæ, & Burggra-
ius Norimbergenſis, promitto & ju-
o, quod Sereniſſimo Principi ac Do-
nino, Domino Sigiſmundo Auguſto,
egi Poloniæ Invictiſſimo, Magno
uci Lituaniæ, Ruſſiæque ac omnium
rrarum Pruſſiæ Domino & Hæredi,
cut meo naturali hæreditarioque Do-
nino, & ejus Sacræ Majeſtatis hæredi-
us, & ſucceſſoribus regibus, & Regno
oloniæ, ero fidelis & obſequens, ejuſ-
ue Majeſtatis ac hæredum & totius
egni Poloniæ bonum procurabo, &
amnum præcavebo, ac omne id fa-
am, quod ad fidelem vaſſallum feu-
alemque pertinet. ita me Deus adju-
et, & hoc ſanctum Dei Euangelium.

Accepto

Accepto hujuſmodi juramento, Ma-
ſtas Regia gladium ancipitem à G
diatore Regni Domino Andrea Zb
rovvski accepit, novumque Ducem
præcinxit, inclinatum de more, dicen
Accingere gladio tuo ſuper fem
tuum potentiſſime. Poſtea ei torque
auream Regio munere non indigna
impoſuit. Mox omnis Ordinis Nobi
qui ad Equeſtre munus contendeba
(in quorum ego numero, eodem mo
præcinctus fui) præcincti ſunt. Quib
omnibus ex ordine ſolenniter perac
ac depoſitis Regalibus indument
cum toto illo comitatu Duceque Pr
ſiæ cum ſuis præcedente in arcē redi

XII.

LIVONIÆ DESCRIPTI

Addita eſt quoque brevis narrati
quomodo hæc regio in jus invictiſ
mi Regis Poloniæ Sigiſmundi Aug
ſti, Magni Ducis Lituaniæ, ceſſerit,
quo pacto à Moſchorum Principe
Svveciæ Rege diminuta fuerit.

Ivonia ſive Lieflandia, Reg
ampliſſima, ab Oriente, Ru
ſiæ, Moſchorum Principi ſu
jectæ, contigua eſt; Nervaq

fluvi

fluvius navigabilis (in cujus utraque ripa duæ arces ejuſdem nominis, una Livonienſium, altera Moſchorum, ſibi ex adverſo ſitæ ſunt) imperium Moſchoviticum à Livonienſi diſlimitabat. Sed modernus Moſchorum Monarcha, Ioannes Baſiliades, Derpt inſigni urbe Epiſcopali cum ſibi adjacente provincia occupata, ulterius fines ſuos (prout inferius dicitur) promovit. A ſeptentrione cum Svveciæ Regno & Phinlandiæ Ducatu fines ſuos ſinu maris Balthici diſterminat. Ab occidente mari Balthæo (quod Germanicum & Prutenicum appellatur) contermina eſt. A meridie Samogitiæ & Lituaniæ, nonnihilque in Occidentem vergens, Pruſſiæ adhæret. Nonaginta miliaribus Germanicis in longitudinem, & quinquaginta in latitudinem, cum ſinu maris Balthici adjacenti extenditur. Sed nunc bellis ſævientibus, pluribus in locis vaſtata & diminuta eſt. Continet autem in ſe plurima territoria, quæ pro Ducatibus computari poſſunt. Horum ſingula cum ſuis civitatibus & caſtris ſuccincte deſcribi curabo. Sed primo quomodo & quando Regionis incolæ nomina Chriſto dederint, paucis aperiam.

Totum pene orbem terrarum, poſt maxi-

maximum illud universæ terræ dilu-
vium, fallacium dæmonum fraude s[illegible]
ductum, veram unius Dei religionem
impio multorum & falsorum Deoru[m]
cultu, vanaque superstitione, commu-
tasse constat. Quidam enim mortu[os]
homines, propter merita beneficia [&]
egregia gesta, cultu divino venerabau-
tur. Alii malignos Dæmones, ement[i-]
tis miraculis & prodigiis hominu[m]
oculis sese insinuantes, adorabant. D[e-]
nique belluis atque serpentibus, [...]
sculptis pictisque arte humana simul[a-]
chris, gloriam veri Dei exhibeban[t.]
Donec Iesu Christi, veri Dei homin[is-]
que benignitas, & Euangelii ejus cla[ri-]
tas, post multa sæcula, quasi lux clar[is-]
sima, mundo cœlitus affulgens, has te[t-]
ras terribilesque tenebras discussi[t.]
Sed regiones Septentrionales, & om-
nes gentes ad Aquilonem vergente[s]
Christianæ religionis ignaræ, van[i]
idolorum cultui diutius subjugatæ fu[e-]
runt. difficilis enim ad eos extern[is]
gentibus aditus erat, propter effera[m]
barbariem, & crudelitatem popu[li.]
Romani etiam & Græci, qui prim[i]
fidem Christianam amplexi sunt, [Se-]
ptentrionalium plagarum minus e[x-]
actam notitiam habebant: unde [fa-]
ctum est, ut Livonia, cum cæteris [...]
aqu[...]

aquilonem vergentibus regionibus, noviſſime omnium Sacro Baptiſmi fonte lavata fuerit. Demum, Friderici primi ex Ducibus Germaniæ Romanorum imperatoris temporibus, mercatores rem familiarem ex Germania per mare Balticum in Livoniam appulerunt, & gentis barbaræ ſimpliciſſimæque animos ob mutua mercimonia commutanda pellexerunt. Erat autem hic populus miræ ſimplicitatis, opumque parandarum & rei familiaris juſto negligentior. melle enim expreſſo (quo maxime regio abundat) ceram, velut alias quiſquilias & purgamenta, domibus everrebant. Poſtea ſuccedente quæſtu, & mercatoribus Occidentalibus eo loci confluentibus, Sacerdotes paulatim ſe illis immiſcere, adjungereque, piæ peregrinationis cauſa, cœperunt, ut, mercatoribus videlicet theſauros Livonum acquirentibus, ipſi animas gentis Chriſto, per verbum Euangelii ſalutiferum, lucrifacerent. Erat igitur ea tempeſtate vir quidam, Meinardus nomine, in Lubeca, civitate celeberrima, pietate & ſanctimonia vitæ inſignis. hic una cum mercatoribus conſcenſa navi in Livoniam, anno partæ per Chriſtum ſalutis milleſimo ducenteſimo, trajicit; & con-

ſpiciens, in tam inſigni & præmatur
meſſe nullos operarios extare, conti
nuo ibi unius famuli convictu conten
tus, ætatem tranſigere conſtituit, ca
ſamque ſibi ex arbuſtis propter imbre
arcendos conſtruxit. Paulatim deind
hominum familiaritatem captare, &
tædio ſuperato, adhibita jam mutu
convictus & contractæ notitiæ cum
incolis Regionis oportunitate, Reli
gionis & rerum Divinarum eos admo
nere cœpit, ſenſimque à vano Idolo
rum cultu ad Chriſtianæ fidei obſer
vantiam adducere;auſpicanteque Deo
& pium viri religioſi conatum ſecun
dante, complures incolarum in agni
tam veritatis doctrinam conceſſerunt
quorum creſcente numero, multo
rumque animis (ut fit) rei novæ & in
uſitatæ religionis ſtudio flagrantibus
Baſilica inſtauratur. Nec multo poſt
Meinardus à Bremenſi Archiepiſcopo
in Livoniæ Epiſcopum conſecratur.qu
in meſſeChriſti ſtrenui operarii munu
adimplens, rem Chriſtianam multum
adauxit, & magnam gentis partem a
Chriſtum convertit.Poſtea vitam cum
morte feliciter commutavit. Huic e
vita decedenti Bertoldus Ciſtercien
ſium abbas ſucceſſit,qui contra irruen
tes hoſtes fidei Chriſtianæ, una cum
per

peregrinis militibus, qui pietatis ergo ad militiam Christo exercendam ex Germania confluxerant, pugnare instituit. Vbi vero ad pugnam ventum est, equo infreni in mediam barbarorum aciem projectus confoditur. Tandem crescente multorum pietate, plurimi sacræ se militiæ devoverunt, Ordinisque fratrum Teutonicorum habitu suscepto, Ensiferos fratres sese nuncupaverunt. Sed cum rebus gerendis superesse non possent, hostiumque barbarorum vis undiquaque invalesceret, Teutonicorum fratrum Ordini in Prussia se conjunxerunt. Cum enim audivissent, quod Ordo Teutonicus Cruciferorum in tota Germania proficeret, Volquinus Præpositus eorum, à quinto in ordine Magistro Prussiæ Conrado, olim Comite Turingensi, in ordinem Teutonicum susceptus est, anno Domini 1234. Suffragiisque ejusdem Magistri Prussiæ Conradi, Gregorius summus Pontifex Romanus hujus nominis nonus, jussit ubique, & præcipue apud infideles Prutenos Livonosque, proclamari, quod Ordo fratrum à gladio in Livonia (qui nondum confirmatus erat) Teutonico ordini in Prussia unitus, incorporatus ascitusque esset. Susceperunt itaque fratres à gla-

dio Livonienſes, crucem, habitumqu
more fratrum Teutonicorum in Pru
ſia. Et ſemper ab hoc tempore Mag
ſtri Pruſſiæ, à Livonienſibus Magiſtr
tributa certa & obedientiam exig
bant, uſque ad tempora Alberti Ma
chionis Brandenburgenſis, Magiſt
Pruſſiæ, qui anno Domini ſupra mi
leſimum quingenteſimum decimo te
tio, pecuniam, quam obedientiam, a
cipere maluit. Itaque Livonienſes, da
præſcripta ingenti ſumma pecuniæ, i
poſterum ab obedientia PrutenicisM
giſtris exhibenda liberati ſunt. Hàn
tamen libertatem paulo poſt per inſ
lentiam ſuam amiſerunt: Rex enin
Polonorum Sigiſmundus Auguſtus e
in poteſtatem ſuam, prout inferius d
cetur, redegit. Sed ad rem accedo. L
vonienſes Cruciferi, habitu fratru
Teutonicorum in Pruſſia aſſumpt
graviſſimis bellorum laboribus cu
barbaris fortiter exantlatis, hactenu
rerum in Livonia potiti ſunt, Ma
giſtrumque ſibi elegerunt, qui cu
Commendatoribus, ſeu etiam Præf
ctis, totam Regionem gubernaba
Erant præter hunc in Livonia Epiſc
pi quinque: utpote Archiepiſcopus Ri
genſis; Derptenſis, Habſelenſis, Oſ
liæ, Curlandiæ, Revaliæque Epiſcop
H

Hi ſua munia ſtrenue & magnifice ut Principes obibant. Sed anno Domini MDLVIII, Moſchorum Dux, Derpta ſive Torpato, inſigni urbe Epiſcopali, potitus, Epiſcopatum Derptenſem penitus abolevit. Rex quoque Poloniæ Archiepiſcopatum Rigenſem cum omnibus arcibus & civitatibus (rerum enim in Livonia potitur) tenet. Revalienſem Epiſcopatum Svveciæ Rex, urbe Revalia capta, adminiſtrat. Oſelenſem Epiſcopatum & Abſelenſem frater regis Daniæ, Magnus nomine, una cum inſula Oſelia poſſidet.

Ordinis Teutonici Magiſter, una cum ſuis Commendatoribus, plurima oppida & arces munitas poſſidebat. & primo quidem ordinis Magiſter & Archiepiſcopus Rigenſis, ſimul & conjunctim Rigam urbem metropolim regionis occupabant; monetamque uterque propriam, qua adhuc incolæ regionis utuntur, cudebat. Verum Magiſter, præter dominii & poſſeſſionis conſortium, arcem quoque ibi habebat. Hic jam ordine territoria, arces & civitates, tam Magiſtro ordinis, quam Epiſcopis & Commendatoribus ſubjectas, deſcribere pergam. Hæc vero ſunt territoria ſive provinciæ, in Livonienſi

dominio, quæ pro Ducatibus valent: utpote, Leitlandia, Vikeclandia, Curlandia, Semigalia, Eſtlandia, Virlandia, Haria, Gervendiaque.

Leitlandia ſive Rigenſis Provincia.

LEitlandia regio Livoniæ, præcipuas has arces & civitates, regi Poloniæ ſubjectas, habet.

Riga urbs celeberrima, totius Livoniæ metropolis; muro fortiſſimo propugnaculiſque & turribus denſis, tormentis bellicis apprime munitis, valloque inexcuſſo tribus ordinibus tormentorum, undiquaque munita; foſſis duabus, ex utraque valli parte, circumducta, & ſtipitibus acutis circumſepta; rebus bellicis, tormentis & commeatu copioſo, militibuſque ſtipendiariis, pacis & belli tempore, bene proviſa. Arcem quoque bene munitam, & omnibus neceſſariis proviſam, ſibi adjunctam habet. in qua olim Magiſtri ſedem ſuam habebant. eam nunc Gothardus Kietler Dux Curlandiæ, regis Poloniæ feudalis, nomine regio adminiſtrat; in civitatem tamen ipſam jus nullum habet. Adminiſtratorem enim, ſive Capitaneum aliquem, cives ſibi dominari (libertatem aſſerentes) non patiuntur: ſed obedientiam & tributa

buta regi Poloniæ fideliter exhibent, ipſique civilibus legibus urbem admi- niſtrant. Hanc urbem fluvius Dvvina ampliſſimus (ex Severa regione Ruſ- ſiæ, Moſchovitæ Duci ſubjecta, ortus) una cum arce alluit, & duobus à Riga in mare ampliſſimis oſtiis exoneratur. Per hunc naves ex mari, de ultramari- nis regionibus, utpote Svvecia, Da- nia, Holſatia, & cæteris repoſtis pro- vinciis, appellunt: Ex Ruſſia quoque & Lituania cineres, aſſeres, ligna cæſa, & lævigata omnis generis ad naves fa- bricandas, frumentum quoque gran- di copia, & cætera, importantur. Ma- gnumque hac in urbe & celeberri- mum eſt emporium. quamvis enim duobus miliaribus à mari diſtat, na- ves tamen omnigenæ facillime de ma- ri ſub ipſa mænia urbis veniunt & re- deunt.

Hæ vero arces, civitates & præfectu- ræ, Capitaneatuſque, in hac Leitlan- dia ſive Rigenſi provincia, continen- tur; Videlicet

Dunamunt, arx inexpugnabilis na- tura oportunitateque loci. Mari adja- cet, in oſtiis Dvveni fluvii, duobus à Riga miliaribus ſita, præſidiiſque Po- lonicis munita. In ea omnes naves ex ultramarinis regionibus ad Rigam ve-

nientes, merces indicare, teloniaque persolvere, coguntur.

Blokhaus, munitio inter Rigam & Dunamunt, ad Dvvinam condita. In ea quoque omnes naves excutiuntur. Hæ autem duæ arces Rigensibus maxime invisæ sunt.

Kircholm, arx murata ad Dvvinam fluvium, duobus miliaribus à Riga sita, in orientem procedendo.

Hæ quoque arces Dvvinæ impendunt:

Vxul, arx desolata, curia tamen in ea, ubi Præfectus manet, extructa. A Kircholm duobus miliaribus abest. Crudelem illic quondam conflictum & hominum stragem insignem, cumulus ossium ingens congestus testatur.

Lenvard, arx ab Vxul quatuor miliaribus ad Dvvinam sita.

Ascherad, olim Palatinatus: arx ad Dvvinam munita. Moschovitæque ab ea aliquoties repulsi sunt. Quatuor miliaribus à Lenvarda abest.

Nitavv, Sesuegen, Georgenburk, Levvborg, Rossiten, Lucen, Luden, Nevenhul, arces muratæ absque civitatibus.

Dunemborg, arx ad Dvvinam munitissime sita. Commendator sive Palatinus ei olim Magistri nomine præsidebat.

Sege-

Segevolt, arx & civitas, olim Ordinis. Marſchalci primi à Magiſtro propria erat, cum cæteris ad eam pertinentibus, videlicet Levvburg, Nitavv, Georgenburg, & Choen caſtris.

Aries, arx; VVolmer civitas & caſtrum; Hermes arx. quatuor miliaribus à Pernavva & Phelin.

Has ſupradictas omnes arces, & civitates, cum ſuis Palatinatibus, & Præfecturis, invictiſſimùs rex Poloniæ poſſidet, excepto Mariemburga caſtro, quod Moſchoviæ Princeps occupavit. Adzel autem, & Rodempeus, à Moſchovitis exuſtæ & deſolatæ ſunt.

Archiepiſcopatus Rigenſis.

IN eodem territorio Rigenſi Rex quoque Poloniæ omnes arces, civitates, Capitaneatus, & Præfecturas Archiepiſcopales poſsidet.

Kokenhaus, arx & civitas, natura & oportunitate loci munitiſsima, ad Dvvinam fluvium ſita, cæterarum Archiepiſcopi arcium principalis.

Vxul, Lenvard, ſupranominatæ arces: Krevvburg, Landon, Seſuegen, Schamborg, Serben, Conemburg, arx cum civitate, Salis, Vanſel, Dalen, Iencel, Treyden.

Smilten, arx à Moſchovitis deſolata,

Cremon, caſtrum olim Capituli Metropolitanæ Eccleſiæ Rigenſis.

Sancel, arx apprime munitiſſima mari adhærens, ad Archidiaconatum Rigenſem quondam pertinebat. Hæ itaque omnes arces, & civitates enumeratæ, Regi Poloniæ ſubſunt.

Arces nobilium in prædicto Archiepiſcopatu hæ ſunt: Nochroſen, Roſemberg, Mayan, Pierkiel, Roppe, Nabbe, Elner, & Berſen. Earum domini Polono Regi obtemperant.

Epiſcopatus Derptenſis.

DErpt, ſive Torpatum, ſive Derbet, inſignis urbs Epiſcopalis, & arx in colle munitiſſima, urbi impendens. Hæc anno Domini 1558, ab exercitu Moſchorum Ducis, violenta oppugnatione cum tota circumjacenti provincia, capta eſt. Hæ vero arces ad hunc Epiſcopatum pertinebant: Faleanavv, caſtrum, & monaſterium inſigne Neinhaus, 18 miliaribus à Derpt ſita, Rutenis contermina; VVerbeke, Oldentorn, Kiriepe, Verpech. Nobilium arces in hoc Epiſcopatu quatuor præcipuæ erant, videlicet, Olſen, Kanelichth, Raden, Cunctal, ſive Regental; omneſque à Moſchorum Duce cum Epiſcopatu ſubjugatæ ſunt.

Episcopatus Habſelenſis & Ozelenſis.

VIkechzlandia regio ad Habſelenſem Epiſcopatum cum ſuis arcibus & civitatibus pertinebat. quæ quatuordecim miliaribus in longitudinem, duodecimque in latitudinem patet, mari Germanico adhæret, & has arces complectitur, quas Svveciæ rex una cum regione poſſidet.

Habſel, arx principalis cum civitate, in qua eſt Eccleſia Cathedralis. Eam rex Svveciæ vi ad deditionem coëgit.

Lode arx munita, quam Dux Curlandiæ Gothardus Kietler à Svvecenſium impetu nuper defenderat, & aliquot eis grandia tormenta ademerat; ſed poſtea ab eiſdem capta eſt.

Lehal caſtrum, & civitas, in qua eſt inſigne virginum monaſterium. nunc præſidiis Svvecenſium tenetur.

Ficzkel & Felin, arces, à Moſchovitis exuſtæ & deſolatæ ſunt.

Verder arx munitiſſima, ad fluvium Zundam ſita, ab ipſis Cruciferis Livonienſibus deſtructa & demolita eſt.

Ozilia inſula in mari Germanico, aliquot à litore miliaribus ſita eſt. Ad Ozelenſem Epiſcopatum pertinebat. Arces & civitates duas munitiſſimas habet.

habet. eas Cruciferi regi Daniæ pr
diderunt. quas nunc Magnus ejusde
Regis Daniæ frater possidet, Episcop
tusque titulo utitur. Harum arciu
una Arnczburg, altera Sonembur
appellatur.

Thuan. lib. LIX. *ad annum* 157
Ioanni Suecorum Regi hoc anno r
parum feliciter cessere. Nam in Liv
nia, cum Nicolaus Achazius & Ponti
Gardius Gallus cum Germanis & Sc
tis circiter v CIↃ, qui superiori ann
Revaliam venerant, ad recipienda
Vesenbergam medio inter Revalia
& Narvam itinere positam profecti e
sent, trimestri obsidione tempore p
desidiam transacto, tandem post a
quot irritas oppugnationes exitiosa i
ter Germanos & Scotos rixa exor
est, quæ & ad justum prælium dev
nit, in quo ex Scotis CIↃ IↃ perierun
cæteri cum vexillis suis ad Russos, q
Vesenbergam tenebant, transfugerun
Itaque obsidione soluta Aprili men
Suecici Duces re infecta ad sua redi
runt. Russi successu elati ad rapin
effusi totam Harigiam ad Revaliæ u
que portas excurrentes vastant. N
melior fuit popularium ac rusticoru
condicio sub Livonis equitibus; qui
ipsi rapinis & licentiæ assueti, nec su
qu

uidem parcentes, ſummaque imma-
itate cuncta diripientes, tota ea æſtate
acchati ſunt; & ad extremum, ut ſæ-
itiam perfidia cumularent, Hapſe-
im, Lodem & Lealem arces, quas pro
ipendiis exactis ab Ioanne traditas
cceperant, Daniæ Regi, paciſcente Ni-
olao Vngerno Oſiliæ vicario, ven-
unt xxc aureorum cIↃ, ſolutione in
III Kal. Quintiles ſequentis anni dila-
a. quod provinciæ detrimentoſum, Li-
onis propudioſum, & emtori infru-
tuoſum fuit. Nam paulo poſt Ruſſi
Duce Kneſio Mikita, licet illi pacem
um Dano haberent, Lodem, Lealem,
Vikelam, & ipſam tractus illius metro-
olim Hapſelam, præſidio & commea-
u inſtructiſſimam, flagitioſa præfecto-
um ſive ignavia ſive perfidia, deditio-
ne capiunt, & expoſtulantem de inju-
ia Danum ambiguo reſponſo ludi-
ficati ſunt.

Curlandia Regio.

HÆc regio in Livonia ſita. A Septen-
trione maris Balthici ſinu, ab Oc-
cidente vero, ubi Pruſſiam contingit,
pelago, qui Curlandicus appellatur, al-
luitur. A Meridie Samogitiæ confinis
eſt, Regique Poloniæ ſubeſt. ſed eam
Gothardus Kietler, regis gratia & be-
nigni-

nignitate tenet, tituloque ejus utitu[r.]
Has civitates & arces complectitur:

Vinda, arx cum civitate & Palatin[a]tu, Polonis Kiess dicitur. In ea Magist[ri] sedem suam habuerunt, & Comiti[a] conventionesque celebrare soliti eran[t:] nunc Polonicis præsidiis tenetur, ad[mi]nistrante illustri & magnifico do[mi]no Ioanne Chodkievvicz, Genera[li] Samogitiæ, & supremo Gubernato[re] Livoniæ, ac magno Marschalco Mag[ni] Lituaniæ Ducatus.

Goldingen, arx & civitas cum distri[]ctu amplo.

Grubin & Candaph, arces cum præ[]fecturis ditissimis.

Tuczkom, Sabel, Durbin, Asem[]poth, Shruden, Frauemburg, Alfangen[,] arces. Nevvburg, castrum in finibu[s] Samogitiæ.

Episcopatus Curlandiæ septem arce[s] continet, quas Magnus Regis Dania[e] frater possidet. Episcopatusque titulum[] sibi usurpat. hisque nominibus hæ ar[]ces nominantur: Edvvalen, Pilthen[,] Hasempot, Angermunde, Dondangen[,] Neinhaus, & Ambothen.

Semigalia Ducatus.

HIc Ducatus Curlandiæ adhæret. A Meridie Lituaniæ contiguus est.

Hasque

visa. A Lituanis, Duce exercitus illu
& magnifico domino Nicolao Rad
vvil Palatino Vilnensi, pulverib
bombardariis suppositis ejecta, & cu
Moschovitis, à vi & impetu pulve
volantibus eversa est. Ego etiam hu
oppugnationi cum patre meo int
fui. Hac autem arce expugnata & c
usta, Lituani quibusdam Moschoru
abductis, quibusdam occisis, ve
Tartari, arce desolata relicta & n
occupata, nec munita, (quæ facile
staurari potuit,) cum spoliis, torme
tisque & cætera supellectili bellica a
lata discesserunt, anno Domini 15
Iulii ultima.

Operpal arcem exercitus regis Pol
niæ exussit & desolavit.

Has autem in hoc Ducatu arces r
Poloniæ possidet:

Karxhaus, Helmeth, Rugen, Pa
navam, arcem insignem & munitam
cum civitate, mari adjacentem. H
à Svveciæ rege primum occupata era
sed postea à Polonis inopinate cap
in ditionem Regis Poloniæ cessit.

Virlandia.

TErritorium hoc Livoniæ inter O
rientalem & Septentrionalem pl
gam situm, à Septentrione Balth
mar

maris ſinu terminatur, ab Oriente Nerva fluvio celebri, ex lacu Pleybas emergenti & in mare Balthicum ingredienti, alluitur. A Meridie Eſtlandiæ, ab occaſu Hariæ contermina eſt. Et octo milliaribus in longitudinem, à Nerva fluvio ad Revvaliam uſque extenditur; haſque arces complectitur:

Nerva, arx & civitas inſignis, munitiſſimaque, ad fluvium ejuſdem nominis ſita. Ex adverſo in altera ripa arcem à Moſcho erectam, Ianovv-Gorod dictam, habet. Atque fluvius prædictus Nerva, has arces interfluens, Moſchorum & Livonienſium imperium olim diſlimitabat. *Additio.* Hæc urbs hodie ob continua bella, & incendium, ſuperioribus annis miſere eſt deformata.

Tolczeburg, arx ad ſinum maris Balthici, inter Nervam & Revaliam civitates æquali diſtantia ſita. Diſtat à Revalia xv mill., & mœnia illius à fluctibus marinis pulſantur.

VVeſenburg, arx & capitaneatus.

Bercholm, olim arx Epiſcopi Revalienſis erat. Aſs quoque, & Eſt, duæ arces nobilium Livoniæ: una Roberti à Gilſen; altera Bernardi de Tabe.

Has omnes arces cum ſuo territorio Moſchorum Princeps occupavit.

Verum rex Svveciæ jam easdem recu-
peravit.

Haria Provincia.

HAria juxta mare Svveciæ sita, i-
longitudinem sedecim miliaribus
& octo in latitudinem, extenditur.
Cum Virlandiæque territorio pro Du-
catu computatur.

Hæ arces in ea sitæ sunt:

Revalia, urbs celebris cum arce mu-
nitissima, ad sinum maris Balthici con-
dita est. Sede Episcopali clara. Sub Re-
ge Poloniæ à Svveciæ Regis exercitu
occupata. Monetam Revalienses pro-
priam quadrangularem cudunt. Reva-
liensis Episcopus arces aliquot sibi sub-
jectas possidebat; in civitatem tamen
nullum jus imperiumve habebat, sed
Magister ordinis eam administrabat.

Badis, castrum & monasterium in-
signe, Succenses inopinata irruptione
ceperunt.

Fegueur, arx olim Episcopi Reva-
liensis. A Moschorum duce expugnat-
nunc tenetur.

Gervenlandia Ducatus.

GErvenlandia regio mari adjacens
septem milliaribus in longitudi-
nem, sex in latitudinem patet. Fru-
men-

menti & cæterarum rerum ex terra nascentium feracissima. unam arcem, Vitenstein dictam, principalem, cum pagis & curiis compluribus nobilium, habebat. Eam sub Rege Poloniæ, Suecensium Rex occupavit. Bialykamien, id est, albus lapis, Polonis dicta. In his territoriis sive Provinciis Livoniæ prædictis (quæ etiam pro Ducatibus computari possunt) variæ sunt multarum gentium linguæ: plebs ipsa Livonica tribus fere linguis (non multum tamen à se differentibus) utitur, ad Lituanicumque idioma magna ex parte alludunt. Barbarie & moribus incultis rigent. Lituanis & Samogitis ob vicinitatem in omnibus persimiles sunt. Vestitu vili, eoque ut plurimum cineritio, ad Germanicum habitum alludenti, utuntur. Ex tiliæ libro, more Lituanorum & Rutenorum, cothurnos connectere solent; vel ex jumentorum pellibus, una cum setis detractis. Fœmineus sexus in pagis, more gentis Cyganorum, (vel, ut quidam volunt, Cyrenæorum) vagabundæ, vestiuntur, vestitumque quibusdam globulis plumbi, cupri & electuariis exornant. Indusia quoque, circa collum præcipue, annulis intertexturisque variis ornant.

Crinibus paſſis mulieres vetulæ & virgines omnes promiſcue incedunt. Capitis ornamenta quædam, mire ex globulis quibuſdam confecta ad ſimilitudinem unionum gemmarumve, varii coloris, geſtant. Omnes fere matronæ, ſagæ & incantatrices peritiſſimæ ſunt, artibus magicis ſupra modum deditæ. Pane viliſſimo teterrimoque, & cibariis ſimpliciſſimis, utuntur. Frumenta omnis generis, trituranda excutiendaque, perinde ut Lituani, primo in calidiſſima caſa, ad id præparata, fumo exſiccant, & poſtea in horreo coram extructo excutiunt. In ollis figulinæ artis nuſquam, ſed in lebetibus æreis, cupreiſve, in pagis & civitatibus coquunt; neque tibi ollam argilleam ullibi per totam Livoniam videre licebit. Paleis quoque frumentorum, vulgus magna ex parte cum farina ſiliginis mixtis, utitur. Et quamvis miſerrima gens fuerit, ſupra modum tamen callida, fallax, tumida, atrox, & ad cædes patrandas prompta. Polonos, Lituanos, Rutenos, cæteroſque extraneos, Regi Poloniæ militantes, (extra Germanos, quorum ſub jugo olim fuerunt) maxime inviſos habent, eoſque deprædatores & comeſtores bonorum, ſuique ſui calamitatem, appel-

lant,

lant, & ubi possunt, quoscunque milites astu circumventos & incautos opprimunt. Vni vel duobus viris transitus difficilis est, præcipue si apud agrestes pernoctaverint; nam somno oppressos, magna ex parte trucidant suffocantque. Diversoria in hac regione rara vel penitus nulla reperiuntur, sed ad curias & prædia viatores divertere, ibidemque pernoctare solent. Templa quoque rarissime, nisi in arcibus, visuntur.

Cives & Nobiles omnes Germani sunt, Germanisq; moribus & idiomate utuntur. Fœmineus sexus pallia rubea, communiter capiti imposita, ad talos cum frequentissimis plicis gerit. Vittas mulieres in capitibus non gerunt, sed contricatos crines, (quos maxime nutriunt, vel ad id præparatos adaptant,) tam matronæ quam virgines capiti circumnectunt. Pileos sive biretos quadrangulares, more Cardinalium Romanorum, gestant; quædam vero palliis cum velamine, velut tecto, frontem & caput tegente, utuntur.

Sponsa, cum ad matrimonium contrahendum deducitur, corona argentea deaurata rotunda & in altum prominente ornatur; omnisque virginalis & matronarum chorus, rubeis palliis vestitus, longo ordine præit & sequi-

 tur.

tur. Cervisia ex hordeo & lupulo passim in pagis & civitatibus gustu amarissima, maxime differenti à cæterarum regionum cervisia, utuntur; attamen gens illa, & omnes Germani regionis incolæ, hunc potum suaviter præbibunt.

Siliginis & frumenti Livonia dives est; adeo ut exteræ quoque & transmarinæ nationes, Lubeca, Amsterdam, Olandia, Dania, Svveciaque, ejus ubertatem percipiant; ad quas grandi copia frumenta è Livonia deportantur. In Livoniam quoque ipsam ex Russiæ Lituaniæque regionibus, fluvio Dvvina & Nerva, siligo & id genus rerum plurimum abvehitur. Pecoribus & jumentis domesticis omnis generis abundat; lacubus, fluviisque piscosis, & sylvis ad venationem idoneis referta; in quibus habet ursos, alces, vulpes, lynces, marturos, castores, & omnis generis animalia. Lèpores in Livonia mutant æstate & hyeme colorem, perinde ut Helvetiis in alpibus: hyeme sunt albi, & æstate cinericii. Inferunt & Moschovitæ pelles, ursarum albas in Livoniam, quas ex frigidissimis Septentrionis regionibus, maxime ex Dvvina provincia Oceano glaciali adhærenti, acquirunt. Religiosissima gens Livonica,

nica, post susceptam Christianam fidem, Romanæ Ecclesiæ ritum ardenter observans erat: Domini etiam ordinis Teutonici, & ipse Magister, priusquam ad Lutheranismum descisceren, religiosa pietate diligenter ordinis regulas, in moribusque & habitu cultum decentem, observabant. Divorum delubra, pietate & pulchritudine decorabant, quæ hodie à Lituanis pene demolita & desolata videntur: ditionemque suam ab omni incursu barbarorum strenue summa cum laude vindicabant: omnia denique illis ex voto (benignitate divina propter religionis antiquæ observantiam prosperante) cedebant: & Moschum barbarum, potentem hostem, à finibus suis sæpissime summa cum victoria propulsabant; prout ex his duobus præclaris & victoriosissimis certaminibus (quæ mihi explanare lectori haud ingratum visum est) apparebit.

Ab anno, quo lux divina, humana in specie cœlitus mundo affulsit, 1381, Magnus Moschoviæ Dux, Livoniensium castrum Nienhuys, in provincia Derptensi, acerrime oppugnabat. cui oppugnationi ipse sua persona cum trecentis millibus armatorum intererat. Demum post diutinam & acrem obsi-

obsidionem, crebrasque irruptiones mœnia & propugnacula diruta, labefacere inceptabant: obsessi etiam defatigati, & viribus exhausti ac destituti divinæ propugnationi & tutelæ humiliter sese submittunt. ipse etiam præfectus arcis, nocte Veneris diem antecedente, insomnis ante aram quandam prostratus, flagranti corde orabat ut Deus in tam deplorato rerum statu sibi suisque auxiliari dignaretur, felicemque gravis obsidionis liberationem elargiretur. Sole igitur tenebras noctis discutiente, cum Moschovitæ certã jam arcis expugnationem sibi promitterent, Præfectus ille è precibus exurgit, arcuque arrepto telum cum cuspide præacuta, è fenestra propugnaculi in medium exercitum Moschoviticum jaculatur, &, aspirante conatibus Deo, ipsius magni Principis cor lethaliter transfigit. Concurrunt trepidi Moschovitæ, dominumque exanimatum levant, & cum magno ululatu deplorantes funestissimum casum Domini sui, relictis castris & arrepto cadavere, in Moschoviam, fuga sibi consulentes, pergunt. Livones ex arce sese proripientes, hostes fugientes persequuntur, per agrosque, sylvas & pagos, palantes assecuti trucidant, obruunt, telisque transfigunt; & videntes

ientes, mirabili memorabilique modo
numinis auſpicio ſe liberatos, arcum
ad perpetuam rei memoriam, Deo di-
catum, in Baſilica arcis ad altare ap-
pendunt. Solebatque in eo templo cul-
tus divinus magna pietate & devotio-
ne peragi. Sed poſtea anno Domini
1551, Lutheranis dogmatibus aſſumptis,
nullum priſtinæ pietatis veſtigium
conſpiciebatur: arcus tamen prædictus
immotus ad altare pendebat. donec
tandem anno Domini 1558, Ioannes
Baſiliades modernus Dux Moſchoviæ,
eadem arce potitus, religionem quo-
que Lutheranam immutavit.

Aliud celebre & perpetua memoria
dignum prælium Livones contra Mo-
ſchoviæ Ducem geſſerunt, anno 1500,
ſub ordinis Teutonici Magiſtro, Do-
mino VVoltero à Pletenburg. Qui cum
Moſchis bellũ inferre ſtatuiſſet, publica
jejunia & ſolennes litanias, ſecundum
morem Eccleſiæ Romanæ, inſtituit;
nondum enim eos Lutherana doctri-
na à Catholiciſmo tranſverſos egerat,
Menſeque Septembri, paulo poſt nati-
vitatem Mariæ virginis, exercitum or-
dinat. Rigenſis quoque Archiepiſcopus
mille Germanos equites adducit, Tor-
patenſis Epiſcopus quingentos, Reva-
lienſis & Habſelenſis itidem quingẽtos
Bb 5 ſimul.

ſimul. ita ut magiſter Livonicus ſe-
ptem haberet Germanorum equitu[m]
millia, & quinque millia Curionu[m]
pedeſtrium, (qui populi ſunt Livoni[æ]
in regione quæ Curlandia dicitur.)
Hoc cum exercitu Magiſter Ruſſiam [fi]-
nitimam Moſchoviæ Ducis invadit, a[r]-
ceſque & oppida quædam expugna[t].
Inde ipſo exaltationis ſanctæ crucis d[ie]
ad urbem Pſcoviam exercitum duci[t].
Iuxta hanc ſita eſt planicies duoru[m]
miliarium latitudine patens. in qua[m]
cum devenerunt, obviam illis proc[e]-
dit Moſchoviticus exercitus, centu[m]
millia armatorum (in duodecim aci[es]
diſtributus) continens. His adjunct[æ]
erant Tartarorum copiæ, barbarie f[e]-
roces, triginta millia conficientes. It[a]-
que Teutonicus Magiſter, ubi aut tu[r]-
piter fugiendum aut ingenti cum an[i]-
mo adverſus tantum exercitum, bar-
barie & armis formidabilem, proc[e]-
dendum videt, nihil de victoriæ ſpe r[e]-
mittens, aleam belli tentare conſtitui[t]:
&, animis ſuorum confirmatis, claſſ[i]-
cum canere juſſit. Moſchovitæ quo-
que ex adverſo ſigna tollere, patrioqu[e]
more tubas inflare, & timpanul[a]
(quas parvas ſinguli præfectorum ha-
bere ſolent) pulſare cœperunt. Magi-
ſter Teutonicus, globos tormentario[s]
ſclo-

ſclopetarioſque, velut crebra continuaque tonitrua, in Tartaros contorquet. Tandem maximo clamore, ſtrepitu, armorumque coruſcatione, utrinque concurrunt. Tartari & Moſchovitæ, arcubus & ſagittis aſſueti, denſiſſimo creberrimoque telorum jactu æthera obumbrant; quæ tamen emiſſa aërem irrita verberabant. Tartari ubi prælio à Teutonicis fuſi fugatique fuere, duodecim Moſchorum acies centum millia conficientes, viribus animiſque recentes ſuccedunt. Teutones cæſis Tartaris, ubi bellum recrudeſcere ſentiunt, quanto majorem hoſtium vim prioribus ſuccedere vident, tanto majoribus animis in hoſtes irruere, & velut ab integro nova virtute reſumpta, ingenti cum fremitu, cæſim punctimque, vergente jam ad veſperam die, confligunt. Ex Moſchovitis qui ſupererant, fuga ſibi conſulentes, in Pſcoviam ſe recipiunt. Prælio itaque dirempto, compertum eſt, ex Teutonicis unum duntaxat deſideratum, compluresque, ſed non lethaliter, vulneratos: Moſchovitarum vero & Tartarorum circiter centena millia trucidata; ita ut duobus milliaribus cadavera paſſim proſtrata jacerent: triginta vero millia fuga elapſi ſunt. Memorabilis ſane

triumphus, & ſempiterna memo
dignum ſingularis virtutis & fortit
dinis exemplum. Hac igitur clade ſu
rum Moſchorum Dux Baſilius Ioanr
des audita, ſummo ſtupore admirati
tantum exercitum à tam exiguo ta
turpiter cæſum & proſtratum, ad qui
quaginta annos cum Teutonicis ind
cias confeſtim firmavit; Rutenique
Moſchovitæ ab eo tempore Teuto
cos ferreos viros appellabant.

Ex his igitur feliciſſimis & vict
rioſiſſimis duobus Livonorum cu
Moſchovitis præliis (quamvis mul
varii eventus prælia inter eos utrinqu
eveniebant) apparet, quod Livonie
ſes, ordoque Teutonicus, priuſquam
Catholiciſmo deſciſcerent, manu d
vina contra quoſvis incurſus hoſtiu
propugnabantur, omnibuſque rebu
ex terra naſcentibus, & cæteris fort
nis, copioſe affluebant. Vbi vero Lu
therana dogmata amplecti anno Do
mini 1527 cœperunt, pietatem & rel
gionem avitam cum omnibus virtut
bus una excuſſerunt. Poſtea variis &
diverſis plagis omnes paſſim graviſſi
me afflicti ſunt; adeo ut univerſa ele
menta in vindictam eorum conſp
raſſe viderentur. Terra enim regioni
quæ omnium frugum & fructuum le

gumi

guminumque feraciſſima erat, victum nihil proferens) illis denegabat. Aqua etiam lacuſque olim piſcoſi nullos piſces dabant. Aër quondam ſaluberrimus, hominum ſaluti à Deo conceſſus, in venenum & contagium converſus erat. Igne etiam & ferro Moſchovitæ univerſam Derptenſem Provinciam crudeliter vaſtabant. Sed Teutonici fratres nobiles, & cives, hujus afflictionis culpam, & numinis offenſam, Catholicis imputabant.

De inteſtino & civili Livonienſium bello, & cauſa expeditionis Regis Poloniæ contra Magiſtrum Livonienſem.

MAgiſter Livoniæ, cum omnibus Teutonici ordinis fratribus & equeſtri ordine, poſt Lutheraniſmum ſuſceptum, Archiepiſcopo Rigenſi collegæ ſuo, ob non ſuſceptum dogma Lutheri adverſabatur. Hic autem Archiepiſcopus ex illuſtri proſapia Marchionum Brandenburgenſium genus ducebat, frater Alberti Marchionis Brandenburgenſis, olim Magiſtri Teutonici ordinis, & poſtea Ducis in Pruſſia, nepoſque Regis Poloniæ.

Magiſter itaque, Comitiis generalibus celebratis, concluſit & conſtituit,

Archie-

Archiepiſcopum bello appetendum e
ſe. in quod totus ordo & nobiles cu
omnium ſuffragiis conſenſerunt. Ep
ſcopus quoque Torpatenſis Hermanu
ut erat inconſtantis animi, facile a
oppugnandum Archiepiſcopum ind
ctus eſt. Revalienſis etiam & Habſ
lenſis Epiſcopi, Magiſtrum metuente
facile in caſtra ejus conceſſerunt.
ita univerſa Livonia in Rigenſem A
chiepiſcopum hoſtiliter conſpiravi
Anno itaque 1557, paulo poſt natale
divi Ioannis Baptiſtæ, ordinis Teut
nici Magiſter, Vilhelmus Furſtember
exercitum cum Commendatoribu
conſcribit. tres quoque Epiſcopi præ
dicti copias ſuas eidem conjungun
Sicque inſtructiſſimo exercitu, & m
gno cum apparatu, Rigenſem Provi
ciam hoſtiliter invadunt. Archiepiſco
pus Rigenſis tametſi defenſionem me
ditaretur, & magnam nobilium pa
tem ſibi adjunctam haberet, infirmio
tamen erat, & viribus impar, ut tan
exercitus vim ſuſtinere & propulſa
neutiquam poſſet. In arcem itaque Co
kenhuſen, natura loci munitiſſiman
in edita rupe conſtructam, cum ſu
profugit. Magiſter vero eum cum un
verſo exercitu ibidem gravi obſidion
oppugnabat, tormentis machiniſqu
belli

[b]ellicis muros fatigans. Sed neque tor[m]entorum crebra tonitrua, neque va[li]dos hostium impetus muros labefacere poterant; sola fames & inedia obsessos ad deditionem compulit. Octavo itaque obsidionis die, portis adapertis, Archiepiscopo jubente, hostibus sese dederunt. Ordinis Teutonici Magister Archiepiscopum, non ut unius Provinciæ & urbis Rigensis consortem, non ut claræ prosapiæ Brandeburgensium Marchionum Principem, non ut Præsulem & Primatem, sed veluti barbarum hostem tractat, contumeliis & probris ludificatur, omnibusque oppidis, arcibus & pagis mulctatum, carceri mancipavit, totoque anno vinctum detinuit.

Rex Poloniæ Sigismundus Augustus, ubi id ab ordinis Marschalco (quem Magister bonis omnibus spoljatum, eo quod bellum contra Archiepiscopum dissuadebat, expulerat) rescivisset, nepotis sui servilem captivitatem ægre ferens, Episcopum quendam in Livoniam ad Magistrum destinavit. Qui cum multis rationibus de liberando Archiepiscopo nomine Regis coram Magistro ageret, Magister neque excarcerandi Archiepiscopi nec componendorum dissidiorum spem præbuit. Itaque

que Legatus re infecta ad Regem reve
titur. Qui,ut operam ſuam irritam c
gnovit,ordinis Magiſtro , omnibuſq
ejus auxiliariis, bellum denunciat. q
nuncio accepto,confeſtim magiſter i
gentem theſaurum in Germaniam a
exercitum ibidem conſcribendum
mittit ; adductaque ſunt aliquot mil
equitum & ſex vexilla peditum Germ
norum in Livoniam . Rex Polon
haud diu moram trahens,infeſtis ſign
in Livoniam contendit : equitum
mul & peditum armatorum virorum
que electiſſimorum centena millia
cum tormentis , ampliſſimaque belli
ſupellectili, procedunt. Ordinis Mag
ſter univerſos quos habebat præfect
& commendatores Regi opponit. Ep
ſcopi quoque tres , Derptenſis , Reva
lienſis ,. & Habſelenſis , copias ſuas e
dem conjungunt. Itaque ordinis Ma
giſter tunc temporis habebat Germa
norum equitum ſeptem millia & ſe
peditum vexilla , bene armatos. pr
terea etiam agreſtium aliquot mill
Livonorum. Sed Magiſter, Polonoru
validiſſima lectiſſimaque manu con
ſpecta , victoriæ ſpem prorſus abjeci
legatumque ad Regem , qui præſens i
armis erat , ocius deſtinavit , prælium
deprecando,& pacem humillime effla

gitar

gitando. Rex clementer & benigne respondit, Nisi viduas, pupillos, orphanos,& inopes, innocenteſque colonos miſereretur, nullo pacto pacem ſe cum Magiſtro initurum: ſed ut Magiſter ordinis agnoſcat, (inquit,) me ſanguinis aut belli ſitientem non eſſe, ipſe, ſi pacem expetit, huc ad nos intra 18 horarum ſpacium accedat, Principemque & Archiepiſcopum Rigenſem una adducat. dein pacis & concordiæ rationem inibimus. Teutonicus Magiſter hoc reſponſo accepto, confeſtim Archiepiſcopum, qui non longe aberat, cuſtodia liberari & è vinculis educi jubet. Ambo itaque, trecentis equitibus inermibus ſtipati, ad regem veniunt. Ibi cum ultro citroque de pace ageretur, tandē concluditur, ut Magiſter ordinis Archiepiſcopum in priſtinum ſtatum reſtitueret; omneque damnum & detrimentum eidem illatum reſarciret; præterea Regi Poloniæ ſtipendia in milites erogata perſolveret. Graves hæ erant ordini Teutonico pacis conditiones. attamen Magiſter, metu gravioris periculi urgente, conſenſit, & ſecundum pacta omnia præſtitit. Poſtea Archiepiſcopo prædicto è vivis decedente, Rex omnes arces civitateſque, pagos, & curias, ad Archiepiſcopatum per-

tinentes, jure propinquitatis in Livo-
nia occupavit. Magiſtro quoque præ-
dicto à Moſchovitis in arce Felin pe-
proditionem militum ſuorum capto
& in Moſchovia in vinculis mortuo
tota Livonia cum ſuis Provinciis in ju-
Regis Poloniæ ceſſit. Atque hic ulti-
mus Magiſter ordinis, Vilhelmus Fur-
ſtemberg, Magiſterium, Teutonico-
rumque fratrum Crucigerorum in Li-
vonia ordinem, terminavit, abſolvit
finemque ſupremum impoſuit.

XIII.

IOANNIS BOTERI POLONIÆ DESCRIPTIO.

Rex Poloniæ.

POloniæ regnum nunquam
tam amplum fuit quam nun-
eſt; quod Magnus Ducatu
Lituaniæ & Livonia ei adjun-
cta ſint. Extendit ſe à flumine Notes &
Obra, quæ id à Marchia dividunt, &
fluvio Odera, qui ipſum à Sileſia di-
ſtinguit, ad Bereſaiam & Boryſthenem
uſque, qui ipſum à Moſcovia ſeparant
à mari Balthico ad flumen Nieſter
quo-

quod id à Moldavia diſtinguit: & ad montes Carpathios,qui ipſum abHungaria ſeparant, uſque. Occupat itaque à finibus Sileſiæ, ad terminos Moſcoviæ uſque, inter Occaſum & Ortum, cxx milliaria Germanica: nec minus ab ultima Livoniæ parte,ad fines Hungariæ uſque. Cum itaque talis ſit ejus forma, ut cum rotunditate participet, multo capacius eſt, quam quiſquam credere poſſet. Multas amplaſque Provincias continet: nempe Poloniam majorem & minorem, Mazoviam, Pruſſiam, Ruſſiam, Volhiniam, Livoniam, Lituaniam. Inter eas Provincias Polonia, à Polonis inhabitata,inventa fuit. Pruſſia, cum parte Pomeraniæ, Podolia, Volhinia, Mazovia, Livonia, armis acquiſitæ ſunt. Lituania, cujus erat Samotgithia, & Ruſſiæ pars, patrimoniales familiæ Iagellonicæ fuerunt. Anno enim MCCCLXXX Iagello, tunc Dux Lituaniæ, duxit in uxorem Heduigim Principem, quæ familiæ regalis Poloniæ ultima erat. factuſque fuit Rex tribus conditionibus. una fuit, ut Chriſtianus fieret: altera, ut ſuos ad idem faciendum induceret: tertia, ut ſuam ditionem Poloniæ uniret. Ea conditio noſtris temporibus (cum familia Iagellonica defeciſſet) adim-

pleta fuit. Cum enim Reges se ditio[n]
hæreditaria, cujus merum habeba[nt]
imperium, privare nollent, eamq[ue]
electioni submittere, distulerunt se[m]
per adimpletionem conventionis, a[l]
legantes, proceres & populum Litu[a]
niæ id non passuros, ne illa admixti[o]
ne amitterent gradum & dignitate[m].
Tandem tamen Lituani, cum ab u[na]
parte viderent deficere stirpem su[o]
rum Principum, (quæ, quod ad mascu
los attinet, defecit in Rege Sigismund[o]
Augusto,) & ab altera parte sibi m[e]
tuentes à potentia Moscorum, conse[n]
serunt ut uniretur. Livonia fuit quo[n]
dam equitum Teutonicorum, qui i[n]
ea suum Præfectum specialem, qui M[a]
gnus Magister dicebatur, habeban[t].
Sed cum anno MDLVIII, à Magno M[o]
scorum duce, maxima ditionis par[te]
spoliati essent, confugerunt ad Sigi[s]
mundum regem Poloniæ, qui eos i[n]
suam tutelam suscepit; sed Livonia a[n]
te liberata non fuit, quam cum ann[o]
MDLXXXII Rex Stephanus id fecit. R[e]
gni Poloniæ pars plana est: exceptis [e]
nim aliquibus montibus, qui in mino[ri]
Polonia visuntur, & aliquibus potiu[s]
collibus quam montibus, quibus
Prussia distinguitur, omne reliquu[m]
explicat se in latissimos campos. Ve[rum]
quide[m]

quidem est, quod in eo regno satis multæ sylvæ sunt, præcipue in Lituania, quę ris occupatur. Minor & major Polonia frequentius inhabitantur, quam ulla alia hujus regni provincia. Idem dicendum fere est de Russia, Prussia & Livonia, quæ propter oportunitatem maris, portuum, & fluminum ibi concurrentium, aliis provinciis, civitatibus & fabricis ornatiores, commerciis quoque & concursu mercatorum ditiores sunt. Cum enim ibi diu dominati sint equites Teutonici, ædificarunt civitates in morem Germanorum: arces quoque & loca præclara, quæ se extendunt ad longum littoris maris, amplius quam per octingenta milliaria. Habent multos & oportunos portus, dominanturque omni mercaturæ inter Poloniam & mare Balthicum. Est ea res magnæ consequentiæ: fluvius enim Vistula, qui ortum habet in extremitate Silesiæ, transfluit totam Poloniam minorem, & partem majoris, Mazoviam & Prussiam, conditque se mari Balthico, infra Gedanum, quo conducit per plusquam cccc millia navigationis (quo spatio recipit diversos alios fluvios) bonam partem siliginis, frugum, mellis, & ceræ regni. Ab alia parte Duina flumẽ nobilissimum (quod oritur ex lacu

Rutenigo auctum aquis, findensque mediam Livoniam) condit se mare sub Riga, ad quam urbem magnus concursus est. Sunt præterea in Prussia & Livonia multi lacus, inter quos unus, qui mare novum dicitur, qui antiquus non est, ad centum milliaria in longitudinem extenditur. In Livonia est lacus Peibas, plus quam 40 milliaria longus. Ex eo flumina, quæ Pernoviam urbem ad mare, & Narvam alluunt, fluunt; faciuntque duos portus satis celebres. Inter dictas civitates sita est Revalia urbs, quæ duabus supradictis civitatibus non cedit. Samogitia aliis provinciis incultior est, retinetque plus barbariei. Podolia aliis magis deserta est, non terræ vitio, (copiosissima enim est omnium rerum, quas fert clima, cui subjacet,) sed culpa Tartarorum, qui eam suis excursionibus adeo infestant, ut præ ipsorum metu aut fugiant incolæ, aut abducantur in captivitatem à Tartaris.

Opes.

POloniæ opes consistunt in copia frumenti, fruguinque omnis generis. quibus tanta copia abundat, ut anno elapso, qui fuit MDXC, & anno præsenti, partim subvenerit necessitati

Genuen-

Genuenſium, Thuſciæ & Romæ, partim etiam gentium, quæ viciniores erant: ubi fame, non caritate extrema tantum, laborabatur. Abundat quoque Polonia melle & cera infinita. Cum enim omnes hæ provinciæ ſeptentrionales, Polonia, Lituania, Ruſſia, Moſcovia, à natura vino donatæ non ſint, ejus loco contulit illis mellis quantitatem incredibilem. ex quo hi populi conficiunt inter alia potionem delicatam & ſanam. Apes mellificant partim in ſylvis, ubi arbores aut carie, aut hominum induſtria excavatas reperiunt; aut in alveariis, quæ ruſtici in campis poſuerunt; aut in terræ puteolis, omnique in loco, ubi vel minimam oportunitatem reperiunt. Abundat quoque Polonia lino & cannabe, gregibus & armentis, equis quoque bonis & mulis. ſylveſtres equi quoque ſatis frequentes ſunt. Inter ſylveſtria animalia eſt biſons magna beſtia, equi indomiti, boves colore nigri, qui extra ſylvam, quæ in Nazovia eſt, non vivunt. Theſauri regni conſiſtunt in ſalinis Bacænæ & Veliſcæ, quæ loca in territorio Cracovienſi ſunt. Divitiæ Poloniæ utplurimum inter dominos & nobiles ſatis bene diviſæ ſunt: nemo enim ex patrimonio adeo dives eſt, ut

alios præter modum ſuperet; nec maximi reditus excedunt XXV aureorum millia. Soli Duces Curlandiæ & Regii Montis excedunt mediocritatem. Quamvis enim hi tanquam regni feudatarii Regem ſuperiorem agnoſcant: non ſunt tamen viva membra regni: non veniunt ad comitia regni: non habent ſuffragia in electione Regis: nec partem in regni gubernatione: nec pro dominis naturalibus habentur, ſed pro extraneis, ſicut vere ſunt. Dux Curlandiæ nempe ex familia Ketlerorum, Dux Regii Montis autem ex familia Brandeburgica. Omnis Pruſſia fuit olim Equitum Teutonicorum, qui ibi habebant (ſicut ante diximus) Magnum Magiſtrum ſpecialem: qui cum viribus Polonorum reſiſtere non poſſet, ſubmiſit ſe tanquam feudatarius Regi Caſimiro. Cum deinde Magnus Magiſter Albertus Brandeburgicus Lutheraniſmum amplexus eſſet, factus eſt ex Magno Magiſtro Dux Pruſſiæ, quæ tunc in duas partes fuit diviſa. In Regiam nempe, quæ immediate ſub corona permanſit, & Ducalem, quæ tanquam feudum Alberto & ejus ſucceſſoribus relicta eſt. In Regia parte ſunt Mariæburgum, Torovia, Culma, Varmia, Gedanum: Ducalis partis (quæ

reddit

reddit cxx aureorum millia annui reditus) caput eſt Regius Mons civitas, quam Germani appellant *Koningsberg*, ubi Dux aulam habet.

Regimen.

POloniæ regimen potius Reipublicæ quam regni eſt, quod nobiles (qui magnam auctoritatem in Comitiis regni obtinent) Regem eligunt, dantque illi auctoritatem, quam volunt: tamen ipſorum poteſtas major fit. De electione Regis non habent legem, nec ſtatutum aliquod, non regulam aut formam ſcriptam nec traditam. Tantum hoc ſcitur, apud Archiepiſcopum Gneſnēſem, interregni tempore ſupremam auctoritatem eſſe: ipſe denuntiat diætas, præſidet in Senatu, proclamat novum Regem: ſic ut cum Archiepiſcopo Leopolis, & ſuis ſuffraganeis, qui tredecim, Palatinis, qui 28, Caſtellanis majoribus, qui 30 numero erant, antequam rex Stephanus inſtituiſſet novos Epiſcopos, Palatinos & Caſtellanos in Livonia, quam ipſe acquiſiverat, pauci alii interſint Regis electioni. Habent ibi quoque quandam auctoritatem nuncii terreſtres. (ita appellant quoſdam quaſi agentes circulorum nobilitatis, qui in provinciis habentur.)

Comitiorum tempore conveniunt h[illegible]
in loco Senatui vicino, eligunt ibi duo[illegible]
Marescallos, per quos significant Sena[illegible]
tui, quid desiderent, sed cum auctori[illegible]
tate fere Tribunitia. Crevit enim par[illegible]
vo abhinc tempore eorum auctorita[illegible]
existimatioque in tantum, ut auctores
& capita potius, quam ministri & par[illegible]
ticipes deliberationum publicarum re[illegible]
gni sint. fuitque unus, qui, exemplo
Clodii, renuntiavit dignitati senato[illegible]
riæ, ut fieret nuncius. Hi omnes simul
cum novus Rex eligendus est, restrin[illegible]
gunt magis magisque potentiam Re[illegible]
gis, nec eam nimis excrescere sinunt.
Quamvis autem Corona Poloniæ a
decreto nobilitatis dependet, non ta-
men legitur, ipsos unquam successores
regios exclusisse, aut præteriisse, nec
regnum in aliam familiam transtulisse,
excepta una vice, cum Ladislaum de-
ponentes (qui tamen postea fuit resti-
tutus) elegerunt VVenceslaum Bohe-
mum. Filiarum Regum quoque sem-
per ratio habita est, sicut olim Hedui-
gis, quæ Iagelloni ab ipsis collocata
fuit, &, nostra ætate, Annæ, quæ Regi
Stephano in uxorem data. Sigismun-
do III non parum profuit natum fuisse
Catharina, Sigismundi Augusti & An-
næ sorore, ut Coronam Poloniæ adi-
pisce-

iſceretur. Etſi autem Regis auctoritas
a ab electione dependeat: ejus aucto-
itas tamen, cum electus eſt, in multis
ebus abſoluta eſt. Ipſius muneris eſt
onvocare diætas, aſſignare tempus &
ocum, ut ipſi placet: eligit Conſilia-
ios laicos, nominatque Epiſcopos, qui
einde manent Conſiliarii. Eſt abſo-
ute patronus redituum Coronæ, &
ominus eorum, qui ei immediate ſub-
unt: in nobilium ſubditos nullum eſt
us. Eſt abſolutus executor decretorum
n diætis factorum: eſt ſupremus judex
obilium in cauſis criminalibus. Ha-
bet in manu omnes modos remune-
randi, beneficioque afficiendi, quos
pſi placet. Vt finem faciam, tantum
poteſt Rex, quantum ipſe dexteritate
& prudentia valet. Propter rationes
ſupra dictas vivunt nobiles in Polonia
n magna libertate, faciuntque quod
pſis placet. Decreta Regis (ſicut ipſi-
met dicunt) non durant plus quam
tres dies: verſantur cum Rege non tan-
tum tanquam cognati (quod faciunt
Franci) ſed ut fratres. Sicut Rex cum
plenaria auctoritate, eos, qui imme-
diate ſubſunt, regit: ita & nobiles diſ-
ponunt independenter de ſuis vaſal-
lis, in quos ſuorum unicuiq; imperium
plus quam regium eſt, habentque ipſos
fere

fere pro mancipiis. Stabiliendo su
imperio, fecerunt Poloniæ Reges re
notatu admodum dignam. Sicut eni
Romani ſuas vires amplitudinemqu
auxerunt, communicando jus Latii &
civitatis Romanæ, aliis civitatibu
imo integris provinciis: ita & Reg
Poloniæ extenderunt, unierunt, fi
maruntque ſuum ſtatum, particip
faciendo privilegiorum nobilitati Po
lonicæ propriorum provincias arm
aut alia via acquiſitas, ipſarumque no
bilitatem Polonicæ nobilitati æqua
lem faciendo. Rex Ladiſlaus hoc mo
do aggregavit, imo univit Poloni
Ruſſiam & Podoliam: Sigiſmundu
Auguſtus Lituaniam, Stephanus Livo
niam. Æqualitas enim in commodita
tibus & honore, reddit animos unito
in neceſſitatibus & periculis.

Vires.

HVjus regni vires, ſicut & aliorum
conſiſtunt in commeatu, pecuniis
peditatu, equitatu, armis & munitio-
nibus. De commeatu diximus ſupra
Pecuniis quidem non admodum dive
eſt. Excipiendo enim portum Geda-
nenſem non habet emporium alicujus
exiſtimationis. Merces autem, quæ ex
portubus Pruſſiæ & Livoniæ evehun-

tur,

tur, non ditant regnum pecunia, imo vix pannis ex ſerico & lana, qui ex Flandria & Anglia: vino, ſaccharo, aromatibus, fructibus, quæ ex Hiſpania & Luſitania advehuntur, ſufficiunt. Eo uſque ab alia parte quoque defertur vinum Malvaticum ſive Creticum, cujus dolium LXX aureis venit. Cum denique regnum mercaturæ addictum non ſit, nec civitates mercimoniis deditæ ſint, nec populi induſtria polleant: Nobilitas autem magnanima ſit, profuſa in expendendo, quæque in victu & veſtitu plus quam in reditu habet, conſumat: cumque condimenta ciborum, aroma, (quorum Poloni plus abſumunt quam ulla natio) vinum, panni è ſerico, & potiſſima pars laneorum, ipſis ab extraneis adferantur: fieri non poteſt, ut regnum auro & argento dives ſit. Opes enim uniuſcujuſque regni conſiſtunt in eo, ut multæ merces inde evehantur, paucæ inferantur: ut exeuntia pecunias externas eo trahant, illata non efferant. Ea in re conſiſtunt opes regni Neapolitani, & Ducatus Mediolanenſis: illud emittit maximam frugum, vini, olei, ſerici, croci, equorum, fructuum, & aliarum rerum quantitatem, quæ maximam externarum pecuniarum vim eo pertrahunt.

Hæc

Hæc ſuppeditat multis regionibus fr
menta, oryzam, pannos, ferramen
& merces omnis generis, recipitq
parum rerum. Si regnum Neapolit
num, & regnum Siciliæ, ita abund
rent operis artificioſe factis, ſicut fr
ctibus & bonis, quæ natura largitu
divites ſunt, nulla alia regna eis po
ſent comparari. Sed ut ad Polonia
revertamur, ejus reditus non ſunt a
eo tenues, ſicut aliqui exiſtimant. R
ditus enim regni, qui ex mineris ſal
& argenti percipiuntur, accedunt a
ſexcenta aureorum millia quotanni
Verum quidem eſt, Sigiſmundum Au
guſtum, redituum partem oppigno
raſſe: Rex quoque Henricus, uno an
fugam menſe, ut ſibi unam nobilitat
partem obligaret, ex reditibus plu
quam pro ccc aureorum millibus quo
que anno alienavit. Rex quoque po
teſt applicando coronæ bona caduca
quæ reges privatis perſonis conceder
ſolent, ſibi magnos reditus parare. Di
ctorum redituum magnam partem
poteſt Rex ſibi ſervare, parcerequ
ſumptibus. Eos enim faciunt Lituani
quando rex cum aula in Lituania de
git. idem quoque fit in maxima Polo
niæ parte. Hoc parvi non facit is, qu
perpendet, Scotiæ, Navarræ, Sardinia

regno-

regnorum reditus non excedere centum aureorum millia quotannis: nec regna Aragoniæ, quoque triennio, plus quam c millia aureorum pendere. Reditus Regis Angliæ, antequam usurpavit bona Ecclesiasticorum, non excedebant sexcenta aureorum millia quotannis. Rex Poloniæ multo plus redituum haberet, si erga suos Palatinos & Castellanos tanta liberalitate non uteretur. Concedit enim eis utplurimum duas partes tertias, & fere semper omnes reditus, quos in ipsorum gubernationibus habet. Sed in necessitatibus bellicis, & arduis expeditionibus, (facto decreto in Comitiis regni,) gravat Rex populum magnis impositionibus aut tributis, quæ ex territoriis percipiuntur, aut ex vectigali cerevisiæ; adscenduntque ea tributa ad talem pecuniarum summam, ut ea Rex Stephanus sustinuerit onera gravissimi triennalis belli, quod cum Magno Moscorum Duce gessit. Sed illud maximum est, quod nobiles propriis expensis, pro defensione regni, Regi inservire obligati sunt. Serviunt hi equis, armis instructi partim sicut nostri cataphracti equites, partim aliquanto levioribus, partim sicut Tartari. Dicuntur hi, Cosacchi. Horum ars

est

eſt furari, depopulari, omnia vaſtare
peſſundareque. Eunt in bella pompo
ſe, ornati ſagis & veſtibus, quæ auro
argento, milleque variis coloribus di
criminantur. Ornant ſe quoque pen
nis & alis aquilarum, exuviis leopar
dorum & urſorum, vexillis labariſque
multis variiſque. Hæc aliaque orna
menta ipſos ſuis viſendos hoſtibus ter
ribiles faciunt, ſuoſque animos ad feri
tatem ferociamque incitare poſſunt.
Ipſorum equi mediocres ſunt, ſed agi
les, & Germanicis longe animoſiores.
Æſtimatur, Poloniam neceſſitate exi
gente centum, Lituaniam LXX equitum
millia colligere poſſe; ſed tantum circi
ter centum equitum millia educi poſſe
exiſtimant aliqui. Verum quidem eſt
quod equi Lituanici Polonicis longe
inferiores ſunt. Fidunt Poloni tantum
magno numero ſui equitatus, ut non
verentes ullius hoſtis vires, parum de
munitionibus extruendis ſolliciti ſint,
ſuumque exercitum in locis apertis, ad
verſus hoſtes, pro patria, liberis, liber
tate, omnibuſque ſuis bonis, magno
animo pugnaturum credunt. Hoſti
bus ſe nunquam, etiam in quacunque
fortuna, terga obvertere profitentur.
Sigiſmundus Auguſtus tentavit, ut in
Comitiis regni deliberaretur de mu-
nienda

nienda Cracovia, propter Cæsaris vicinitatem: sed Polonis id persuadere nunquam potuit, tum quod nolint Regibus, medio præsidiorum, commoditatem dare, invadendi merum imperium, & absolutam dominationem: tum quod dicunt, sua pectora defendendo regno sufficere. Pedestrem militiam non habent, quod omnis regni populus divisus sit in mercatores & artifices, (qui oppida incolunt,) rusticos & villicos, qui ruri in tali subjectione (sicut dictum est) degunt. Sunt itaque arma in manibus nobilium tantum, qui pedibus non militant. In necessitate peditibus Germanicis & Hungaricis usi sunt; habuitque rex Stephanus in expeditione Livonica, sub signis, plus minus XVI peditum Germanorum & Hungarorum millia. Ducendis tormentis bellicis, cunicularioriorum & fossorum loco utuntur Tartaris & suis rusticis. Quod ad tormenta bellica eorumque apparatum spectat, regnum iis satis instructum est: tum quod nobiles satis illorum in suis arcibus habent, tum quod illorum indigentiam pati non possit, ob Germaniæ vicinitatem, quæ metallorum ferax est, habetque multos magistros fundendi tractandique tormenta, atq; omne quod

 ad

ad usum armorum facit. Tanto quo-
que tormentis instructior est Rex Po-
loniæ, quanto minorem arcium nu-
merum habet. Sunt tamen non parvæ
considerationis arces Leopolis & Ca-
mnetzy in Russia, arx Cracoviensis in
minori Polonia, Poloscensis in finibus
Moscoviæ, Mariemburgi & aliquorum
oppidorum in Prussia & in Livonia
quæ oppida non à Polonis, sed ab Equi-
tibus Teutonicis (qui earum domini
erant) munita sunt. Poloniæ vires
quas commemoravimus, sunt & nu-
mero & natura tales, ut pauca Europæ
regna eas æquent, non superent. Vna
res eis deest, nempe agilitas. Sed ad fir-
mitatem cujuscunque status quatuor
res requiruntur; nempe ut vires sibi
propriæ, numerosæ, validæ & agiles
sint: propriæ, quia ægre ei credi potest
quod alterius est: numerosæ, ut in re-
bus adversis & incommodis semper
aliquæ supersint: validæ, quia nume-
rus absque fortitudine parum juvat,
imo potius molestiam quam auxilium
adfert: agiles, ut facile colligi possint
impellique quo exigit necessitas. Polo-
nis deest dictarum quatuor qualitatum
ultima, agilitas nempe. quæ à rebus
duabus dependet: una est Principis au-
ctoritas: altera, prompta pecunia. Rex

potesta-

poteſtatem non habet in Polonia aliquid decernendi, bellum indicendi, onera ad conflandum pecuniam imponendi, abſque conſenſu Comitiorum. Sed Comitia & conſultationes, quibus multos intereſſe opus eſt, ſimiles ſunt machinis ex pluribus partibus multiſque inſtrumentis conſtantibus, quæ progreſſum alicujus momenti non niſi longo tempore faciunt. Sed in rebus bellicis ſunt ii Principes expeditiſſimi, qui ſoli imperare poſſunt, qui pecunias in promptu habent: alioquin in indicendis diſponendiſque Comitiis, ut decreta propoſitioni reſpondeant, deinde exequendo, colligendoque pecunias, tanti temporis jactura fit, ut ad expeditionem parum ſuperſit, fugiatque occaſio. Barones & nobiles Poloni tam magnos ſumptus faciunt inviſendo comitia, hærentes degenteſque in iis, ut ad bellum vires non ſuperſint. Fieri poſſet, ut ad defenſionem ſtatus promptior expeditiorque reſolutio inveniretur, quod imminens periculum omnibus pavorem incutiat: ſed ad aliquid acquirendum credo ibi futuram magnam tarditatem. Spes enim boni non adeo afficit, quam timor mali. Vidimus tamen Moſcum abſtuliſſe Sigiſmundo

Augusto statum Poloscensem & Smoloczensem, nec hic tamen persensit aut vindicavit, sicut tanto Regi regnoque conveniebat. Idem Moscus absque obstaculo invasit Livoniam quæ se sub umbra & protectione Sigismundi Augusti contulerat. Tempore quoque Henrici Andegavensis Regis Poloniæ, Iohannes Moldaviæ Princeps (qui magno animo & claris victoriis per aliquod tempus bella adversus Turcas gessit) à Polonis præter pacta fœderis, inter ipsum & Sigismundum Augustum, desertus fuit. Dicamus tamen, vires Poloniæ per se numerosas, independentes & validas, tantum agilitatis & promptitudinis habituras, quantum in Rege valoris, roboris & efficaciæ erit. Ejus rei fidem fecit Stephanus Battoreus. cujus tempore Polonia non solum conservavit sibi nomen & existimationem regni, quod se à viribus extraneis defendere queat: sed quod etiam magni momenti acquisitiones de potentibus hostibus facere & referre valeat. Cum autem dixerimus de agilitate, quæ res viribus cujuscunque status necessaria est, non præter institutum erit, causas ipsius agilitatis adjungere. Præcipuæ sunt (sicut diximus) auctoritas Principis, qui

motum

motum dat, & vis pecuniæ, quæ ipsum conservat. Vidimus enim potentissimos exercitus propter tarditatem, torporemque capitis, tempus inutiliter trivisse: & præclarissimas victorias nullum fructum peperisse aut fecisse, propter pecuniarum penuriam, sine qua moveri non potuere milites. Multum quoque ad rem facit militum qualitas. Negari enim non potest, peditem Germanum & Bohemum ab agilitate laudari non posse. quæ laus absque dubio, Italo, Hispano & Franco debetur, non ob id solum, quod corpore melius constituti sint, sed, quod plus est, quod in bello minori contenti sint. quamvis enim vinum non habeant, non pavent: nec cadunt animis, si carnes desint; & quomodocunque cedat, ferunt diutius inopiam & incommoditates. Levis equitatus magis agilis est, quam cataphracti; & tractatio sclopetorum, quam lancearum. Id considerantes Franci, ultimis bellis lancearum usum, in quibus ipsorum militaris gloria consistebat, reliquerunt, utunturq; earum vice sclopetis, sicut equites Germani ense. Sed quo judicio id fecerint, excutiet alius. hic non dico, equitem levioris armaturæ, in rebus bellicis absolute cataphracto esse meliorem; id dico,

quod expeditior promptiorque ſit. Multum quoque facit genus equorum: Flandrici multum ſuperant Friſicos & Germanicos:nec minus præſtant Hungarici Polonicis, Aſturcone Turcicus. Barbarici prædictis ſunt velociores. Inter utroſque ſunt equi Neapolitani, qui vernacule *corſieri* appellantur. Quamvis enim Aſturconi velocitate pares non ſunt, perdurant in labore, feruntque melius pondus armorum, nec tardi ſunt. Vt,quod verum eſt,dicatur: Experientia docet, equitatum Germanicum propter eorum tarditatem aptum non eſſe ad inſequendum fugientes, nec ad effugiendum hoſtes. Si enim Valacchici, Hungarici, Polonici, Turcici, Mauri, Barbarici equites, Germanicos fuderunt, non poſſunt effugere: ſi illi autem rupti ſunt, non poſſunt equi Germanici illos inſequi. Falconum enim inſtar aggrediuntur hoſtes, rurſuſque avolant longiſſime. In expeditionibus maritimis, agilitate parum valent naves: deſtitutæ enim vento moveri non poſſunt,neque verti: aliquantulum, ſed parum, amplius faciunt magnæ actuariæ naves, ſed velocitate præſtant maxime triremes, quas galeres vocant. Vidimus itaque, claſſes Chriſtianorum, quorum vires

in

n navibus sitæ sunt, bonam æstatis partem, temporisque expeditioni commodi, in progrediendo trivisse. Turcicas autem classes cito institutum cursum effecisse. Nulla autem res Turcis in sua agilitate plus commodi contra nos adfert, quam ipsorum parsimonia, & nostra ingluvies. Vinum enim, similesque delitiæ, sunt nostris exercitibus tanto impedimento, quanto Turcis commeatus simul. Mirum itaque non est, quod ipsi in expeditiones eant quam optime instructi tormentis, globis, pulvere sulphureo, & commeatu: (iis enim rebus currus terra, triremes mari onerant:) non vino, pullis, rebusque non necessariis. Eunt denique in bella ut pugnent, non ut crapulæ indulgeant.

XIV.

DE NOVO IN POLONIA Rege eligendo Honorii Dissertatio.

Anno 1587. perscripta.

NAtionis Polonicæ studia & volũtates adeo mobiles sunt, & privatis utilitatibus ducuntur, ut futurarum ejus actionum difficile judicium existat: nihilominus tamen, ut Amplitudinis Vestræ mandatis obtemperem, dum jubet, ut, de novo eligendo Rege Polonorum quid ego sentiam, in scriptis referam, libenter ea, quæ ingenii mei imbecillitas, & nonnulla earum partium, in quibus aliquot me annis detinui, cognitio suppetent, communicabo. Regnum Poloniæ, ut nemo nescit, electivum est, non hæreditarium, & reges eliguntur, non ut tanquam regnum & absolutam exerceant auctoritatem, sed tanquam civilia Reipublicæ capita, simul cum Senatu de pace, de bello, de rebus arduis ac delictis nobilium conjunctim decernant. Senatus absque nobilium interventu atque consensu eligere non potest: Nobiles vero, cum aliquis ex nova stirpe Rex inducendus

cendus est, ad Comitia in armis consistunt, perinde ut consueverant prætoriæ cohortes in acclamandis Imperatoribus Romanis: Eo loco jus in armis; & juxta libitum ipsorum Rex eligitur; & quisquis eligi cupit, ei Nobilitatis magis, quam Senatorum favor & gratia aucupanda est. Plerique sunt candidati Principes, qui in præsenti interregno proponuntur: verum quia celebriores sunt Dux Parmensis, Archidux Ernestus Austriæ, Vaivoda Transsylvaniæ, vel ejus cognatus Cardinalis Battoreus, & Princeps Sueciæ; de his meam sententiam declarabo, omittamque indigenas Nobiles, quos Piastos nuncupant, siquidem inaniter credi puto, fore, ut Polonica capita consensura sint ad unum ex se ipsis promovendum, cui cætera omnia natura æqualia subsint & obediant: quod à sexcentis annis nunquam accidit, post electum scilicet Piastum illum primum hominem sordido genere natum, quo tempore Respublica nondum leges, quibus utitur, constabiliverat, & populorum ingenia moresque plurimum à præsentibus discrepabant.

Si ætatem, prudentiam, virtutem militarem Ducis Parmensis respexerimus, nulla adversus illum exceptio

timenda videtur, cum jam provecta ætatis, rerum humanarum experientiſſimus, & noſtro ſeculo præclarus exiſtat Imperator, materno genere Auſtriacam ſtirpem referens, quæ in eo Senatu plurimum pollet, ex domo Farneſia, & Farneſii Cardinalis Poloniæ Regni apud Sedem Apoſtolicam Protectoris nepos, à quo Cardinale Poloni publice & privatim in Italia eximios honores & plurima benevolentiæ argumenta retulerunt: neque deficit illum pecunia, cujus ope apud Nobilitatem gratioſus fiat, ſi tamen homines habuerit virtute atque eloquentia inſignes, qui in Polonia cauſam ſuam tueantur: hæ quidem omnes dotes ſunt, quæ magnum rei momentum ad eam Coronam conſequendam afferre deberent.

Verum plurima, neque minoris conſiderationis eidem obſtitura eſſe videntur. Primo quidem origo Italica nihil ipſum adjuvabit. nam tametſi proceres Poloni, qui Italiam aliquando inviſerunt, moreſque Italicos obſervarunt, noſtram videntur nationem diligere: tamen in univerſum nihil minus convenit, imo illic noſtra gens abhorretur, eſtque in abominatione, ſcilicet Italos aſtutos, & fraudulenti ingenii

ingenii homines putant. Mallent ipsi
Regem, qui natura & assuetudine mores
regionis amplecteretur, ac secum
familiaritate quadam versaretur, quam
in Principe Italo minime sperarent se
comperturos, multo minus in Duce
Parmensi, qui inter Hispanos in exercitibus
educatus est, in quibus suprema
semper auctoritate imperavit: quocirca
propter ejus magnitudinem animi
dubitarent semper, ut contemptis ipsorum
legibus, animum ad opprimendam
Rempublicam converteret: quin
etiam Stephani Regis exemplum, qui
superbius imperitavit, eosque ad humilitatem
animorum coëgit, circumspectiores
ipsos efficiet in futura electione.
Præterea cum Respublica illa
Turcicum bellum valde abhorrenter
evitet, rebus præteritis edocta, cavebit
in posterum, justamque timoris occasionem
habere sibi videbitur, ne Dux
Parmæ ob affinitatem atque clientelam,
quæ sibi est cum Rege Hispaniarum,
ipsius intuitu bellum excitet adversus
Turcas quod postea extinguere
opus arduum sit. quanquam Reges,
vigore legum, absque Senatu & nobilitatis
assensu, in publicis Comitiis, neque
de pace, neque de bello quidquam
possunt decernere; tamen prudens aliquis

quis

quis Rex occaſionem aperire facile p
teſt,qua ſe extra culpam poneret,ſuan
que libidinem ſimul exequeretur :
profecto ſi Coſaccis frenum paulisp
laxaret, nedum eos inſtigaret, cum
naturales ſint Turcarum hoſtes,ſalte
cauſa finium incredibiles motus exc
tarent. Neque hanc ob cauſam electi
Parmenſis Ducis Turcæ Imperato
quicquam placeret : proinde veriſimi
eſt, operam daturum,& omni ope en
xurum, ut omnino excludatur. Stra
gem etiam, quam adverſus hæretico
in Belgio admodum cruentam edidi
meo quidem judicio ejus cauſam re
moraretur. nam Poloni hæretici, qu
numero valent, ab eo ſemper abhorre
bunt : neque injuſte ſuſpicabuntur, ſ
Rex foret, ut ille, etſi adverſantibu
regni ſtatutis, ipſos perſequeretur, ve
ſaltem commodis publicis & honori
bus, qui omnes abſque interventu Se-
natus per meram unius Regis auctori-
tatem diſtribuuntur, eos nunquam
cohoneſtaret.

Archidux Erneſtus Auſtriacus fa-
ventem habiturus eſt in eo Senatu Au-
ſtriacam factionem, quæ ad hæc uſque
tempora Principibus illis plurimum
addicta eſt. Princeps eſt ſingulari virtu-
te præditus, generoſus, & natura affa-
bilis,

bilis, demum Polonorum genio moribus responsurus videtur. Duo tamen illi, nisi me animus fallit, adversabuntur. Primum quia Germanus est; nam miram Poloni cum Germanis antipathiam habent: & quanquam Archidux ille, qui benignissimum gerit animum, forte gratiæ plurimum collecturus videtur, tamen dum considerabitur, sub illius umbra & patrocinio in Poloniam Germanos, gentem invisam, ingressuros, & hic auctoritatem habituros, id certe privatim & publice consultantiū mentes valde turbaret. Alterum impedimentum videtur esse, quia cum Polonica Nobilitas nihil potius & optatius habeat, quam antiquæ libertatis suæ jura tueri, quæ hactenus illibata servaverunt; inprimis caverent, ne vicinum Principem tot viribus & amicitiis validum eligerent, qui Regno frenum injicere queat, quemadmodum ab aliquo Austriaco sibi timere possent, & ab ipso Ernesto, quem facile cupiditas incessere potest supprimendæ Polonicæ libertatis, illudque regnum hæreditarii juris facere, sicuti in Hungarico & Bohemico fecerunt, quæ regna nativos Reges non habebant. Et hæc ipsa fortasse dubitatio nobiles movit, ut electionem, quam Senatus in Maximilia-

num

num Imperatorem fecerat, in interr-
gno Regis Galliæ exploderent. Quo
ſi Turca in hujuſmodi Comitiis a
quam habuerit auctoritatem, credib-
le eſt, eum minime paſſurum, ut Au-
ſtriacorum Principum quiſpiam elig-
tur, ne Polonorum viribus aggregat
illam Hungariæ partem, quam occu-
paverunt Turcæ, recuperare, & Oth-
manicum Imperium laceſſere veli
Quod ſi etiam in eodem ambitu alii e
domo Auſtriaca, ſicuti forte Ferdinan-
dus & Carolus Archiduces, aut Max-
milianus & Matthias ejus frater, con-
current, Erneſto major ſupererit diffi-
cultas. Tranſſylvanus Regulus, u
nepos & hæres Stephani regis, nihil i
ea ſucceſſione juris habet. nam tamet-
antiqua fuerit conſuetudo, ut filii at-
que etiam nepotes defunctorum, uſqu
ad lineæ ſive ſtirpis totius occaſum, in
Regnum vocati fuerint; tamen ſpatio
ducentorum annorum nunquam ne-
potes electi fuere, qui non ex ſtirpe re-
gali deſcenderint. &, quanquam Ste-
phanus Rex eximia virtute decoratus
deque toto regno optime meritus fuit
propter egregia facinora, quæ adverſus
ſuos hoſtes peregit: nihilominus, cum
Poloni eum magis veriti fuerint ob
ipſius potentiam, ac timuerint, quam
dile-

dilexerint, cum ille in honoribus & commodis publicis parum proceribus satisfecerit; præterquam quod suorum bonorum parcus extitit, successoribus suis tenues opes reliquit. Neque Princeps ille alibi spem suam firmare potest, quam in auxiliis cognati sui Cancellarii, cujus auctoritas sicuti regnante Stephano cæteros proceres supereminebat, ita nunc, quia nobilitatis odium subivit ob superbiam suam, & quia familiæ Sboroskæ primatem supplicio ultimo extinxit, credibile est, eum de culmine suæ potentiæ dejectum fuisse. Tamen cognatum non mediocriter juvabit, quia magni est vir ingenii, divitiis affluens, audacia promptus, & ad hæc Turcicis auxiliis, & pecunia, quæ eum non deficiet, nonnihil boni efficere valebit. Verum non usque adeo valiturus esse videtur, ut difficultates objiciendas queat diluere, præsertim nondum adultæ Princeps ætatis, cum is adhuc adolescentulus sit. quod si unquam Regnum illud adulto ac præstante Rege indiguit, per hæc tempora vel maxime indiget, propter occasionem, quam Moschorum civilia bella bene gerendæ reipublicæ offerunt. Et quanquam Turca ipsum, tanquam fiduciarium ac vasallum suum,

vehe-

vehemẽter promoturus videtur, quem-
admodum Stephanum ejus patruum
promovit, non video, Turcicam opem
præsertim his temporibus, quibus im-
perii illius vires alio intentæ sunt, plu-
rimum eidem afferre posse adjument.
Nam Poloni, ut in interregnis immi-
nentibus assolet fieri, fines regni valid.
præsidiis dispositis forte muniverun
quo ab insultibus Turcarum, & cujusli-
bet Principis qui molestiam iis inferr
tentaret, sese tutos efficiant, ac tuean-
tur. Cardinalis Battoreus ejus patrue-
lis, & nepos ipse quoque Stephani Re-
gis, minora fortasse obstacula patietur
propterea quod ætate jam adultus est
& in ordine Ecclesiastico audit honori-
fice, notus & plurimum dilectus Sena-
toribus multis, ingenio & virtute pol-
lens, apprime affabilis, & qui natura
Polonorum se adaptabit: nihilominus
credibile non est, ut natio illa, de pa-
truo ejus Rege haud jucundam servans
memoriam, & Hungaros immortali
odio prosequens, dubitans etiam, ne
ipso electo Cancellarii amplitudo re-
surgeret, consensura sit unquam ad
quemquam ex Battorea domo eligen-
dum. Princeps Sueciæ etsi adolescentu-
lus est, non tamen adeo acerbæ est æta-
tis, ut regnum capessere, & paucis post
annis

annis recte gubernare nequeat; multisque virtutibus, ad eligendum se, & senatores & nobilitatem potest compellere. Nam quia ex materno latere Iajelloniam domum refert, quæ domus ob egregia illorum Regum facinora, & in Rempublicam merita, summopere à Nobilibus diligitur, & præsertim ideo, quia Reipublicæ aggregavit maximi momenti regionem, cujusmodi est Lituania: item quia nepos est ejus ex cujus autoritate magnam gratiam consequetur: præterea, quia suppetet ei pecunia, cum ex paternis thesauris, tum ab ipsa Regina, ad concilianda sibi nobilium studia: hæc medius fidius magna sunt adminicula, unde facili negotio ad regnum promoveri posset. Verum si ad hæc adjungeretur, ut rex Sueciæ amplificandi magis filii sui causa, Sarmatis offerret (ut eum facturum verisimile est) sui regni unionem ad Polonicam Rempublicam, si filium elegerint, nihil mihi superest dubitandum, quin ipse, cæteris omnibus candidatis suis superatis, coronam illam obtineret. etenim regnum Polonicum vicini regni accessioni mirum in modum lucrifaceret, non solum in seipso, sed etiam propter bona plurima, quæ inde Polonorum emolumento conse-

querentur, præſertim in compeſcendis ſubditis, ac ſpeciatim Danriſcanis & prætenſis Ducibus Pruſſiæ, aliiſque qui Suecorum ope nixi ſæpenumero defecerunt, & contra proprios dominos reges Poloniæ arma ſumpſerunt: ceſſarent quoque controverſiæ atque prætenſiones jurium, quas Princeps Sueciæ habet in Lituania, tanquam in Statu ad maternam hæreditatem ſpectante: quæ res inter illa duo regna ingentes motus excitare poſſe videtur: portus Narvæ in Livonia ad Polonos rediret, quem portum Sueciæ Rex haud pridem occupavit, dum Stephanus cum Moſcho bella gereret; quamobrem Poloni coacti ſunt portum illum recuperare, acceptamque injuriam ulciſci. Sed quod magis referret, illud eſt, quod junctis duorum regnorum viribus adverſus Moſchum progreſſus fierent feliciores; non enim ignoramus, Moſchoviam modo civilibus diſſenſionibns vehementer agitari. Adeo ut ex iis, quæ diximus, non videam, cur Sueciæ Princeps, ſi regni ſui unio propoſita fuerit, excludi queat: quandoquidem probabile eſt, oblationem hujuſmodi nihil minus virium habituram, quam Iajellonis magni Ducis Lituaniæ habuerit oblatio.

tio. is enim, ut Eduigem Poloniæ Reginam in matrimonium obtineret, Ducatum ſuum reipublicæ conſociandum propoſuit: quæ propoſitio tantum effecit apud Rempublicam, ut quanquam Heduiges Gulielmo Archiduci Auſtriæ ante promiſſa fuiſſet, jamque ille ad celebrandas nuptias Cracoviam adveniſſet, nihilominus Iajelloni conceſſa fuerit: cujus propago ſive linea poſtmodum annos ducentos feliciter regnavit. Quod ſi Princeps Sueciæ Catholicam religionem ſectatur, quemadmodum uno ore omnes conſentiunt, profecto neſcirem, quem Reſpublica Chriſtiana Regem ipſo poſſet eligere fructuoſiorem: is enim, debellatis Moſchis, in magnitudine & continuatione Imperii cæteros omnes Europæ Principes longo intervallo poſt ſe relinqueret; quoniam ab ortu ad occaſum totam regionem, quæ inter mare Caſpium & Germaniæ terminos comprehenditur, poſſideret; ab Auſtro vero ad Septentrionem, à Caucaſo uſque ad ultima Scythici maris littora imperii ſui limites protenderet. quantum vero Turcis terrorem tam magnus Princeps adeo vicinus incuteret, quantumque auxilii feſſis Chriſtianorum rebus adferre poſſet, unuſquiſque

ex ſeipſo id animi cogitatione conſequitur.

XV.

IOANNIS BARCLAII IVDIcium de Polonia & ingeniis Polonorum.

HVngariæ à Septentrione Polonia eſt, inde ad Oceanum procedens, Ruſſiæque contermina. Tot ſpatiis diffuſa regio pene nullibi in montes aſſurgit; & à planitie factum nomen, quam Scythico verbo *Pole* appellant. Campi in immenſum patent, quos nix altiſſima hyeme obruit: hac diſcuſſa ſegetes creſcunt, non in indigenarum tantum uſus; ſed & mari delatæ, per multa Balthici littoris ſpatia, ſterilibus fundis anniſve opem ferunt. Sævæ hyemes terram fluminaque advinciunt. quia violentia Aquilonis, nullis montibus repercuſſa, liberum ut in pelago cœlum rapit. accedit Septemtrionis vicinia, & ibi emoriens Solis vis, præſertim cum receſſit ad brumam. Natura ſubſidium admovit profundiſſimas ſylvas, quæ & in ignem datæ frigus expellant, & in ſuis prætcrea umbris animalia

malia alant, quorum pelles fulciendis veſtibus precioſiſſimæ habentur. Hac duplici ope utuntur in hyemem. Alio quoque commodo ſuis ſilvis obnoxii. quippe alicubi immenſa examina apum fervent. Agreſtia illa ſunt, nec cujuſquam cura aut paſtum aut tecta accipiunt. Vacuis quercuum ramis, aut truncis, inhærent; ibi cereas domos extruunt, & optimo melle implent. Hinc ingens faciliſque in regionem proventus. Ceram mercatores devehunt; ipſi melle conficiunt potum, quem in deliciis habent. Flumina, paludeſque, plus juſto quaſdam provincias obruunt; adeo ut æſtate vix poſſint adiri. concretis per hyemem undis curricula habent, quæ lubrica glacies facile evolvit; ita per regionem feruntur: & hoc eſt commercii tempus quo externi ad eos commeent, ceramque & pelles mercentur, ac ſi quid præterea ſub tam rigido cœlo in pretium naſcitur. Plerumque lapides extruendis domibus deſunt. Lignis ad parietes utuntur, ſtramentoque operiunt; præterquam in celebrioribus oppidis, arcibuſque Optimatum, quantum illa regio ferre poteſt, excultis.

Polonis ut plurimum dura vita, cœlo aſpero, nec populi moribus factis

ad noſtri ſeculi venuſtatem. & hinc aliquando ſæviora ingenia. Diverſoria peregrinos excipiunt, longe à noſtrarum terrarum ratione. Deducuntur in ſedem, quæ inanis, & plerumque perfoſſis ad accipiendum lumen parietibus, ventis quoque & hyemi patet. nulli quibus decumbant lecti, non erecta ad epulas menſa. longo ac multiplici clavo paries fixus eſt. Illic hoſpites ſarcinas quas habent in ordinem appendunt. Multo deinde ſtramento ſternitur ſolum; & hoc in illis diverſoriis pro thoro eſt. Itaque per illam regionem proceſſuri, ad iter ita ſe comparant quaſi domum circumducant. cibos, & cætera in alimentum ferunt, lectulos in rhedis collocant; ut nudis illis tectis excepti, ſua ſupellectile & famem & frigora arceant. Gens eſt ad ferociam, & licentiam nata, quam vocant libertatem; adeo ut infandæ barbariei legem multis ſeculis ibi ſolemnem, vix nunc demum omiſerint;Ea ſcilicet caverant, ut qui hominem peremiſſet, ſolveretur metu judiciorum, ſi in jacentis cadaver projeciſſet pauculos nummos, quorum numerus eadem lege deſtinabatur. Nec tam vile feciſſent humanæ vitæ precium, niſi ſui genii impetu

pro

pro levi facinore haberent humanum cruorem prodigere. Ipſum nomen non tantum ſervitutis, ſed & juſti ac legitimi regni oderunt. Rex ad patrias leges vi & armis adigitur. Nobilitas triſtibus prærogativis ſe ipſa donavit, quibus poſſit ſibi invicem & impune nocere. quippe Principi non ſatis juris eſt, ut quod peccaverint ipſe vindicet. Maxime ſibi credunt; nec major libido eſt libertatis in moribus, vitaque civili, quam in religionum & cæleſtium rerum ſenſu; de quibus, ut placet, ſine metu & ſentire volunt, & loqui; ſcilicet immani fiducia ſui, quibus ſapere alieno ductu pudet. Hinc in diverſa hodie ſciſſæ mentes, errorumque omnium lues, quicunque antiqua ſecula polluerunt. Quiſque in ſuæ familiæ laudem intentus eſt; præſertim ſi in exteros incidit, & expertes ſuarum fortunarum. Sævire quam decipere promptiores; & ipſi magis fraudibus quam vi patent.

XVI.

EX ALSTEDII CHRONOLOGIA, DE REGNO POLONIAE.

Qvinque dynastiæ hic recitantur. Prima est ante tempora Piasti, quæ ad certos annos redigi non potest. Secunda est ducum Piastadarum, anno Chr. 806, quo Piastus ex rustico factus est dux Polonorum. Tertia est regum Piastadarum anno 1000, quo Boleslaus filius Miecislai, primi Ducis Christiani in Polonia, creatus est rex ab Ottone III Imperatore. Quarta est regum Iagellonidarum, qui sic dicuntur à Iagellone Lituano, qui baptizatus est anno Christi 1368, & Vladislai IV nomen accepit. Quinta est regum exterorum, puta Hungarorum, Gallorum & Suecorum, inde ab anno Christi 1571, quo moritur Augustus, ultimus Iagelloniæ stirpis masculæ. Successit ipsi Henricus rex Galliæ: & huic Stephanus Bathori Transsylvanus anno 1576: & huic Sigismundus III rex Sueciæ anno 1587.

SERIES AC ORDO PRINCIPVM AC REGVM POLONIAE.

Anni nati Christi.	*Principes.*	*Anni Regiminis.*
550	Lechus Primus.	
	Duodecim Palatini.	
700	Cracus.	
	Lechus Secundus.	
750	Venda.	
	Duodecim Palatini.	
760	Præmislus sive Lescus Primus.	
804	Lescus Secundus.	
810	Lescus Tertius.	
815	Popielus Primus.	
830	Popielus Secundus.	
842	Piastus regnavit	19
861	Ziemonitus	32
892	Lescus Quartus	21
913	Ziemomislus	51
964	Miecislaus primus Princeps Christianus.	35

Reges.

999	Boleslaus Primus cognomine Chrobri	25
1025	Miecislaus	9
1041	Casimirus Primus	17
1059	Boleslaus Secundus Audax	22

Anni nati Christ.	*Principes.*	*Anni Regiminis*
1082	Vladislalaus Primus cognomine Hermannus.	20
1103	Boleslaus Tertius Crivoustus	36
1140	Vladislaus Secundus	6
1146	Boleslaus Quartus Crispus	27
1174	Miecislaus Senex	4
1178	Casimirus Secundus	16
1195	Lescus Albus cum matre Helena	4
1199	MiecislausSenex iterum / Lescus Albus cum matre	*turbæ per biennium.*
1202	Miecislaus Senex tertium. Eodem anno moritur.	
1203	Vladislaus Lasconogus	3
1206	Lescus Albus tertium	20
1226	Boleslaus IV Pudicus	53
1279	Lescus Niger.	10
	Reges.	
1295	Præmislus Menses 7 aut 8.	
1296	Vladislaus Locticus	4
1300	Venceslaus Bohemus	5
1305	Vladislaus Locticus iterum	28
1333	Casimirus Secundus cognomine Magnus	37
1370	Ludovicus Vngarus	12

an. Chr.		an. Reg.
1386	Vladiſlaus Iagello Lituanus menſes 3.	48,
1434	Vladiſlaus Tertius	10
1447	Caſimirus Tertius	45
1492	Ioannes Albertus	9
1501	Alexander	5
1507	Sigiſmundus Primus	41
1548	Sigiſmundus Auguſtus	25
1574	Henricus Valeſius Gallus	
1576	Stephanus Batoreus Transſylvanus	10
1587	Sigiſmundus Tertius, qui nunc regnat.	

XVII.

DE RE NVMMARIA POLOnorum, ex Hiſtoria Salomonis Neugebaueri à Cadano.

IN magna rerum omnium copia, vt fit, major aliquanto fuit ſuperioribus temporibus, quam nunc eſt, argenti & auri, reique nummariæ penuria, præſertim cum auri & argenti metalla nulla extarent, & minus nota eſſent Polonis transmarina mercimonia. Neque proprium habebant nummum Poloni, ſed externis & maxime Bohemicis uſi ſunt ali-

aliquandiu. Cœpit deinde ante ducentos annos à Casimiro Magno Rege Poloniæ æs & argentum signari ad Bohemorum exemplum. Aureos vero nummos primus omnium Sigismundus Rex nostra memoria signavit, bonitate & pondere Vngaricorum: tametsi Alexandri Regis quoque fratris ejus aureus nummus visus est. Sic autem crevit jam auri pretium, vt duplo nunc carior sit aureus nummus, quam fuit avorum nostrorum memoria. Id adeo partim propter luxum ac crebriorem auri usum, exportationemque ad exteros, partim quia deterior nunc esse fertur reliqua moneta, cum ponderis diminutione, tum æris admixtione. Est autem ea multiplex. Ac grossus quidem argenteum numisma est cum admixto ære, olim vicesimaoctava, nunc sexagesima pars Vngarici, sexagenæ sexagesima, marcæ quadragesima octava, floreni tricesima. Sunt & minores grosso nummi. Medians quidem grossi dimidium, nona fere parte superans crucigerum Germanicum, sed jam exæquatus. Solidus tertia pars grossi, ternarius sexta, obolus vero decimaoctava. Atque hi quidem nunc ærei sunt inalbati: superiori tempore habuerunt admixtum argentum, ut etiam nunc habent

habent groſſi & medìantes. Argentei vero ſunt trigroſſus ac ſegroſſus, hic quidem ſex, ille vero tribus groſſis æſtimatione par. Vtrumque primus ſignavit Rex Sigiſmundus primus. Sed jam pauci extant: exportantur enim & conflantur ab avaris Iudæis, mercatoribus, & argentariis apud gentes finitimas. Permagnus eſt autem etiam nunc apud nos uſus externæ monetæ, quæ pro mercibus undelibet importatur.

XVIII.

DE VECTIGALIBVS REGIS Poloniæ ex eodem Salomone Neugebauero.

VEctigalia Principis aliquanto luculentiora & ampliora olim fuere, quam nunc ſunt. Conferebant enim ei omnes agreſtes & aſcriptitii quotannis tributum raſtrale ſive regale in jugerum ſeu manſum duodenos groſſos, & quidem Pragenſes. Solvebant & alias quaſdam cum nummarias tum pecuarias, frumentarias, avenarias, & aliarum rerum penſiones: nec modo agricolæ, ſed & oppidani: quin & Nobiles non penitus immunes erant: jumentaque ei, qua-

quacunque iter faciebat, alii ſecundum alios ſuppeditabant, & canes cum venatoribus ejus alere neceſſe habebant. Ne monaſtica quidem & alia eccleſiaſtica bona initio prorſus erant libera ab hujuſmodi oneribus ac tributis: quorum appellationes videre licet in vetuſtis Principum diplomatis. Liberæ autem Principi erant ubique piſcationes ac venationes: aliis non item, ne in ſuo quidem cuiquam fundo, abſque peculiari Principis indulgentia. Multæ quoque maleficiorum Principi dependebantur. Exinde cum permagna eſſet rerum omnium ad victum pertinentium vilitas, & nec dum maritima cum externis populis commercia extitiſſent, non diſtrahebantur fruges & alii fructus prædiorum Principis, quæque ex penſionibus in cellam ejus comportata erant, neque ad unum aliquem totius regni locum (quod non ſine gravi agreſtium preſſura futurum erat) convehebantur, ſed in præfecturis aſſervabantur. Cumque ad officium Principis pertinere exiſtimaretur, non deſidem & uni alicui loco affixum hærere, ſed obire omne regnum, ac fines ejus tueri, & omnium uſibus ſeſe exponere, querimonias afflictorum audire, jus dicere, tenuiores à poten-

tiorum

orum injuriis vindicare, quoquo is
enerat cum equitatu ac comitatu ſuo
ulico, ejus præfecturæ fructibus ac
roventibus alebatur, quoad ei mane-
: ibi libuiſſet, opuſve eſſet, ſive quoad
orrea cellæque ſufficerent, ſeu deni-
ue deſcriptis cuique præfecto pro ra-
ione præfecturæ & proventuum cer-
s temporum ſpaciis. Cæterum poſtea
um Principes vel certo ſe loco conti-
ere, vel bellis diſtenti peregre diutius
beſſe cœpiſſent, diſtrahi cœpere fru-
tus prædiorum, qui præfectorum cum
ua cujuſque familia moderatis uſibus
uperesſent. Remiſſæ ſunt deinde Prin-
ipum beneficentia ſacro & equeſtri
Ordini, & utriuſque adſcriptitiis ac
ubditis pleræque omnes penſiones at-
ue onera. Nunc ſane equeſtris & ec-
leſiaſtici Ordinis homines nil Regi
enſitare neceſſe habent. Ac ne oppi-
ani quidem eorum, aut agreſtes ad-
criptitii, præter binos groſſos ver-
aculos de manſo pagano, & eo qui-
lem ſolo, quem adſcriptitius ipſe ſibi
olit. Nam qui ſacerdotibus & equi-
ibus coluntur, itemque ſuburbani
& ſcultetorum agri ab ea quoque
enſione immunes ſunt: ne ſubſer-
iunt quidem Principi ſacerdotum &
quitum homines agreſtes & oppi-
dani,

dani, præterquam ad arces tempo
re belli perficiendas, atque etiam no
vas, si id è senatusconsulto fiat, con
dendas. Non ita pridem Abbates &
Præpositi monasteriorum certas pen
siones, quæ stationes vulgo dicuntu
Regi denuo pendere cœperunt. Adscr
ptitii quoque ipsorum ad colendo
Principi agros, subvectiones ac pensio
nes quasdam frumentarias revocan
tur, quo præfectorum regiorum præsi
dio tutiores sint ab injuriis improbo
rum. His autem exceptis, soli præfe
cturarum adscriptitii in suis quiqu
præfecturis agros colendo, & vectigali
pensitando rem familiarem Princip
sustinent: quæ nunc tamen aliquant
exquisitius curatur, quam olim. Habe
is etiam è metallis mediocre vectiga
In iis autem conductitiarum opera
rum usus est: quarum impensa dedu
cta, reliquum cedit Principi. Omniun
vero metallorum in Polonia fructuo
sissimæ sunt salinæ. Sed habet in illi
Nobilitas hanc prærogativam, ut i
usum suum domesticum statis ann
temporibus aliquanto minoris ema
salem, quam cæteri homines. E telonii
quoque mercium & vectorum prove
nit vectigal Principi. Cæterorum ho
minum nemo jus ullum habet insti
tuend

tuendi & exigendi telonii, præter peculiarem Regis indulgentiam, idque ob necessariam extra ordinem refectionem viarum, pontium & aggerum. Cæterum naulum à trajectu fluminum in suo cuique solo instituere licet.

Duplex autem est telonium, vetus & novum. Ac vetus quidem exile est, quod ab iis solvitur, qui intra fines regni negociantur. Novum autem majus aliquanto, quod boum, equorum, coriorum, frumenti, lanæ, ceræ, sebi, & aliarum mercium, quæ ad exteras oras exportantur, & earum, quæ aliunde importantur, nomine pensitatur. Utriusque immunitatem habent ecclesiasticus & equestris ordo, modo ne mercaturam quis exerceat, hoc est, venum ea exportet, quæ ipse abunde emerit, ac non de suo pararit. Si quis tamen boves emptos suo pabulo ac frumento per hyemem aluerit, perinde habetur, ac si domi ejus nati essent. Publice quoque civitates nonnullæ habent immunitatem veteris telonii. Hæc igitur nunc sunt perpetua Principis vectigalia: quæ distrahere, aut addicere cuipiam hæreditario jure Rex Alexandri Regis lege prohibetur. extra ordinem nihil à quoquam, nisi forte à Iudæis Regi pensitatur. Ex his autem

vectigalibus Rex cum domestica familia sua sese sustentat: inde comitatu suo aulico stipendia præbet: inde in legationes, dotes & elocationes filiarum, arcium præsidia, & sarta tecta, viarum publicarum refectiones, machinas & apparatum bellorum, præmia bene merentium de se, ac de Republica, & in alios usus impendit: inde & Senatoribus fere, ac magistratibus publicis, ac nonnullis sacerdotiis certi ac perpetui reditus antiquitus constituti sunt, partim pietate ac beneficentia Principum attributi, partim accepto in usus necessarios precio venditi. Et hæc de Rege & vectigalibus ejus.

FINIS.

INDEX.

A.

B.

Cracus.

D.

E.

Habsel

I.

K.

L.

O.

P.

Q. *Quæ*

Q.

R.

S.

Samo-

T.

V.

Z.

FINIS.

Summa Privilegii.

I*Llustrium & Præpotentium D D. Ordinum Fœderatarum Belgiæ Provinciarum decreto cautum est* Bonaventuræ & Abrahamo Elzeviriis, *Academiæ Leydensis Typographis, Ne quis præter illorum aut hæredum voluntatem toto decennio proximo, his in regionibus excudat, aut alibi extra Provincias excusum inferat vendatve, librum hunc, cui titulus,* Respublica sive Status Regni Poloniæ, Prussiæ, Lituaniæ, Livoniæ, &c. *Quod si quis contempta auctoritate, directe vel indirecte, librum hunc, totum, vel partem ejus, hoc sive alio modo, intra dictum temporis intervallum typis mandare, vel impressum alibi in has oras inferre & vendere præsumpserit; confiscatione exemplarium, mulctaq; insuper sexcentorum florenorum, damnas esto. uti latius patet in ipso Privilegio, dato Hagæ in conventu D D. Ordinum Generalium,* XV *Maii,* cIↃ IↃ C XXVI.

G. V. HERTEVELT Vt.

Ad mandatum Præpotentium D D. Ordinum General. ſſ.

I. van Goch.